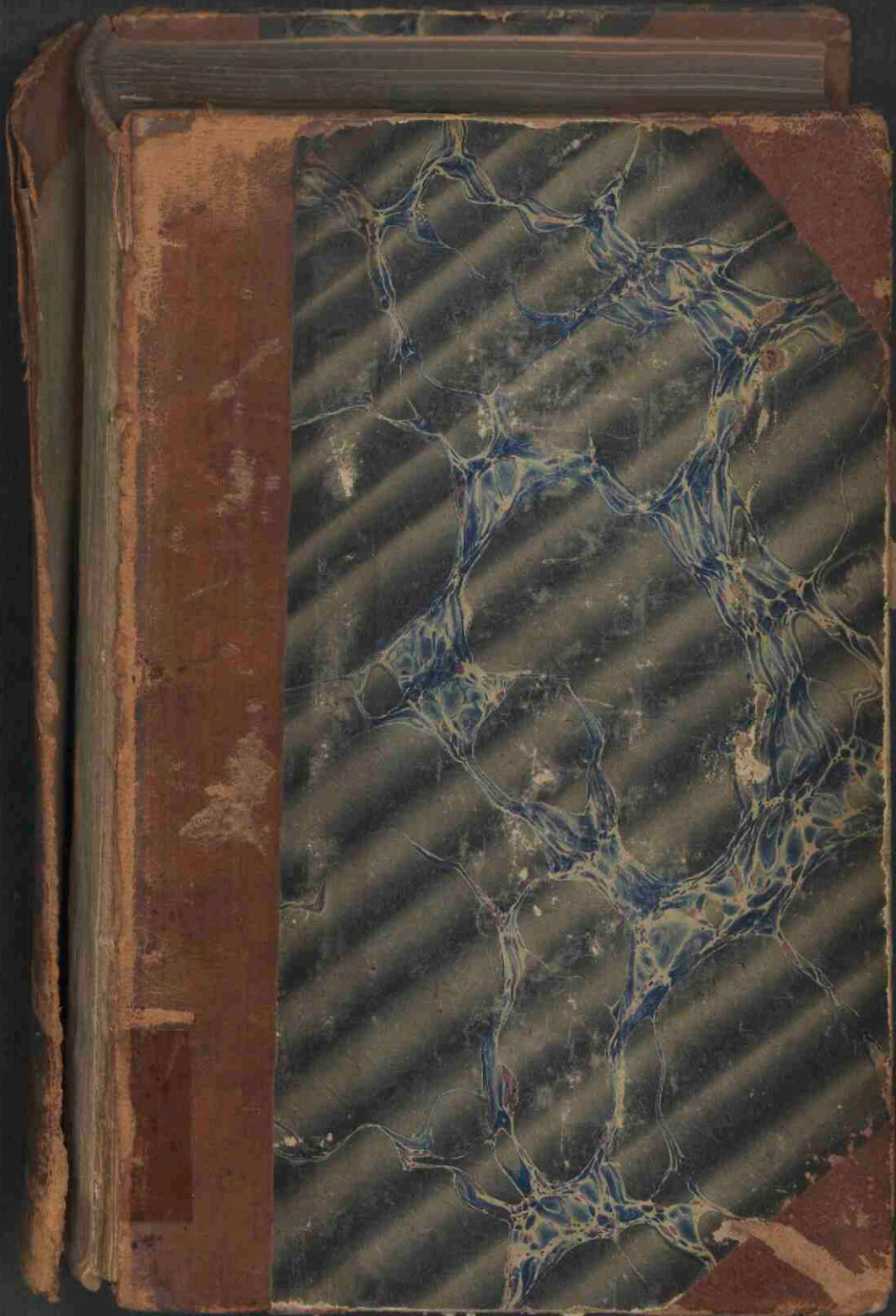

Barddoniaeth

<https://hdl.handle.net/1874/378269>

*L. H. G. O.
Van Hamel.*

VAN HAMEL
465

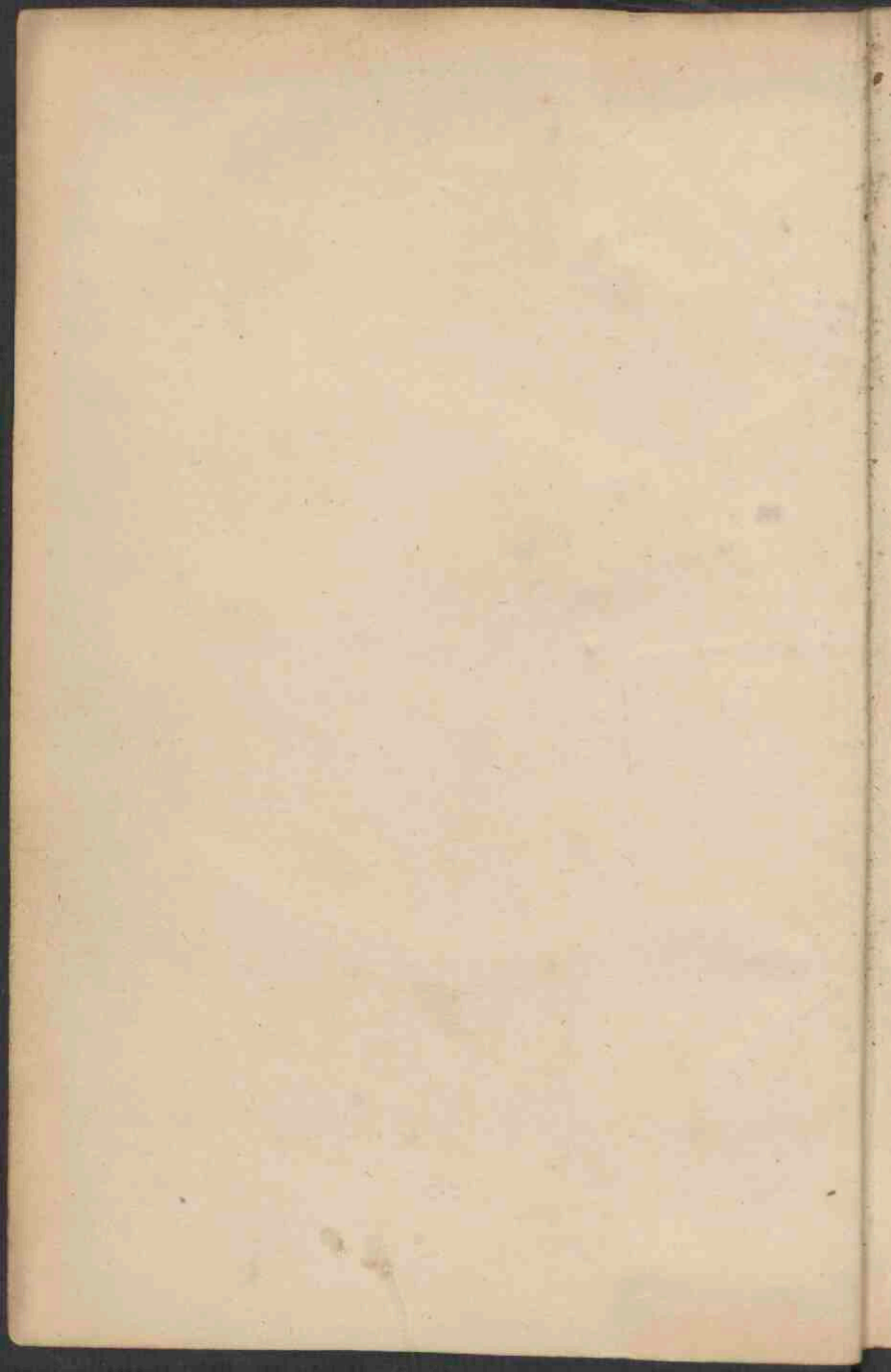
E DONATIONE
A. G. van HAMEL
PROFESSORIS
ORDINARIII IN
ACADEMIA
RHENO-TRAIECTINA
1923—1946

W II 6 Dat 9 2 #wmy
1919

n.a

3606

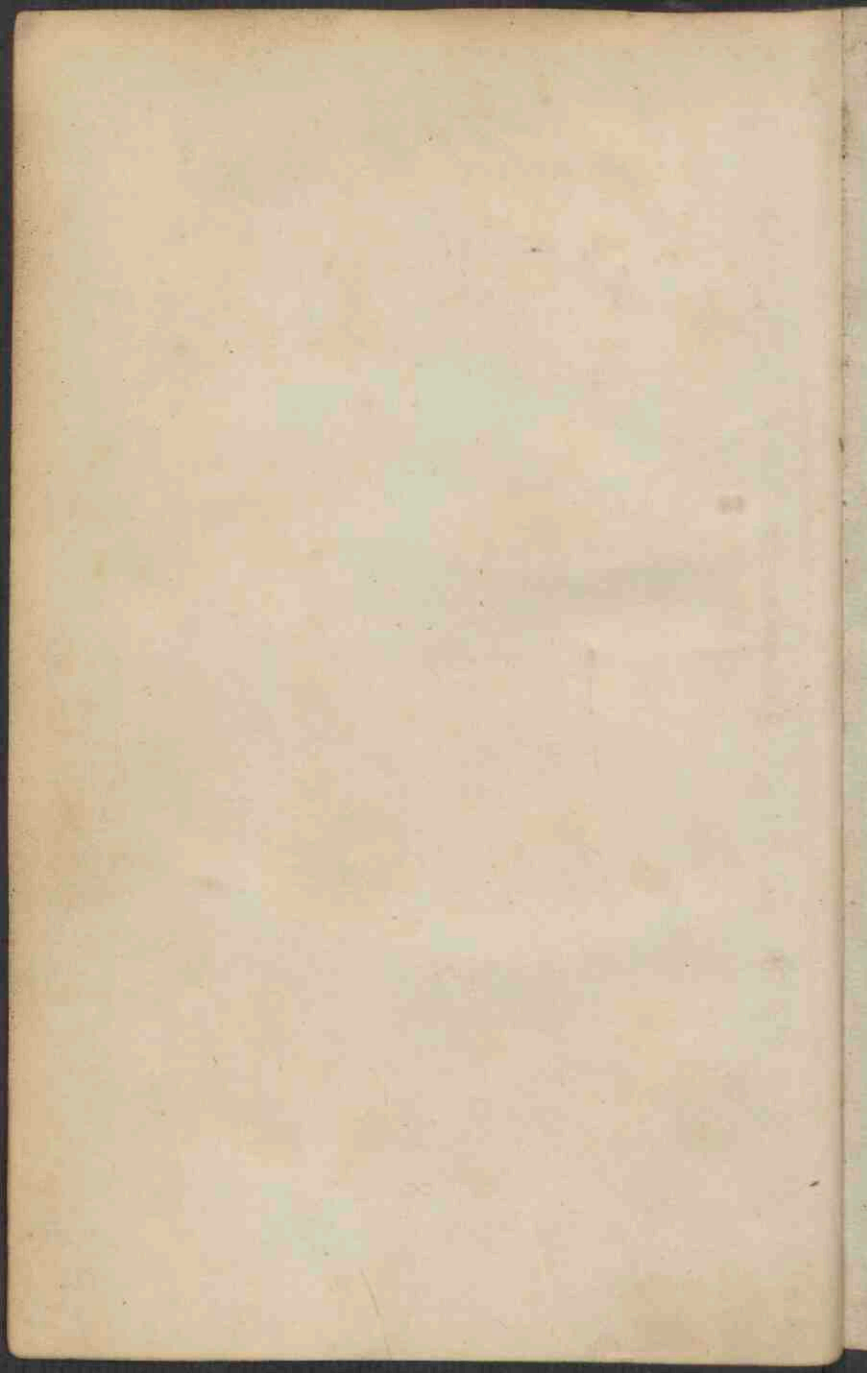
First Edition

3606

W II b Def 62

wmu

BARDDONIAETH

DAFYDD AB GWILYM.

Instituut voor

Keltische taal — en letterkunde

der Rijksuniversiteit te Utrecht

O GRYNHOAD OWEN JONES,
A WILLIAM OWEN.

Dewifwn dduchan glanbryd
O ben Dafydd, brydydd bryd,
Cyn prydu ym gloywrym glod,
O arall, angall yngod.

GR. GRYG.

Taw di i gyd, tydi Gywydd,
Nid da'r byd, hir y bydd!
Tra fu Ddafydd, gelfydd gân,
Ydd oeddid barchus ddiddan!
Ac ni bydd, o herwydd hyn,
Gwedi ef, gwiw dy ofyn!

IOLG.

LLUNDAIN:

ARGRAPHWYD GAN H. BALDWIN; AC AR WERTH GAN E. A
T. WILLIAMS, STRAND; J. DANIEL, CAERFYRDDIN;
- MORRIS DAVIS, BALA; T. SANDFORD, MWYTHIG.

MDCCLXXXIX.

Rhodd Hugh Ellis o Gaerarfon yswain

I E. Shwyd o Faesyport

y 4^{rydd} dydd o Fehefin 1799.

Instituut voor
Keltische taal — en letterkunde
der Rijksuniversiteit te Utrecht

versallen

A S K E T C H
O F T H E
L I F E A N D W R I T I N G S
O F
D A F Y D D A B G W I L Y M,
A W E L S H B A R D *of the fourteenth Century*, A U T H O R
of this COLLECTION of POEMS.

OF Dafydd ab Gwilym, whose Poems are now for the first time offered to the public, few memorials have survived to the present day; in the lapse of four hundred years most of the incidents of his life have been forgotten. Much of the following account has been gleaned from various passages in his works; some part from anecdotes which have been preserved in manuscript, and to the tradition of the country we are indebted for the rest*.

Biography, one of the most pleasing and instructive branches of literature, has been very little cultivated in Wales; the personal history of the most eminent poets has been known only

a

to

* The editors have departed from what some may call propriety, in giving this sketch in English. They were induced to do that from the idea of making Dafydd ab Gwilym more generally known, as it may, perhaps, be the lot of this book to fall into the hands of some who may revere the memory of the Welsh Bards though not masters of the language. To such, the account in its present dress, and the glossary, may be not unacceptable; and those who only understand the Welsh language will be compensated by perusing the poetry.

to their contemporaries, or at most survived a few years after their decease, in the loose and uncertain report of oral tradition. This is much to be lamented, for though the works of a Poet are the best monument of his fame, yet there are few capable of relishing the productions of genius, who do not feel a desire to know something of a favourite author, besides his name. The poetic Gift has been always deemed supernatural, a divine inspiration; hence every circumstance in the lives of the favoured few who have possessed it, proves particularly interesting and claims the attention of mankind with a force that is irresistible. A full and connected History of the life and writings of Dafydd ab Gwilym would be a great literary curiosity, it would throw much light upon the poetry and manners of the age in which he lived, as well as add something to our historical knowledge. But since it is impossible at this remote period to collect materials sufficient for the accomplishment of such a work, the editors trust that their countrymen will accept with candour and indulgence the following account of their favourite Bard, which, imperfect as it is, contains every material circumstance of his Life that diligent enquiry hath been able to trace*.

With a great degree of certainty it may be affirmed that Dafydd ab Gwilym began and ended his days within the fourteenth century. The time of his birth cannot be fixed with any great precision

* By saying so, it is meant such circumstances as might conduce to give a slight progressive view of his life; for there are a great number of adventures mentioned in his works, which are very curious and interesting in themselves, to notice which would far exceed the limits that can be allotted to this account.

precision, respecting which there is nothing certain handed down to us; however it appears very probable that he was born as early, at least, as the year 1340; and he died, without doubt, about the year 1400. The Bard lived to an advanced age; for he informs us in more than one of his poems of his labouring under those distresses which are ever the attendants of the old and infirm; therefore if it is admitted that he died at the time before-mentioned, that will give sixty years from the date of his birth, if fixed at the year 1340. Many arguments, nay proofs, might be adduced in support of what is here advanced respecting a period in which we cannot be widely mistaken; however let the following suffice: A person of the family of the celebrated Ednyfed Fychan, whose name was Hywel ab Tudur, is recorded to have been dean of Bangor from the year 1359 to 1370, as appears by the archives of that see; and it was to this Divine that Dafydd ab Gwilym wrote the Poem N°. 228 in this collection: thus we find he flourished in that interval. The Poem N°. 99, addressed to Captain Rhys Gwgan, was composed by our Bard when he was distressed on being deprived of his beloved Morfudd, which is another circumstance deserving attention. This poem invokes the demons of mischief that some misfortune might befall his successful rival Cynfrig Cynin, or Little Hunch-back*; whom he wished to expose to the danger of their influence, by sending him

a 2

with

* *Bwa Bach* was a nickname which the Bard gave him in all his works; and it soon became so generally known over the country as to answer the purpose of the modern custom of procuring the sanction of regal authority, and the original name of *Cynfrig Cynin* was nearly lost.

with Captain Rhys Gwgan, when the latter joined the English army at the head of three hundred Welshmen to follow Edward III. to France, in one of the wars with that kingdom. The last of the several wars* which that prince had with France commenced in 1369; and it is probable that Dafydd ab Gwilym could not, by reason of his infancy, have written the poem in question at the time of any of the former wars; therefore we must conclude that this was the period in which Captain Rhys Gwgan embarked for France, and consequently the poem was composed about the year 1369. Again—that the Bard died about the year 1400, may be inferred from the following circumstances. If he had lived a little subsequent to that time he would have seen Owain Glyndyfrdwy in the height of his glory; and there can hardly be a doubt but that his muse would have caught the flame; at least if influenced by party motives hostile to the views of that hero, it is very improbable that he would have passed over such an event in silence. But that the Bard was not alive at that period is clearly evinced from Iolo Goch's having written an elegy on his death: Iolo was very old, as his works testify, when he received an invitation to make his abode in the house of his patron Owain Glyndyfrdwy, on the commencement of the insurrection against Henry IV. It appears that Iolo did not live many years after he took refuge under the roof of his patron, who continued hostile to the English government till about the year 1416, but Iolo commemorates

* There were numbers of the Welsh in all the wars that Edward III. had with France.

only the beginning of those troubles*; so that from what has been advanced, it is concluded that Iolo wrote the elegy on Dafydd ab Gwilym before he went to the court of Owain, which was in the year 1400, and probably it was but a little before that event.

Dafydd ab Gwilym was a native of Cardiganshire†: he was born at a place called Bro Gynin, in the parish of Llanbadarn Fawr.—Some ancient Bard informs us that Talieffin had foretold the honour this spot was to receive in being the birth-place of a Poet, whose muse should be as the sweetness of wine‡. The father of our

a 3

Bard

* After Iolo Goch we find Gruffydd Llwyd ab Dafydd ab Einion Llygliw, Rhys Goch o'r Eryri, and others were warm partisans of Owain, and exerted the influence of their song to encourage their countrymen.

† There are many instances of different places contending for the honour of having given birth to a great genius, when there happened to be the least obscurity in the account of such a circumstance. And thus we find the isle of Môn putting in a claim for Dafydd ab Gwilym. To support that claim, it is said there is a house also called Bro Gynyn in that island:—that, being with his mother gathering shells on the Traeth Coch, Sir Carbery Pryse happening to be passing that way, asked the young Bard some questions on seeing him exposed to the inclemency of the weather, and the following Englyn was the answer—

Oer yw genni gregyna—y gwanwyn,

A gwyned yw'r Wyddfa:

Byd aruthr yw bod eira,

A'r haul gan deuced yr ha!—

That on finding the youth to possess talents, Sir Carbery Pryse prevailed with his mother to part with him:—accordingly the young Bard was carried to South Wales, and there brought up. But many passages in the Bard's own works contradict this relation: and the Englyn, very likely, was only a complaint to his mother of the cold. He says that the name of his country was Bro Gadell, which is South Wales, the share allotted to Cadell by Rodri Mawr on his dividing Wales amongst his three sons, in the year 877.

‡ Am Ddafydd, gelydd goelfin—praff awdwr,

Prophwydodd Talieffin,

Y genid ym Mro Gynin

Brydydd a'i gywydd fal gwin.

Bard was Gwilym Gam*, a descendant of Llywarch ab Brân, one of the fifteen tribes of North Wales. His mother was Ardudful, sister to Llewelyn ab Gwilym Fychan of Emlyn; a person of great note, who in some accounts is stiled lord of Cardigan†.

There are many traditionary and written accounts concerning the birth of Dafydd ab Gwilym, which collectively seem to prove that he was illegitimate; or, at least, that his mother's father and brother in their anger, on finding her pregnant, cruelly turned her out of doors:—that she then put herself under the protection of her lover, who immediately married her:—and that the new couple, during the displeasure their conduct had occasioned, visited a cousin of the husband; and this was Ifor Hael, whom we shall have occasion to mention hereafter as the patron of our Bard‡.

Soon

* The son of Dafydd ab Ieuan ab Hywel ab Cynwig ab Gronwy ab Meredydd ab Madog ab Iorwerth ab Llywarch ab Brân.

† He was the owner of Emlyn and Cryngae in Pembrokeshire, and Dôlgoch in Cardiganshire.

‡ The father of Ifor Hael, or Ifor the Generous, was Llewelyn ab Ifor ab Llewelyn ab Bledri (who came from Dyfed to Glamorgan in the time of Iestyn ab Gwrgant) ab Cadifor ab Gwyn ab Collwyn ab Elfad ab Gwefusfllwch ab Archênad ab Io ab Adam ab Llyfri ab Rhi ab Cynan.

The eldest son of Llewelyn ab Ifor was Morgan ab Llewelyn, Lord of Tredegyr in the parish of Maefaleg; and his second son was Ifor Hael, or the Generous, lord of Maefaleg, Y Wenallt, and Gwern-y-Cleppa. Their mother was Angharad, the daughter of Sir Morgan ab Meredydd ab Gruffydd ab Meredydd Gethin, the son of Rhys ab Tewdwr, Prince of South Wales.

Ifor Hael died without heirs, and his estate came to his nephew, Llewelyn, the son of Morgan ab Llewelyn; and from him in a direct line are descended the worthy family of the MORGANS of Tredegyr; and the ancient inheritance is still entire in their possession, and if any merit arising from a register of ancestry from remote antiquity can add to the honour of their character, they certainly have a claim

Soon after a reconciliation took place; and the infant Bard was taken under the care of his uncle, Llewelyn ab Gwilym; who, being a man of talents and learning, had a tender regard for his nephew, still heightened by the promising qualities he discovered in him; therefore Llewelyn undertook the office of a tutor, and instructed his pupil in every accomplishment conducive to his improvement in poetry*.

When Dafydd ab Gwilym was about the age of fifteen he returned to his parents. We have but a very slight account of his youthful days, though there are a few extemporary verses still preserved, the efforts of his early genius, on light subjects †, and some pert retorts on his parents,

2 4

whom

claim to one, which for its completeness may be opposed to the pedigree of any other family on earth.

Ifor Hael's house at Maesaleg has disappeared years ago; Gwern-y-cleppa has been a heap of ruins a century at least—the paths where the Muse loved to tread are now the haunts of the moping owl, as the Rev. Evan Evans, author of *Dissertatio de Bardis*, said of this place—

“ Y llwybrau gynt lle bu'r gân
Yw llecedd y Ddylhuan.”

Gwenallt still remains a large fair building, in the manner of the age of Ifor Hael; and there is no reason to doubt but it is as old as that period. Both Gwenallt and Gwern-y-cleppa are in the parish of Maesaleg, in Monmouthshire, though it was anciently a part of Glamorgan.

* Amongst other accomplishments our Bard played on the harp—he gives us an account of this in poem N°. 137, where he says that *Symlen ben bys* was the favourite music he played to divert the young women. See the tune in Jones's Relics of the Welsh Bards.

† Rhai o Englynion bachgnaidd Pen Bardd Morganwg yw y rhai hyn.

I'r Llyffant.

Golwyth hudnwy', gwllith hednaid—gwyllt,

Nad y gwllith i'w lygaid l

Bŷr garw barug euraid,

Breichwan noeth, bwrw chwe naid!

I'r

whom he made pretty free with ; which however might claim some excuse for their ingenuity*. But repeated provocations at length raised their disputes to so high a pitch that the young Bard was obliged, once more, to quit his home, and he took refuge at Maesaleg with his relation Ifor, always

I'r Carw.

Mi a'i gwelais â hyd gwialen—o gorn,
Ac arno naw cangen ;
Wr halch ag ôg ar ei ben,
A gwraig foel o'r graig felen.

I'w Gyfeillion.

Fal yr oeddwn barwn bwrdd,
Yn amcanu canu cerdd,
Dan frig bedlwyn hoyw-lwyn hardd,
Am y didwll gwgwll gwyrrd.

A bod imi, Iocin gocin, ddau gwgwll,
A thithau, Iocin gocin, heb un cwewll,
Mi a rown iti, Iocin gocin, gwgwll,
Ac y fyddwn fy hun ar un cwewll.

* Gan fam y Bardd yr oeth cath, yr hon ni chae gymmaint a llonydd heb Englyn—

Deg ewin i Heilin á hiliwyd—yn llymion,
Llâma berth a chronglwyd ;
Dedwydd ar gig da ydwyd,
Tyn o'r nen lygoden lwyd.

Tad y Bardd, yn ei lawn ffwdan ar gynhauaf gwlybyrog, á barafâ áddo geisio eithin i grafu haidd ; ac yn yr un amser yn erchi rhes o orchwylion ereill anghyffion i'w anwydau, yntau á ddynewaredodd ei dad fal byn—

Bryfia ! digona, dwg eithin—i mewn,
Mae'n myned yn ddryghin !
Gyr y defaid o'r egin :
Hoi ! hoi ! tro y lloi o'r llin !

Ei ateb yntau oedd—

Yr ydym ni'n dau yn diwynaw—'r yd,
A'r odyn heb dwymnaw ;
Ni âd dryghin gael ciniaw ;
Ni chrâs haidd glas ar y gwlaw.

Tad Dafydd ar dro arall, yn methu peri i'r tân gynneu, a'i tarawodd yn ei wylltineb, ac yntau a ddywed—

'R huddigl carhuddigl yn cyrhaeddu—'r sêr,
Saer elor y fagddu !
Wynneb Suddas yn crasu,
'Swilym Gam gan y fam fu !

always a safe retreat for him from every misfortune.

Ifor wishing to keep the Bard from the irregularities that his youthful years would most likely lead him to, appointed him his steward, and also a tutor to his daughter; from his diligence in both those offices, perhaps no great expectations were formed. Nevertheless our Bard experienced the greatest kindness from his generous patron, and all his family in every respect; and his bosom, in return, glowed with unfeigned gratitude. But between the youthful tutor and his fair pupil, mutual sentiments were cherished of a more endearing nature, which at last kindled into a flame that could not escape the observing eye of Ifor. Such however was the attachment of Ifor to his steward, that it does not appear that he frowned on his temerity in a high degree; though his conduct towards his daughter on the occasion seems to have been rather severe, for it was probably on this account that she was placed at a nunnery in Anglesea. Her faithful Bard in vain followed her to that island; and hired himself as a servant to the abbot of a neighbouring monastery, thinking by that means to have an opportunity of seeing the object of his wishes. Probably it was during his stay in such capacity that he composed those beautiful poems to the daughter of Ifor, under the character of a nun. Seeing all his pursuits were fruitless, and his ardour giving way to reflection, he returned to South Wales, and again experienced the generosity of his patron; whose house ever after he found an agreeable home; and he occasionally resided there, and at the

place of his birth at Bro Gynin.—During his stay with Ifor he was elected to the chair as Chief Bard of Glamorgan; on which account he was often called Dafydd Morganwg, and Ifor's Bard*.

Dafydd ab Gwilym's profession could not dispense with his appearance on high festivals at the houses of the hospital descendants of the ancient princes, who like their ancestors liberally patronized the bards, where he was always a zealous defender of the respect due to their order †; but more especially at the hall of his affectionate tutor at Emlyn; where, probably, he had the first opportunity of exerting his abilities amongst the bards in their public meetings. Being at that place, in his youth, during the Christmas holidays, a bard named Rhys Meigan, alighted at the house; who entering a room where Dafydd ab Gwilym happened to be, accosted him in verse ‡ and arrogantly ordered him to put up his horse and feed him well. But Rhys Meigan

* Amongst the Bards of our own time, there is one known under the appellation of Jorwerth Morganwg, whose real name is JORWERTH GWILYM—from the source of whose intimate acquaintance with the poetry of his country, the editors have derived several of the above particulars respecting Dafydd ab Gwilym, and his patron; and also the poems which are inserted in the appendix.

† Being once at a place where preparations were making for a feast, his feelings were ruffled on finding that the family had given a Bard the low office of a turnspit, which made him say—

Yfwbwb! hobl anfyber—ydych;
Mi á adwaen eich arfer!
Rhoi 'r bardd digabl barabllber,
Da'i ryw a'i barch i droi'r ber!

‡ *Cyfarcbiad Rhys Meigan a Dafydd ab Gwilym—*

Cowad i fynu, cowarch—yw dy bais,
Neu wyr Ifor ab Llywarch?
Er Mair, dyro wair i'r meirch
Oni roi wair dyro geirch.

gan found he had one to deal with that was not to be so easily controuled; for a contention they had in verse on this occasion created between them a grudge, and an opportunity soon afterwards occurred to inflame it to open enmity. On a public day it was customary amongst the bards to elect one to be placed in a conspicuous situation, for a butt to the others, or as an object of raillery: and they were at free liberty to exert all their talents to ridicule this person they had made the *Cyff Clér*; who, in turn, was to defend himself as well as he could. It came to the lot of Dafydd ab Gwilym to fill that seat, which gave his antagonist an opportunity to vent his spleen; but he proceeded so far in personal abuse, as to throw out reflections of the most irritating kind respecting the birth of the young Bard; who, roused with resentment, and not unacquainted with the private history of his assailant, prepared a satyric ode*, which he in his turn publicly recited at the next meeting. This bore so close on Rhys Meigan, and affected his feelings

Atteb Dafydd.

Ai'r gwinau tenau tin gregyn—llwyd,
Lleidr gwair pob dyffryn:
Hir yw blew dy denewyn!
Gwair gwag a'i tâg fal y tyn.

Atteb Rhys.

Taw fachgen crâs aren, crys iraid—mwyglyd,
Ai maglu mae dy lygaid?
Uffern, amen, i'th enaid,
Ceneu bwch, cân neu baid!

Gwrthbattib y llall.

Nag eiriach di fi mab y ci ceillgrych—minnau
I tithau, tithiwr mynych,
Gallaf, pan na's gallaf? pwyth na's gellych:
Mae darpar fy ngherdd fal na's chwerthych.

* N°. 230 of this collection.

feelings to such a degree, that he fell down and expired upon the spot*.

When Dafydd ab Gwilym grew up to manhood, his handsome person and accomplishments rendered him a great favourite among the women in every part of the country. His contour has been curiously preserved, delineated by a female; for we are told by an antiquarian †, in the reign of Queen Elizabeth, that he remembered an old woman who in her youth had been acquainted with another who had conversed with Dafydd ab Gwilym; and who described him to be tall, and of a slender make, with yellow hair flowing about his shoulders in beautiful ringlets ‡: and he says himself that the girls, instead of attending to their devotion, used to whisper at church, that he had his sister's hair on his head §. His dress was agreeable to the manner of the age, a long trowsers, close jacket, tied round with a sash, suspending a sword of no inconsiderable length, and over the whole a loose flowing gown trimmed with fur, with a round cap or bonnet on his head;

* This remarkable incident is decidedly corroborated in the contest between Dafydd ab Gwilym and Gruffydd Gryg—The latter warns Dafydd ab Gwilym to beware, for that he would not find him another Rhys Meigan. See poem N°. 124. To which Dafydd ab Gwilym answers in poem N°. 125, where he very fully mentions the circumstances; and concludes by saying—“As poor Rhys Meigan was killed by a song, it might be, as Gruffydd Gryg resembled him very much in the use he made of his tongue, that their end very probable might be the same.”

† The Rev. David Jones o Lanfair, in his Collection of British Poetry, folio MS. p. 164. A. D. 1572—these are his words—“Mi fwm yn siarad â hen wraig â wellai un arall â fuafai yn ymddiddan â Dafydd ab Gwilym, â ddywed mai hirfain oedd ef a gwallt llacs melyn-grych oedd iddo; hwnnw yn llawn caeau a modrwyau arian.”

‡ The reader is requested to give more credit to this than is generally given to an old woman's story.

§ Merched Llanbadarn â ddywed hynny, medd ef, Gwel y cywydd Rbif. 136.

head; these he took pains to make showy, for he was inclined to vie in that respect with the beaux of his time*. Thus accomplished, he thought himself happier than the ancient princes, though they enjoyed the possession of a mansion in every district in Wales †, as he fancied he might make an assignation with a beauteous maid in every grove.—Every one, says our Bard, has his favourite toy; and on a whimsical occasion, he tells us he was the toy of the women ‡; however that situation brought him into many unlucky scrapes, which he occasionally relates in his works.

There is a story of an adventure of gallantry that our Bard had, which will not be easily forgotten in Wales—He went round to visit his mistresses, and made an assignation with each, to meet him the next day under an oak in the neighbourhood, which none of them were strangers to, taking care to appoint the same hour with them all. The merry Bard was impatient to see the event of this congress; and he took care to be on the spot before the appointed time, and climbed into the tree, where he concealed himself secure in his post of observation. When the hour came, true to their promise, he distinguished one skimming

* Amryw grybwylliadau ynghylch ei wisgiad a welir yn *Rhif*. 103. 158.

† As a singular instance of the exact similarity that sometimes is found to subsist between the customs of different nations, though ever so widely separated, our friend Mr. DAVID SAMWELL, of *Nant-glyn*, who sailed with Captain Cook on his last voyage round the world, informs us, that the chiefs of the South-Sea islands are possessed of the same privilege.—To this gentleman's regard for the poetry of his country we are indebted for some assistance in this work.

‡ See the poem N°. 88.—

“ Na phair ddyn deg, waneg wedd,
Grogî Dillyn y gwragedd!”

ming along this way, two that way, and others appearing in view through the distant brakes; in short, he had the pleasure to find, that, out of four-and-twenty he had invited, not one proved unfaithful to her word. His attention was now drawn to the fair assembly below, where he beheld them in astonishment gazing on one another, and every one ignorant by what chance any other should have come to that place besides herself—till at length a whisper began to circulate—“I came here to meet Dafydd ab Gwilym.”—“Eh! that is my errand too!”—“And mine!” says another—“And is that thy business?”—“Yes, it is!”—“It is what has brought us all here!” At this discovery a general commotion ensued: filled with indignation they threatened vengeance against him who had been thus treacherous. Actuated with the same sentiment they agreed to kill him as soon as he arrived.—“We will be the death of the villain!” was the universal cry—“Indeed!”—answered the Bard, peeping from his station amongst the branches—“If you can be so cruel—

“Then let the kindest wanton jade
Who oft’nest met me in this shade
On summer’s morn, by love inclin’d,
Let her strike first—and I’m resign’d*.”

These words produced the effect which the Bard, in this critical situation, looked for:—they began to question one another’s purity; which immediately brought on a general war, that ended in the
the

* Y buttain wen fain fwynaf—o honoch,
I honno maddeuaf,
Tan frig pren, a heulwen haf
Teg anterth, t’rawed gyntaf!

the destruction of all the caps and cloaks. In the heat of the conflict the Bard descended in perfect security, under the sanction of the tumult and confusion, and walked off, leaving the enraged fair ones to terminate their dispute amongst themselves.

Dafydd ab Gwilym had a great affection for a beautiful and virtuous young woman of the name of Dyddgu, and was assiduous in his addresses for a long time, endeavouring to soften her into kindness by the attractive power of his song; but, by some means or other, he proved unsuccessful*.

We have hitherto found our Bard rather a wanderer amongst the fair sex; and when he met with a repulse it did not seem to affect him much; but we shall now behold him in another point of view, which may perhaps shelter his conduct from the charge of unbounded levity, by the firm constancy he shewed in his attachment for Morfudd, the daughter of Madog Lawgam. His first interview with this lady was at Rhosyr in Anglesea, where, by some means, he attracted her notice. He says in a poem on the occasion, that he sent a present of wine to her, and she slighted the offer so much as to throw it over the servant who brought it †; but some accounts say, it was by rescuing her from some persons intending to insult her, that he gained her confidence; however he persevered until she complied with his wishes and gave him her hand ‡. They were united

* Gwel y Cywyddau i Ddyddgu o *Rbif.* 14. hyd *Rbif.* 20.

† See the Poem, N°. 21.

‡ As a proof of his perseverance it may be observed, that he composed about thirty poems to her before this event, see from N°. 27 to 40, and others in the Appendix,

united in a manner not uncommon in those days : they repaired to the grove with their friend Madog Benfras, an eminent bard, who exercised the sacred functions on this occasion, in the presence only of the winged choristers of the woods; one of which, the thrush, the bridegroom says was the clerk. They now considered themselves as one, and their subsequent conduct confirmed it in every respect; but the relations of Morfudd thought otherwise, and disliking the union, they encouraged a wealthy decrepid old man, the before-mentioned Cynfrig Cynin *, to become a rival of the Bard; and they concerted their plan so well as to take Morfudd away from the latter, and to get her formally married to Cynfrig Cynin, agreeable to the rules of the church †. The remainder of the life of Little Hunch-back was spent in watchings and jealousy, which was a favourite subject for the muse of his rival ‡; though it proved to him also an endless source of troubles, as he considered Morfudd still his own, and missed no opportunity of procuring an interview, till, at length, he found means to run away with her §. But after strict search the
happy

* Our friend Mr. DAVID THOMAS, o'r Waunfawryn Arfon, was informed that Cynfrig Cynin, or Bwa Bach, lived at Brynllin in Meirion.

† The poems N°. 70 to 75, treat of this event.

‡ The Bard seldom failed of introducing the Bwa Bach, in all his poems to Morfudd after this event, particularly from N°. 76 to N° 90, wherein he is placed in many ludicrous situations, and several humorous adventures are related; but it would retard our progress too much in this sketch to notice them all. Indeed the Bard seems to have been so delighted with ridiculing his rival, as to forget partly his own loss, and to have been able to laugh at his lost mistress; for, as she and her husband passed him by chance on horseback on the banks of the river Wye, he made a pretence of drowning himself, Poem N°. 74.

§ The poem N°. 80, and the two following, describe his triumph on the occasion.

happy fugitives were found, and once more separated; and not only so, but our Bard was rigorously prosecuted by the old husband, and fined in a very heavy penalty, which not being able to pay he was imprisoned*. In such esteem, however, was the Bard held by his countrymen, that the county of Glamorgan released him from confinement by discharging the fine. It is said that he had nearly taken Morfudd away a second time; and a friend asking him if he would again run the hazard which such a step must expose him to, when the first had proved so dear to him; he answered—"Yes, I will in the name of God and the men of Glamorgan!"—which saying became a proverb for a long time after†. We must now leave Morfudd as the lawful wife of the Bwa Bach; only observing that her faithful Bard continued his attachment, and his muse was ever warm in her praise. In this respect he resembled the celebrated Petrarch in his sonnets to his fair Laura. The Demetian Nightingale‡ was not outdone, for he wrote a hundred and forty-seven poems to Morfudd, which are much longer compositions than those of the Italian poet.

We may take it for granted that Dafydd ab Gwilym must have lived in habits of intimacy with the poets of his time; amongst whom many perhaps were to be found not insensible to the charms of the mead-horn; but he does not seem to have been much devoted to it himself, for

b

among

* See the Poems N°. 88 and 92.

† "*A ac ef â hi a druted fuafai iddo?*"—" *Af (eb. ef) yn enw Duw a gwyr Morganwg!*"—David Jones o Lanfair's Collection of British Poetry, p. 164.

‡ *Eos Dyfed*, an appellation by which our Bard was often distinguished by his countrymen.

among those who were, we find it was a custom to impose upon him, when they got him into their company*.

Dafydd was equally attached to friendship and the muse—two contemporary poets were his intimate companions, each of whom wrote an elegy on his death. One was Madog Benfras, occasionally mentioned before; who had a soul congenial with that of our Bard; and like him a favourite with his fair countrywomen †. The other was Gruffydd Gryg, of Anglesea, a bard of great genius and learning ‡. Between Dafydd ab Gwilym and the latter there appears to have been a rivalry for fame, which gave rise to a poetical contention that began in consequence of a poem written by Gruffydd Gryg, ridiculing the other for being so great a slave to the charms of Morfudd. This dispute produced several masterly compositions, of which only eight will be found in this collection§. After the contest had

* Y Bardd oedd ar dro ymhlith ei gyfeillion mewn Gwindy, lle daeth cwsg yn orthrwmarno; a hwythau, drwy y cyfeusdra hwnnw, á dñafant ei ysgor cyfrif o'i amner, a bwriadant eu hyfgr eu huanain yn ei le, i fod yn atebol am y gwin á ysfynt. Yntau wrth ddechro á ddeallodd á ddamweiniau, ac eb ef wrthynt—

Hyllais pan welais, hyllwyr ofer!—faith

Fyth rygnbren i'm hamner:

Hoyw fydd gwin gloyw gap glêr,

A chwerw, poen dielw, pan daler!

† Madog Benfras, of Maeler, was the son of Gruffydd ab Iorwarth ab Einion Goch, o Sonlli, ab Ieuaif ab Llywarch ab Nyniaw ab Cynwrig ab Rhiwallon ab Dingad ab Tudur Trefor, earl of Hereford.

“ Ar ol thoi o'r ail rhiaid

“ I Fadog het fedw cain,

“ Gwen á roes o gae, ni rydd

“ Hyd efell o gae Dafydd.”

Dafydd ab Edmunt. 1460.

‡ His mother was an Irishwoman.—“ Gwyddelyn march cregyn cryg.” *Iolo Goch.*

§ David Jones o Lanfais had seen twenty-two of these poems:

Coll. Brit. Poetry, p. 164.

had been carried on for a long time, which excited the attention of the country, and each party being unwilling to give way, one Bola Bauol laid a wager with another person that he would effect an accommodation between them. To bring about his purpose, Bola Bauol went into North Wales, and industriously spread a report, that "Dafydd ab Gwilym, the Demetian Bard, was dead." On hearing this, Gruffydd Gryg was so affected, that, forgetting every other feeling in the poignancy of his grief, he composed an elegy bewailing the supposed loss of his rival, in the most affectionate terms. Bola Bauol, having previously contrived to get a story of the like nature spread abroad in South Wales, of the death of Gruffydd Gryg, returned thither, and was pleased to find it had the same effect on Dafydd ab Gwilym, in producing an elegy on his opponent. Bola Bauol succeeded according to his expectation; for, the contending parties, on discovering the real sentiments of each other, and being brought to a delicate dilemma, though they laughed at the stratagem which produced them, from that time became warm friends*.

Though Dafydd ab Gwilym lived in an age deeply immersed in ignorance, yet it is obvious from his works that he was little affected with the superstition of the times †. He had very little veneration for the monks; nor would he bend the least to the authority of the priesthood in general, in those points that were derogatory to an en-

b 2

lightened

* David Jones o Lanfair's Coll. Brit. Poet. p. 173.

† The poem, N°. 79, addressed to St. Dwynwen, is an admirable satire on the invocation of saints. In it the Bard prays that this female saint would be his *Llatai* to procure assignments with Morfudd.

lightened mind. On the contrary, he took every opportunity to show how he held them in contempt and ridicule*; but, when old age had added seriousness to his reflections, in his confessional ode he acknowledges his conduct reprehensible, for having been so obnoxious to the ministers of religion †.

Our Bard survived his relations, his patrons, and his fair Morfudd, many years. His uncle, Llewelyn ab Gwilym, he lost pretty early in life; who, in the turbulency of the age, was killed by the hand of an assassin; which event the Bard laments in the most pathetic strains in his elegy on the occasion ‡. As long as his other friend, Ifor, survived, his house was a retreat to our Bard from all oppressions—there he was like the three Free Guests in the court of Arthur §. Indeed all that worthy family had his warmest affection; to different branches of which he addressed separate poems; he pays a compliment to the mother of Ifor, wishing her all prosperity, and gives her the epithet of Angharad with the money-giving hand ¶. After Dafydd ab Gwilym had been deprived of Ifor and his family, he returned to the pensive solitude of his paternal home near Llanbadarn; where he bewailed the loss of his patron during the remainder of his days.—In a poem invoking the summer to visit

Glamorgan

* See the Poems N°. 64. 217. 224. 154. 149.

† N°. 245.

‡ N°. 232.

§ Tri Thwyddedog ac anafodog Llys Arthur.

¶ Hawddfyd, wawn wryd wen cirian—y' Nghaer.

I Angharad ferch Forgan!

Iliw rhuddaur, llaw-rhodd-arian

Llwyr orau merch, lliw'r eiry mân!

Glamorgan with its choicest blessings*, after beautifully describing the fertile region under the influence of the serene messenger, his soul becomes suddenly overclouded;—the grave of his friend being brought to his remembrance, he is compelled to conclude, and, by an abrupt transition, adds—

“ From dewy lawns I’ll pluck the rose,
 “ With every fragrant flow’r that blows;
 “ The earliest primrose of the spring
 “ To Ivor’s honour’d grave I’ll bring—
 “ This humble rite shall oft be paid,
 “ To deck the spot where he is laid
 “ To show how much for him I mourn,
 “ How much I weep o’er Ivor’s urn†.”

When Dafydd ab Gwilym became oppressed with age, and a pilgrim as it were in the world, bereft of his dearest friends, he had laid aside every thing unbecoming his situation:—the vanity of his youth had fled when his head became sprinkled with hoary hairs; and at times he could not repress a sigh on reviewing how transient was his course to his then condition, from what he once thought light and happy hours—

“ Ivor is gone! my friend most dear,
 “ And Nêst, sweet soother of my care;
 “ Morfudd, my soul’s delight, is fled—
 “ All moulder in their clay-cold bed!
 “ And I, oppressed with woe, remain
 “ Victim to age, and ling’ring pain †!”

b 3

Oa

* The Bard often expressed his gratitude for the generous action done to him by the men of Glamorgan; and the poems N°. 93 and 23 of the appendix were composed particularly on the occasion.

† See the concluding lines of the poem N°. 14, of the appendix.

‡ See the poem N°. 16 of the appendix, line 11 &c.

On his death-bed, our Bard was not forsaken by his faithful muse; he then composed some elegiac verses highly expressive of the resignation and hope with which he awaited his approaching dissolution. He died about the year 1400, and was buried at Ystrad-Fflur, in Cardiganshire*; and an epitaph was placed on his tomb, the production of some bard who deeply felt the loss of this favourite of the *Awen* †.

To delineate the character of Dafydd ab Gwilym from the general complexion of his works, one would be induced to represent him as bordering on the extreme of levity, inattentive to the rules of decorum, and ever intent on seeking after pleasures; but the only traits of him that has been handed down to us, represent him directly

* Some accounts say he died in Anglesea; and that his old friend Gruffydd Gryg accompanied his remains from thence to Ystrad-Fflur. Others say he ended his days at his house near Llanbadarn, which seems the most probable; and Gruffydd Gryg might have come from Anglesea to his funeral; at which time he wrote an elegiac poem on the occasion, addressed to the yew over the grave of his friend.

Ystrad-Fflur, or Strata Florida, was once a celebrated monastery, where several of the Cambrian princes were interred; but what is now left from the wreck of time is no more than a few mutilated walls mantled with ivy.—Owain Gwynedd, a bard of the sixteenth century, passing by this place could not help lamenting how its former splendour was fled—

“ Mae dialedd ryfedd am ryfig—bucedd,

“ Bechod gwyr eglwyfig;

“ Mawr yw cur y mur cerrig

“ Am watwor Duw—matter dig!”

† *Englynion ar fedd Dafydd ab Gwilym.*—

“ Dafydd, gwiw awenydd gwrdd,

“ Ai yma'th roed dan goed gwyrdd?

“ Dan lasbren hoyw ywen hardd,

“ Lle'i claddwyd, y cuddiwyd cerdd!”

“ Glas dew ywen, glân Eos—Deisi,

“ Mae Dafydd yn agos!

“ Yn y pridd mae'r gerdd ddiiddos;

“ Diddawn in' bob dydd a nos!”

rectly the reverse; that he was distinguished for his uniform conduct, sobriety, and gentle manners, and above all for a remarkable reservedness in conversation. So that in his works we discover the flights of imagination, and the playfulness of his *Awen**, and not the disposition of the man †.

The Poetry of Dafydd ab Gwilym is what remains now to be considered.—As he ranks one of the first among the Welsh bards, it is requisite that our endeavours should principally tend towards pointing out wherein that excellence consists, which has entitled him to that distinction. To form a right judgement of his works, and to place them in a just point of view, it will be necessary to have a retrospect to the æra in which they were written, and to the progress of learning in Wales. Though this commentary must be unavoidably circumscribed within a confined limit, yet, to accomplish that end, we must be obliged to glance over the poetry of the ancient Britons, noticing its changes, from the first dawn of historic light, down to the present time.

b 4

That

* *Awen*, a compound word, which means the flowing or impulsive action of the soul. It is a favourite expression among the Welsh for the poetic gift,—the *furor poeticus*.

Ni bu fyw neb fwy *Awen*,
Ond da fardd Glan Teifi wen;
Mab Gwilym heb gywely
Heb iddo frawd ni bydd fry.

Tudur Aled ym Mar. G. Glyn, 1490.

† Geiriau Iorwerth Gwilym—“ Fe ddywed Mr. Sion Bradford wrthyf iddo weled Llyfr ysgrifenedig, Gwaith Watkin Powel—ac yn y llyfr hwnnw dywedid mai er gwyllted a thrythylled gwr y gellid barnu Dafydd ab Gwilym wrth ei Gywyddau, ei fod yn ei fywyd a'i ymarweddiad yn ddyd sobr, llonydd, a mwyn iawn oedd; a chyn leied ei siarad fal braidd y caid air o'i ben ar un achos, ac mai gwylltineb a chwaryddiaeth awen yn unig yw llawer peth yn ei waith, ac nid effeithiau anian ac anwyddau.

That principle or divine gift, which we call poetry, is implanted in the genius of man for wise intentions; and nations, even in their rudest state, feel its impulse and follow its dictates, which are discovered amongst the first exertions of their talents. In Britain the *Awen* appeared very early, and was nourished under the fostering care of sage druids; they formed its brightest attire, the harmonic concatenation of the Welsh language, which, through the vicissitudes of ages, attained that strength and beauty with which it is so peculiarly featured.—We have no remains of any poetry that can with certainty be ascribed to the druidical ages; the only considerable monument left as a proof of the learning of the druids, is a language surprizingly ingenious in its construction, which must have been produced at some period prior to the extinction of that order, in which some greater light of science must have illumined this island than will now be readily acknowledged.

Julius Cæsar having represented this island to the Romans as an object worthy of their ambition to subdue, fifty-five years before the birth of Christ, they persisted in their interested views until they effected their purposes; the consequence of which was, that, by the overthrow of the power of the druids, the poetry and every other branch of learning of that order were lost.

The departure of the Romans was a remarkable epoch of anarchy and confusion among the Britons, and therefore it is hardly necessary to add that their poetry was in a low state. But the tumult of the Saxons that followed, like an overwhelming torrent, extinguished the feeble glimmerings

merings of learning that remained, except that of rough aspect which tended to animate in battle, springing from ideas acquired in those scenes of destruction. The Britons that were at a little distance from the heat of danger, and who kept themselves free in the recesses which nature had formed for their last post of defence, the mountains of Wales, were still anxious of fostering the order of the bards. But even there their intervals of quietness were few; so that from the Saxon invasion down to the fourteenth century their poetry was no more, generally speaking, than an ornamental attire for the history of a series of the most dismal transactions. Therefore we do not find, during that period, that variety and luxuriancy of imagination which are the life of poetry, and which result from the calm season of peace. Yet, notwithstanding all the disadvantage under which the *Awen* laboured, the bards of those times produced several pieces in that warlike strain, which possessed considerable merit; and the mechanical structure of the versification continued in a progressive state of improvement.

In the earlier periods they had several regular metres or forms of versification; one of the most ancient and popular was the *Englyn Milwr*, being an unirythm triplet of seven syllables, and evidently a relic of the druidical poetry*. Several of the early pieces are composed in various measures connected, bearing some resemblance to the English irregular ode: such is the *Gododin* by Aneurin. Others are formed of regular stanzas of some certain number of verses, of various lengths

* This seems to be the verse in which the druids taught their disciples the precepts of religion and morality; it is most ingeniously contrived to assist the memory.

lengths from seven to eleven syllables, in continued rhyme, but altered at each stanza; and it was a prevailing mode to continue the rhyme as long as it could be adapted to the subject, and so change in the course of the piece as necessity might require, and there are some entire poems in one continued rhyme; and Taliesin was partial to many short metres from four to six syllables*. This shall suffice as a general outline of the rules of composition down to the close of the tenth century; for it would exceed our limits to trace minutely the progress of its improvement. From that time to the dissolution of the Cambro-British government, towards the end of the thirteenth century, was a period peculiarly favourable to the embellishing of our poetry†. It was then that artfully-constructed metres arrived at perfection, formed on the laws of concatenation, producing a most grand and animated effect, which were well adapted to the genius of the poetry then predominant: it was that interval which gave birth to the *Englyn unodl union*, *Proest*, *Gwawdodyn*, and others which are the foundation of the modern twenty-four metres.

In investigating the nature of the rules of verification in our poetry, we perceive that the leading principle to which they are subservient is the *cyngbanedd*, or concatenation, on which depends the harmony of the Welsh language. Those rules, then, are adapted to that concatenation to form the component parts of a metre,

in

* Aneurin, Taliesin, and Merddyn, contributed to enrich the British poetry, by adding to its prosodia several new laws of verification.

† Those who had a principal share in that improvement were Meilir, Gwalchmai, Cynddelw, Llywarch Brydydd y Moch, Bleddyn Fardd, Llygad Gwr, and Prydydd Bychan.

in a manner much similar to a passage in music; the concatenated periods answering to perfect chords and accented notes, having in their intervening spaces their auxiliaries, to perfect the idea without prejudice to the essential harmony; and particularly observing that the rhyme which terminates the verse be different from the concatenation; as if a musical strain, after continuing on a certain chord, should change to another to produce that variation of sounds which is requisite for the structure of harmonized melody. It seems therefore that all the metres in Welsh poetry tend to that point, and that its harmony arises from a reverberation, as it were, of similar sounds from different accented parts of a verse to others; and at the same time the echoing of those sounds in the rhyme is ever carefully avoided, as that would cause a languid monotony which would destroy the general effect*. So exact is this system of versification, and so interwoven in all its parts, that if words were lost in a verse, the particular accented letters in such a blank are always unquestionably known from the context or pretext, and consequently a great probability of replacing the very words of the original composition †.

And

* In the English and other languages, alliteration has been considered as an additional embellishment to poetry; in the former, though it seems to have been sought for to adorn some of the most elegant verses, it appears but irregular, if not casual; yet sometimes it did appear, as Spencer shows us—

“ The lilly, lady of the flow’ry field.”

And Dryden says—

“ Beneath the shade which beachen boughs diffuse,

“ You, Tityrus, entertain your sylvan muse :

“ Round the wide world in banishment we roam,

“ Fore’d from our pleasing fields and native home.”

† It is owing to the surprizing copiousness of the Welsh language that our rules of versifying on the principle of concatenation alone

And it was the opinion of our learned countryman, the late Lewis Morris, Esq. that the bards, by means of these intricate letters, though they might have clogged their genius, yet they unalterably preserved the pronounciation and etymology of the language; as not a single sound, or letter, could be changed by any means, without confounding the whole structure.

Here it may be necessary to observe that the order of the bards was considered as a branch of the constitution; and their poetry was the sacred repertory of history, agreeable to the direct injunction of the laws; and therefore it was requisite it should be, as we find it is, free from overcharged imagery which might be liable to obscure truth in the blaze of splendid fable. They generally did not deviate from this system, but considered it the principal object of their institution, until the dissolution of the order in that final catastrophe, the death of Dafydd ab Gruffydd, in the year 1283, which put a period to the independency of the ancient Britons. When that event took place, the bards were at liberty to follow the flights of their fancy; which of course produced

is practicable; and that copiousness arises not so much from verbosity as from the nature of its inflections, and above all from that perfection of the language, its regular system of the mutations of initial letters. Some idea of the difficulty of the Welsh versification, may be conveyed by shewing that it requires perfect literal exactness in the concatenation and in the rhyme; and some idea also of the means by which that difficulty is surmounted may be learnt from the following circumstance:—

“Gorddwy clau tonau Talgarth ystyr”—

Is a verse wherein no change by inflection of verbs could be required, which has been fixed upon to try how many different ways those same words could be varied, by means of such initial mutations and other peculiarities, without altering the idea; and the result of the enquiry proves that this verse of five words is capable of above *one hundred* variations.

produced a great revolution in their poetry. But it is worthy of remark that they still wished to avoid imitating other nations; for the mythology of the Greeks and Romans, and the gawdy fables of the Arabs, those fruitful sources that furnished the rest of Europe with poetic machinery, were never regarded by the Welsh bards. But to return—

By the fall of the Cambro-British power, the original object being done away, to which the order of the bards had hitherto paid attention, their genius was left unrestrained, as has been before hinted, which caused a revolution in their poetry; and consequently this period gave birth to several new laws of versification and composition; which, though not capable of that great effect produced by the flowing and animated harmony of the old metres, were melodious, and congenial with the nature of the lighter subjects to which they were adapted. But the bands being dissolved in which the bards had been united, these new laws were variable and wanted stability, which induced subsequent congresses to select those that were best constructed, and to give them their sanction of authority for being regular; and this selection was called the *new twenty-four measures of vocal song*.

It was at the time when our poetry was in this unsettled state, that DAFYDD AB GWILYM appeared, therefore, in estimating the merits of his works, if we find them possessed of invention, harmony, perspicuity, and elegance of language, which has not been excelled by any of his successors, we must allow the powers of his mind to have been great, that rose superior to the disadvantages

vantages of the period in which he lived, and illumined the gloom of an ignorant and superstitious age. That our Bard has excelled in those instances must be evident to every one who reads his compositions, but yet, to fulfil the intention of this commentary, it is requisite briefly to point out a few of his most striking beauties.

Nothing can afford a stronger proof of the fruitfulness of his invention, than his having traced out a new species of poetry, which has stood a model for the imitation of his countrymen. Disdaining to adopt the poetical machinery of strangers, he supplied their place by personifying and conferring new attributes on various objects of animate and inanimate nature. A beautiful poem, in this stile, is that wherein the wind is animated and arrayed with power—this fleet messenger is commissioned to bear the sighs of our Bard to his beloved Morfudd, despairing that any other should succeed, so as to elude the vigilance of his enemies*. His description of the fog, which in more than one instance had misled him on his journey to his mistress, is fine †. And the two poems, one invoking the sun, the other the summer, to proceed with all the blessings of their influence, as messengers of his gratitude to Glamorgan, are master-pieces in their kind ‡. In his love poems, our Bard delighted most in the agency of the animal creation—very numerous are his dialogues with birds and beasts, and even the finny tribe are employed on his love errands.—These compositions are so peculiarly attractive, that most of the succeeding

* N°. 69.

† N°. 54.

‡ N°. 93 and 11 of the appendix.

ing poets of Wales have taken them as a model: and this forms the most prominent feature in the poetry of that country, in which it differs from that of other nations.

In speaking of the harmony of versification in Dafydd ab Gwilym's poems, it may be sufficient to observe that many of them will bear to be examined by all the laws of composition which have been made or settled subsequent to his time; nay, they will stand as a model of perfection, though he wrote, as has been observed, when most of the laws were in a state of fluctuation, and others even unknown. It seems very probable, therefore, that his verse furnished the idea for many rules which were afterwards settled. Our Bard may be also considered as the inventor of that form of composition called a *Cywydd*, in which the greatest part of his works were written; at any rate the origin of it must be attributed to his time, for we find nothing similar among the productions of earlier bards.

Before we notice another striking beauty in the works of our Bard, it may not be amiss to observe what appears extraordinary, that in the formation of the Welsh language, some uncommon precaution must have been taken in assorting its words by their sound to the sense, and that in all the different gradations; but so it is, and to such minuteness, as to confound one in attempting to trace the cause. Dafydd ab Gwilym being sensible of this advantage, and being also a master of the language, and possessed of feeling and judgement, selected words the most suitable to his subject—thus we find softness and melody in his love poems, in all their variations,
from

from the lively to the plaintive; and we trace this quality of the language through all his works, from the lightest sallies of his muse, to that scene which strikes us in his thunder storm as terrible, awful, and grand*.

It is the wish of the editors to avail themselves of the indulgence of the publick, hoping that those who are acquainted with the poetry of Dafydd ab Gwilym, will, by giving a translation of his works, do their favourite that justice, in the eye of the world, which it is not possible he should receive from such an imperfect attempt as this before them. The editors have only to add, that, to fulfil their duty as members of the GWYNEDDIGION SOCIETY †, they undertook this publication with the sole view of preserving the remains of the works of a celebrated bard ‡, to whom his countrymen have given the appellation of the Ovid of Wales; and fearing if they

* N°. 44.

† Instituted in London, in 1772, to enable its members, being absent from their country, to enjoy their own peculiar customs, and to promote whatever might tend to illustrate the history of Wales.—The appearance of this work was a favourite wish of all the members of the society, but particularly cherished by Mr. JOHN EDWARDS the bard of the society, the two brothers, Messrs. EDWARD and OWEN JONES of Môn, and Mr. MEREDITH JONES, to whom we are obliged for assistance in completing this work; and Mr. EDWARD JONES author of the Musical and Poetical Relics of the Welsh Bards, who favoured us with copies of some of the poet's works from his collection.

‡ That a great many pieces are lost we clearly find from several accounts, and from hints in his works. But it is a wonder that so many have been preserved, when we consider their precarious state for some time.—It is said that they were so admired for a long while after his death, that the bards and others could repeat a great part of them from memory, and were so generally known this way that many of them were neglected to be written, until Bedo Brwynllys, a bard who flourished about 1460, made a collection of those floating poems; and that collection was preserved for a long time at Rhaglan in Monmouthshire, but is now lost.

they had not done so, that this collection, notwithstanding the fame of the author, would have shared the fate of many other valuable remains of the poetry of the Welsh bards that have perished year after year within their memory; and which will be the destiny of many more, unless some of their patriotic countrymen will stretch forth their hands, ere it be too late, for their preservation.

LONDON,
July 1, 1789.

WILLIAM OWEN.

PAN GLYBU GRUFFYDD GRYG FARW O'I ANWYL
GYFAILL DAFYDD AB GWILYM CYMMERODD
DAITH O FÔN I YSTRAD-FFLUR I'W GLADDED-
IGAETH* BR CYELAWNI Y PWYTH OLAF O'R
CAREDIGRWYDD RHYNGDDYNT: A CHANODD Y
CYWYDD CANLYNOL I'R YWEN OEDD UWCH
BEN EI FEDD.

YR Ywen i oren-was,
Ger mur Ystrad Fflur, a'i phlas,
Da Duw wrthyd, gwynfyd gwŷdd
Dy dyfu yn dy Dafydd!—
Dafydd, gwedi dy dyfu,
A'th wnaeth o'i faboliaeth fu.

Dafydd Llwyd a'th brophwydawdd
Er cyn dy dyfu rhag cawdd,
Dy urddo yn dy irddail,
Ty a phob llwyn yn dwyn dail

c

Castell

* Rhai a ddywed mai ym Mon y bu farw, a Gr. Gryg ai hebryngodd i Ystrad-Fflur.

Castell cudd meirw rhag eirwynt,
 Cytal a'r pren gwial gynt;
 Dy léau, bu deulüaidd
 Dy wrysg, dy gangau, dy wraidd:
 Mae danud y mudaniaeth,
 Beddrwym—nid o'm bodd yr aeth!

Byda o englynion bydodd,
 Bu ddewr ri mewn rhieni rhodd,
 A synwyr cerdd naws unud,
 A gwae Ddyddgu pan fu fud!—
 Gwnaeth ei theuluwas las ryw
 I'w hael dyfu tra fu fyw,
 Gwna dithau, geingciau dethol,
 Gywirder i Ner yn ol.

Addfwyn warchadwai wyddfa,
 Drybedd i'w fodrabaidd da;
 Na ddôs gam, na ddysg omedd,
 Ywen, odduwchben y bedd.—
 Ni'th lyfg tân, anian un-erch,
 Ni'th dyr faer, ni'th dyfriw ferch,
 Ni'th bilia crydd, mewn dydd dyn,
 Dy dudedd yn dy dyddyn.
 Ni thÿr hefyd, mewn bryd braw,
 A bwyall, rhag ei bwyaw
 (Ir dy fauch i ar dy fon)
 Taeog, na chynyteion.
 Dail yw'r to, da le yw'r tau,
 Diwartho Duw dy wrthiau!

MARWNAD DAFYDD AB GWILYM, A CANT
GRUFFYD GRYG.

DAFYDD ab Gwilym, ymy
Y bu farw, am na bai fry
Yn nhir Deheubarth yn hardd,
Ac aerfa rh'of ac eur-fardd!

Gwae'r beirdd am eu penceirddwalch,
A gwae'r byd am y gwr balch;
Gwae finnau, myn creiriau cred!
Troes boen dwfn tros baun Dyfed!
Dewiswn dduchan glanbryd
O ben Dafydd, brydydd bryd,
Cyn prydu, ym gloywrym glod,
O arall, angall yngod.

Disgybl wyf, ef a'm dyfgawdd,
Dysgawdr cywydd heawdr hawdd:
Cyn ei farw bu gyfarwas,
Rh'of ac ef, neud rhyfu gas.
Pwybynag, ddewin ddinam,
O ferw cerdd fu ar y cam,
Maddau i'r prifardd hardd-faeth
Hoyw Dduw nef heddyw a wnaeth:
Rhof finnau, gwenadau gwawd,
Maddeuant am y ddywawd.—
Ar y gwir y bu hirynt,
A minnau ar y gau gynt:
Bum, myn Cynddelw! ar gelwydd,
Gwawr ferch ar y gwir y fydd.

Brenhin haul a goleu-loer,
Bu nad, ac irad, ac oer,

Dwyn Dafydd, dioer, dyn difai,
 Dwbiwr cerdd dau Abercai ;
 Fab Gwilym, wawdrym wiwdrefn,
 Fardd pencerddradd lifnadd lefn :
 Un tlyfair, enw Talieffin,
 Ynad gwiw, enaid y gwin ;
 Cyw Merddyn, cywiw mawrddof,
 Cadair y gerdd, cadr ei gof.
 Ymlyn-gof aml ei angerdd,
 Angel ystor cyngor cerdd ;
 Cywirdant mwyn a gwynir,
 Colofn cerddau'r Dëau dir !
 Cad o'i ben bob cymmhendawd,
 Cynddelwaidd ei weddaidd wawd ;
 Hoywlan aur hael Aneurin,
 Hael o was a heiliai win :
 Dôr dur-arf, dewr, a diriaid,
 Yn llwybro'r aur lie bu raid.
 Maes o wawd gwr masw ydoedd,
 A doeth pan ofynid oedd ;
 Mal Trahaearn y barnwn,
 Neu fal Llywarch, hirbarch hwn :
 Neu Gasnodyn, dyn difas,
 Neu Addaf, frwysgaf, Fras.

Cywraint y gwnaeth Mabmaeth Mair,
 Dan gôr gwydr, dwyn dyn gwawdair,
 A gado Bleddyn gidwm,
 Fforddrych druan cryman crwm :
 Iawn y gwnaeth Crist ddewis-tad,
 Ac yn cael gafael y gad,
 Yn ddilys ddewis o'r ddau,
 Ddoniog wr, ddwyn y gorau !

Dewifodd Duw deuluwas,
 A gwrthod cydfod y cas.—
 Tristwch weithian bob cantref;
 Bellach naw llawenach nef!

MARWNAD DAFYDD AB GWILYM, A GANT MADOG
 BENFRAS.

DA ar feirdd dewr wr a fu,
 Y dewifodd Duw Jesu;
 Poen, bac dwys baun bedyfawd,
 Pan aeth a gwawr pënaeth gwawd!

Porthloedd gwawd, parthlwydd gwiwder,
 Parlmannt clod, a moliant cler;
 Poen feirffaer, penfaer hoff-wawd;
 Pen sylwayw paun y feilwawd;
 Pentref cerdd, paun tyrfa cad,
 Paentiwr cur, pwyntiwr cariad;
 Penial cerdd ddyfal ddefawd,
 Paun ar y gwyr, pänwr gwawd,
 Penygai glod penigamp,
 Pennod, a chwmpod, a champ:
 Penfaer y wen-gaer wingerdd,
 Pënaeth penceirddiaeth, paun cerdd;
 Perging ei dudedd purgoch,
 Perllan cerdd, parllinon coch.

Aml cwyn am ei ddwyn o'i ddydd;
 Ymddifad cerdd am Ddafydd
 Fab Gwilym, febyd gwawlyw,
 Gwanas clod, gwac ni, na's clyw!
 Gwawr ar gryd, gwayw ar grwydr,
 Gwawd Dafydd, frawd difudd frwydr;

Gwedi ef pob gwawd a oedd,
Gweadur cerdd gwiw ydoedd!

Gwedi fy mrawd, hyf gwayw-dwn,
Gwiw fu ef, gwae fi, a wn
O hirnych, gwych ni'm gweheirdd
O hiraeth am bēnaeth beirdd!
Digrif oedd! deigr a foddes
Deutu fy ngrudd; ni'm lludd lles!
Mawr ar fy ngrudd llawrudd llif,
Mesur deigr—mafwr wr digrif!

Mal yn arial, neu curin,
Molt gwawd hael, a milt y gwin;
Maer y ferch, mawr yw y fon,
Mawr ammod clod morwynion!
Molwr cerdd, milwr ai cant,
Milwr y glod, a'i moliant!
Ieueingftid maddeuid Mair,
A Duw Jesu, dewis-air!
A mafwedd, trawfwedd traferch,
I Ddafydd, filltydd y ferch!—
Dafydd, degan rhianedd,
Dyfyn clod daufiniog cledd:
O rwyf hoed, ni rifo hen,
Rhaid yw yn ol rhwyd awen.
O darfu awdlfardd gwawdlwydd
Ado'r gerdd fal yn dir gwŷydd,
Egin fawl clod i gein-ferch,
Ac yn dir *fed*, deryw ferch!

Och! na fu hir, gohir ged,
Oes Dafydd, Eos Dyfed!

Ys gwag yr haf am Ddafydd;
 Ys gwir gwawd, *ysgawier* gwŷdd;
 Troes *brofes* mal Taliesin,
 Rhof o wawd, yr hael a'i win.
 Da athro beirdd, dieithrach
 Na dyn a fu, a Duw'n fach!
 Dioer! ferchdcaf fu Ddafydd,
 Dyn o'r gwyr, dan oror gwŷdd;
 Dadlwawd awdl, didlawd ydoedd,
 Dioer, baun dihareb oedd!
 Dwyn naf nod, Duw nef a wnaeth,
 Da lawrydd cerdd daylwriaeth!

Dafydd ei ddydd oedd eddyw,
Doctor clod, digter a'i clyw;
 Da hebog doeth, coeth i'm cof,
 Deheubarth, nid â hebog!

MARWNAD DAFYDD AB GWILYM, A GANT IOLO
 GOCH.

HUDOL dwf fu hoedl Dafydd;
 Hoywaf, pe hwy fai ei ddydd!
 Di-ungor awdl, da angerdd,
 Fab Gwilym Gam, gwlm y gerdd.
 Lluniai fawl wrth y llinyn,
 Llyna arfer dda ar ddyn:
 Gem oedd i firoedd, a'u fwch,
 A thegan gwlad, a'i thegwch;
 Mold y digrifwch, a'i modd,
 Ymwared ym am wiw-rodd!

Mau darpar, mi ai dirpwr,
 Marwnad o gariad y gwr.

Hebog

Hebog merched Dcheubarth,
 Heb hwn, od gwn, aed yn garth
 Cynnydd pob cethlydd coethlawn,
 Canys acth cwynofus iawn!

Taw di i gyd, tydi gywydd!
 Nid da'r byd, hir y bydd;
 Tra fu Ddafydd, gelfydd gân,
 Ydd oeddid barchus ddiddan;
 Ac ni bydd, o herwydd hyn,
 Gwedi ef, gwiw dy ofyn!
 Bwrir a weuir o wawd,
 A'i deu-flaen ar y daflawd!

Euthyw pensaer yr ieithoedd,
 Eithr pei byw, athraw pawb oedd!
 Uthr fy nghwyn o frwyn fraw,
 Athronddyfg, oedd uthr ynddaw;
 A thailiwr ferch i ferch fu,
 A thelyn llys, a'i theulu;
 A thryfor er cler, a'u clod,
 A thryfer brwydr, a'i thrafod;
 A thruan, heb athrowyn,
 A thraha fu difa'r dyn!
 A thrawft beirdd, athrist yw byd,
 A thrachefn na thrachyfyd
 Athro grym, glewlym gloywlef,
 A theyrn oedd—aeth i'r nef!

BEIRDD, AC EREILL A GARANT
FARDDONIAETH CYMREIG.

YR ydym yn eich cyfarch â Gwaith yr hynod fardd Dafydd ab Gwilym, yn y diwyg gorau â allafom ni iddo.—Y Bardd hwn, fal y gwyddoch, fydd yn haeddu yn dda ymgeledd a chadwraeth, canys pa un o'r Beirdd Cymreig fydd yn rhagori arno? Pwy burach a chyfoethocach ei iaith, lyfnach a gwaftatach ei ymadrodd? Neu, pwy mwy melus ei beroriath nag ef? Ond gan ddarfod i'r cyfaill Gwilym Owain osod allan ei odidawgrwydd a'i gynneddfau awenyddol yn y Rhagymadrodd Seisnig, afreidiol yma ail adrodd, ond rhoddi rhyw ychydig hanes am drefn y casgliad a'r cyhoeddiad.

Corph y gwaith â ysgrifwenwyd allan o lyfrau y brodyr Lewys, Rhisiart, a Gwilym Morrus o Fôn, cynneddfau a godidog gampau y gwyr hynny ni's anghofir tra bo barddoniaeth yn yr iaith Gymraeg. Pan dderyw ini gyntaf ymdrin â'r gwaith amcanafom osod allan yr amrywiaeth yn yr ysgriflyfrau; ond pan deimlafom eu pwys ac ystyriad eu hanferth rifedi fe orfu ini ymadael â'r ymgais, ac ymegnio i ddethol y darlleniad gorau o ran purdeb iaith, fynwyr, a chynghanedd. Ac fe allai i ni yn hynny gamsyniad a chamfarnu mewn llaweroedd o fânau, ond boed hynny fal y mynno, gwnaethom ein gorau yn ol yr hamdden,

d

a gorph-

'a gorphwysdra oddiwrth amcanion a fwyddau rheidiol ereill. Nid yw y cynnulliad yma, er ei fod yn helaeth, yn cynnwys fawr dros hanner gwaith Dafydd ab Gwilym; ac etto rhyfedd fod cynnifer wedi ymachub rhag disgyn i drigfanau anghof.

Argenfydd gwyr cyfarwydd mewn barddoniaeth laweroedd o anafau cerdd yn y gwaith, yn enwedig os barnant yn ol rheolau y pedwar-mesur-ar-hugain, mewn grym yn y ddwy ganfed ddiweddfaf; ond yftyriant hwy nad chwaraeu teg fyddau mesur y gerdd wrth y llath nad oedd gyfreithiol yn amfer y Bardd. Y mae yn ddi-ddadl y beiau, neu'r anafau hyn yn fynych, sef tór-mesur, twyllodl, gormododl, twyllgynghanedd, ac ereill o is radd; ac yn ddi-amau i lios o naddynt ymlithro i'r gwaith wrth ei aml ddadysgrifenu; megis y dywaid y diweddar Lewys Morrus yfswain, fod cywyddau Dafydd mor felus a chymmeradwy gan y gyffredin fal y medrai laweroedd eu treuthu ar dafod leserydd; ac fe allai adysgrifenu rhai o ben yn fynych, ac wrth hynny colli rhai breichiau, anafu ereill, a chamofod y lleill. Dyna'r achos fod cymmaint o amrywiaeth yn y llyfrau; rhai beiau cynhenid hefyd, nid o ran anwybodaeth y Bardd, canys yr oedd yn—

“ Lluniwr pob deall uniawn

“ A llyfr cyfraith yr iaith iawn—”

Ond gwammalrwydd a diofalwch yn y cerddi masw carüaidd, weithiau yn dibrisio cynghanedd, yn enwedig y braich cyntaf, megis “ Clo a roed ar ddrws y ty* ”. Yr oedd awen Dafydd mor frochwyllt

* Rhif 53.

ffrochwylt a gwibiog yn hedeg yn aml uwch ben rheolau.

Chwi welwch ddarfod ini wahanu y casgliad yn ol y defnyddiau a'r testunau, sef yn canlyn eu gilydd, canau i Ifor Hael, Dyddgu, a Morfudd, &c. oddieithr y chwanegiad, yr hyn á dderbyniwyd yn rhy ddiweddar i'w gosod yn eu lle perthynafol.—Er mwyn yr anhybys mewn hanefion, defodau, ac arferion y cynamferoedd y mae yn niwedd y llyfr hanes byr o naddynt, ac eglurhâd geiriau anghyfiaith.—Creffir ar ychydig amrywiaeth yn ysgrifyddiaeth yn y llyfr hwn—y mae y golywyr yn bwrw eu bod yn gyttun â chynneddau'r iaith; ac mai afreidiol iddynt osod argau i gadw, ac i amdiffyn y cyfryw.

Bellach y mae y cyhoeddwyr yn tynu tua'r diwedd, ac yn dymuno i'r barddoniaeth hyrwydd lwyddiant a chroeso gan eu cydwladwyr tra parhâont ym meddiant yr iaith â dderbyniafant o enau eu hynafiaid drwy dreiglau a damweiniau rhan fawr o oed y Byd.

LLUNDAIN,
Gorph 1, 1789.

OWEN JONES;

CYNHWYSIAD;

CYNHWYSIAD.

	D.
<i>Canuau i Ifor Hael</i> - - -	1
<i>I Ddwyddgu</i> - - -	25
<i>I Forfudd (a 9 yn y chwanegiaa)</i> -	40
<i>Ymryson â Gruffydd Gryg</i> - -	237
<i>Ar amryw destunau caruaidd (a 6 yn y chwanegiad)</i>	260
<i>Molawd, a Marwnadau ei Gyfeillion, &c.</i>	448
<i>Duwioldeb</i> - - -	476

BARDDONIAETH

DAFYDD AB GWILYM.

CANIADAU I'W GYNNORTHYDD IFOR HAEL
A'I DEULU.

I.

CYWYDD MAWL I IFOR HAEL.

IFOR aur ei fawrwriaeth,
Deg yw'r fau diagr faeth;
Dewraf wyt, a gwrddaf gwr,
Dy ddilyn dieiddilwr.

4

Myfi yw (ffraethlyw ffrwythlawn)
Maer dy dda, mawr yw dy ddawn;
Ys dewr lid yftyriol ydwyd,
Ysdôr ym, ys da ior wyd.

8

B

Telais

Telais yt wawd tafawd hoyw,	
Telaiſt ym fragawd duloyw;	
Rhoiſt ym ſwllt, rhyw yſtum ferch,—	
Rhoddaf yt brif enw Rhydderch.	12
Cyfarf arf, eirf ni'th weheirdd,	
Cyfaillt a mab aillt y beirdd.	
Cadarn wawr, cedyrn wiwryw,	
Caeth y gler, cywaethog lyw.	16
Da oedd a ſyber dy âch,	
Duw ni fedd dyn ufuddach:	
Wyt i'th fardd pellgardd pwyllgall,	
Llywiwr llu, fal llaw i'r llall.	20

O'm iaith y rhyluniaethir	
Air, nid gwael arnad y gwir;	
Hyd yr ymdaith dyn eithaf,	
Hyd y try hwyl hy haul haf,	24
Hyd yr henir y gwenith,	
A hyd y gwlych hoywdeg wlith;	
Hyd y gwyl golwg ddigust,	
Hydr yw, ac hyd y clyw ſluſt;	28
Hyd i mae iaith Gymræg,	
A hyd y tyf hadau teg,—	
Hardd Ifor, hoywryw ddefod,	
Hir dy gledd, heuir dy glod!	32

II.

CENNAD O FAESALEG, LLYS IFOR HAEL YM
MORGANWG; I FON; YN DEISYF I'W GYM-
DEITHION EI HEP COR YNO, O HERWYDD EI
FAWR GROESO GAN IFOR.

CERDDA was, câr ddewis-ffyrdd,
Canfod gwyp uwch cein-fedw gwyrdd;
O Forganwg dwg dydd da,
I Wynedd, haelfedd hwylfa ! 4
Ac anwyl wyd, befrnwyd byd,
Ag annerch gwlad Fon gennyd.

Dywaid o'm gwlad na'm gwadwyd,
Diog wyf,—dieuog wyd, 8
A'm bod er's talm, salm Selyf,
Yn caru Dyn uwch Caerdyf.
Nid falw na cham fy namwain,
Ac nid ferch ar un ferch fain :— 12
Mawrferch Ifor a'm goryw,
Mwy na ferch ar ordderch yw.
Serch Ifor a glodforais ;
Nid fal ferch anfadful Sais : 16
Ac nid af, berffeithiaf bor,
O'i ferch ef, os eirch Ifor ;
Nag undydd i drefydd drwg,
Nag unnos o Forganwg. 20

Pand digrif y' ngwydd nifer,
 Caru claer, nod-seuthu cler.
 Goludog hebog hybarch,
 Gwr ffyrf iawn ei gorph ar farch : 24
 Campiwr aer cyflymder coeth,
 Cwmpasddadl walch campusddoeth.
 Carw difarw Deifr ni oddef;
 Cywir iawn y cae wyr ef. 28

Mawr anrhydedd a'm deddyw,
 Mi a gaf, o byddaf byw,
 Hel a chwn, nid haelach ior,
 Ac yfed gydag Ifor. 32
 Seuthu ei geirw faethynt,
 A bwrw ei welch i'r'wybr wynt :
 A cherddau eildannau'n deg,
 A *solos* ym Maefaleg. 36
 Chwarau ffristial, a thawlbwrdd,
 Yn un gyflwr a'r gwr gwrdd.

O cai neb gytundeb coeth,
 Rhagor rhag y llaw rhygoeth,— 40
 Rhugl a cherdd yr anrhegaf,—
 Rhagor gan Ifor a gaf!
 Nid hael wrth gael ei gyfri,
 Nid dewr neb ond ein teyrn ni. 44
 Nid af o'i lys, diful ior,—
 Nid ufudd neb ond Ifor!

III.

I IFOR HAEL,—Y BARD D YN YMADAW A'I
 LYS, I FYNED I GLERA I WYNEDD.

U FUDD ferchogion ofeg, Ifor tēyrnaidd ior teg.	
Myned fal y dymunwyf, Ar iawn, i Wynedd yr wyf;	4
Nid myned, ddwyged ddigel O ddyn, i ymdaith a ddel:	
Deufis yn nwyllan Dyfi, Ni allwn fod hebot ti.	8
Y galon, bedroglgron bor, Ni chyfyd,—yn iach Ifor!	
Na llygad, graddwlad gruddwlych, Na llaw, na bawd, lle ni bych!	12
Nid difudd rym ym yma, Nid oedd gall, na deall da, I neb, a garai o naw	
Diodydd gwin, dy adaw.	16
Rhwyddyn, cyhafal Rhydderch, Rhagod synwyr wybod ferch;	
Rhyfel llid, rhyw ofal llawn, A heddwch Ifor hoywddawn.	20
Maith i'th ragoriaeth gerir, Mawr ior teg y mor a'r tir:	
B 3	Naf

Naf coedfedw nefau cydsod,	
Nef a phrefen cledren clod.	24
Cawn o ddawn a ciddunwyf,	
Cywaethog ac enwog wyf,	
O eiriau teg, o ariant,	
Ag aur coeth, fal y gwyr cant;	28
O ddillad, nid bwriad bai,	
Ac arfau Ffrengig erfai :	
Ufudd goft o fedd a gwin,	
O dlyfau ail Daliesin.	32
Tirion grair, tarian y gred,	
Tydi Ifor, tad yfed ;	
Enw tefyrn, ynad hoywfoes,	
Wyneb y rhwydd-deb a'u rhoes.	36

IV.

I DDIOLCH AM FENIG I IFOR HAEL.

IFOR ydoedd afradaur;—
O'i lys nid ai bys heb aur.

Doc'r oeddwn, gwn, ar giniaw,
I'w lys yn cael gwin o'i law.— 4
Mi a dyngaf a'm tafawd,
Ffordd y trydd gwehydd gwawd,
Gorau gwraig hyd Gaer Geri;
A gorau gwr yw d' wr di:

Tra

Tra fu'n trafaelu trwy fodd,
Trwy foliant y trafaeliodd,

Y dydd y daethum o'i dai,
A'i Fenig dwbl o fwnai ; 12
Benthig ei Fenig i'w Fardd,
A roe Ifor oreufardd !
Menig gwynion tewion teg,
A mwnai ym mhob maneg : 16
Aur yn y naill, diaill dau,
Arwydd yw i'r llaw orau ;
Ac ariant, moliant miloedd,
O fewn y llall, f'ennill oedd. 20

Merched a fydd yn erchi
Benthig fy menig i mi;—
Ni cheiff merch er ei herchi,
Mwy na gwr, fy menig i. 24
Ni roddaf,—dygaf yn deg,
Rodd Ifor, rwydd ei ofeg.
Ni wisgaf faneg nigys,
O groen mollt, i grino 'mys. 28
Gwisgaf, ni fynaf ei fâr,
Hyddgen y gwr gwahodddgar :
Menig gwyl am fy nwyllaw,
Ni bydd mynych i gwlych gwllaw. 32

- Rhoddaf i hwn (gwn ei ged,
 Nawdd rhugl Neuadd Rheged)
 Bendith Taliefin winboff,
 A bery byth, heb air boff : 36
 I ben y bwrdd erbyn bwyd,
 Yno'r el yn yr aelwyd,
 Lle y trofa rhan o'm traferch,
 Lle dewr mab, lle diwair merch ; 40
 Lle trig y bendefigaeth,
 Yn wleddau, yn foethau'n faeth ;
 Yn wragedd teg cu hegin,
 Yn feirch, yn weilch, ac yn win ; 44
 Aml drwfiad, rhad rhydeg,
 Yn aur tawdd, yn eiriau teg !
- Nid oes bren yn y Wenallt,
 Na bo'n wyrdd ei ben a'i wallt, 48
 A'i gangau yn ogyngerth,
 A'i ŵn a'i bais yn un berth :
 Pand digrif yw i brifardd
 Weled hoyw gynired hardd, 52
 Arglwyddiaeth, dugiaeth deg,
 A feiliwyd ym Maefaleg.
- Menig o'i dref a gefais,
 Nid fal menig farug Sais ;— 56
 Menig pur galènig por,
 Mwyngyfoeth, menig Ifor.—
- Menig

Menig pendefig Dafydd,
 Ifor Hael, pwy'n fwy a'i rhydd.— 60
 Fy mendith wedi nithiaw,
 I dai Ifor Hael y daw!

V.

AWDL I IFOR HAEL.

O Haelder fy Ner, fy Nudd ar ei gyrch
 Am aur, gorchaw y budd;
 Arfer yw goethryw gythrudd:
 Ofer un wrth Ifor udd. 4

O ddewrder hyder hoywdaer ymadrodd,
 A medru troi yr aer;
 O fawrgyrch hylithr feurgaer:
 Ofer dau wrth Ifor daer. 8

O ddoethineb neb nid oes attaw,—Ffrangc,
 Neu o Ffraingc i Fanaw,
 I fwrw dadl fwrth oddiwrthaw;
 Ofer dri wrth Ifor draw. 12

O ufudd-dawd ffawd, a ffydd, wych eiriau,
 A charu ei brydydd,
 Wrth Ifor euriaith Ofydd;
 Ofer bedwar, roddbar rydd.

O fonedd

- O fonedd trosedd, wr trafyth, a ffun
 A ffyniant aml dilyth ;
 O weilch digel wehelyth :
 Ofer bump wrth Ifor byth. 20
- O gryfder a ffer ffyrfdeyrn, eirdeg,
 Yn dwyn eurdo heiyrn ;
 A'i far coed i fwrw cedyrn ;
 Ofer chwech wrth Ifor chwyrn. 24
- O degwch priffwch, prafflyw urddedig,
 Bendefig ryfig ryw ;
 Ei fardd wyf, astrus ystryw ;
 Ofer saith wrth Ifor fyw. 28
- O ddifymlrwydd swydd gyfanfoddwr, hardd
 Enaid beirdd a'u clydwr ;
 O ferw brwydr i fwrw bradwr,
 Ofer wyth wrth Ifor wr. 32
- O gampau gorau a garaf, ar wr
 Eryraidd, y barnaf,
 I roddi pan fai rwyddaf,
 Ofer naw wrth Ifor naf. 36
- O wychder fy ner, un arial a Ffwg
 Morganwg mur gynnal ;
 O fwrw dyn o fryd anial,
 Ofer deg wrth Ifor dâl. 40

VI.

MOLAWD IFOR HAEL.

DA rhed ar wared arw oror olwyn,
 Neu'r wylan ar rydfor;
 Deuwell y rhed (buddged bor—
 Diwyd wyf) dy wawd lfor. 4

Os da plethiad mād ym mor, a hir-wlych
 Am herw-long, raff angor;
 Gwell y plethaf, ddewraf ddor,
 Gwawd y tafawd yt lfor. 8

Ni thyf cae'n Llenmaen, llanw mor rhyferthwy,
 Rhwyf Arthur, neu Hector;
 Mygr ateb ddihareb ddor,
 Mal y tyf mawl yt lfor. 12

Cyfyd yt hawddfyd, f'addien bor, gènyf,
 Ac anwyl hawddamor;
 Cad ddychryn darf ddur-arf ddor,
 Cedyrn ofn,—cadarn lfor! 16

Ner byd, wryd bedeiroror giwdawd,
 A naf olygawd nef oleugor;
 Neirthiad fo efo ar for, a llawr llen,
 Nen y ffurfafen i ffyrf lfor!

Newidiwr trwfiwr tryfor y moliant;
 Normant glud goddiant, glod 'gwyddor;
 Naddiad arf oergad, deifr eurgor, Eingl gawdd;
 Nawdd mur a rwyfawdd Mair ar Ifor! 24

Nerth braisg Ercwlf, waifg wisgi *borphor*, llorfiamp,
 Nudd oreugamp, naddai ragor!
 Neud berth a chyngerth, wrth angor deyrnlas,
 Nid bas rygafas rywiog Ifor. 28

Ni byddai lle bai bell hepcor arnaw,
 Ni byddwyf hebddaw, barodlaw bor:
 Ni bydd anrhegydd neb yn rhagor, nag uwch,
 Ni bu ogyfuwch neb ag Ifor! 32

Hardd effillydd rhydd, rhodd ddidor meddlyn;
 Heilyn win Lewelyn, wawl-gylchwin ior;
 Heddyw nid ydyw, didwyll ior gwyndal
 Hyfal hael ddyfal hylwydd Ifor 36

Hawdd ddydd, nid rhydd rwydd gyngor ddangos;
 Hawdd nos, hedd agos, hoyw eiddigor!
 Hawdd ymmwrddym mwrdd, hawddamor beunydd,
 Hawdd fydd bryd brawd ffydd, ufudd Ifor! 40

Hawl mawl, mal wych-dal Echdor yn nherfyfg,
 Harddfysg Deifr un-ddysg a'r dew fronddor;
 Hwyliais a chefais, a chyfor durfing,
 Hail diogyfing hael-deg Ifor.

Heirdd

Heirdd digeirdd i feirdd fawrddor darian-grwydr,
 Hoyw franarwr brwydr Hafren oror!
 Hiroesawg fu Nöc, aeraesor faccwy,
 Hwyl, huawdl ofwy, fo hoedl Ifor! 48

VII.

I WALLT MERCH IFOR HAEL.

Y Fun a'r Gwallt o fanaur,
 A roe lawnt ar wiail aur
 Un radd a llwyn o ruddaur,
 Lliw Non dan y llwyn o aur. 4
 Gwisg angel o wallt melyn,
 Yn wrýdd aur am wâr y ddyn.
 Fal goddaith yn ymdaith nos,
 Yw'r llwyn uch pryd y llinos: 8
 Uwch feinir goldwir a gaid,
 Hyd dwyralf o het euraid.
 Iarles dan gnwd o eurllin,
 Banadl aur o ben hyd lin: 12
 Lliw'r mellt goruwch y gelltydd,
 Coed aur gwiw cyhyd a'r gwýdd.
 Bronbelau fal *sopau Sieb*,
 A droes hon dros ei hwyneb; 16
 Gwefr o liw, neu gyfryw lwyn,
 I guddio dyn deg addwyn.

Sirian

Sirian ym mysg y manaur,	
Coron o wallt, cwyr neu aur;	20
Maner aur pan ymwenynt	
Lliw tân y Gad Gamlan gynt !	
Crwybr o aur pan i cribai,	
Pwn mawr o esgyll paun mai.	24
Mae'r pryd ym marn y prydidd,	
Ac aur ar hwn pan fae'n rhydd :	
Ei liw a welai luoedd ;	
Drwy'r byd un diareb oedd ;	28
Ei 'leurwydd noswyl Jeuan,	
A'i frig yn debig i dân.	
Ni bu fodd, ac ni bai ferch,	
Hwn fydd ar wÿdd i'w hannerch !	32

VIII.

I FANACHES, NI WELSAI OND EI HWYNEB
GAN EI CHREFYDDWISG.

D AL neithiwr, delwi wneuthum,	
Drem o bell, yn drwm y bum,	
Yn nhâl (och na thariai'n hwy !)	
Ag yn wyneb Gwenonwy.	4

Anfodlawn fum, gorfum ged
 I'm golwg am ei gweled ;
 Delw eurddrych, dwyael eurddrym,
 Deuwell oedd pettwn dall ym !

Daroedd ni bu wisgoeddd waeth, I daeliwr o hudoliaeth :	
Deuliw nyf, nis dylae neb	
Duaw hon ;—ond ei hwyneb,	12
A'i thâl mi ai dyfalwn ;	
(Och, Dduw Tad, na chuddiwyd hwn !)	
Megis o liw ;—megais lid,	
Myr eiry, neu faen mererid.	16
Mwyn y gofodes Jesu	
Am eiry dâl y <i>mwrai</i> du :	
Dwyael geimion, delw gymwys,	
Deurwym lân ar y drem lwys.	20
Diliau yw ei haeliau hi,	
Dail <i>sabl</i> fal dwyael Sibli :	
Muchudd deurudd, a'i dirwyn,	
Main eu tro ym mon y trwyn.	24
Mwyalchod teg ym mylch tòn,	
Mentyll didywyll duon :	
Dwy ffynnon wirion 'warae,	
Eu dwyn uwch meindrwyn i mae ;	28
Gwreichion aur, grechwen araul,	
Gwedi rhoi mewn gwydr a haul.	
Amrant du ar femrwn teg,	
Fal gwènol ar fol gwaneg.	32
Dau afal aur, difai lun,	
Dwy <i>nobl</i> aur dan wyneblun.	
Diliau rhos, dail o aur rhudd	
A dorwyd yn ei deurudd :	

Grànau cwyr mewn grÿniau calch,	
Grawn gwingoed ar groen gwyngalch.	
Ceirioes addfed, cwrs addfwyn,	
<i>Cwrel</i> , lliw criawol llwyn;	40
Dwy <i>fel</i> o liw grawn celyn,	
Dagrau gwaed ar deg eiry gwyn.	
Dail fñion grÿnion eu gwraidd,	
Dwy ogfaenen deg fwynaidd.	44
Dyfelais bryd fy myd main,	
Ei deurudd fal haul dÿyrain :	
Dwys oedd dwy wëus heddiw,	
Ar enau llen o'r un lliw,	48
Yn gweini claer ddidaer ddadl,	
A ffrocenau a pher anadl :	
Ag aelgeth, liw ffrwd gweilgi,	
A gyrraedd hyd ei grudd hi !	52
Hoyw ar fwnwgl hir feinwyn ;	
Golwg teg fydd gweled hyn.	
Dug fy nau lygad o dwyll,	
Do genyf, fal dwy ganwyll.	56

Gwelais wyneb glwys waneg,	
A phen dyn, rudd fñion deg :	
Ni weles neb wyneb iach,	
Drud fudd deigr, nid oedd degach !	60

IX.

I'R LLEIAN.

Y Lleian ddoeth a'i lliw'n dda, Unlliw a Non a llun Anna, Aeth y gair ym o'th garu,—	
A gwir ferch, y gair a fu.	4
O'th gerais a maith gariad, Caru am garu a gad.	
Fy mun da yw fy 'mynedd, Am dy gael em da ei gwedd :	8
Och ym ! ond mwy na chwemis, Am danad fun, ym un mis !	
Fy fwydd i yw gweddiaw,— Ferch wen, pa ddiben a ddaw ?	12
Nid hawdd cael diben genyd ; Ni chair gan wen ben o'r byd.	
Gwna f'anwyl, gwan wyf f'innau, Gwna un ai cael ai naccaw ;	16
Ai fy mynnu f' em anwyl, Ai rhoi nag, fy rhiaid wyl !	
Ai canu(er mwy cyni)	
Yn iach 'y mun, wnewch a mi ! Gwedd ewyn, cyd gweddiwyf	20
Gadu ar Ddaw rannu 'rwyf ;	
C	Ac

Ac yn niwedd fy ngweddi,
 Yn ol ni ddymunwn i
 Ar Dduw hael ond cael, pe caid,
 Fy Mun, a nef i'm Enaid!

24

X.

I'R LLEIAN.

CARU dyn lygeid-du lwyd,
 Yn ddyfal a'm gwnai'n ddifwyd;
 Os mi ai car i arall,
 Myn Duw gwyn! mi nid wy' gall.

4

Ai gwir y ferch a garaf,
 Na fynni fedw hoywdw' haf;
 Ac na thewi yn y ty tau,
 Wyth-liw-fer a'th laswyrâu.
 Crefyddes a fantes wyd,
 Caredig i'r côr ydwyd:

8

Er Duw paid a'r bara 'r dwr,
 A bwrw ar gas y berwr:

12

Paid er Mair a'r pader main,
 A chrefydd menych Rhufain.
 Na fydd Leian y gwanwyn,
 Gwaeth yw lleianaeth na llwyn:
 Dy grefydd, deg oreu-ferch,
 Y fydd wrthwyneb i ferch.

16

Gwarant

Gwarant modrwy a mantell, A gwerdd wisg a urddai well.	20
Dyred i'r fedw gadeiriog, I grefydd y gwýdd a'r gog;	
Ac yno ni'n gogenir,— Ennill nef yn y llwyn ír!	24
A chadw i'th gof lyfr Ofydd, A phaid a gormod o ffydd, Ninnau gawn yn y gwinwydd, Yn neutu'r allt enaid rhydd;	28
Duw a fyn, difai annerch, Ar fŷr, roi <i>pardwn</i> i'r ferch. Ai gwaeth i ddyn gwiw ei thaid, Yn y llwyn ennill enaid;	32
Na gwneuthur fal y gwneutham, Yn Rhufain, ac yn Sain-Siam.	

St. Janes.

XI.

I YRRU LLATAI I HUDO MANACHES I'R
LLWYN.

DADLITIA 'r diwyd latai,
Hwnt o'r Mars, dwg hynt i'r mai:
Gedaist, ciliaist myn Celi!
Arnaf fi mae d'eisiau di;
Dof hqlion difai helynt,
Da fuost, lle gwyddost gynt.

Peraifft ym fun ar ungair,—	
Par ym weled merched Mair ;	8
Dewis lun, dos yn lan falch,	
Llugan lle mae rhai lliwgalch :	
Cais yn y llan ag annerch,	
Salw yw'r modd, <i>felwr</i> merch.	12
Dywaid glain diwyd y gler,—	
Hon yw'r faln, hyn i'r <i>fieler</i> .	
A chwyn maint yw'r achwyn mau,	
A chais ym fanachefau.	16
Saint o bob lle a'm gweheirdd	
Santefau hundeciau heirdd.	
Gwyn eiry arial gwawn oror,	
Gwènloliaid cwfeniaid côr :	20
Chwiorydd bedydd bob un,	
I Forfudd araf eurfun.	
O caf innau rhag gofal,	
O'r <i>ffreudur</i> dyn eglur dâl ;	24
Oni ddaw er cludo clod,	
Hoywne eiry, henno erod,—	
Dy ddodrefn yw dy ddeudroed,	
Dwg o'r côr ddyn deg i'r coed.	28
Car trugain cariad rhagor,	
Cais y glochyddes o'r côr :	
Cais frad ar yr abades,	
Cyn lleuad haf, ceinlliw tes.	32
Un ai medr, einym adail	
A'r Lleian du i'r llwyn dail.	

XII.

I YMDDIHEURO MERCH IFOR HAEL.

Y Ferch o'r Fynachlog Faen, Wiwdda orchwyl ddiweirchwaen;	
A'i gwir fod pobl a gwerin,	
A gair mall ar gwr eu min,	4
Yn heuru ym, yn nhòr allt,	
Dy gael ddyn ruddael rwyddwallt.	
Och ym! o bum i ychwaith,	
Erioed wen wr yd unwaith;	8
Od ydyn' hwy yn d'wedyd	
Arnom hyn, er na wnaem hyd:	
Er bod son drygddynion draw,	
<i>Herod</i> wyf i'th ddiheuraw.	12
Y foru y gwnaf erod,	
Ar gelwydd beunydd eu bod;	
Mi a roddaf, em rwyddair,	
Mawr llw grym a'm llaw ar grair,	16
Na'th gefais unwaith gwiwfun,	
Ac na'th geisfais, lednais lun.	
Och ym wen! mor wych iawn wyd,	
O gwn pam i'th oganwyd	20
Ni'n gwelad yn un gwely,	
(F'enaid teg) nag o fewn ty,	
Na than frig, wyrenig wedd,	
Coed irion yn cyd orwedd:	

Sefyll dan y cyll ein cad,
 Ni bu orwedd na bwriad,
 Na meddyliaid, f'enaïd fain,
 Bechod, mwy na rhai bychain. 28
 Ond dych'mygiön dyniön dig,
 A cham oedd bob dychymig:
 Ni wnawn oed, nag amneidiaw,
 Arnad, a llygad na llaw, 32
 Na moliant i'th wallt melyn,
 Myn glwys Duw ni'm gweles dyn!
 Dibech heb odech ydym,
 Dieithr ferch fal d'ewythr fym: 36
 Ni ddanfonaist, ddyn feinael,
 Latai ym, ddyn lwyttu ael:
 Ni bu ymddiddan o'r byd,
 Na rhwym, hoyw-ferch, rh'om hefyd, 40
 Na cham ferch, ni chëmais i
 Yn chwimwth un braich imi,
 Am danad, grair ddiwair ddoeth,
 Hoff eigr feingorph hoywgoeth. 44
 Ni 'wyllyfiais i geifiaw,
 Dy gorph main, dro elain draw:
 Pa wedd, eithr o ryfeddod,
 Yth gawn, loer eglurwawn glod; 48
 Heb fod un ddëun ddeall
 Gar llaw i garu y llall
 Ni bu (garu gywiroed)
 Dy fin wrth fy min er 'moed,
 Na'th

Na'th anadl gwan per annerch,
 Na'th wyneb wrth f'wyneb ferch.
 Hyn i gyd, henwn un gair,
 A dyngaf myn y dengair : 56
 Myn Arglwydd yr Arglwyddi,
 Cul yw'r ais na'm coelir i!

Ni'th gefais eneth gyfawn,
 Na ddo 'rloed, ddyn ddiwair iawn ; 60
 Ni ddodais, un weddus-ael,
 Fy mryd i gyd ar dy gael.
 Ni weddai'r hyn a wyddyt,
 Ni chawn fod yn ordderch yt. 64

XIII.

MARWNAD IFOR HAEL A NEST EI WRAIG.

HENAINT anghywraint, ing, hiraeth, a phoen,
 A phenyd fal blaenfaeth!
 Marw Ifor nid rhagoriaeth,
 Marw Nest y mae Cymru'n waeth! 4

Mae'n waeth am dadmaeth, mae dor rh'of ag ef,
 Yn gyfing ym mlaen côr;
 Marw Nest, mae f'arwest yn for :
 Morwyn nef! marw iawn Ifor! 8

Gorau oedd Ifor a'i gorph fyth ein rhi

Yn rhoi Deifr ar esyth :

Ar y fu gu gwehelyth,

Ar y fydd, ac y fydd fyth !

12

Nid af byth o'm nyth gan wŷd i gerddor,

A gerddodd gylch y byd ;

Ni chan fy nwy-fraich ennyd,

Ni chaf, ni feddaf hawddfyd !

16

Hawddfyd a gyfyd digofaint Calon,

A hiraeth i'r fron hon, a henaint ;

Herwydd wylaw gwlaw glas enaint orcheft,

Am Ifor a nest mwyfwy yw'r naint !

20

Hael Ddofydd tremydd hwyl trymhaint am pair,

Gweled Nest ni chair, crair gair gywraint ;

Rhaglyw afael yw ne ofeiliaint poen,

Ceinlliw haf oroen cain llifeiriaint !

24

Wrth weled curiad cariad faint, am fudd,

Ag anwylyd prudd a gynheiliaint ;

Nest wengoeth, winddoeth wenddaint, ac Ifor,

A mwy na rhagor i'm anrhegaint !

28

A lluchwin o wydr, i'm llochaint ar hail,

A medd o fuail. mwy faddeuaint ;

A rhuddaur a main im' rhoddaint, bob awr,

A hebogau mawr i'm hebygaint.

Hir

Hir ddoniau i'r ddau, hwyr ydd aint dan gel,
 I gyd ochel, neu godechaint;
 Ac undyn ydyn', ni'm oedaint am fudd,
 Ac un ddadanudd am fudd fyddaint. 36

Llyw llygr-gaer yn aer, ni wnaint yn eiddil,
 Anturio naw mil mewn twrw' enaint;
 Llys Faefaleg deg dygaint hawddamawr!
 Ac ar eu heurllawr, lle mawr meddwaint. 40

Osai clir, yn wir, fal naint geirw donau,
 Yn llawn rhadau, yn llynau rhedaint!
 Lle bydd lleferydd llifeiriaint gwin-llestr,
 A golau fenestr, ag hael fwyniaint. 44

Llafnfriw, llwrwiawwiiw llyrenaint, Einglgrwydr
 A llew yffigfrwydr lluosawgfraint.
 Llorf llu, lled garu lledw geraint ym mro,
 Llywio Naf huno, nef i henaint! 48

XIV.

CYWYDDAU I DDYDDGU.

MAWL I JEUAN GRUFFUDD A'I FERCH DYDDGU.

JEUAN ior gwaywdan gwiwdad,
 Jawn fab Gruffudd cythrudd cad;
 Wyr Cyhelyn, wŷn winglaer,
 Llwyd unben, wyd iawn ben aer. 4
 Y nos arall, naw's arial,
 Bum i'th dy, y bo' maith dâl:
 Nid

Nid hawdd er hynny hyd heddiw,
Hoen wymp, ym gaffael hun wiw. 8

Dy aur a gawn, radlawn rydd,
Dy loyw win, dy lawenydd,
Dy fedd glwys di faddau i gler,
Dy fragod du ei friger. 12

Dy ferch, gwn nas gordderchai,
Feinwen deg o'th faenwyn dai :
Ni chyfgais, ni wëais wawd,
Hun na'i dryll, heiniau drallawd. 16

Duw lwyd! pwy a'm dilea,
Dim yn fy nghalon nid â,
Eithr ei chariad taladwy,—
O rhoed ym oll, ai rhaid mwy?
Ni'm câr hon, fo'm curia haint,
Fe'm gad hun, fe'm gad henaint. 20

Rhyfedd yw doethion Rhufain,
Rhyfeddod pryd fy myd main!
Gwÿnach nag eiry gwanwyn, 24

Gweddw wyf o ferch y ferch fwyn,
Gwyn yw'r tâl dan y wialen,
Du yw'r gwallt, diwair yw Gwen. 28

Duach yw'r gwallt, diochr gwÿdd,
Na mwyalchen, na muchydd;
Gwynder difathr ar lathrgnawd,
Yn duo'r gwallt, iawnder gwawd.

Nid

Nid anhebig ddidig ddydd, Modd ei phryd, medd ei phrydydd, I'r ferch hygar a garawdd	
Y milwr gynt, mawlair gawdd, Peredur, ddwys gur ddisgwyl, Fab Efrog, gwrdd farchog gwyl; Pan oedd yn edrych wych wawl, Yn yr eiry, ion eryrawl:	36 40
Llen <i>afur</i> ger llwyn Effyllt, Llwybr lle bu'r gwallt gwyllt Yn lladd heb un ai lluddiai;— Mwyalch morwyn falch ar fai; Yno yr oedd iawn arwyddion, Pand Duw ai tâl paentiad hon! Mewn eiry, gogyfuwch lluwch llwyth, Modd ei thâl, medd ei thylwyth, Afgell y fwyalch esgud Megis ei hael,—megais hud! Gwaed yr edn gwedi'r odi, Gradd haul mal ei gruddiau hi.	44 48 50
Felly y mae, eurgae organ, Dyddgu a'r gwallt gloywddu glan.— Beirniad fum gynt, hynt hyntiaw, Barned rhawd or beirniaid draw. Anhyweth fy nihewyd, I mi fy myw am fy myd!	54

XV.

I DDYDDGU.

DYDDGU ddiwradwyddgamp,
 Fy nghariad oleuad lamp ;
 Anlladrwydd, dioer, yn lledrad,
 Ydoedd i mi fry o frad.

4

Nid wyf wr, ac nid â fyth
 I geisio merch naf gwayw-fyth,
 Rhag fy ngalw, falw fwydd,
 Yn gloffwybr yn gyfflybrwydd.
 Hyder a wna dringhedydd,
 Draw a ddring uwch gwrling gwŷdd,
 Oni ddel, hyn a ddyly,
 Bob ychydig hyd frig fry ;
 Oddiyna y bydd anawdd,
 Disgynu rhag heuddu cawdd.
 Llongwyr pan y gollyngynt,
 Lle gwnan' dan hwntian dwyn hynt ;
 Ni bydd modfedd falwedd som
 O ben ystyllen drallom,
 Rhwyfwyr merinwyr annoeth,
 Rhyngthyn' ar annoddyn noeth :
 Ac i'r lan ar ddiwanfa,
 Y deuan', darogan da.

8

12

16

20

Seuthydd

Seuthydd a fwrw pob fothach,
 Heb y nod, â heibio'n iach : 24
 Ag ergyd hefyd difai,
 Yn y nod pand iawn a wnai.—

Ergyd damwain rhaiain-fun,
 O gant oedd ddyfod ag un : 28
 Ergyd damwain, fun feinael,
 Em deg iawn, oedd ym dy gael.
 Ef cill, ddyn ciry peill-liw,
 Dy gael ddyn, wineu-acl wiw ! 32
 Ofer oll a fu er allai,
 Na'th gawn,—gwyn ei fyd a'th gai !
 Oni'th gaf er cerdd erddrym
 Ddidrange, yn ieuange wên ym,— 36
 Mi a'th gaf, addwyn wyneb,
 Fy Nyn, pryd na'th fynno neb.

XVI.

YR IWRCH YN LLATAI AT DDYDDGU.

TYDI'R Carwiwrch ffwrch ffawdr,
 Rhediad wybren, lwydwen lawdr;
 Dwg hyn o lythr talythrgoeth,
 Da dy naid, ar dy din noeth : 4
 Cyflyma wyd, coff lëmain,
 Negesawl cywyddawl cain.

Rho

Rho Duw iwrch, rhaid yw erchi
Peth o lateiaeth i ti. 8

Grugwawl goruwch y greigwen,
Gweirwellt a bawr, gorwyllt ben :
Jolwyn gwych teuluaidd,
Llamwr allt, llym yw ei wraidd. 12

Llâma goruwch bon llumoen.
I'r rhiw, teg ei ffriw a'i ffroen.
Fy ngwas gwych ni'th fradychir,
Ni'th ludd gŵn y barwn hir, 16

Nod fawlgamp, nad i filgi
Yn ol tes dy oddiwes di :
Nag ofna di faeth lifaid,
Na chi 'n ol, o chai naid. 20

Fy llatai wyd anwyd-ael,
A'm bardd Ddyddgu hardd hael :
Dwg dithau, teg ei duthiad,
Y daith hon i dy ei thad. 24

Gochel Bwli, ci coesgoch ;
Ac Iolydd, ci celfydd coch :
Adlais huaid a gredir,
O don' yn d'ol, i Dowyn dir. 28

Ymochel rhag dy weled,
Dros fryn i lwyn rhedyn rhed :
Neidia goruwch hen adwy,
I'r mâes, ac nag aro mwy.—

A chufan ym bychan beth,
 Dyddgu liw gwynblu geinbleth.
 Dos i'r llaid dewis er lludd,
 Deall afael dull Ofydd, 36
 Debre'r nos ger llaw'r rhoſydd,
 Dan frig y goedwig a'r gwŷdd.
 Cyrch yno'r Carwiwrch hynod,
 Carwn dymunwn y mod. 40

Ni'th ſling llaw, bydd iach lawen,
 Nid â dy bais am Sais hen,
 Na'th gyrn f' anwyl, na'th garnau,
 Na'th gig, ni'th gaiff eiddig gau. 44
 Duw i'th gadw, doeth geidwad,
 A braich Cynfelyn rhag brad;—
 Minnau wnaſ, o byddaf hen,
 Dy groefi bryd egroefen. 48

XVII.

I DDYDDGU AC ERAILL, EI GARIADAU.

EI ferch a roes merch i mi,
 Seren cylch Nant y Seri;
 Morwyn wych, nid ym marn au,
 Morfudd wyl, mawr feddyliau! 4
 Cyd collwyf o wiw nwyf uthr,
 Fy anrhaith a fu iawn-rhuthr.
 Cyd

Cyd bai brid newid ini,
 Prid oedd wr priod iddi. 8
 Eithr rhag anfodd uthr geinfyw,
 Duw fry, diedifar yw!
 Gwedi chariad, brad fu'r braw,
 Lloer byd, rhoi llaw ar beidiaw. 12

O cherais wraig mewn meigoel,
 With lŷn y porthmonyn moel,
 Gwragenus efgus ofgordd,
 Gwraig ryw ben-aig Robin Nordd. 16
 Elen chwânog i olud,
 Fy anrhaith ar lediaith lud:
 Brenhines, arglwyddes gwlan
 Brethyndai bro Eithindan.— 20
 Dyn ferchog oedd raid yno,
 Gwae hi nad myfi fai fo!
 Ni chymmer hon, wiwdon wedd,
 Gerdd yn rhad, gwrdd anrhyddedd! 24
 Hawdd oedd gael gafael gyfa,
 Haws na dim hofanau da:
 Ac os caf, liw gwynaf gwawn,
 O *fedlai* byddaf fodlawn. 28

Nid ydwyf nwyf anofal,
 Rho dyn, heb gaffael rhyw dal.—
 Ai ar eiriau arwyrain,
 Ai ar feddwl cerddgar cain

Ai

Ai ar air, cyd dihairwyf,
 Ai ar ryw beth, arab wyf;
 Hefyd, cyd bo fy nhafawd
 I Ddyddgu yn gwëu gwawd, 36
 Nid oes ym, myn dyn o swydd,
 Ond olrhain anwadalrhwydd !

Gwawr brenhiniaeth, maeth ai medd,
 Y byd wyr yw'r bedwaredd. 40
 Ni cha o'm pen cymmen call,
 Hoen geirw, na hi nag arall,
 Na'i henw, na'r wlad yr hanoedd,
 Hoff iawn yw, na pha un oedd. 44
 Nid oes na gwraig benaig nwyf,
 Na gwr cymaint a garwyf,
 A'r forwyn glaer galchglaer gylch,—
 Nos da iddi nis diylch ! 48
 Ceir gair o garu'n ddiffwrwyth,
 Caf, nid arbedaf i bwyth,
 Pei gwypai gobaith undyn,
 Mai am dani hi fai hyn ; 52
 Pe cynddrwg ceinwen rudd-deg
 Ganthi a'i chrogi,—wych reg !
 Mwy lawn-bwys mau elyn-boen,
 Moli a wnaf hi, nwyf hoen, 56
 Hoyw ei llun, a holl Wynedd
 Ai mawl,—gwyn ei fyd ai medd !

XVIII.

I DDYDDGU.

DYDDGU liw dydd goleuaf,
 Dy nawdd, er Unmab Duw Naf!
 Deurudd Mair, o diroedd Mael,
 Duon lygaid a dwyael. 4

Deliais fal ar hudoliaeth,
 Dilyn ferch arnad ferch faeth;
 Da leddfair deulueiddferch,
 Dolurus yw dal ar ferch. 8
 Deuliw barf dwfr llafarlas,
 Delw glaer ar len dyli glas!
 Del i'th fryd dalu i'th frawd,
 Dyfu yt gerdd a'i dafawd; 12
 Dygum yt well na deugae,
 Dogn mawl, da i gwn y mae.

Dyn fal corfedw yn edwi,
 Deune tòn am danad ti! 16
 Dyfed a wŷr mai difyw
 Difai ddysg, a Dafydd yw!
 Difraw ddyn od âf ryw ddydd,
 Dwf llerw, dan defyll irwydd: 20
 Dyfn fy naigr, dwfn fynegais,
 Dwfr fy mhen hyd ar fy mhais!
 Diosal glud a deiff gwlaw,
 Dan ael wyf deunydd wylaw!

Dy fardd mad, yn anad neb,
 Digroenes deigr ei wyneb!
 Dyn wyf o'th ferch, wenferch wawl,
 Digraidd gwyw dagrauawl. 28
 Dydd ermoed, deuwedd eiry mân,
 Diferiog bwyll dwf eirian!

Dyddgu wawr anrhydedd-gael,
 Dyn gwiw, du eiliw dy ael! 32
 Dawn glud, pe'n rhoddyd yn rhad
 Da holl Loegr, diell lygad,
 Dieiliwyd rin ym min mau,
 Diolwg ai dialau. 36

Dyleuaf ffawd am wawdair,
 Dylai fawl myn delw Fair!
 Didawl i'm bron yw d' adwyth
 Didaer loer o Dudur lwyth! 40
 Didwf yw dadl dy gerddawr,
 Didawl main ar dy dâl mawr:
 Dodaist wayw llon dan fron friw,
 Didost ar dy fryd ydiw,— 44
 Didawl o'th gariad ydwyf,
 Da dy lun, a di-dâl wyf!
 Dicithr cael da uthra cwyn,
 Dylusg arnad i dewlwyn; 48
 Dau lygad swrth yn gwrthgrif,
 Dwyfyr gwall awyr llif!

XIX.

GWAHODDIAD DYDDGU I'R DEILDY.

Y Ddyn ganaid ddawn gynneddf,
 Dyddgu a'r gwallt lliwddu lleddf!
 Dy wahawdd, drych y tri-phlwyf,
 I Ddol yr Aeron ydd wyf : 4
 I'r bedw, nid er bwydydd,
 Nid gwahawdd glwth i fwth fydd,
 Nid gofwy Sais a'i gyfaillt,
 Nid neithior arf barf mab aillt; 8
 Nid tam o giniaw amaeth,
 Nid i ynyd ciglyd caeth;
 Nid gorlwy elw medelwas,
 Nid o yd gloyw amydd glas. 12

O's daw'r fun, i'r ystafell
 O fedw îr, a fu fyd well?
 Nid addawaf da ddiwedd
 I'm aur, eithr eos a medd. 16

Tra f'om allan dan y dail,
 Cynnes fedw a'n cynnail :
 Lle cyrch iyrchod rhywiog-ryw;
 Lle cân edn, lle cain ydyw!

Eos gefnllwyd ysgafnlllef,
 A bronfraith ddigrifaith gref.
 Naw pren teg eu hwynepryd,
 Y fydd o goedydd i gyd:
 Lloches adar i chwarae,
 Llwyn mwyn;—llyna'r llun y mae!
 I wared, yn grwn gwmpas,—
 I fyny, yn glochdy glas; 28
 O dany'n', ciddun addef,
 Meillion aur, myn Myllin nef!

Lle golâs hwyl, lle gwyl gwg;
 Lle ger dwfr llugoer, difwg: 32
 Lle newydd adeilwydd da,
 Lle nwyf aml, lle nef yma!
 Lle tew lletyau mwyeilch,
 Lle mygr gwÿdd, lle megir gweilch, 36
 Lle anhyfbys dyrys dir,
 Gwerdd dŵr rhag caswr coefhir:
 Lle deuddyn, llu a'u diddawr,
 Neu dri, yn ennyd yr awr!— 40
 Yno heno, hoen waneg,
 Awn, ai nad awn, y Nyn deg?
 Od awn,—awn, wyneb gwynloyw,
 Fy Nyn lygaid gloyn gloyw! 44

XX.

BWRIAD O GARU DYDDGU,—DUCHAN I'R
BWA BACH,—A'I AFLWYDD AM FORFUDD.

O CHAN fi drueni drum,
O bu air na wybüum !
Garu cyn oedran gwra,
Hocrell fwyn ddiell fain dda ; 4
Gowir o ddawn, gywair ddoeth,
Gynnil-gain gu anwyl-goeth :
Mal unwedd etifedd tir,
Gowyll foethus-ddyn gywir. 8
Yn gronfferf, yn ddiderfysg,
Yn gyflawn o'r dawn a'r dyfg ;
Yn deg lan Indeg loywnwyf,
Yn dir gwýdd,—enderig wyf : 12
Yn gariad dianwadal,
Yn lath aur, yn loyw ei thâl :
Mal y mae mawl ariandeddf,
Dyddgu a'r gwallt lliwddu lleddf,— 16
Nid felly y mae Morfudd,
Ond fal hyn, farworun rhudd ;
Yn caru rhai ai cerydd,
Rhywyr fun, a rhyhir fydd : 20
Yn berchenog, barch uniawn,
Ty a gwr, yn ddyn teg iawn !

Nid anfynychach im' ffo	
Am hanner nos am honno,	24
Rhag dyn o'i phlas dan las-wydr,	
Na'r dydd wyf llamhidydd hydr.	
A'r gwr dygn a'r gair digall,	
Dan guraw'r llaw yn y llall,	28
Llef beunydd a rydd rwydd-chwant,	
A bloedd am ddwyn mam ei blant.	
Llwdn hirllef, llydan haerllug,	
Llafur ffol yw llyfr ei ffug ;	32
Llwfr a rhyfedd y gnweddyw,	
Llefain am riain fain fyw.	
Nid dawnus, nid dianhardd,	
Nid teg ei weled, nid hardd.—	36
Gwr yn gweiddi, gorn gwaddawd,	
Ar gân fal brân am ei brawd .	
Os drwg o un anhunfloedd,	
Finffug wr o Fenffug oedd.	40
Eiddilwr am ei ddolef,	
I ddiawl aed, pam i'dd wyl ef?	
Y deheu ef ai dyhun,	
Dan ddywedyd—"barcud bun!"	44
Och ! gwae ef ddolef ddylyn,	
Hyder ar Dduw, o'r hud ar ddyn!	
Be prynwn, befr ddiweir bwyll,	
Wraig o'm hoedl, ryw gem hydwyll ;	

Coeliwr dig, er cael awr daw,
 Rhan oedd mi a'i rhown iddaw;
 Rhag dryceed weddw dynged wae,
 Ei gwr chwerw y gwyr chwarae.

2

Curiodd unwadal galon,
 Cariad a wnaeth frad i'm bron;
 Ni chyfyd ynof cof cerdd,
 Gan cyd llawen ac angerdd,
 Na fon diddan am dany'n',
 Na ferch byth onis eirch bun.—
 Dewis yr wyf ar ungair,
 Dyddgu i'w charu, o chair.

56

60

AMRYW GANIADAU I FORFUDD.

XXI.

I FORFUDD PAN WELODD Y BARDD HI GYN-
 TAF, YN RHOSYR YM MON; AC YR
 ANFONODD EI LATAI A GWIN IDDI, A
 HITHAU AI GWRTHODODD, AC YN DDIR-
 MYGUS EI DAFLU AM BEN Y GWAS.

GWYL Bedr y bum yn edrych
 Yn Rhosyr, lle aml gwyr gwych,
 Ar drwsiad, pobl aur drysor,
 A gallu Mon, gerllaw mor.
 Yno 'dd oedd haul Wynedd wiw
 Enid unrhwysg, hynod unrhiw:

4

Gwenddyn

Gwenddyn fwnwglgrwn gwynddoeth, A gwych oedd, a gwiw, a choeth.	8
A'r byd am ei gwynbryd gwiw Ar ei hol eiry hoywliw :	
Rhyfedd fu gan y lluoedd, Rhodd o nef y rhyw ddyn oedd!	12
Minnau o'm clwyf a'm anhun, Yn gwilio byth am gael bun.	
A fu was a fai safach Ei fryd didwyll, a'i bwyll bach?	16
Gwiliais y hi heb ddichell, O'i hol, nid buddiol, o bell :	
Onid aeth dynoliaeth dwys, I loyw lofft gain oleulwys.	22
Prid yr unben a chwènych, Profais y gwin prifwas gwych;	
Prynu, gwaith ni bu fodlawn, Heb raid ddau alwynaid lawn.—	24

“ Dôs was, o'r mydr gwmpas mau, “ Dwg hyn i'r ferch deg gynau ; “ Dyfydd hyd ei hyftafell ; “ Dywaid, henffych yn wych well.	28
“ Dôs yn ei chlust a hustyng, “ A'th ddyfsg, nag arbed, a thyng ;— “ Mwyaf morwyn y' Ngwynedd, “ A garaf i, myn Gwr a fedd !”—	
“ Llun	

- “ Llun iawnrhyw, llyma anrheg,
 “ I ti yr anwylddyn teg.”
- “ Pell ynfyd fydd pwyll anfoes,
 “ Perhon?,—dywaid pwy ai rhoes? — 36
 “ Pand cyffredin y ddinas,
 “ Paham na'th adwaenam was?
- “ Dafydd awenydd winef,
 “ Yn rhôdd a'm gyrodd ag ef, 40
 “ Lwyttu wawr, a'i latai wyf,
 “ Attad ei gariad gorwyf.
 “ Clod y' Ngwynedd a eddyw,
 “ Clowch ef, fal fain cloch yw! 44
 “ Yn ddibarch er pumarcholl,
 “ Meddwch chwi ef,—mae 'ddywch oll.”
- “ Nid wy' mewn bodd o'i roddion,
 “ Na'i win da, na'i wenwyn dôn. 48
 “ Ffordd o'm gŵydd! ffwrdd o'm golwg!
 “ Cilia y dreng, rhag cael y drwg!”
- Cael y clærwin o'r ddinas,
 Ai dywallt y' ngwallt 'y ngwas! 52
 Ammarch a oedd hynny ymy,
 Amborth Mair i'm hoywgrair hy!
 Os o brudd i'm gwarthruddiawdd,
 Iſod cyfadnabod cawdd!
- Afur

Afur ddisglaer ei chaful,
Eifiau gwin ar ei min mull

Pe gwypwn gwpl di letpai,
Madog Hir 'y myd ai cai: 60
Hwyr y gwnai hagr weftai hy
Einion Dot, mewn diowtty.

Hi a wyl, yr hoyw wylan,
A'i chlust a'i llygad achlan; 64
Dâl iachgain, bydd mwy diolchgar
I mi byth, amheua' ei bâr,
Byth weithian pan anfonwyf
I'r fun, annysyn o nwyf, 68
Llonaid llwy o ddwfr llinagr
Yn anrheg, bid teg, bid hagr!

XXII.

I FORFUDD, PAN WELODD HI Y' NGHOR
EGLWYS BANGOR.

Y Ferch dan yr aur llathrloyw,
Fain ddigabl crwn barabl croyw;
Yn aur o'r pen bwygilydd,
Yn rhiain wiw, deuliw dydd, 4
Yn gwranddo ar falm Balchnoe,
Y' nghôr Bangor Deiniol doe.
Digon

Digon i'r byd o degwch, Eigr bryd ffur, a brad ffwch!	8
Weled y wenferch wiwlwys Wi! o'r dyn, mae'n wewyr dwys!	
A feithochr wayw i'm faethawdd, A feithwawd cymhendawd cawdd.	12
Gwenwyn awch, gwn fy nychu, Gweledigion gwlad Fon fu!	
Nis tyn dim dan awyr fugnau, Oddi mewn y galon mau;	16
Nis gorug gof ei guriaw, Nis gwnaeth llifedigaeth llaw.	
Ni wŷs na lliw gwiw gwawdradd, Nad llun y dostarf a'm lladd!	20
Gorwyf o'm gwiwnwyf a'm gwedd, Gorphwyll am ganwyll Gwynedd.	
Gwae fi, gwewyr a'm hirbair,— Gwyn fy myd y' ngwiwnef Mair!	24
Gwydn yw gwayw deunawnych: Gwas prudd, wnae'r grudd yn grych.	
Gwnae doft gwenwyn o dâl, Y gwayw llifaid, gwall ofal,	28
Trwm yw ynof ei hirgadw, Trwyddaw fy mron, friwdôn fradw,—	
Trefnloes fy nad cariadwy, Tri awch faeth brawdfaeth bradwy!	

XXIII.

YN CWYNO FOD EI GALON YN FRIWEDIG O
GARIAD MORFUDD.

TYDI'R Galon bengron bach,
Ddieres chwaen ddciriach!

A fu dryll fwy ei drallawd
Na thydi, gwehydd-dy gwawd? 4

Palmeres, mynwes ai maeth,

Penwyn gyhyryn hiraeth!

Cron ferwyn, rhy derwyn daer,

Cruglwyth meddyliau croywglær: 8

Llonydd fydd fodd difoefach,

Llenwi y bydd, llun wŷ bach!

Hon a bair cadair ceudawd,

Henw ymddiffwys gynwys gwawd: 12

Rhuad gwyllt ddyn, rhad gwael,

Rhyhy yn ferchog, rhyhael!

Ystyried windraul deulu,

Y ddiod fedd ddäed fu; 16

Un a wna anrhegfa 'rhawg,

Hwyl berw llif hael-byrllawiwg.

A rhylew ar heolydd,

Wyneb oer yno ni bydd; 20

Heb ei cael, heibio ciliwyf.

Doluriau clau wneuthur clwyf. Y

Yr ail ydyw, arf loywdarf,
 Yno dros welf, fefl ar farf. 24
 Trydydd nid adnebydd neb,
 Troi y dyn, trwy odineb,
 I chwenychu chwach uchel,
 Dwyn y dyn gwelwyn dan gel.— 28

Hynny yw gwraidd ei heiniau
 Hoenswydd fawr, hynny fydd fau.
 Nid mwy rhyfel, dan geli,
 Dyn a mil, myn Duw, na mi! 32
 Yn caru, neshau i ferch,
 Er anfodd pawb, yr unfêrch.

Mygr wrthrych, llewyc hlywy,
 Pefr feinwyr, pawb a wyr pwy,— 36
 Mygr hyloyw, magwyr hoywloer,
 Morfudd, deg ei deurudd dioer!
 Hoen teg pan fae huan taer
 Ar fron olygon loywglaer: 40
 Haelwen leddf, heilwin lwydddferch,
 Heulwen, a feren ferch!

XXIV.

CYSTUDD Y BARDD AM FORFUDD.

HOYWDEG riain a'm hudai,
 Hael Forfudd, merch fedydd Mai!
 Honno a geiff ei hannerch,
 Heinus wyf heno o'i ferch.

Heuodd

Heuodd i'm bron, hon a hyllt,
 Had o gariad, hud gorwylt :
 Heiniar cur, hwn yw'r cerydd,
 Hon ni âd ym enwi dydd. 8
 Hawdd a gwrendy gyhudded,
 Nawdd arnaf, ni chaf ei ched !
 Hudoles, a duwies deg,
 Hud yw-im' ei hoyw dammeg. 12

Heddwch gyd a'm bun hoywddyfg,
 Heddyw bei cawn, dawn y dyfg,—
 Herwr glan, heb alanas,
 Heno wyf i'w phlwyf a'i phlas. 16
 Hi a roes, er garwloes gwr,
 Hiraeth dan fron ei herwr ;
 Hwy trig na mor ar y traeth,
 Herwr Gwen yn ei hiraeth. 20
 Hwyr i cawn dan ei haur coeth,
 Heddwch gan fy mun hoywddoeth.

Hualwyd fi, hoeliwyd f'ais ;
 Hual gofal a gefais ! 24
 Hwyr y daw draw 'r hyd a droes
 Hwyrach im' gaffael hiroes,—
 Hon o Wynedd a henyw,
 Hebddi ni baddaf fi byw ! 28

XXV.

GWALLT MORFUDD.

DOE gwelais Ddyn lednais lân,
 Deg o liw, dygwyl Jeuan:
 Yn ddyn glaerwen ysplennydd,
 Yn lloer deg, unlliw a'r dydd! 4
 A'i chlaerwin fin chwerthinog,
 A'i grudd fal rhosyn y Grôg;
 Aml o curlliw, mal iarlles,
 Garllaw y tâl gorlliw tes.— 8
 Ac uwch ei deurudd rhuddaur
 Dwybleth fal y *dabl* o aur;
 O dattodir, hir yw hwn,
 Yr ciliad aur a welwn: 12
 Plethiad ar yr iad a rydd,
 A'r godiad aur egwydydd:
 Esgyll archangel melyn,
 Aerwy o gwyr ar eiry gwyn. 16
 Gweled ei gwallt fal gold gwiw,
 Gwiall unllath, goel unlliw:
 Benhadl-lwyn uwch yr wyneb,
 Bronbelau fal *sopau Sieb*. 20
 Gwiw arwydd uwch deurudd dyn
 Gwiall-didau gold ydyn';
 Copi clyd gwiwbryd gobraff,
 Coed o aur rhudd cyd a rhaff.

Pw'n ni wŷr beirdd penceirddryw,
 Pwy biau'r gwallt pybyr gwiw ?
 Bid arnaf fi yn ddiwg
 Arddel Dyn urddol ai dwg.

28

XXVI.

PENWISG MORFUDD.

HEDDYW y gwelaf Ddafydd,
 Hawddfyd i heddyw a fydd,
 Rhwng gwallt, amgutiau chwyrn,
 A dwyael merch i deyrn; 4
 Rhoi gwerth can-punt o'r un-tal,
 O gywrain main ag aur mál—
 Wel dyna weled anawdd,
 I roi ar tâl, o aur tawdd ! 8
 Myn Croes Naid o fro Eidial !
 A gwaed dyn !—gwiw yw y tâl.—
 Owmal o wlad Luddiad Lyr
 Yw Penwisg fy Nyn poenwyr ; 12
 Gem yw ar ddaw o gwmwd,
 Ac aur Ffraingc, ne geirw ffrwd :
 Ag asur ar gyfur iad,
 Er gwaŷgu *cambr* i'w gwisgiad. 16
 Fflwch rhaŷtal, neu benial boen,
 Fflwring aur, ffloyw-ring oroen :
 Da lun ar ddail *fflwr-de-lis*,
 Ag aur berw o Gaer Paris.

E

Aur

Aur foywbrim eiry oleubryd,
 Anrhydedd beilch wragedd byd:
 Gwae fi, Fab Fair ddiwair dda,
 Ei theced, ac ni thycia!

24

XXVII.

UCHENAID AM FORFUDD.

UCHENAID wedn aflednais,
 Am pair heb ynni i'm pais!

Uchenaid oer rŷniad ran,

A dŷres yn bedeirran

4

Bron ai dily, bryn y dolur!

Braidd na'm hyllt a'i gorwyllt gur.

Nythlwyth calon!—bron a bryd

O'i wag ochain, ni fag icchyd.

8

Cyfyd rhyw ŷon o honof,

Cyŷing cawdd o uthring cof;

Cawod o drowynt cywydd,

Cae niwl o hir feddwl fydd:

12

Cynnwrf mynwes, diles dwyll,

Cynnar ddiffoddwraig canwyll!

Uchenaid, lifaid lafur,

O'r blaen a dŷr maen o'r mur!

16

Rhiain ai pair, gair gorwyn,
 Rhuad toft yw ar hyd dyn.

Pawb

Pawb a debÿg pan ddigiwyf,	
Pe bai ddyfsg, mai pibydd wyf:	20
Mae o anadl mwy ynof,	
Nag y' nghau meginau gof.	
Gwaeth na gwynt helynt hydref,	
O'm chwyth,—y mae'n chwith ef!	24
Awel gwlaw i grinaw gran,	
Ef yw gwynt hydref hoedran!	
Ni by wenithyd na nithid	
Wrth hon, pan fai lon o lid.	28

A thrist fy fwydd er's blwyddyn
Eithr Morfudd ni'm dihudd dyn!

XXVIII.

YR WYLAN YN LLATAI AT FORFUDD.

YR Wylan deg ar lanw dioer,
Unlliw a'r araf-wen-lloer;
Dilwch yw dy degwch di,
Darn fal haul, dyrnfol heli:
Ysgafn ar dòn eigion wyd
Esgudfalch edn bysgod-fwyd.

A ddygi yn ddiogan,
Llathr o glod, fy llythyr glan,

At ferch fy' a'i ferch yn faeth?
F'm dwyfron mac gloeston glewfaeth!

Yngo'r aet, wrth yr angor,

Lawlaw a mi, lili mor.

12

Llithr unwaith, llathr ei hanwyd,

Lleian ym mrig llanw mor wyd,

Cyweinglod bun cae'r glod bell,

Cyrch ystum caer ei chastell.

16

Edrych a welych, wylan,

Eigr o liw ar y gaer lân.—

Dywad fy ngeiriau dyfun,—

Dewifed fi,—dôs at fun;

20

Boddia hon, baidd ei hannerch;

Bydd fedrus wrth foddus ferch.

A bydd, dywaid na byddaf,

Fwynwas caeth, fyw onis cáf!

24

Ei charu'r wyf gwbl-nwyf nawdd,

Och wŷr! erioed ni charawdd,

Na Merddin wenieithfin iach,

Na Thaliefin ei thlyfach.

28

Och! Wylan o chei weled

Grudd y ddyn lana o gred;

Oni chaf fwynaf annerch,

Fy nihenydd fydd y Ferch!

32

XXIX.

ARDELWI MORFUDD I'R TAIR RHIAIN
ODIDOG GYNT.

TAIR gwagedd a'i gwedd fal gwawn,
A gafas yn gwbl gyfiawn,
Pryd cain, pan fu'r danwain da,
A rocs Duw Nef ar Efa. 4

Cyntaf o'r tair disglair-loyw
Ai casas, chudwas hoyw!
Policfena ferch Bria,
Gwaisg o grair yn gwisgo gra. 8

A'r ail fu Diodema,
Gwiw-bryd goleu-draul haul ha'.
Trydydd fun, ail Rhun yrhawg,
Fu Elen, feinwen Fânawg; 12

Yr hon a beris yr ha,
A thrin rhwng Groeg a Throia.
Pedwaredd disymlwedd ferch,
Y gain eglur-fain glaer-ferch, 16

Yn dyfod yn deg ddifeml,
Heb wg nod amlwg, i'r deml;
A'r lluoedd arni'n edrych,
Ar lawr disgleir-fawr, wawr wych. 20

I myfi daeth ymofeg,
Ymofyn, pwy yw'r dyn deg?—

Chwaer yw hon, lon oleu-loer,
 Undad a'r lleuad a'r lloer; 24
 A nith i des yfplennydd,
 A'i mam oedd wawr ddinam ddydd!
 Ac o Wynedd yr henyw,
 Ac wŷr i haul awyr yw! 28
 Nid gwen un wraig a'r adwaen,
 Nid gwyn calch ar fiambr-falch faen,
 Nid gwen gwelwdòn anghyfuwch,
 Nid gwyn ewyn llyn, na lluwch, 32
 Nid gwyn pryd dilys disglair,—
 Wrth bryd gwyn fy myd, myn Mair!
 Cyngwyfl a wnawn heb gyngor,
 (Lliw tòn geirw pan feirw ar for) 36
 Nid byw'r criffion credadun,
 A gai le bai ar liw bun!
 Onid ei bod yn glodgamp,
 Dyn fach yn loywach na'r lamp! 40

Na fid rhyfedd gan Gymro,
 Alw bun o'r eiliw i bo.
 Poed ar gyllell hirbell hon,
 I gerdded gwaed ei galon, 44
 Ai cymerai yn hyfryd,
 A maddau bun meddu byd!
 Pa mwya' fo fy nghyfoeth,
 A'm canmawl cynhwynawl coeth,—

Fwyfwy

Fwyfwy i elwyfai, ar naid
 Cof ynof, cyfryw enaid!
 Pa les i minnau wyrda,
 Maddau'r dyn a meddu'r da? 52
 Nid oes obaith goleini
 I'r dyn, a fo hÿn na hi!

XXX.

AMAETHIAD CARIAD, — AREDIG, HAU, MEDI,
 A CHYWAIN SERCH MORFUDD.

CARU bun, cyd i curiwyf,
 Yn fwy, neu ddeufwy ydd wyf!
 Cyfragod gariad tradof,
 Crupl y cur, croyw epil cof: 4
 Cadw a orum ceudawd
 Cariad, twyllwr enöwr enawd.
 Cynnyddu cwyn a wyddiad,
 Y mae i'm bron, mam y brad: 8
 Cynt na thyfiad cariad craff,
 Cangen y blin-bren blaen-braff.

Ceifio heiniar i garu,
 Am briod fyth i'm bryd fu; 12
 Rhwng dailiadaeth, gwawdfaeth gudd
 Y marwffis, o ferch Morfudd.—
 Arddwyd fy mron, ddewrlon ddwys
 Iawn angerdd ferch, yn ungwys;
 E 4 Ac

Ac mae aradr, cerddgadr call, I franaru'r fron arall. A fwch ym calon y fydd, A chwlltwr o ferch uwch ellydd.	20
Y gauaf, er gwiw ofal, A welwyf dolur-nwyf dâl! Mae i'm bron ddeau, glau glwyf, Fryd hau a llyfnhau llifnwyf:	24
Calanmai, rhag cael unmodd Seguryd ym byd o'm bodd, A thrimis, berf ddewis bwyll, Gwanhwyndymp, gwayw anhun-dwyll.	28
Ni chaf yr haf yr hoyw-ferch, Ni chred neb bryfurdeb ferch! Cadeiriodd ynof ofid, Coetgae i'm lladd, cytgam llid.	32
Cauais, hoywdris ehudrwyf, Yn ei gylch, dyn unig wyf! Treiddiodd ferch yr hael-ferch hon, Trefn afraid, trwy fy nwyfron.	36
Cyrchais, ni ohiriais hur, Cyrchau medelau dolur; Troes y gwynt, o bell-hynt bollt, O ddeau'r galon ddwyollt.	40

Trwm fu gyfrgoll yr hollfyd,
Trallod yw bardd trulliad byd:
Am y dyn ei hoedl ni'm dawr,
Ag yn addfed gynnyddfawr;

- A thywyllawdd gawdd gordderch,
 Yn fy mhen, ddwy feren ferch.
 Edrychasant, lwyddiant o lun,
 Ar Forfudd, araf eurfun;— 48
 Llidiardau dagrau digrwyf,
 Llygaid nofaduriaid nwyf:
 Lwferau dwfr lifeiriant,
 Lafarus o nwyfus nant! 52
 Curiwyd y fron hon heno,
 A dwfr glas, edifar glo:
 Dan hon y mae yn gronllech,
 Ni âd fy nhrem feldrem sech! 56
 Drwg fu ar sofr gofi gofid,
 Dryghin o orllewin llid:
 Addaw prif wastadlaw prudd,
 O ddwyrain wybr ar ddeurudd; 60
 Ac o gariad tad didwyll
 Gwedi'r boen, gwae di o'r bwyll!
 Ni ellais fron oglais frad,
 Ei gywain rhwng dwy gawad. 64
 Hocn bryd eigr, fy neigr ni âd,
 Heiniar lwgr, hun ar lygad!
 Dywedwch ym enaid didwyll,
 Gwae fi o'r boen, gaf ar bwyll 68
 Syrthio o'r cariad mad maith,
 A'm siomi am ofymaith?

XXXI.

DIETHRWCH MORFUDD O SERCH, AC YN
ANWADAL.

Y Fun o Eithinsynydd,
F'enaïd teg, ni fyn oed dydd,
Fain-iawn-ael, fwynion olwg,
Fanwallt aur, fy anwyllt wg: 4
Fy ngwynfyd rhag trymfyd trange,
Fy nuwies addfwyn ieuangc,
Fy nrych llewych mewn lliwaur,
Fy rhan yw, fy rhiaïn aur; 8
Fy swllt dan *futres* elltydd,
Fy ferch ar hon fwyfwy fydd,
Fy nillyn mwynyn manwallt,
Fy nghrair, ni chair yn ochr allt! 12

Ni chyrch hon goed y fron fry,
Ni châr ai câr, ni chwery:
Ni chair Morfudd i chwarae,
Na chair!—caru Mair y mae, 16
A charu faint wych hoywrym,
A charu Duw,—ni chred ym!

Ni wyr gwen, un orig yw,
Nid edwyn mo'r *od* ydyw: 20
Nid adwaeniad odineb,
Ni fynaï nyn fi na neb;
Ni

Ni fynwn innau f'anwyl
 Fyw oni chawn fun wych wyl! 24
 Am bun darfu ymboeni,—
 Morfudd fwyn! marw fyddaf fi!

XXXII.

CLADDU Y BARD D O GARIAD.

Y Fun loywlun, fal lili
 Yw'r tâl, dan we aur wyt ti!
 Mi a'th gerais maith gwiwrym,—
 Mair deg! oes ymwared ym? 4
 Dy dâl rhag ofn dy dylwyth,
 Dial parch, wyf heb dâl pwyth:
 Y mae genyf mau gyni,
 Uchenaid toft o'th chwant ti. 8

O'm lleddi ammwyl wiwddyn,
 Yr em wen hardd, er mwyn hyn,
 Euawg i'th wnair, grair y gras,
 (Ymgel wen) o'm gelanas. 12
 Minnau mewn bedd a gleddir,
 Ym mysg dail a masw-goed ir:
 Arwyl o fedw irion,
 Yforu a gaf dan frig on; 16
 Amdo wenwisg am danaf,
 A lliain hoyw feillion haf;

Ac yfgrin, i geisio gras,	
Ym o'r irddail mawr urddas ;	23
A blodau llwynau yn llen,	
Ac elor o wyth gwialen.—	
Y mae gwylanod y mor	
A ddon' fil i ddwyn f'elor,	24
Llu o goed teg, llyg ai twng,	
Em hoywbryd, â i'm hebrwng :	
A'r eglwys i'm o glos haf,	
Yn y fanallt, ddyn fwynaf,	28
A dwy ddelw da i 'ddoli,	
Dwy eos dail,—dewis di !	
Ac yno wrth gae'r gwenith	
Allorau <i>brics</i> , a llawr brith,	32
A chôr, ni chae'r ddôr yn ddig :	
O droddail nis medr eiddig :	
A brodyr, a wyr brydiaith,	
Llwydion a wyr Lladin iaith ;	36
O ran mydr o ramadeg	
O lyfrau dail, lifrai deg !	
Ac organ gwych y gwirgae,	
A sain clych mynych y mae :	40
Ag yno, ym medw Gwynedd,	
I mi ar bâr y mae'r bedd !	

Lle teg glas, matras maingc,
 Llan eos, llwynau ieuaingc :
 A'r gog rhag f'enaïd a gân
 Ar irgoed fal yr organ,

Padersau, ac oriau'n gall,
 A llafwyrau, llais arall; 48
 Fferenau, a phêr annerch
 A gaf fis haf, gofwy ferch!—
 Aed Duw, i gynnal oed dydd,
 I baradwys a'i Brydydd! 52

XXXIII.

PERERINDOD MORFUDD I FYNYW, I GEISIO
 MADDEUANT AM LADD Y BARDD.

GWAWR ddyhuddiant y cantref!
 Lleian aeth er llu o nef,
 Ac er Non, calon ai cel,
 Ag er Dewi, eigr dawel, 4
 O Fon deg, poed rhwydd rhegddi!
 I Fynyw dir, f'enaïd i!
 I geisio, blodau o'r blaid,
 Maddeuant am a ddywaid,— 8
 Am ladd ei gwas dulas dig,
 Penydiwr cul poenedig,
 O alanas gwas gwawd-ferw
 I'r aeth, oer hiraeth, ar herw! 12

Greddf ffoes gruddiau ffon,
 Gadewis fy newis f'on;
 Crist arglwydd! boed rhwydd y trai
 Cas, a chymwynas Menai.

Y Traeth

Y Traeth-Mawr, goludfawr glod,
 Treia, gad fyned trywod.
 Y Bychan-Draeth, gaeth gerynt,
 Gad ym dyn gwyn hyn o hynt. 20
 Darfu'r gweddiau dirfawr,
 Digyffro fo Artro fawr.
 Talwn fferm Borth Abermaw,
 Ar dòn drai, er ei dwyn draw. 24
 Gydne gwin, gad naw gwaneg
 Dysynni i Dir Dewi deg.
 A dwfn yw tònau Dyfi,
 Dwfr rhyn yn ei herbyn hi. 28
 Rheidiol, gad er d'anrhydedd
 Heol i fun hael o fédd.
 Yftwyth, ym mhwyth, gad ym hon
 Drais dew-ddyfr dros dy ddwyfron. 32
 Aeron ferw hyson hoywferch,
 Gad trwod fy eurglod ferch.
 Teifi, dwfr tyfiad eurwawn,
 Gad i'r dyn gadeirio dawn: 36
 Dirfing drwy'r afon derfyn
 Yr el, ac y del y dyn !

Mam hirffawd, mae ym mhorrffor
 Os byw rhwng Mynyw a'r mor.
 Os hi a'm lladdawdd, oes hir,
 Herw hylithr, hwyr i'r holir !

Maddeuant Mair, neddair nawdd,
 I'm lleddf wylan a'm lladdawdd!
 Diau mae im' ai dihair,
 Minnau ai maddau i'm haur!

44

XXXIV.

MORFUDD YN PENNU OED, HEB GYWIRO.

BYCHAN oedd gan Ddianis

Am ei bryd mawr ei bris;

Cellwair bob gair a garaf,

Pob gair yn gellwair a gaf.

4

Y hi a wnaeth, im' ei hun,

Im ryw dwyll mawr er dywillun;—

Doedyd, megis i hudol,

Dywmawrth y deu i'm ol:

8

Dywmercher, wrth dy eirian,

Y gwnae oed, loer gânaid lan!

Disiau y gosodau oed,

A dywgwener deugein-oed;

12

Os oed a wnae ddywfadwrn,

Dywful y gosodau fwrn.

Heb ddydd yn yr hir-ddydd hwn,

O ddydd i ddydd i'dd oeddwn.

16

O chawn ddydd, ac uchenaid,

Pob dydd yn gelwydd a gaid.

Na rho iddi wyl Ddwynwen

Ođ oedd ffals bob dydd o'i phen!

GWALLT

XXXV.

GWALLT MORFUDD.

M AE un iarles mewn eurlin, Difwrn walle o'r dafarn win ;	
Duw ai lluniodd, dull enwog, Urddol Grist ar ddelw'r Grôg !	4
Jefu hael a roes i hon O dewch mwy no digon :	
Mae <i>tassel</i> o wallt melyn, Brig euraid, am ganaid gwyn.	8
Aur a gaid yn ddwy gadwyn, A'i roddi'n faich i'r ddyn fwyn ; <i>Caets</i> euraid, fal coed firian, Cyfliw'r mellt, cofi o aur mân.	12
Brig gwinwydd yn bare ynial ; Aur goron am dirion dâl. Dros ei deurudd i'w chuddiaw, Lloweth yn ddwy-bleth a ddaw :	16
Âur melyn am ewyn mor ; Trefi mân tros ei mynwor. Bargod haul goruwch brig tòn ; Lluryg euraid, lliw'r goron.	20
Canaid ei grudd dan ruddaur ; Cofi aur wen, cyfliw a'r aur. Dyn araul lliw'r haul yr ha', Ffrwd enwog, a phryd Anna	To

To manaur yw tw' meinwen;	
Teg yw'r gwallt, nid hagr yw gwen.	
Teg yw ei phen, Ddwynwen ddoeth,	
O bai unawr yn bennoeth :	28
Myned i gribø manwallt,	
Meinir wych a manaur wallt;	
A'i ofod mewn yfnoden,	
Fal i daeth o foled wen.	32
Dyged y ddyn wridogwych	
(Llawen yw gwedd y llwyn gwych)	
Mewn gwisg nefol i'm golwg,—	
F'enaid yw y Fun ai dwg!	36

XXXVI.

TRASERCH Y BARDD AM FORFUDD.

M AWR yw cadr ddaear, mawr yw coedydd byd,	
Mawr yw bod yn gelfydd;	
Mawr iawn yw dyfnder mor-rudd,	
Mwy yw F'eryn am Forfudd!	4
Tawaf tra tawyf tywyn gwmpas haul,	
Hael Forfudd gyweithas!	
Ni wyr Duw i'th deuluwas	
Awr draw ond wylaw gwlaw glas!	8
Ni pheidiaf a Morfudd, hoff' adain ferchog,	
Pe's archai Pâb Rhufain;	
Hoyw wawl ddeurudd haul ddwyrain,	
Oni ddel y mel o'r main!	

F

I FORFUDD

XXXVII.

I. FORFUDD PAN YMGREDODD A'R BARDD.

GWELL yn niwedd fforffed ffug,
 Na fori 'n wladaidd farug:
 Da fyddai Forfudd o'i dyn,
 O'r diwedd, hoen eiry dywyn, 4
 Cred, o Luned oleuni,
 A roes da ei moes i mi.
 O drefn ei llaw fodrwy-faich,
 O ddihewyd bryd a braich,— 8
 Y câr fi, rhi rhywogaeth,
 O châr yr âb ei mab maeth.
 Ys gwaedwng yw os gwedir,
 Ys gwyn fy myd yw, os gwir: 12
 Ni feddais fudd o gwbl-fodd,
 Erioed er pan roed y rhodd.
 Cystal ei chael gan hael hwn,
 Od ydyw yn rhodd didwn; 16
 Nid gem oferedd gymmwyll,
 Nid bedw glyn, nid dillyn twyll,—
 Eurychwaith Mab Mair uchaf,
 Ai law wnaeth drwy olew Naf! 20
 Sel, a Duw ai hinsfeiliawdd,
 Yn grair, o'i neddair a'i nawdd.

Digwyn

Digwyn fyth, digon a fydd O gwlm rhwng pawb a'u gilydd :	24
A dwfn yr â a difyr, Yn y tân y dyn ai tŷr ! Finnau fy nghred i fanwyl,	
A roes, i'r fun gwiwlun gwyl.— Yn llw hydr, mewn lle hydraul, Yn ei llaw hi, unlliw haul ; Fâl y rhoed ym, o rym rydd, Yn y dwfr o enw Dafydd.	28
Gyrddwayw o ferch, iawnferch ior, Ar garu hoen eiry goror ; A doniog fu'r grediniaeth, Da i gwn, a Duw ai gwnaeth ! Da gwnaeth bun, a llun ei llaw ; Rhoi dyrnaid a rhad arnaw, Rheidlw perffeith-deg rhadlawn, Rhinwedd y wirionedd iawn.	32
Llw i Dduw o'i llaw ddeau, Llyna od gwn, llw nid gau : Llawendwf yn llaw Indeg, Llw da ar hyd ei llaw deg.	36
	40
	44

Llyfr cariad, myfi ai cadwaf
Yn ben rhaith erbyn yr haf :—
Yn yr oerddwr yr urddwyd,
Y llw a roes Morfudd llwyd

XXXVIII.

TADMAETH SERCH MORFUDD.

MAU Gariad mewn magwriaeth,
 Mab rhyfygus moethus maeth :
 Mirein-fab mawr ei anfoes,
 Mein-ferch mewn traferch a'm troes !
 Mab ym heddiw, nid gwiw gwad,
 Maeth rhag hiraeth yw Cariad ;
 Mawr o ddrwg, cilwg celi,
 A wnaeth fy mabmaeth i mi :
 Mynu ei ddwyn er mwyn merch,
 Mynu gorllwyn i'm annerch,
 Mynu rhodiaw mewn rhedyn,
 Mynu ddiddanu o ddyn.
 Mae'n rhyfawr ym fy nhrasael,
 Mynu ei gelu, a'i gael :
 Meinir a wyr y munud,
 Mynu gwynfydu yn fud !
 Megais, mawr guriais gariad,
 Mabmaeth o brydyddiaeth brad ;
 Meithrin chwileryn gwyn gwâr
 I'm mynwes o ferch meinwar,
 Oer ym fagu, llysu lles,
 Mebyn meinwyn i'm mynwes :
 Mab rhyfedd, mi ai profaf,
 Ei foes yw hwn fis o haf.

Ni fyn cariad ei wadu,	
Nai ddangos i lios lu;	
Nid â o ardal calon,	
Ni thrig ond ym mrig fy mron:	28
Ni ddichon ei heddychawd,	
Ni wastetty gwedy gwawd;	
Nid eisteddai febai fab,	
Ni orwedd fy anniweirfab;	32
Ni fai, ni orfai eurferch,	
Natur gwyl am orchwyl merch.	
Tyfodd ei glod hyd Teifi,	
Tadmaeth ferch i ferch wyf fi;	36
Mab annodd, mi a boenais,	
Ei feithring fydd fyth rhwng f'ais!	
Aflonydd yw fo 'leni,	
Y mab a fegais i mi.	40
Megais (dyn wyf cyn nwyf cain)	
Anwylfab i wen aelfain;	
Bychan, em eirian, i mi	
Budd er magu mab iddi!	44
Oerfel serchawgrwydd eurfaeth	
I'r ferch ai rhoddes ar faeth,	
Oni thal (llawn ofal llu	
Mau fwgwth) am ei fagu!	48

XXXIX.

Y NIWL—A LUDDIODD GYWIRO OED A
MORFUDD.

OED a'm rhiain addfeindeg
A wneuthwn, yn dalgrwn deg,
I fyned wedi 'mgredu,
Ymaith, ac oferdaith fu. 4

Mynd yn gynnar i'w haros,
Egino niwl gan y nos ;
Tywyllawdd 'wybr fantellau
Y ffordd, fal pettwn mewn ffau.— 8
Cuddio golwybr yr wybren,
Codi niwl cau hyd y nen ;
Cyn cerdded cam o'm tramwy,
Ni welid man o'r wlad mwy : 12
Na gorallt fedw, na goror,
Na brònydd, mynydd, na mor.

“ Och yt niwlen felen-fawr !
Na throed ti, na thèrit awr : 16
Casul yr awyr ddulwyd,
Carthen anniben iawn wyd.
Mwg ellylldan o annwn,
Abid tew ar y byd hwn ; 20
Mal tARTH uffern-barth ffwrn-bell,
Mwg y byd yn magu o bell.

U che

Uchel <i>dop</i> adar-gop-wê,	
Fal gweilgi, yn llenwi pob lle.	24
Tew wyd, a glwth, tad y gwlaw!	
Tyddyn, a mam wyt iddaw.	
Gwrthban dryccin-wlaw trymlyd;	
Gwê ddu o bell a gudd y byd.	28
Cnwd anhygar diaraul,	
Clwyd forlo rhyngof a'r haul:	
Nos ym fydd dydd diferclwyd,	
Dydd yn nos, pand diddawn wyd?	32
Tew eiry fry yn toi y fron,	
Taid llwydrew. tad y lladron.	
Gwasarn eira llon ionawr;	
Goddaith o'r awyr faith fawr:	36
Ymlusgwr, bwriwr barug	
'R hyd moelydd ar grinwydd grug.	
Hudol egwan yn hedeg,	
Hir boer-lwyth i'r tylwyth teg:	40
Gŵn i'r graig, gnu awyr gron:	
Cwmwl blaenedau ceimion.	
Ager o donau eigiawn,	
Mor wyd o annwn, mawr iawn."	44

O'm blaen ar riw, hagr-liw hyll,
 Obry'n dew wybren dywyll;
 Fy nhroi i fan trwstanwaith,
 Fal uffern i sign-wern faith;—

Lle'r ydoedd, ym mhob gobant,
 Ellyllon mingeimion gant.
 Ni chawn ar wern uffernol,
 Dwll heb wrysg, dywyll heb rôl. 52
 Ni wna' oed, anhy ydwy',
 Ar niwl maith, a'm anrhaith, mwy.

XL.

MORFUDD YN TÔRI OED.

DEG nithiad, doe i gwneuthum
 Dywllun oed a bun lle bum ;
 Lle gwelais, hoen geirw trais trai,
 Ddywful y hi addawsai 4
 Ddyfod i eilwydd ofyn,
 Lle ni ddaeth llawen o ddyn.

Mynd drwy gel mewn dirgeli,
 O waith 'y myd, a wneuthum i 8
 I'r nant, lle'r oedd *pwyntmant* per,
 Ar ymfwyn, cyn yr amfer ;—
 Cyn goleuddydd, gan gloddiau,
 Rhag gweled y cerdded cau. 12
 Gorphwys i lawr, mewn gwirffydd
 Y dae y ddyn pan y doe ddydd ;
 Llauer golwg, ddyn llawen
 (Llariaidd a gweddaidd yw gwen)

O frys haf, a fwriais i
 Fry, oedd parth ar fro eiddi,
 Tawel bryd uwch y tywyn,
 Tua lle 'dd oedd, twyllai ddyn. 20

Morwyn yw, mirain awen,
 A mefi i minnau amen
 O rhof yn rhad, lle i'm gwadawdd
 Y dwyll hon, ac nid dull hawdd. 24

O'r boreu, ddyn goleu-wesfr,
 Hyd anterth dan y berth besfr,
 O anterth, pridwerth prydydd,
 Hyd hanner dau amfer dydd. 28

O hanner dydd, a hònir,
 Hyd brynhawn, a beru'n hir;
 O brynhawn, fon ddigawn fyml,
 Hyd y nos, hoed annifyml. 32

Hirwyl oedd ym ei haros,
 Eurwawr hardd, ar wâr y rhos:
 Pe bawn, myn y Pâb anwyl!
 Yn y llwyn, anhyall hwyl, 36

Cyd y bu'r gwr, cyflwr cail,
 Ebwch gwiw wrth bauch gwiall;
 Gwyn ac addwyn ei hwyneb,
 Gwae fi, ni welwn i neb! 40

XLI.

YMBIL A'R DÒN NA LUDDIA EI HYNT DROS
DDYFI I YMWELED A MORFUDD.

“Y Dòn bengrychlon grochlais,
Na ludd, goel budd, ym gael bais,
I fynd draw, o daw ym dâl :
Nag oetta fi, nag attal,— 4
Gad ardwy rhad, er Duw Rhi,
Rhwyf dyfr, rh'of a Dyfi !”

“Tro drachefn, trefn trychan-rhwyd,
Dy fardd wyf, uwch dwfr ydd wyd : 8
A ganawdd neb a genau
O fawl i'r twrf meistrawl tau,
Gymmar hwyl, gem yr heli,
I gâmen mor gymain' a mi ?” 12

“Ni bu brifwnt blaened fugn,
Narhuthr blawdd rhwng deuglawdd dygn,
Nag esgud frwydr, nag ysgwr,
Nag ysgwydd gorwydd, na gwr ; 16
A gyfilybwn, gwn gyni,
Gref-daer dòn, i'th gryfder di.
Ni bu organ, na thelyn,
Na thafawd difai-wawd dyn,

Duwies-liw, nad gwell d'oflef,
 Fordwy glas, a'th fawr-deg lef.
 Ni chair yr ail grair genyf,
 Am f'enaïd, brad naïd, bryd Nyf, 24
 Yn galw ei thegwch golau,
 A'i phryd teg fal y ffrwd tau."

" Dy gennad, dòn loywgron-grych,
 Och ! unwaith rwy' o'i chwenych, 28
 I fyned, f'anwyl a'm barn,
 Drwy lwyn bedw i Lanbadarn :

At ferch a'm gwnaeth, ffraeth ffrwythlyw,
 Forwyn fwyn, o farw yn fyw ! 32

Er hyn gwna fudd na'm lluddych,—
 Ymwân loyw-ddyfr croyw crych !

Cyfyng genyf fy nghyngor,
 Cyfeillies, marchoges mor ; 36

Càmu ydd wyd rh'of a'm cwmwd,
 Attal a'th drwyn, ffrwyn y ffrwd.—

Pei gwypyd, dring ffaling-lwyd,
 Pefrain letywraig aig wyd, 40

Gwobr da, pei gwybu'r dòn
 Sy a'i brig dros gerrig geirwon,
 Faint fy ngherydd am drigaw,
 Lliwddu drom, ni'm lluddiai draw !" 44

" Cyd teithum er ail Indeg,
 Hyd yn dy fron, y dòn deg ;
 Na'm

Na'm lladdo rhyfel gelyn,
 O'm lluddud i dud y Dyn,
 Gwell ym fy lladd, feithradd ferch,
 Na'm lludd at Forfudd, f'eurferch!"

48

XLII.

MORFUDD A'R BARD D YN CHWARAU CNAU
 I'M LLAW.

SALW yw nghof o lyfr Ofydd,
 Serchog annifeiriog fydd
 Heb gael cydymaeth gar llaw,
 I addaw f'amcan iddaw.

4

Mae un mal y dymunwyf,
 Brawdyn ym i brydu nwyf;
 Cymhorthiad o'm cariad caeth,
 Cynghoriad cangau hiraeth.—
 Ni bu ddyndan fechan fach,
 Os mul hi, ysmalhaeach:
 Ni wna nemmor o dwyllfreg,
 Na nyni'n dau, y nyn deg.—

8

12

Ac ymeu a ddechreuawdd,
 Cynhyrchiad sain cariad cawdd.—
 Chwarau heb wybod baham,
 Er eigr wedd, a orugam,
 Cnau i'm llaw ddeau ddiwg,
 I mi don', dyn mwyn a'u dwg:

16

Pys

Pys irgylf rhydd, gwýdd gwilchwynt, Pam i mau,—tau orddgnau ynt?	20
I ddanfon ym rym rwymbleth, O bwy eb ef? o ba beth?	
Edrych er na lafych les, Ai dyn fwyn a'u danfones?	24
Meinir un bryd a manwawn, Morfudd deg, mawr fudd eu dawn,	
A gâr hi fi, fun farddglwyf? Câr od gwn, caredig wyf;	28
O'm câr, gad yna Em cant Cyfnifer cof, a nwyfiant.	
Dygum i'r cnau, golau goel, Dawnus,—myn Dyn a Deinioel!	32

Danfones y dyn feinael, Ym hyn,—fal dyna Em hael!	
Am eurgerdd, od ym eurgoll, Hoen er y caen heiniar coll.	36
Ysgynwas wyf, ys ceinioed, Os gwir cael, ysgwir y coed:	
Os cywydd crefydd ni'm cred, Os cael gwir, ys cael gwared.	40
Oed mewn irgoed, mwyn argoed, A fydd, onid celwydd coel.	
Ffacedau, a phlu coedydd, I gyd, gweddaidd amydd gwydd.	

B'ond ballafg tew fu'r cnewyll,
 Pefr benglymau cangau cyll:
 Nid ananwyl dwyn annerch,
 O fottymau fiamplau ferch. 48
 Nis tŷr min er glothineb,
 Ys go-lan wyf, nis gwŷl neb:
 Ni thòrir, wir warafun,
 A charreg, befr anheg bun. 52

Minnau fy hun o'm lluniaeth
 O gnau (y mab Rhad a'u gwnaeth)
 I'w glwysbryd, cyn lludw glasbridd,
 A dalaf bwyth ffrwyth y ffridd. 56

XLIII.

Y CAE BEDW, A ROES MORFUDD.

EURYCHES y Cae mangoed,
 O ryw bedwenfrig erioed;
 Ennill ym fydd goedwydd ged,
 O chawn elw o'i chynhiled. 4
 Er achub crefft eurychaeth,
 I efail o ddail ydd aeth;
 Ac ennill clod, ac annerch,
 Ac a'i llaw sawduriaw ferch: 8
 A'i neddair, addfeingrair fwyn,
 A nyddodd fedw yn addwyn.

A'm cain euryches ni'm cawdd,
 Em cenedl ai hamcanawdd:

Cyflino

Cyflino cae o flaenion,
 Cadair fraint, y coed o'r fron.
 Coedyn bach o rwym ceudawd,
 Crefft ysbys rhwng bys a bawd : 16
 Can-well yw na chae ceinwefr,
 Caе o wallt pen bedwen befr.

Caeog wyf o frig gwiall,
 Caeau y deau a dail : 20
 Fy nghae bedw da i cedwir,
 O'r coed ni wnae'r hoed yn hir.
 Fy mudd yw, nis maddeuaf
 Fy mywyd ar hyd yr haf, 24
 Fy mab, fy mrawd didlawd-foes,
 Fy medw rhwym, fy myd ai rhoes.

Da yw fy mron rylon rus,
 Dan gae bedw dyn gwybodus : 28
 Celfyddawd grefft brawd brudd,
 Gem ir-fedw oedd gae Morfudd.
 Gwaith cymmen o fedwen fad,
 Gweddeiddiaw gwýdd a wyddiad, 32
 Gwell ei hamcan na Sianyn
 Eurych, treth fynych a fýn.
 Gwýdd meinion a gyfonai,
 Gwyn ei fyd, a gwae na fai ! 36
 Euraw fy llaw er fy lles,
 Ar uchaf fy Euryches !

XLIV.

Y DARAN—A DDYCHRYNASAI MORFUDD A'R
BARDD.

MAE gair i mi o gariad,
Gael îs dail gwely o stad,
A cherdd gan fronfraith a chog,
A merch wen i'm erchwyniog. 4

Mynais ym dâl am annun,
Gael bod yn gwely bun,
Dan lwyn, mewn dien lannerch,
A dail mai, rhwng dwylaw merch. 8

Myn dyn! pan oeddem ein dau
Lawenaf, ddyn ael-winnau!—
Taro a wnaeth, terwyn oedd,
Trwst taran tros y tiroedd, 12
A ffrydiaw croywlaw creulawn,
A phoeri mellt yn ffrom iawn!
Gwylltio'r forwyn fwyn feinwen,
Gwasgu a ffo gwisg ei phen; 16
Ffynu'n deg. ffoen ninnau'n dau,—
E ffoes hon,—a ffois innau!

Durun sflam y Daran sflwch,
Dug warwyfa'n digrifwch: 20
Trwst enbyd, tristyd i'r trwyn,
Trwst mawr yn tristau morwyn.—

Twif

- Twrf a glyw pob tyrfa glau,
 Tarw cryg yn tòri creigiau ! 24
 Taran a ddug trinoedd yn,
 Trwft arfau 'wybr tros derfyn ;
 Tân aml a dwr tew'n ymladd,
 Tân o lid, dwr tew'n ei ladd ! 28
 Clywais fry, ciliais o fraw,
 Cawrlais utgorn y curwlaw ;
 Mil fawr yn ymleferydd
 O gadwynau fugnau fydd. 32
 Braw a ddisgynodd i'm bron,
 Bwrw deri o'r 'wybr dirion !
 Gwyllt yr awn a'm gwallt ar wŷr,
 Gan ruad gŵn yr awyr : 36
a Gwiddon göch yn gweiddi'n gau,
 Gwrach hagr, dan guro ei chawgiau.
 Rhegain garm rhyw gwn gormes ;
 Rhuglgroen, yn rhoi gwlaw a gwres. 40
 Tòri cerwyni crinion
 A barai gri o'r 'wybr gron :
 Canu trwmp o'r 'wybr gwmpas,
 Curo gwlaw ar bob craig las. 44
 Creglef yn drylliaw creiglawr,
 Crechwen o'r ffurfafen fawr :
 Trwy ei hun y trawai hwrdd,
 Tebyg i ganu tabwrdd.—

Nid gwaeth wrth fyned o'i gwâl,
 Er breman o'r 'wybr wamal,
 Oni bai faint, mewn braint braw,
 Ofn deuddyn a fai'n dyddiaw.

52

Un dyn nid oedd ond ni'n dau,
 Mewn man, 'y mun a minnau ;—
 Breferad yr 'wybr ferydd,
 A wnaeth ini dori dydd.
 Fy nyn wen, ofni a wnai,
 Awyr arw, pan weryrai :—
 Drwg fu'r Daran ymannos,
 Dwyn dylif, ofni dyn dlos ;—
 Arw floeddiast, oerfel iddi,
 Am yfgar meinwar a mi !

56

60

XLV.

Y CEILIOG BRONFRAITH.

LLE digrif i bum heddiw,
 Dan fentyll y gwyrdd-gyll gwiw ;
 Yn gwrando, clau ddechrau dydd,
 Y Ceiliog Bronfraith celfydd.
 Pellenig heb pall ei anwyd,
 Pell siwrneiai'r llatai llwyd ;
 Yma y daeth, o swydd gaeth Gaer,
 Am ei erchi o'm eurchwaer.

4

Cloch

Cloch gywir, clych a garant,
 A gyrch i nentyrch y nant;
 Ei wisg oedd o'i wasg eiddil,
 O flodau man-gangau mil; 12
 A'i gaful, dybygesynt,
 O esgyll gwyrdd fentyll gwynt:
 Nid oedd yna—Dyn mawr!
 Ond aur oll yn do'r allawr. 16

Morfudd ai hanfonafai,
 Mydr ganiadaeth mabmaeth mai!
 Mi a glown mewn gloywiaith,
 Ddatganu, nid methu maith; 20
 Darllain i'r plwyf, nid rhwyf rhus,
 Efengyl yn ddifyngus:
 Codi ar fryn, in' yna,
 Afrlladen o ddeilen dda, 24
 Ac eos gain fain fangaw,
 O gwr y llwyn gar ei llaw,
 Clerwraig nant, i gant a gan;
 Cloch aberth, clau a chwiban. 28
 A dyrchafel yr aberth,
 Hyd y nen uwch ben y berth:
 A chywydd i'n Dofydd Dad,
 A charegi nwyf, a chariad.— 32
 Bodlon wyf i'r ganiadaeth,
 Bedwlwyn o'r coed mwyn a'i maeth!

XLVI.

AROS MORFUDD YN Y LLWYN.

EIDDUN ddewis-ferch ferchawg,
 Dduw Rhi! a ddaw yrhawg?
 A ddaw i lwyn addolwy',
 Fis mai, yn fy oes mwy? 4
 Ac os daw, fe ddaw'n ddiau
 Merch i goed,—ammarch i gau.

 O bai barawd i wawd wedn,
 Bun gywiw, bangawedn, 8
 Ni bu er dysgu difgwyl,
 Gan ferchog-was, golas gwyl,
 Grefft mor ddirif, ger llif llid,
 Ag arail merch a gerid. 12
 A rhodio, heurio hiroed,
 Cilfachau cadeiriau coed;
 Mal cynnydd chwarydd chwai,
 Am lwdn gwyllt a ymlidiai 16
 O le bwygilydd, o lid,
 O lwyn i lwyn, ail Enid.
 Ac edn bach a geid yn bwyll,
 Yn ochr 'wybr, yn ei chrybwyll: 20
 Golau lais, galw ail Effyllt
 A wnai y gwiw latai gwyllt.
 Dirif, be gatai'r dagrau
 A red, oedd glywed yn glau

Dyrain

- Dyrain mawr aderyn mai,
 Dan irfedw y dyn erfai !
 Arian farchog doniog dôn,
 Urddol air, ar ddail irion : 28
 Hoyw erddigan a ganai,
 Awr bob awr, boen fawr ban fai.
 Nid ai ef, mygr-was-lef mwyn,
 Arian-llais edn, o'r un-llwyn, 32
 Meddylgar gerdd glauar glau,
 Mwy nag *ancr*,—mwynion geingciau !
 Da gweddaï, ym medwendai mwyn,
 O delai'r edn i dewlwyn ; 36
 Ar ei gred, yn gweled gwen,
 Eurfrig gofi ar frig gwialen.
- Teg fedwen, twf gyfoedwallt,
 Twr diwael ar ael yr allt : 40
 Tyfiad heb naddiad neddyf,
 Ty ar un piler y tyf.
 Tufw gwyrdd, hudolgyrdd deilgoff,
 Tefgyll yn sefyll ar foff ; 44
 Tywyll ban murfogan mai,
 Tew i'r nen,—rhad Duw arnai !
 Corfedw diddos ei hofan,
 Cyweithas gawell glas glan. 48
- Crefft ddigrif oedd, myn y crair,
 Gufanu dyn gyfonair !

Ac edrych, gwedy gwiwdraul,
 Rh'om yn hun, rhwymynau haul, 52
 Dan fantell fy niell-wraig
 Trymau cainogau can aig,
 A lleddfu fy ngwedd heddiw,
 Llygad glas llwygedig liw, 56
 Oroen gem, eirian gymmwyll,
 Ar y dyn a oryw dwyll!

XLVII.

Y BANADL-LWYN.

Y Fun well ei llun a'i lliw
 Na'r iarlles w'n o'r eurlliw;
 Gwn ddeu-chwedl, gwae ni ddichon,
 Gael oed dydd, a gweled hon! 4
 Nid rhydd ym anturio i ddwyn
 Liw-dydd at leuad addwyn,
 Duw ni myn, dinam wyneb,
 Dwyn brad nos dan bared neb. 8
 Nid oedd i ddiwladeiddwas
 Goed i gael oed o fedw glas,
 Nid oedd wilio, hardd eilun,
 Yr haf, heb oed rh'of a bun. 12

Duw i mi a'm dyn diell
 A roes goed, un curwisg well;

Gwiall

Gwiall cyfal y gauaf	
A dail hoyw fal adail haf.	16
Gwnaf yno, i hudo hon,	
Glôs o Fanadl glas feinion;	
Modd gwnaeth, feirniaeth ferch,	
Myrddin, dy gwydr am orddereh.	20
Ar Ddyfed, yr addefynt,	
Y bu len-gel o'r blaen gynt;	
Yr awron, dan yr irwydd,	
Fy llys i felly y fydd.	24
O daw bun i dy, y bo	
Jarlles wen i'r llys yno,	
Mae iddi, a mi ai mawl,	
Oes baradwys yfbrydawl.—	28
Coed wedi eilio pob cainge,	
Cynddail o wiail ieuainge;	
Pan ddel mai, a'i lifrai las,	
Ar irddail i roi'r urddas :	32
Aur a dyf ar edafedd,	
Ar y llwyn er mwyn ai medd.	
Teg yw'r pren, a gwyrènig	
Y tyf yr aur tew o'i frig:	36
Aur-gawod ar y gwiall	
Duw a roes, difai yw'r ail,	
Bid llawen gwen bod llwyn gwydd,	
O baradwys i brydydd;	40
Blodau gorau a garwn,—	
Barug haf ydyw brig hwn.	

Mae i minnau, a'm meinir, Oes ffair maes o faffrwm îr:	44
Dal y ty, a'i adeiliad da, Yr wyf o aur Arafia. Pebyll Naf o'r ffurfafen, Brethyn aur, brith yw ei nen :	48
Angel mwyn 'y ngwely mai, O baradwys, ai brodiai ! Gwawn yn aur, gwenwyn ères, Gloyn nod Duw, gleiniau tes.	52
Gwynfyd mewn gwinllan bryd bron Gael euro gwiail irion ; A'u brig yn goedwig a gaid, Fal yn ser <i>fwliwys</i> euraid :	56
Felly caf, fal lliw cyfan, Flodau'r mai fal adar mân ; Llyna beth llawen yw bod, Llen angel i'r llwyn yngod.	60
Gorllwyn y llwyn, a'r llannerch, Arfer mwyn, yr wyf er merch ;— Daw f'ammmod, nid âf ymaith O'r llwyn fry, a'r eurlen fraith,	64
O chaf hyd haf yn oed dydd, Y dyn eurwallt dan irwydd.— Deled, lle ni'n didolir, Dyn fain dlos dan Fanadl îr !	68

XLVIII.

CYSTUDD AC AFLWYDDY BARDD AM FORFUDD.

DY gariad, deg ei gorhoen,
 Dygn y fydd heolydd hoen
 Ynof, gwas o nwyf a gwedd,
 Yn 'y mlinaw naw mlynedd ! 4
 Ni bu ar les ei dadmaeth,
 O hir gymdeithas, was waeth ;
 Moethus o was llïas llaw,
 Methedig fabmaeth udaw.— 8
 Llyna Forfudd ddiledryw,
 A gaf o dâl, gofid yw !
 Pa lan bynag ydd elych,
 Na ful, na gwyl, f'anwyl wych, 12
 Cerdded a wnaf, fy mun llwyd,
 Ddeuddwyn i'r lle 'dd oeddwyd !
 Ac yno, em y genedl,
 Goganus, chwaraeus chwedd, 16
 Tòri fy llygaid terwyn
 Ar dy hyd, f'anwlyd fwyn !
 Ef a fydd y dydd a'i deg
 O nodwyddau, a'i deuddeg, 20
 O'r amrant er ymrwyftr fydd,
 Bugeiliaeth ferch bwygilydd ;

Hyd

Hyd nad ymwaifg ddyn ddoethgall, Un aur ei llun, ar y llall.	24
Cyd bwyf dalm o'r falm ar sul Fewn glwyfgor, ddyn glasgul, Ni'm gwrthyd, ddeufryd ddifreg, Neb o'r plwyf er nad wyf deg.	28
Tra fo llygaid haid hawl, Yn agored ên geiriawl, Fe ddaw y gwlaw, yn oer glwyd, O fugn y fron a 'sigwyd ;	32
O ddinaw i ddeunant ar led, Oddiyno fy eidduned ! Meddylia hyn, y fein-ferch, Meddyliau, rhesymau ferch,	36
I daw gwlaw yn ol praw' prudd Hyd y farf, hydwy Forfudd ! Cyfraith ferch fydd yn erchi, Cymmer dy hun, yt Fun y fi.	40

XLIX.

SERCHAWGRWYDD MORFUDD.

C EFAIS fodd, cofus fydda', Heddyw yn y glyn ddyn dda ; Twf y dyn, tyfiad Enid, O'm tefyll aur a'm tŷf llid :	4
Fal moeloedd talm o alaw Teyrnüaidd lariaidd law.	Dyn

Dyn wyl, dda ei dynoliaeth,
 A'i modd, gwell na neb ei maeth 8
 Am gufan, lliw'r wylan wych,
 Chwaneg ni chawn er chwènych !
 Peth nid oeddwn gynnefin,
 Sypiau mêl, a sipio min ! 12

Gwanfardd gweddeidd-dwf gwinfaeth,
 Oeddwn gynt iddi yn gaeth :
 A mau bwyll i mae bellach,
 A dawn a fu nad yw'n fach ! 16
 Rhyw gwlm ferch, cyd rhy-gelwyf,
 Rh'om oed, gwn rhwymedig wyf.

Manodliw ddyn munud-loyw,
 Morfudd, huan ddeurudd hoyw, 20
 A'm daliawdd, be hawdd, bu hy,
 Dal-dal y'nghongl y deildy :
 Daliad cwlwm cariad coeth,
 Dau arddwrn dyn diweir-ddoeth, 24
 Da oedd yr haul uwch daear
 Dal i'm cylch dwylaw a'm câr ;
 Dogn oedd ym o'm hylwm hwyl,
 Dewr goler ferch dirgelwyl, 28
 Nag aur coeth, myn y gwir Ner !
 Gwell i'm coff gall a'm coler.
 Am wddw' bardd, bun harddlun,
 Llai na baich oedd befr-fraich bun :

Goris cluft goreuwas clod
 Gothrech, ni wnaſ ei gwrthrod.
 Lliw'r calch ar gaer fain falchwyn,—
 Llyna rodd da ar wddw' dyn, 36
 A roes bun, ac un ai gwyr,
 Am fwnwgl bardd,—Em feinwyr !
 Rhydwyll i'm rhwymodd hudawl,
 Hoedl i'r fun hudol air fawl ! 40
 A geidw ym drefn, erddrym draidd,
 Fy mhwythau yn famheuthaidd.
 Diofn, dilwfr, eofn dâl,
 A du wyf a diofal ; 44
 A deufraich fy nyn difrad
 I'm cylchwyn, ym medwlwyn mad !
 Nid ferch i neb f'annerchi,
 Delw aur, rhwng ei dwylaw hi 48
 Wedi cael ymafael mwy,
 Wawr euraid,—wi ! o'r aerwy.—
 Teg oedd weled mewn rhedyn
 Tegau dwf yn tagu dyn ! 52
 Meddw oeddum, mau ddiøddef,
 Meddwaint rhiain groyw-gain gref.
 Mynwyd fy myd rhag fy mâr,
 Mwyn wŷn i'm gwnaeth braich meinwar : 56
 Mynwes gylchyniad mad maeth,
 Mynwaur fuont ym unwaith !

L.

I'R YSGYFARNOG A DDYCHRYNASAI MOR-
FUDD A AETHAI I'R LLWYN I GADW
OED A'R BARDD.

- L** LYMA ben lle mae, o bydd
Llyfr canon llafur cynnydd,
Ysgyfarn glas-gerth a hwyliai,
Mawr drafferth, o'r berth a bai: 4
Gluthhir lwyd, gar glas-derw lwyn,
Gefn-fraith, gyflym-daith, lamdwyn.
Gofunaid huaid yw hi,
Gwlm cydgerdd, gelyn coedgi: 8
Gwrwraig a wnai ar glai glân
Gyhyrwayw i gi hwyr-wan.
Gefnfain, gwta gegin-fwyd,
Gwn dynghedfen lawdrwen lwyd. 12
Henwraig ar lain adain yd,
Anferth hir glustiau ynfyd;
Cath hirdaith, gethin-fraith gern,
Côd lwydwyllt, coedwal adwern. 16
Cyw hy i fron a ffy ar ffyfg,
Craig bwhwman-wraig manwryfg:
Mynyddig wâl, benial byllt,
Mynen aelodwen ledwyllt. 20
Esgud ei phâs ar lasrêw,
Ysgwd o'i blaen, esgid blew:

Erlyner

Erlyner hi ar lân hynt,	
Ym mlaen gwyr, ymloyn gwynt;	24
Yn galed, o fan bwygilydd,	
O blith y gwlyth i bleth gwlydd,	
O hynt i hynt i hwntian,	
O goed i faes gloywlas glân.	28
O aml fwriad anwadal,	
Ysgwd gwyllt. esgud o'i gwâl:	
Ysgafn fryd, ac yd â gâr,	
Os gad Duw esgud daear.	32
Esgair cath, nyth dwmpath nod	
Is gardd ddofn, ys gŵyr ddyfod	
I'r tyddyn lle'i tywyn tes,	
O cai fwyd y cyfodes.	36

Hon a wnaeth yn nhraeth, y rhyw	
Fawrgam a'm fi, oferyw!—	
Llunio ei gwâl yn llwyn y gog	
Draw, y geinach drogênog;	40
Lle daethau dan gangau gwŷdd,	
Aur ei munud i'r manwydd,	
Oni bae o'r cac, a'r coed	
Neidio o'r fudrog ynfyd-droed,	44
A'r coesau hŷdd, cafa' rhawg:	
Drwg lun y frech ddraig leuawg;	
A phan welodd, gwaeddodd gwen,—	
Y flewog gyw ariawen!	

Dychrynodd a luniodd le,
 Drwy fadrwydd, hi droes adre'.
 Ofnodd fod, fal y dywod hi,
 Gwrthwyneb a gwarth ini. 52

Oedd gwae fi ddyfod bun
 Glwylais, o goed y glaslyn,
 Ac na chefais, yn ais nod
 Wych Forfudd, ei chyfarfod ! 56
 A wnaeth draw yr annoeth dro
 Y ci mawr ai cymmero,
 Oddiar ei gwâl, ddioer gelen,
 Heb rybudd er budd o'i ben ! 60

Un agwedd o ferch rhaiain
 Wyf beunydd am Forfudd fain,
 Annawn am fun hynwyf,
 Anffurf ddyfsg, unffurf ydd wyf 64
 Fy meddwl pen oedd eiddig,
 Fy mwriad toft, fy mryd dig,
 Fy nad ddull am f'enaid ddyn,
 Fy nwyf fu garu fy nyn. 68
 O gof awdl, hi gyfodes
 O'r llwyn lle buafai'r lles.

Heliais ef, helwas ofer,
 I hwyliaw ferch hoywliw fer. 72
 Swrth deg araith ei digiaw,
 A thâl, os edrychaf draw:
 Ba

Ba les ym, ni bu laefach	
Boen erioed, heb unawr iach.	76
O wely ferch ddyw wiiwloyw,	
Addwynfawr ddeheuawr hoyw,	
Rhedodd ferch y ddoeth-ferch ddiig,	
Rhadau da, rhediad ewig;	80
Led y ddeudroed, lid ddodrefn,	
Leidr o'i chof i'w le drachefn.	
Nid â o'i bodd lle rhodiwyf,	
O'r lle y bu yn clÿmu clwyf;	84
Ni lechai y' ngolochwyd,	
Nid ae'n rhwym mewn dwrn rhwyd;	
Ni wÿr un ar y llannerch,	
A meddwl drud, fymud ferch.	88

Heiniar ofn hyn o ryfel,	
Hwn nid â o'r henw y del;	
Hwyl ynfyd ei fryd, a'i fro,	
Hawl y dyn hoeliad yno.	92
Gwlad Wgan, fawr anian faich,	
Gledddyfrudd, gloyw ei ddeufraich:	
Heno ni chaf, glaf glwyfaw,	
Hun fo drom oni fwy' draw.—	96
Hyrddiant ferch wiiwferch yw ef,	
Hen-lleidr, unryw a hunllef!	

LI.

Y LLEUAD.

DIGIO'R wyf am liw'r ewyn,
 Duw a wŷr feddwl pob dyn;
 Odaw arnaf o'i chariad,
 F'enaïd glau, fyned i'w gwlad; 4
 Rhy bell yw ym ddirprwyaw
 Llatai drud i'w llety draw,
 Na rhoi gwerth y wrach ferth fwydd,
 Ocrllwyd taer, er llateirwydd, 8
 Na dwyn o'm blaen dân-lestri,
 Na physt cwyr pan fo hwyr hi :
 Dros gyfgu y dydd gartref,
 A cherdded nos dros y dref, 12
 Ni'm gwyl neb, ni'm adnebydd,
 Ynfyd wyf, oni fo dydd.

Mi a gaf yn ddiwarafun,
 Rhag didro, heno fy hun, 16
 Canhwyllau'r Gwr biau'r byd,
 I'm hebrwng at em hoywbryd:
 Bendith tlawd i'r Creawdner,
 A wnaeth feironiaeth y fer! 20
 Ni liwiodd dim oleuach
 Na'r seren gron burwen bach :
 Canwyll yr uchel Geli,
 Euro maes, fydd orau imi.

Ni ddifân y lân ganwyll, A'i dwyn nis gellir o dwyll ; Nis diffydd gwynt hynt hydref, Afrlladen o nen y nef.	28
Nis bawdd dyfr llyfr llifeiriaint, Disgwylwraig defgl faig y faint . Ni ddeil lleidr a'i ddwylaw, Gwaelawd cawg y Drindawd draw.	32
Nid gwiw i ddyn o'i gyfair Ymlid maen mererid Mair : Gwir fweled y goleuni, Gwalabr haul, gloyw-lwybr yw hi!	36
Goleuad ym mhob ardal, Goldyn o aur melyn mâl ;— Hi a ddengys ym, heb gudd, Em eurfalch, lle mae Morfudd.	40
Teg ei lliw, Duw ai diffyd, Ac ai gŷr, nid byr y byd, I'r gogledd a'n gofedd gu, I gyfgod 'wybr i gyfgu.	44

LII.

YR OED.

LLUNIAIS oed ddywllun ys hir,
A dyn a ddywed anwir ;—
Nid â gwen i dy gwinwydd,
Nag at un i gadw oed dydd.

Adeiliawdd

Adeiliawdd yr hudoles Dy o ddail, er nid oedd les, Yr haf o bydd cywir hon Y cadeiria coed irion.	8
Yn wir, nos Wener nefaf Yw nos Wener hanner haf, Genyf y mae, gwyn fy myd! Ugain haf ag un hefyd.	12
Ni wyddwn dwyn i'r ddyn deg, Ar gariad, mwy na'r garreg: Gweniaith ni ddaw o'm genau,— Gweniaith a wŷr gwen,—ni thau!	16
Soniais ni chefais annerch, Er yn fab, am yr un ferch; Y dydd y lluniwyd Addaf Y lluniwyd oed yn Llandâf.	20
Dan berth, ni wŷr dyn o'r byd Yma hanner 'y mhenyd: Mae gwŷdd, nid oes yma gof O drais, yn tyfu drosof.	24
Garwach ydwyf medd gwerin, Yn Nyffryn Craig, na phren crin. Y Gwialwr ym galwant, Yn aros oed, neu ryw Sant;	28
Mil a'm dyfalant, a mwy, I'r neb a fu 'Ngwernabwy. Yn wir, ni byddwn eryr Ond aros gwen dair oes gwyr:	

Cywir fal y carw wyf fi
 Am gariad y' Nghilgwri.
 Un lliw a'm deall yn llwyd,
 A'm cywely y' Nghwm Cawlwyd. 36
 Cariad a dyf, creded wen,
 O'm ais fal prènau Moesen.
 Marwol gwnaethost ym or wedd,
 A pham na bai 'y nghorph mewn bedd? 40
 Mae celfyddyd i'm claddu
 Dan ddail er fy mod yn ddu,
 A thòriad pob llythyren,
 A chof am haf uwch 'y mhen; 44
 A llun 'y mun uwch 'y medd
 I mi garu o'm gorwedd!

LIII.

Y NOS WLAWIOG DAN BARED MORFUDD.

"CLO a roed ar ddrws y ty,
 Claf wyf, O ferch clyw fyfy!

Dyred i'th weled wiwlun,
 Er Duw hael aro dy hun: 4
 Geirffwg pan y gorffai,
 Gorphwyll, myn Mair, a bair bai!
 Taro drwy anwyd dyrys
 Tair ysbonge, tðres y bys:

Cloedig

Clöedig ddrws, clau ydoedd,
Nos clowech ei fain, cloch oedd.”

- “ Morfudd fy nghrair ddiwair-bwyll,
Mammaeth tywysogaeth twyll! 12
Mawr yw'r wâl am aur-wialen,
Nis clywi, rhaid gweiddi gwen!—
Tofturia wrth anghen-glwyf,
Tywyll yw'r nos, twyllwr nwyf! 16
Nebydded flined fy nhro,—
Wb! o'r hin o'r 'wybr heno.
Aml yw rheiydr y bargawd,
Ermig nwyf, ar y mau gnawd;— 20
Nid mwy y gwlaw na'r mau glwyf,
Na'r ôd,—danaw yr ydwyf!
Yr ôd fydd, fe yrwyd sên,
Ar y wâr yn oer weren:— 24
Mi a ryna, mawr yw'r anwyd
Dan dy fargod, llif ôd llwyd!
Nid oes y' Nghaer-yn-arfon
Geol fy' waeth na'r heol hon; 28
Dan ôd-wynt mawr, dyn ydwy',
Ni bu boen ar farw-groen fwy,
Nag a gefais drwg ofal,
Y Gwr a'm gwnaeth nid gwaeth gwâl!” 32
- “ Ni byddwn allan y nos,
Ni thuchwn ond o'th achos;
H 3 Ni

Ni ddown i oddef, od gwn,
 Beunoeth gur, be na'th garwn ! 36
 Ni byddwn dan wlaw ac ôd,
 Ennyd awr, onid erod !—"

" Yma'r wy', mawr o'r anwyd,
 Tau ddyn, yn y ty ydd wyd : 40
 Ammau fy lloer, gan oer-glyw,
 Yma fy aur imi fyw !—
 Yna i mae fy enaid glân,
 A'm ellyll yma allan ! 44
 Ymaith fy meddwl nid â,
 Amhwyll a'm hettyl yma.
 Ammod a mi a wneddwyd,
 Yma ydd wy', ammau ydd wyd ? 48
 Yr ammod a rwymid ti,
 Cu cirian, nis cywiri !"

LIV.

Y NIWL A LUDDIODD Y BARDD AT FORFUDD.

D(O)E ddifiau dydd i yfed,
 Du fu'n goel doe fynu ged ;
 Coel sawrddyfg, cul wyf erddi,
 Cof o ferch, doe cefais i 4
 Gwrs glwysgerdd goris glas-goed,
 Gyda merch i gadw ym oed.

Nid

Nid oedd, da-hoyw Dduw Dad!	
Dawn iddi, dyn a wyddiad,	8
Doe ddifiau, cyn dechrau dydd,	
Lawned fum o lawenydd!	
Myned i'w gwēled, gwiwlun,	
I dir lle'r oedd feinir fun,	12
Pan ddaeth yn wir ar hir-ros	
Y niwl yn debyg i'r nos;	
Toron fawr fu glawr y gwlaw,	
Rheftri gleision i'm rhwystraw:	16
Rhidyll ystaen yn rhydu,	
Rhwyd adar y ddaear ddu.	
Tywyllwg un tew allardd,	
Delli byd i dwyllo bardd.	20
Cae anghlaer mewn cyfing-lwybr,	
Carthen hyd yn niben 'wybr:	
Cwfl llwyd, cyfliw a llawr,	
<i>Cwffert</i> ar bob cwm ceufawr.	24
Cnu tewlwyd, gwynllwyd gwanllaes,	
Cyfliw a mwg,—cwfl y maes.	
Anhardd darth lle cyfarth cwn,	
Enaint gwrachiod annwn:	28
Twyllai wyr, tywyll o wedd,	
Toron gwyrddoniog tiredd.	
Clwydau uchel a welir,	
Clais mawr uwch garth, tARTH y tir.	

- Tir a gudd ei ddeurudd ddygn,
 Torfed yn cuddio teir-sygn:
 Mwg fych yn fynych a fydd,
 Mygadau y mai-goedydd. 36
 Llwch melin gerwin mewn gwern,
 Toft affaith, mal dwf uffern.
 Tÿrau, uchel eu helynt,
 Tylwyth cwyn talaith y gwynt. 40
 Tywod mân ar hyd mynydd,
 I'm boddi, dan doddi y dydd.
 Crafu mae, am groes 'y mywyd,
 Dyna boen, o dynau y byd : 44
 Oes tre' na llan y' Nglan Gwy,
 Aerlom, na bo yn arlwy ?
 Oes gwraig heno, froch, o'r fro—
 Bwyllog, na bo yn peillio ? 48
 Ac o'r peiriau, gwawr purwyn,
 Agar anhawddgar am hyn ?
 Gwe-adr-gop, ffrw ifop firwyth,
 Gwan dalar Gwyn a'i dylwyth. 52

 Haws cerdded nos ar rofydd
 I daith, nag ar niwl y dydd ;
 Y fer a ddaw o'r awyr,
 Fal ffâmau, canhwyllau cwyr.— 56
 Gwladaidd y gwnaeth fy nghaethu
 Y niwl, fyth anolau fu :

Lluddiodd ym lwybr dan wybren, Llatai a ludd, llwyttu len.	60
Nadodd y lluwch annedwydd Feinir gain fynu i'r gwýdd; Ond oedd orn ar gyfeiliorni, Munud hael, ei myned hi?	64
Rhegaf y bauled rygydd, Y niwl du yn ael y dydd!— Anadl diawl, hynod dioch Anad mawr fagad o foch.	68
Lluddiodd ym gyflym gael Fyned at Forfudd feinael!	

LV.

Y BARD D YN ERCHI I FORFUDD AGOR Y
DRWS AR NOSWAITH OERLLYD.

“ G WAE brydydd a gai brwydur, Ac er ei mwyn n'agorai'r mur! Cares haul Caerau Salem, Cam a wnaid cau dryfau'r drem;	4
A'th fardd, dy gydymaith fo, Allan ei hunan heno!— Am le clyd, i'th oerllyd rôs, Yr ofnaf yr auafnos:	8
Mae oed yn gwneuthur meudwy Ym f'ais, mi wn am bwy.	

Y mae

Y mae eiry, nid mau oren,
 I'm crys, rhwng 'y mhais a'm croen; 12
 A'r anwyd ar ewinedd,
 A'r bais i'm oeri heb wedd:
 Iawnach rhag cas neu enwir
 Cau'r ty, no rhag cariad hir!" 16

“ Arthur ydwyf wrth rodiaw
 Am y drws, oddiyma draw;
 Arno bu gyfeiliorni,
 Yr un fodd yw arnaf fi. 20
 Ceisio medru cais Madron,
 Ar gaer fraith ar gŵr y fron;
 Oer ym yw'r barug a'r iâ,
 A'r mentyll i ramanta; 24
 A'r poeri rh'of a'r pared
 Y iluwch, a'm deufraich ar lled!
 Nofiad a wnaeth hen Neifion
 O Droia fawr draw i Fon. 28
 Och! nad gwiw uchenaid gwas,
 I mi alw am grefft Melwas;
 Y lleidr, drwy hud a lledryd,
 Aeth a bun i eitha' byd; 32
 I'r coed i'r ai'r hocedydd,
 I furiau cainge o frig gwýdd:—
 A dringo heno, fal hwn,
 Yn uchel a chwenychwn.”

“ Er dy fwyn yr ydwyf fi
 Mewn eiry yma'n oeri;
 Dyred, fy nhraed a oerais,
 Dyro dy ben drwy dy bais, 40
 A'th law yn un o'th lewys,
 Ac a'r llall agor y llys !”

LVI.

MAWL A'I ORFUDD,—A'I GYSTUDD AM DAN,
 AC YN EDLIW EI GWFNIAITH A'I HAN-
 WADALRWYDD.

Y Fun dawel walltfelen,
 Eurwyd y baich ar dy ben:
 Gwyn yw dy gorph ac uniawn,
 A lluniaidd oll,—llyna ddawn! 4
 Cyd bych, lanwych oleuni,
 Deg a mwyn, er dig imi,—
 Gwneuthyd brad yn anad neb,
 Em y dynion, mae d'wynneb! 8
 Duw a lifodd dy 'lofyn,
 Dy wallt aur, i dwyllo dyn:
 Dyrcha ael fain d'orchwyl fu
 Driftau gwÿr, dros dy garu! 12

Fy nwyais, ni henwais hyn,
 A guriodd o'th liw gorwyn:

Gwae fi, gwn boeni beunydd, Weled erioed liw dy rudd!	16
Aeth dy wedd, Gwynedd ai gŵyr, A'm hoes innau, a'm fynwyr!	
Gwell bedd a gorwedd gwirion, Na byw'n hir yn y boen hon.	20
Un drwg fal ewyn o draeth, Llai a dâl lliw hudoliaeth;	
Os dy eiriau ystyriaf, Gruddiau gwin, gorwedd a gaf!	24
Gweniaith brydferth, a chwerthin Erioed a fu ar dy fin!	
Na wrthod ferch dy berchi, Na phraw ymadaw a mi:	28
Gelynes, mwy afles maith Wyt imi od aet ymaith:	
Mwynferch na ddôs o'm hanfodd,— Byth nid aet ymaith o'm bodd!	32

chaplet.

LVII.

TALAITH O BLU PAUN,—ANRHEG MORFUDD.

BOREUDDYDD, bu wawr eiddun,
Y bu ym gyfarfod a bun,
Yn ungod ferch iawn angerdd,
Yn ael coed yn eillio cerdd.

Erchais

Erchais i'm bun, o'm unoed,
 Blethu caingc o blith y coed ;
 Yn gyrn heirdd, yn goron hoyw,
 Yn *erlant* ym, yn fr-loyw, 8
 Bid ogyrch ferch, be digardd,
 A bun atebodd i'w bardd,

“ Pur yw dy lais, parod les,
 Pa na wyddyd, poen addef, 12
 Mai truan, anniddan oedd
 Noethi bedw 'n eitha' bydoedd.
 Nid oes ar fedw, nid edwyn,
 O'r dail fae wiw eu dwyn ; 16
 Ni weuaf finnau wiail,
 Nid gwiw o'r llwyn dwyn y dail.”

Im' y rhoes, bid hiroesawg,
 Y rhodd a gadwaf yrhawg : 20
Gerlant cystal ag eurlen,
 O wisg paun i wasgu pen.
 Blaen talaith bliant hyloyw,
 Blodau hardd o blu da hoyw ; 24
 Glan wëad gloywon wiail,
 Glöynau Duw gleiniau dail !

Teyrnedd waith, *twrn* oedd wiw,
 Týrau, tröellau tri-lliw ; 28
 Llugyrn clyr, llogaid gwyr gynt,
 Lluniau lleuadau ydynt.

Dawn

Dawn o chair, diau na chyll,
 Drychau o ffeiriau fferyll: 32
 Gwn ras hir, Gwen a roes hon,
Gerlant i'w phrydydd geirion.

Hoff loywgamp oedd ei phlygu,
 A'i phleth o esgyll a phlu; 36
 Rhodd ferch meinferch i'w mwyn-fardd,
 Rhoes Duw ar hon rhestri hardd,
 Bob gwaith, mwynwaith manaur,
 Bob lliw, fal ar bebyll aur ! 40

LVIII.

Y BARDD YN GOFYN TAL I FORFUDD AM HIR
 GARU,—HITHAU YN EDLIW EI LYFRDRA.

“ **Y** Wawr dlos-ferch ry-dlys-fain,
 Wrym ael, a wisg aur a main,
 Ystyr eigr ystôr awgrym,
 Is dail îr, a oes dâl ym ? 4
 Ymliw glân o amlwg lais,
 Em o bryd, am y brydais
 I'th loywliw, iaith oleulawn,
 A'th lun gwych wyth-liw y gwawn ?” 8

“ Hir i'th faddeuaf Dafydd,
 Hurtiwyd ferch, hort iti fydd,
 O'th

- O'th fod, rhyw gydnabod rhus,
Yn rhylwfr, enw rheolus. 12
- Os llwfr ceiliagwydd, was llwyd,
Llwfr fywaeth odiaeth ydwyd!
Ni'm caiff innau, no diau naf,
Dyn dirym, ond y dewraf." 16
- “ Cwfl manwallt, cyfiw manwawn,
Cam a wnai, ddyn gymmen iawn!
Cyd bwyf was cyweithas coeth,
Llwfr yn nrhin, llwfr yn nbranoeth; 20
Nid gwas, lle bo gwyrddlas gwŷdd,
Llwfr wyf ar waith llyfr Ofydd.
A hefyd, y ddyn hoywfain,
Ystyri gu ystori gain, 24
Neitio cur, nad da caru
Gwas dewr fyth, gwŷt oer fu,
Rhag bod, nid cydnabod cain,
Rhyfelwr yn rhy filain. 28
Rhinwyllt fydd, a rhy anwar,
Rhyfel, ag oerfel a gar.
O chlyw fod, cadorfod tŷn,
Brwydr y' ngwlad Ffrainc, neu Brydyn; 32
Antur gwrdd, hwnt ar gerdded,
Yn wr rhwydd yno y rhed.
O daw, pei rhon', a diangc
Oddiyno, er ffrwyno Ffrainc,

Creithiog fydd, feuthydd ai fathr, A chreulon ddyn wych rylathr. Mwy y câr y drym-bar draw, A'i gledd, gwae a goel iddaw !	40
A mael dur, ac aml darian, A march o lu na merch lân! Ni'th gel pan ddel poen ddolef, Ni'th gais eithr i drais o'r dref;	44
Minnau, a'r geiriau gorhoyw, Pe'th gawn, liw eglurwawn gloyw, Da gwn, trwfiwn wawd trasfyth, (Degle ferch) dy gelu fyth !	48
Pei rhon' ym gael gafael gaeth, Deifr un hoen, dwy frenhiniaeth, Deune'r haul, nid awn er hyn, Wyth-liw-dydd, o'th loyw dyddyn!"	52

LIX.

YMDDIDDAN RHWNG Y BARDD A MORFUDD
AR DÒRIAD Y DYDD.

U CHEL y bum yn ochi, Echnos, na bae hirnos hi; Echnos, dyn goleudlos gwyl, Wythnos ym f'unnos f'anwyl!	4
A byrnos oedd y beirniad A gâr gwen heb un gair gwâd.	

Neithwyr

- Neithwyr y bum mewn uthr-bwyll,
 Nwyf gain, gyda nef ganwyll, 8
 Yn mynu tâl am anhun,
 Mewn aml barch yn ymyl bun ;
 Pan oedd ffyrfaf fy ngafael,
 A gorau im' hwnt gwiwrym hael, 12
 Nycha o flaen awch aflonydd,
 Mawr oedd ym y wawr ddydd.—
 Dywedai'r ferch, nid dedwydd,
 Decca o ddyn, "fal dacw ddydd ! 16
 Cyfod" ebra gwen ben-loyw,
 "Cel hyn fal dyn coel-hoyw.—
 F'enaid cyfod i fynu,
 A chel os myn hyn yn hu." 20
- "Draig ynial dy garenydd,
 Dôs i ddiawl, wel d'ifo ddydd.—
 Hir-fun dda, hwyr-fain ddiell,
 Hyn nid gwiw, hynny nid gwell. 24
 Lleuad a roes Duw Llywydd,
 A fer yn ei chylech y fydd ;
 Hynny dywedaf, henw didyb,
 Honno y fydd ddydd o dyb, 28
 Ar ogil heno ogawn
 Diwedd lloer, fal y dydd llawn."
- "Da'r hunwn pe gwir hynny,—
 Paham i cân y fran fry?"

“ Pryfed y fydd yn profi,
 Bluddiaw ei hun, a'i lladd hi.
 Mae cwn ar lef y dref draw,
 Ac eraill yn ymguraw: 36
 O gylch pell ac o agos
 Cyni a wna cwn y nos.”

“ Paid a'th esguswawd wawdwas,
 Pell boen a fag pwyll bäs,— 40
 Cyfod rhag tyft yn ddiſtaw,
 Ac agor y dromddor draw,—
 Bras gâma di yn ddioed,
 Rhydaer y cwn, rhed ir coed.” 44

“ Och! nid yw bell y gelli,
 A chynt wyf finnau na chi:
 Oni'm gwyl ſfel, ni'm gwelir,
 O ran da ar hyn o dir.” 48

“ Dywaid ti fardd diwyd da,
 Er da imi o dei yma!”

“ Deuaf,—myfi yw eos,—
 Diau 'y nyn, o daw nos!” 52

LX.

YR ANFODD.

Y Feinferch hwde f'anfodd,
 Gwedi'r haf gwae di o'r rhodd;
 Gofyniaith dygn, gwae finnau,
 Riain deg, a'i roi yn dau!

Gwae

- Gwae ddynd a fai'n dyhun dig,
 A geryddai'r gwr eiddig!
 Gwae a wyr, a gwe fflamgwyr wedd,
 Glasei ddeigr, gloes eiddigedd ! 8
 Prydu i'th wedd a wneddwyf,
 Prid yw'r ferch, pryderus wyf:
 Mwy yw ngofal, dial dyn,
 Na gofal dyn mewn gefyn, 12
 Rhag cael arnad, gwad gwydn gloyw,
 Chwedl gwir, forwyn law irloyw.
 Y' nghlwyd o faen, anglod fur,
 A laddai'r Pâb a'i loyw-ddur. 16
 Y mae modd rhyfedd, medd rhai,
 Mab dewr-farch mebyd erfai,
 Wyth affaith, wyf i'th hoffi
 I'th ddydd, er ymlwgr a thi. 20
- Cyd boed gwych, cydwybod gwawl,
 A bonheddfalch, bun haeddfawl,
 Del cyn mai gymryd pyd pell
 Yn dy gof, un deg afell ! 24
 Na oddef, ef wyf ddigllawn,
 O wlaw, na gwynt, loywne gwawn,
 A oddefais i'th geifiaw,
 A maith rwyf yma a thraw ! 28
 Nid â yn y wanfa wen,
 Y nos erod, naw hirwen,
 I 2 Ar

Ar draws aerwyau dryfi, Loyw ddyn, mal ydd awn i!	32
Ni thrig allan, ledwan lif, Dan ddagrau tô, dyn ddirrif, Mewn coed, a minnau ai cais, Mula' treigl, mal y trigais!	36
Ni ddyru ar ei ddeurudd O ddwfr brwd, ddifar brudd, Gymaint o loywnaint yleni, Aigr y ferch, ag a roes i!	40
Ni chân y' ngwydd arglwyddi, O wawd y tafawd i ti, Ganfod ran, eiry bân bais, O ganiad ag a genais.	44
Gwydn ydwyd gwedi nodau, Gwirion yw'r atebion tau; Os tithau a fydd auawg O arall, rhygall yrhawg,	48
Beirddion cred a ddywedant Wrthyd, mae "carregryd nant." Dan grwydr, enaid dyn digrif, Pan elych, lliw diftrych llif,	52
Fy enaid glwys fain a glân, Farchwriaeth ddrwg ferch eirian, Am dy fardd, liw berw hardd bân, A'th ogyfoed a'th gafas.	

LXI.

I OFYN CYMMOD I FORFUDD A DDIGIASAI
AM RYW AIR AMRYFUS.

TEG Forfudd, tegau eurfalch,
Tywyn haul daer ar gaer galch!
Tâl am dy wawd cyn toli, *curtail*
Twyll y prydyddion wyt ti! 4

Tyfodd i'm bron, gron o gred,
Dolur, dy anwadaled!
A rhai a'th cilw y rhiain,
A ddywaid, fy enaid fain, 8
Na thrig, bâr yw oerddig boen, *affection*
Dy gariad deg ei goroen, *cheerfulness*
Mwy nag ewyn, gwyn-ddyn gwiw,
Ar ol dwfr, arial difriw! *autumn* 12

Da fawr fal hoen deifr o sut,
Deuwell fe i'm gwrandawut.—
Gwrandawyd y graen dywyll *hard one*
O ddyng, a ddyweda o dwyll, 16
Arei ruthr, air o athrod,
Degau glaer, na deg o glod!
Nid o'm bodd yr adroddwn
Arnad fawr gariad od gwn; 20
Dielw o ferch, deuliw'r fer,
Dal! dal! dy anwadalder.

Pei rhon' peri ym amhwyll,
 Mewn brwysgedd tywylledd twyll, 24
 Ddywedyd gair cellweirus,
 Y rhwng ynfydrwydd a rhus,
 Gwybydd er buchedd Gybi,
 Ddeuliw tòn, na ddylit ti, 28
 Gem aur glân gymmar y glod,
 Gomedd cusan o gymmod.
 Gwen gwybydd, dan freisgwydd fry,
 Fy meddwl o'm gomeddy !— 32

Ni chad o'm pen absenair ;
 Nid felly gwnaeth Mabmaeth Mair,
 Am y dall, diammau don,
 Ar ddaear o'r Iuddewon, 36
 Ai gorug, bu chwedl girad
 Glwyfo ei fron a glaif o frad !
 Swllt hoyw-fardd, syll di hefyd,
 A maint fu drugaredd fy myd, 40
 Merch Anna mawr ei chynnydd,
 Morwyn wyrf mirain ffurf ffydd,
 Geinwen, pan ei goganwyd,
 Eisiau blaïd a Siofeb lwyd : 44
 Ni wnaeth, ni bu annoethair,
 Na dal gwg, na dial gair.

Nid oes bechawd methgnawd maith
 Marwol, mwy ei oferwaith,

A thrigo,

A thrigo, mawr uthr ogan,
 Yn dy lid, ail Enid lân!
 Mwy na liid, o mŷni lladd
 Dy brydydd glew-rydd gloyw-radd: 52
 Deuliw' rhaul, da lcer yrhawg,
 Dilidia'r dyn dyledawg!—
 Na bydd, lliw'r gloyw-wydd glau,
 Grynwraidd am gryn ciriau, *unpotted* 56
 Y myd, wrth dy brydydd mwy,
 Diwladaidd deoladwy!—

Cymmod a'th brydydd cymwys,
 Orn o boen, nad arnai bwys; 60
 Fy aur, cymmer ddiheurad,
 Ac iawn, l'e ni ellir gwád:
 Cynnal faswedd i'th weddi,—
 Cymmod liw manod a mi! 64

LXII.

ARDELWI MORFUDD I'R HAUL.

GORLLWYN ydd wyf Ddyn geirllaes,
 Gorlliw eiry mân marian maes!
 Gwyl o Dduw, mae golau ddyn,
 Goleuach nog ail ewyn! 4
 Goleudon lafardon liw,
 Goleuder haul, gwyl ydiw!

Gŵyr obryn ferch gair o'm pen,
 Goleubryd haul gloyw wybren; 8
 Gwawr y bobl, gwiwra bebyll,
 Gwyr hi watwaru gwr byll.

Gwiw Forfudd, gwac oferfardd
 Gwan ai câr, Gwenhwyfar hardd! 12
 Gwe o aur llun dyn gwae ef,
 Gwiw ei ddelw yn gwaeddolcf;
 Mawr yw ei thwyll a'i hyfryw,
 Mwy na dim am enaid yw! 16

Y naill wers yr ymddengys
 Fy nyn gân, rhwng llan a llys,
 A'r llall, ddyn falchgall fylchgaer,
 Ymachludd gloyw Forfudd glaer! 20
 Mal haul, ymylau hoywles,
 Mammaeth tywyfogaeth tes:
 Moliannus yw ei fyw fwydd,
 Maelieres mai oleurwydd. 24
 Mawr ddisgwyl Morfudd ddisglair,
 Mygr glaerddrych mireinwych Mair;
 Hyd y llawr, dirfawr derfyn,
 Haul a ddaw mal hoywliw ddyn, 28
 Yn deg, o fewn corph y dydd,
 Bugeilies wybr bwygilydd!
 Dros ei phen, wybren obraff,
 Gwedi del prif ryfel praff,

Y diange

Y diangc, ym mron duaw,
 Naws poenddig y nos pan ddaw;
 Dulawn fydd yr 'wybr dulas,
 Delw Elfed, blaned blas! 36

Pan fo poen fawr a wyddem,
 Rhaid wrth yr haul a draul drem;
 Ni chaiff llaw yrthiaw wrthi,
 Nag ymafael a'i hael hi: 40
 Pell i neb wybod yna,
 Pel yw i Dduw, p'le ydd â.
 Dranoeth y drychaf hefyd,
 'Nynu o bell o nèn byd; 44
 Erlynais nwyf ar lannerch,
 Y penrhyn fyddyn y ferch;
 Beunydd y gwelid yno,
 Befrddyn goeth, a pheunoeth ffo. 48

Nid haws ar lawr y neuadd,
 Darfaw llaw, deryw fy lladd!—
 Morfudd, ddyn gwawdrydd gwiwdraul,
 I ddwylo rhai ddâl yr haul: 52
 Nid anhebig, ddig ddogni,
 Ymachludd Morfudd i mi!
 Yr ymachludd mwyn ei gwg
 Dan arddrws y dyn oerddrwg! 56

Nid oes rhagor bryd pefrlon,
 Gan yr haul gynaau ar hon;
 Os

Os teg hon, lon oleuni,	
Teccaf hwyl Naf yw'n haul ni!	60
A phanddel o'r awyr fry	
Dan haul 'wybr dwyn hwyl obry—	
Paham eiddingam ddangos?	
Pa'm na ddeail y naill y nos?	64
A'r llall yn dës ysplennydd,	
Olau da i liwio dydd!—	
Pei'r ymddanghofai'r ddeubryd,	
Ar gylch i bedwar bylch byd;	68
Rhyfeddod llyfr ddolensyth,	
Yn oes Bun, ddyfod nos byth!	

LXIII.

TAITH I YMWELED A MORFUDD,

A Gerddodd neb er gorderch,	
A gerddais i, gorddwy ferch?	
Rhew ac eiry, gwr digaredd,	
A gwlaw, a gwynt er gloyw ei gwedd!	4
Ni chefais eithr nych ofwy;	
Ni chafas deudroed hoed hwy	
Er ymoed; i Gelli'r Meirch,	
Eurdrais elw, ar draws Eleirch;	8
Yn anial dir, yn uniawn,	
Nos a dydd, ac nid nes dawn!	
O Dduw! bum uchel o ddyn	
Ei floedd y' Nghelli Fleddyn,—	

Cael

Cael ymadrawdd hawdd a hi, Ymarddelw ferch bum erddi, Macfaleg, iselgreg son ; Berw gau lif Bergul Afon.—	16
Mynych iawn, er ei mwyn hi, Y treiddiwn beunydd trwyddi, I Fwlch, yr awn yn falch rydd— Mau boen dwfn, Meibion Dafydd ;	20
Ac ymaith draw i'r Gamallt, Ac i'r Rhiw, er gwiw ei gwallt ! Ebrwydd y cyrchwn o'r blaen, Gyfaelfwlch y Gyfylfaen,	24
I fwrw am forwyn wisg ra Dremyn ar y dyffryn da. Ni thry nag yma na thraw, Hebof yn lledrad heibiau :	28
Yftig fum, ac anaraf Ar hyd Pant Cwewll yr haf, Ac ogyllch Castell Gwgawn, Gogwydd cyw gŵydd lle cae gawn.—	32
Rhedais heb Adail Heilin, Rhediad bloesg fytheiad blin ; Deuais goris llys Ifor, Fal mynach mewn cilfach côr,	36
I geifiaw heb addaw budd, Gyfarfod a gwiw Forfudd.	

Nid oes dwyn, na dwys dyno, Yn neutu glyn Nant y Glo	40
Nas medrwyf, o'm nwyf am Nudd, Heb fy llyfr hoywbwyll Ofydd.	
Hawdd-fyd wrth geifiaw i'm dwrn Gwir nod helw Gwern y Talwrn,	44
Lle cefais weled ged gu Lloerddyn dan fantell orddu ; Lle gwelir yn dragywydd	
Heb dwf gwellt, heb dyfu gwýdd :—	48
Llun ein gwâl dan y gwiall da, Lle briwddail, fal llwybr Adda.	
Gwae yr enaid fydd gwr nid fal, Rhag blinder, heb gwbl undal ;	52
O thry yr unffordd achlan, Ag y troes y corph truan !	

LXIV.

CYNGOR I YMWRTHOD A MORFUDD GAN UN
O'R BRODYR LLWYDION.

DOE ym mherigl y ciglef,
Y' nglyn aur, angel o'r nef,
Wrth ganu araith gynnes,
O'i fin gwell na gwin a ges.—
Parod frawd llwyd, ym mhob lle,
O'i gyngor doeth rhag ange' :

4

Disgybl Mab Mair a'm dyf-gawdd,
A hyn a ddywaid yn hawdd.— 8

“ Dafydd o beth difeddw bwyll,
Digymmar gerdd digymmwyll,
Dod ar awen d'aur enau
Nawdd Duw, ac na ddywed au : 12

Nid oes o goed, trioed trwch,
Na dail ond anwadalwch.
Paid a bod gan riancedd,
Cais er Mair cashau'r medd ! 16

Ymogel draws magl draferch,
A 'mogel mwy magl merch :
Gochel dafarn, difarn dôn,
A gochel merched gwyhion.— 20

Ni thala ffäen gwyrdd gwÿdd,
Na thafarn ; na iaith Ofydd.
Tri pheth a bair methu,
I'r dyn ai dilyn o'i dy, 24

Gwin, merch drwch, a gwyhder,
Myn f'enaïd gwiw afraid gêr !”

Attebais pan gefais gwr,
Ar hyn o eiriau'r henwr, 28

“ Pa fodd, gwel, y gochela'
Magl ferch yr ordderch dda ;
A minnau, y gwr mwyniaeth,
Ynddi yn gweiddi yn gaeth ?

Myn

Myn y Gwr a fedd, heddiw	
Mae gwayw i'm pen am wen wiw,	
Ac i'm tâl mae gofalglywf;	
Am aur o ddyn marw ydd wyf!	36
Ni chaf ochlyd hefyd hawl,	
Gan daered y gwr durawl,	
Rhaid rhoi draw, o daw o dâl,	
Groefaw i ddeuliw'r grisial:	40
Llenwi mewn gwindy llawen	
Siwgr ar win i ddyn segr wen.	
Os heibio rho', glo y gler,	
Gwas gwechdon, gwisgo gwychder,	44
Ni fyn Morfudd ddeurudd dda,	
Aelod main, weled mona'!—	
Ni thal dy gyngor am forwyn,	
Gàrai i mi, y gwr mwyn!"	48

LXV.

DUCHAN I'R BUGAIL A DDYCHRYNASAI
MORFUDD A RHUGLROEN.

F AL yr oeddwn, fawl rwyddaf,	
At ryw ddiwrnod o'r haf	
Yn coelio 'mun, yn cael mèdd,	
Encyd awr yn cyd-orwedd	4
Dan wýdd, rhwng mynydd a maes,	
Yn gorllwyn fy nyn geirllaes.—	

Dyfod

Dyfod a wnaeth, nid gwaeth gwad, Lle'r addawodd lloer ddiwad ;	8
Cyd eiste, cu wiw deffun, Ar gader faes gyda'r fun.	
Cyd dreuthu, cynhenu hawl, Geiriau a'm bun ragorawl.	12
A ni felly, anhy oedd, Yn deall ferch ein deuoedd,	
Dyfod a wnaeth, caeth coeth-nych, Dan gri ryw feistri fifrych,	16
Llogwrn lled-anferth ferth sail, O begor yn rhith bugail.	
A chanddo'r oedd, gyhoedd gas, Ruglgoen flin gern-grin gorn-gras.	20
Canodd felen-geff west-fach Rhuglgoen, gwarth i'r hegl-grach !	
Ac yno cyn digoni, Gwiw fun a wylltiodd,—gwae fi !	24
A rhag ofn hon, fron fraenglwy', (Nith i'r mai) ni thariai mwy.	
Dan groes ni bu ddyn o gred, Cynnar enw, cyn erwined :	28
Cod ar ben ffon yn fonio, Cloch sain o gryn-fain a gro :	
Cawell teirmil o chwilod ; Callor ddigyfor ddu god :	32
Crwth cerrig Seifuig yn fon, Crynedig mewn croen eidion.	

Ceidwades gwaun codes gwellt, Gron-ddu feichiog o grin-ddellt,	36
Cas ei haccen gan heniwrch, Cloch ddiawl a phawl yn ei ffwrch, Un anghwrtais yn lleifio,— Yn gareiau byclau bo!	40
Oerfel i'r carl gwafgarlun, Amen, am wylltio fy Nyn!	

LXVI.

1 FORFUDD PAN OEDD Y GAIR EI BOD AR
BRIODI Y BWA BACH.

B UN wen lliw llen ar brenfrig, Lliw eiry ar fron, lloer aur frig, Ai gwir dy fod yn gwra, Ochenaid tost! o chwant da?	4
I minnau'r aeth hiraethfyd Os gwir golli'r maes i gyd!	
Carl pwdwr, gwedd teilwr tom, Carthgwd trwynffrwd tarian-ffrom;	8
Twrch bawlyd tr'anhyfryd hyn, Trawsglerddeftr budr tresglerddyn: Ci oer-dwrw' ffrom còr-darw ffrith, Crinwas baw aelfras bolfrith:	12
Llawdr gigagl grinfagl groenfaw, Llwfraidd grange, byr afange baw:	Rhafgal

Rhafgal bach corn crach y crydd,	
Cuchiad còr crwydrad credrydd.	16
Gwae fi y fereh annerchael,	
Fod rhai ni'th garai i'th gael!	
Na bod dyn rheidus, yfswallt	
Diwych, i dynu dy wallt!	20
Bywyd yt fereh, draferch dro,	
Bar Suddas, byroes iddo!	
A boed gathgwd mewn gwden,	
Chwithau i minnau—amen!	24

LXVII.

Y DIOFRYD O FYTH BRIODI O ACHOS RHOI
MORFUDD I ARALL.

C ARU 'dd wyf, gwaith hynwyf gwyllt,	
Eneth ddifeml, nith Effyllt;	
Lliw yden wyllten walltaur,	
Llawn yw o ferch, llinos aur :	4
Cyflw ffur ac eglur wawn,	
Cangen gethinen, goeth iawn!—	
Meddai rai ym, rym rwymferch,	
“Gwra i mae gorau merch	8
“Yleni, ail Eluned,	
“Orhoen crair, aeryn ai cred.”	
Ni feiddiaf, anhyfeddwl,	
Gwae'r bardd a fai gywir bwl!	12
K	Deune'r

Deune'r haf, dwyn y rhiaïn
 I drais, unlliw blodau'r drain;
 Ei chenedl, feilch gweilch Gwynedd,
 A gwarau 'ngwlad, gwerin gwledd, 16
 A'm lladdai am ei lluddias
 I briodi'r gwr, brwydr gas!

Oni chaf, araf eurair,
 Hon i mi, liw hoywne Mair, 20
 Nid oes, mau einioes anhudd,
 I'm bryd o gwbl difri brudd,
 Myn Delw Gadfan ai dilyth,
 A'i grôg, fynu Gwraig fyth! 24

LXVIII.

I WALLT MORFUDD;—A GOGANU CYNFRIG
 CYNIN, SEF Y BWA BACH, A OEBD YN EI
 CHYD GARU A'R BARDD.

DODES Duw, da o dyft wyf,
 Deubleth i hudo deublwyf;
 O radau ferch aur ydyn',
 Aerwyau teg ar iad dyn: 4
 Eurdyrch a chynnyrch anwyl,
 O ffrwyth golau iadlwyth gwyl.
 Llwyth gwr llowaeth o gariad,
 Llathr aur goruwch llethr iad:

Llwyn

Llwyn o gwyr difeiwyr faeth, Llwyn eurlliw,—llyna iarllaeth ! Llonaid teg o fewn llinyn, Llaes dwf yn lliasu dyn.	12
Llin merch, oreuferch rafawl, Llwyn aur, mal llinynau'r mawl. Balch i dwg ddyn ddiwg fain Banadl ysgub, bun dlosgain:	16
Yn grwn walc, yn goron wiw, Wydlos blethiedig oldliw. Yn gwnfallt, fanwallt fynwaur, Yn gangog frig eurog aur.	20
Eirian rodd arwain ruddaur, Ar ei phen o raffau aur ; I hudo beirdd penceirddryw, Yw hyfryd i'r byd ei byw.	24
Bun a gafas urddasfeg, Bu ragor dawn briger deg. Caniad rhag Cynfrig Cynin, Fab y pengrych flawrfrych flin ; Llwdn anghenfil gwegilgrach, Llwm yw ei iad lle mae iach. Eiddig gyw farug go fur, Lledpen chwyfigen segur :	28
Penglog o'r fedrog fudrach, Ni bu 'r ben cwch gwenyn bach,	32

Y fo yn ddreng a fu yn ddrud,
 Gael barcio clol y barcud. 36
 Nid tebig, ennyd tybiais,
 Ei fflech lom i ffwch lais:
 Anhebig, eiddig addef,
 Fulwylt oedd ei foelwallt ef.— 40

Llariaidd ddifeth y plethwyd
 Y llwyn ar ben Morfudd Llwyd!

LXIX.

Y GWYNT YN LLATAI AT FOFUDD.

“YR ’wybrwynt helynt hylaw,
 Agwrdd drwst a gerdda draw,
 Gwr oerias wyd, garw ei sain,
 Drud byd, heb droed, heb adain; 4
 Uthr wyd, mor aruthr i’th roed
 O bantri ’wybr, heb untroed,
 A buaned yr ’hedy,
 Yrawron, dros y fron fry!” 8

“Dywed i’m diwyd emyn,
 Dy hynt, ryw ogleddwynt glyn:
 Och wr! dos o Uwchaeron,
 Yn glaer deg, yn eglur dôn, 12
 Nag aro di, nag eiriach,
 Nag ofna er y Bwa Bach.”

Cyhuddgwyn

“ Cyhuddgwyn wenwyn weini, Caeth yw'r wlad, a'i maeth i mi.	16
Noethid dwyn, cyd nithid dail, Ni'th dditia neb, ni'th attail Na llu rhugl, na llaw rhaglaw, Na llafn glas, na llif na gwlaw:	20
Ni'th boddid, ni'th rybuddiwyd, Nid ai ynglyn, diongl wyd: Ni'th lladd mab mam o amhwyll, Ni'th lysg tân, ni'th lysga twyll:	24
Nid rhaid march buan danad, Neu bont ar aber, na bâd. Ni'th ddeil fwyddog, na theulu, I'th ddydd, nithwydd blaenwydd blu:	28
Ni'th wyl drem i'th wâl dramawr, E'th glyw mil, nyth y gwlaw mawr! Neitiwr 'wybr, natur ebrwydd, Neitiwr gwiw dros nawtir gwýdd:	32
Rhad Duw wyd ar hyd daear, Rhuad blin doriad blaen dêr. Sych natur, creadur craff Sereniog 'wybr, siwrnai gobraff:	36
Seuthydd ar foreuddydd fry, Seithug eisingrug fon-gry'. Saer dryghin ym min y môr, Drythyllfab ar draethellfor:	

Awdwr blinderodd ydwyd,
 Heuwr, dylydwr dail wyd.
 Hoywddwr breiniwr, hyrddiwr bryn,
 Hwyl bronwyllt heli bronwyn, 44
 Hydoedd y byd a 'hedy,
 Hin y fron, bydd heno fry."

" Gwae fi pan roddais i serch
 Gobrudd ar Forfudd, f'eurferch! 48
 Rhaiain a'm gwnaeth yn gaethwlad,
 Rhed fry rh'od a thy ei thad,
 Cur y ddor, par agori
 Cyn y dydd i'm cennad i; 52
 A chais ffordd atti, o chaid,
 A chân lais fy uchenaid.—
 Dywaid o'r fugnau diwael,
 Dywaid hyn i'm diwyd hacl: 56
 Er hyd yn y byd y bwyf
 Carodyn cywir ydwyf!
 Ys gwae fy wnech hebddi,
 Os gwir hyn, nas cywir hi."— 60

" Dôs obry, dewis wybren,
 Dôs fry tua gwely Gwen;
 Dôs at Forfudd felenllwyd,
 Debre'n iach, da wybren wyd!" 64

LXX.

CHWEDL Y GOG,—O BRIODI MORFUDD A'R

EWA BACH.

A Mi y' ngoror gorallt,
 Yn aros oed dan goed gallt,
 Y bore mai ar bawr maes,
 A glanfodd ar lawr glynfaes; 4
 Ag eginaw teg weunydd,
 A gerllaw'n blaguraw gwýdd.
 Minnau i'm tôn yn fon ferch,
 I Forfudd,—llyna f'eurferch! 8
 Bwrw golwg lem a'r drem draw,
 Am wèn, a'i mawr ddymunaw;
 Golwg o lwybr bwygilydd,
 A 'mun gain ni chawn mewn gwýdd: 12
 Nycha clywn gog liosog lais,
 Yn geiriaw cân a gerais;
 Gwiwdeftl, i fardd y gwyddallt,
 Ei llafar ar wâr yr allt. 16
 Cyfarchais, yn drylais draw,
 Well iddi 'n gân i'w llwyddaw.—

“ Dydd da fo i'r Gog serchoglef,
 Aderyn wyd o dir nef; 20
 Yn dwyn newyddion yn deg,
 A nodau haf iawn adeg;

K 4

A haf

A haf yn budaw hoywfun
 I goed, a bardd gyda bun : 24
 A llenwi dail i'm llannerch,
 A thwg ar ias amlwg ferch.
 Hoff genyf dy gân landeg,
 Yn gân i ferch fal gwin *seg* : 28
 A thraferch i'th iaith rwyfog,
 Yn minio gwawd,—fy mwyn gog!
 Dywed i'th gân heb dewi,
 A mwyn wyd, p'le mac 'mun i? 32

“ Y prydydd ! pa ryw adwyth
 Sydd arnat ti 'leni 'n lwyth ?
 Ni thal porthi gofalon,
 Bun iach, ymbellach am hon.— 36
 Gwra wnaeth Gwen gymmen-gall,
 Gwiriwyd hi'n wraig i arall :
 Ni chai'n gydwedd, clyw heddyw,
 Fardd cun, y fun yn dy fyw.” 40

“ Taw ! na'm gwatwor am forwyn,
 Y llais ni chredaf i'm llwyn ;—
 E'm rhoddes liw tes lw teg,
 Ni chawn gan unferch chwaneg, 44
 Llw a chred, myn y bedydd !
 I mi dan ganghèni gwýdd,
 A rhwymaw llaw yn y llwyn.—
 Yn ddiddig, a'i bardd addwyn.

Myn Mair ! a bu'n offeiriad
Madog Benfras, mydrwas mad.

Ni wra wen yleni,

Gwyr hon mi yw ei gwr hi. 52

Y gog, rhy anwir yw'th gân,

Ni ddiodde neb d'y addeddan;

Mae fyched, a masw achen

Meddwdod, i'th orfod i'th ên. 56

Adyn i'th newydd ydwyd,

Annesod yw,—ynfyd wyd!"

“ Ynfyd i'th clywaf Ddafydd,

Ynawr yn fiarad dan wÿdd; 60

Gwrhäodd ferch a ferchud,

Anhirion fu hon i'w hud.—

Ni chai Forfudd werydd wen,

Y fun eglur fynyglwen; 64

Rhyfig it' garu hoywfun,

Y Bwa Bach biau Bun!"

“ Am a genaist i'm gwanu,

Yma 'n y gwÿdd am wen gu, 68

Deled yt ddyddiau gauaf,

A throi'r haul, a threio'r haf;

A rhew yn dew ar y dail,

A gwywaw coed a gwial, 72

A'th ladd gan oerfel i'th lwyn,

Edn ynfyd a'th dôn anfwyn!"

LXXI.

I FORFUDD PAN BRIODODD Y BWA BACH.

C ARIAD ar ddyn anwadal A fwriais i ofer fal, Edifar oedd ym garu Anghywir fereh, fy nghur fu : 4 Mawr y cerais lednais-wawr, Morfudd yn y dydd ni'm dawr. Ni fynai Forfudd, fanwyl, Ei charu'n hwy, och o'r hwyll! 8
Treuliais dalm, drwy loes dilyn, O gerdd dda i garu'r ddyn : Treuliais hefyd, nid byd bäs, Tefyrn meddgyrn gormodd-gas. 12 Treuliais fy nghlod wrth rodio ; Treuliais a gefais o go' : Treuliais, gwelais yn gywir, Defyrn gwin, nef a farn gwir, 16 Treuliais fal ffol fy ngolud, I'r dasarn, fo'i barn y byd. Rhois ystôr iddi yn forwyn, Dlysau mawr o'r mwynai mwyn ; 20 Rhois ermoed rhos aur mân Fodrwyau, gwae fi druan ! Perais, o iawngais angerdd, Dysgu, a chanu ei cherdd I'r

I'r gler hyd eithaf Geri,
 Eira-mân-hoen er ei mwyn hi!
 Ymddiried ym a ddaroedd,
 Er hyn oll fy rhaiin oedd; 28
 Ni chefais eithr nych ofal,
 Nid ammod i'm ddim o dâl,
 Eithr ei myned, gweithred gall,
 Dyna'r orn, dan wr arall, 32
 I'w gwneuthur, nid llafur lles,
 Yn feichiog,—fy nyn faches!

Pa wedd bynag i'w noddi,
 Ei twyllwyd, neu'r hudwyd hi, 36
 Ai o gariad i'm gadu,
 Dÿras farn, ai o drais fu,
 Yn gwewallt falw ym galwant,
 Wb o'r nad! am wedd berw nant! 40
 Rhai a rydd rhyw arwyddion
 I'm llaw, gormod braw i'm bron,
 Llaesgoed, gwell im' eu llosgi,
 O gyll, er na bu i'm gwall i: 44
 Eraill a rydd, defnydd dig,
 Am y tâl ym het helig;—
 Morfudd, ac nid o'm erfyn,
 Heb awr ferch, a bares hyn: 48
 Duw a rano o'r diwedd
 Barn iawn rh'of a gwawn ei gwedd!

LXXII.

I YRRU Y CYFFYLOG YN LLATAI AT FOR-
FUDD GWEDI IDDI BRIODI Y BWA BACH.

“DYDD da i'r 'deryn gwarynlais,
Y cyffyllog lidiog lais:

Tydi hyddyf y tewddwfr,

Taer gyffyllog lidiog lwfr.—

4

Mynag edn, meinwag adain,

Mau dy chwyl, mad wyd, a chain!”

“ Ffest a glew y mae'n rhewi,

Ffo ydd wyf, myn fy ffydd i!

8

Ar hynt, o'r lle bum yr haf,

Gofid, rhag eiry gauaf.

Oer a dig yw'r gaua' du,

A'i luwch ni'm gad i lechu!”

12

“ Dyred, na ddywed ddeuair,

Lle mae a garaf, lliw Mair!

I ochel awel auaf,

O ras hir, i aros haf:

16

Lle gofraifg, gerllaw gofron,

Lle clywir tes, lle claer tòn.

Edn yn ei hoedl ni edir,

Aderyn hardd durun hir,

20

O thry i'th ogylch iaith ddrud,

Treiglwr chwibianwr traglud;

A bollt

A bollt benfras, a bwa, A'th weled wr i'th wâl da.—	24
Na chudd er ei lais, na chau Dy lygad dan dy loywgau :	
'Heda, bryfia rhag brad, A thwyll ef a'th ddull hoywfad,	28
O berth i berth, drafferth drwch, O lwyn i lwyn anialwch.	
Glân dy dro, o glyn dy droed I mewn magl ym min mei-goed,	32
Na fydd aflonydd dy lam Wrth gryngae'r groglath grin-gam :	
Tyn yn lew oddiam d'ewin, A'th ddurun cryf, wyth-rawn crin.	36
Trist big hen goedwig a gar, Treidiaw adwyau daear ;—	
Disgyn heddyw yn Rhinwallt, Is ty gwen, ys teg ei gwallt,	40
Mynag, edain o'r mynydd, Fy mraw caeth, fy mriwiau cudd :	
Gwybydd, er Delw Gybi, Ai cywir meinir i mi.	44
Gwyl ei thro, gwilia a thrig Yno, aderyn unig ;	
Ac erod, fab arab, draw A beiddiaf dy rybuddiaw.	48
Erod bod lliw'r od, lle'r aeth, Orig, fydd wraig ofywaeth,—	
	Nid

Nid llai y cerid ei llun,
 A'i glwysfryd ar y glasfryn, 52
 Mwy na phan fu gu ei gwedd
 Yn forwyn deg dan fawredd :
 Pair i'm lloer, o pur i'm llâs,
 Garu ei bardd, gwr heb urddas." 56

O'i haros bum yn oeri,
 Aeth arall, hoywgall, a hi:
 Rhyoer fu awel rhewynt,
 I'w gwilio hi, gwaela' hynt! 60
 Gwir a gânt, gwarant gwiwras,
 Y rhai gynt, er rhyw gas,—
 "Pren y' nghoed," mawroed yw'r mau,
 "Arall a bwyall biau!" 64

LXXIII.

YR HEN DDIHAREB—"TRECH A GAIS AC A
 GEIDW,"—CYWYDD I EIDDIG.

CEISIAW yn lew heb dewi,
 Beunydd fyth, bun ydd wyf i;—
 Cadw y mae Eiddig hydwyll
 Ei hoywddyn bach, hyddawn bwyll!
 Traws i gwyl trais a golwg,
 Trech a gais, trwy awch a gwg,
 Nog a geidw, rhag direidwas,
 Ei ddyng gwyn yn ael glyn glas.

Nid

Nid hawdd cadw cymmen wen wych,
Rhag lleidr yn rhygall edrych.

Un orchwyl, lle disgwyliwyf,
Unlliw drem a lleidr wyf : 12
Gwydn yw ef, addef oedd,
Yn ei chadw, anwych ydoedd ;
Gwydnach ydwyf, trymglwyf trais,
O amgyleh bun yn ymgais. 16
Serchog o'i radd gyfaddef,
O chais a gâr ni chwsg ef ;
Mal gwyliwr pylgeinwr pwl,
Hunaw fydd hyn o feddwl. 20
Y march a wyl, o'i warchae,
Y ceirch ac ni wyl y cae :
Minnau, heb ochel gelyn,
A welaf, ddiweiriaf ddyn ; 24
Ac ni welaf, hëaf hawl,
Ei du gymmar, deg emawl.
Ni welo Duw'r dyn geirfyth,
Ni wyl yntau finnau fyth : 28
Mwy blyg na bydd mab lygad
Ym mhen gwledig unben gwlad.

Trech, lle 'r ymgyrchaif glaif glas :
Wyf nog ef, ofn a gafas, 32
Tramwyaf lwyras loywryw,
Trefn fy aur tra fwyf fyw !

Oerfel ym o gochelaf
 Eirian orhoen huan haf, 36
 Arfog ferch o ryfig fal
 Er ai ceidw, eurawg hoyw-dal !

LXXIV.

YMLIW A MORFUDD AM BRIODI Y BWA BACH.

DRUD yr adwaenwn dy dro,
 Gwen cenhinen, cyn heno:
 Mae i'm bryd, ennyd ynni,
 Aml ei thwyll, ymliw a thi.— 4

Morfudd merch Fadawg Lawgam,
 Myn y Pâb! mi wn pahan
 I'm gadewaift ar y feiston,
 Yn wddw' hyll, yn y wedd hon. 8
 Tra gellais newidiais wawd,
 Dirprwyaw dy wr priawd;
 Caredd haul, caruaidd hud,
 Cerydd fi oni'm cerud. 12
 Bellach myfi a ballawdd
 O glwyf blin, wyf heb le nawdd!
 Ar dy fryd, cadernyd gur,
 Ai da figl y Du Segur? 16
 Symudaift fi, siom ydiw,
 Seren oleuwen o liw.

Megis

- Megis y gwr, gyflwr gau,
 Ac iddaw da y gweddau, 20
 Deubar o ychen diball
 Wrth yr un aradr, cadr call ;
 Ardded y' ngran graensylch,
 Dalar gwŷdd, ei deil ar gylch, 24
 Heddyw y naill, fy hoyw Naf !
 Yforu y llall oferaf.
- Fal y gwnair, gurair gerydd,
 Chwarau a phêl, fy chwaer ffydd ! 28
 Hoff wyd dilynwyd dy lun
 O law i law, loyw eilun !
Esgwïr Gwy a'i ddwywisg,
 A'r rhain gan dŷned a rhifg : 32
 Nofiais o'i flaen yn nwyfwydn,
 Heb dâl gyfnewidial wydn ;
 A wnel yn dda dan fedwgoed,
 O myn y dyn i mewn doed ! 36
 Ac ai gwnaeth, bradwriaeth braw,
 Aed allan wedi dwyllaw.
 Bid edifar dy garu,
 Bwriaist fi, býr o wst fu ;— 40
 Os gwir y bwrir baril
 Ysgŵd pan fo gwag ysgil,
 Cawswn ymgeledd cyson,
 F'enaïd wyd, o fin y dòn,

Oni bae fod wyneb adyn,
 Moelaidd bach, i'th ymyl bun,
 Rhag colli, ynni uniawn,
 Ty a gwr mewn lle teg iawn. 48

Gwydnglwyf ydd wyf o'i ddeall,
 Gwydn wyf fal gwden afall,
 A blyg yn hawdd, a gyfwrdd,
 Ac ni thŷr er un gŷr gwrdd. 52
 Mae ynof, gwan-gof gyngen,
 Enaid cath anwydog hen ;
 Briwed, cured cofwydwydd,
 Bo a fo arni, byw fydd.— 56
 Minnau er bawdd, meinir, beunydd
 Sy'th garu byth, faith gur bydd :
 Dydi a'm gorfydd hauach,
 Ha! ha! gwraig y Bwa Bach! 60

LXXV.

YR EOG YN LLATAI AT FORFUDD.

YR Eogwas o'r cigiawn,
 A roes Duw o rās a dawn ;
 Glana' milyn a luniwyd,
 Myn Mair wen, yn y mor wyd! 4
 Ewyn a'th geidw ar wimon,
 Y crug bendefig y dòn,
 Rhag maglau ymylau myr,
 Rhag cau rhwydau coredwyr, Rhag

Rhag brad ergyd ar hyd bron, Rhag llaw-dryfer lleidr afon.— Dithau'r Eogwas, dythiwr eigiawn, Twrch heli wyd, torch loyw iawn!	12
Hwylia ar fôr heli ar frys, Nofia ddwfr, na fydd afrys; Nad d'adnabod bysgodyn, Dos heb ymddangos i ddyn;—	16
Pan ddelych, pëna' ddwyliw, Goruwch y rhÿd grych a'r rhiw, Tra gloyw wydr, treiglia i edrych, Ti a gai weled tai gwych,	20
A llennyrch, a pherllânau, Llyn o ddwr mewn lle neu ddau: Lle mae'r dyn a'r lliw mor deg A'r wennol ar y waneg.	24
Gwilia yno gulionwr, Galw o'r gell gywely'r gŵr. O'gweli ddyn ag ael ddu, Ac wyneb wedi gânu,	28
Gwilia yno gael annerch, Cais amnaid ar f'enaid ferch A deuros yn ei deurudd, A'r rhain o liw <i>samwin</i> rhudd:	32
A llaw wych, un lliw a chan, Fodrwyog—gwae fi druan!! A braich bur fal 'wybr uwch haul, A bron fal be bai'r wennaul.	

Dwy fron mor wynion a'r ôd,
 Gloyw wynach na gwyfanod!
 Dos heb ei llaw, draw ar dro,
 A chenyf annerch honno; 40
 O daw hon, dan eurdo hed,
 I lan dwfr, ail Eluned,
 Nefa at fy llinofen,
 A bwrw naid gar ei bron wen. 44
 Caf farw o'i chwant! cyfarchwell
 I hoyw ddyn, gymmar hwyfell.
 Ymadrodd chwedl, fal Medrod,
 O'r llyn, wrth liw'r llewin ôd; 48
 Dywaid iaith gall, doed i'th gof,
 Wrth wen, fod hiraeth ynnof:
 Y galon, am nas gwelaf,
 Yn gul, ais ym yn glaf! 52
 Y mae'r ddwyais mor ddiwair
 Er fu'n ei charu, ni chair,
 Addaw wnai'r winwydden,
 Addaw byth ni ddoc i ben. 56
 Ni fynai gwen fawl genyf,
 Ac ni chred na gwan, na chryf.
 Yr Eog rywiog, ben rhaith,
 At Wen dôs etto unwaith, 60
 Gofyn, oedd gyfion iddi,
 Ddyn fain deg, ddwyn f'enaid i?

Gwnaed y naill, gwyna dyn yw,
 Ddyfr fain, o Ddofr i Fynyw, 64
 Ai dwyn f'enaid, dyn wan fainwr,
 Ai meddylio gado ei gwr.

LXXVI.

HONAI D Y DIFWYNA EIDDIG WEDD MORFUDD.

Y Ferch a elwir fy chwaer,
 Am hanwyl eglurwyl glaer,
 Mae i'm bryd, enbyd iawnbwyll,
 Drwy nerth Duw, drin o'iwrth bwyll, 4
 Bod i'm cof, byd a'm cyfeirch,
 Beidio a hi, bedw ai heirch.
 Ba dâl ym bum i'w dilyn,
 Bod er da beidio ar dyn : 8
 Llygru a wnaeth, gaeth gerydd !
 Lliw'r dyn er ys llawer ddydd.

Ni allef nerth ni pherthyn,
 Ni ellir dim a lliw'r dyn ! 12
 Meddylio'r wyf, mau ddolur,
 Myfi ai gwn, mau fwy gur,
 Y chwaen gyda'r ychwaneg,
 A ludd ei deurudd yn deg. 16
 Enid leddf, anadl Eiddig,
 Oi enau du a wna dig :

Gwedi gollyngo, tro trwch,
 Y gwr dygn ail Eigr degwch, 20
 Anadl fal mwg y fawnen
 Yn ei chelch, pan nas gelch gwen,
 Gofid toft, fal rhwym gefyn,
 Yw gado'r delff gyda'r dyn ! 24
 Delw o bren gwern dan farnais,
 Grin ddiffaith o faerwaith Sais:
 Drwg cadwed dygiad agwyr
 Llugorn llon, ai llwgr yn llwyr ! 28
 Y pân Seifnig da ddigawn
 A fydd drwg ym mwg y mawn.
 Niwl a ddwg yn awyr,
 Gan yr haul wiw, ei lliw'n llwyr ! 32
 Cadeirgaingc dderw, coed argor,
 A fydd crin ym min y mor.

Tramwyais, hoywdrais hydreg,
 Trefi y dyn tra fu deg; 36
 Yftiwardaeth gaeth gariad,
 Ond tra fo teg nid trestad.
 Da gwyr beri digaru
 Ei phryd, fy anwylyd fu ! 40
 Gorau gan eiddig oeryn,
 Dygn du, na bae deg y dyn.—
 Llychwinodd llwch o'i enau
 Lliw'r dynyn, mireinwyn mau:

Drwg gan innau, gorau o ged,
 Yngulaidd iawn ei gweled!—
 Poed cul, poed mul, poed melyn,
 Er cur ei lliw, cara' ei llun. 48
 Rho Duw a Chadfan, rhaid oedd,
 Rhad a geidw, rhydeg ydoedd!

LXXVII.

CYFFELYBU MORFUDD O RAN CYNNEDDFAU
 I'R YSGYFARNOG, Y WIWAIR, A'R HYDD.

YSGYFARNOG y' nghartref
 A fâg rhai oni fo cref;
 Dieithr fydd er ei meithring,
 I drum yr wrth-allt y dring. 4
 Gwiwair o chae frig gwial,
 Gwaeth oedd i'r tadmaeth y tâl.
 Brawd hy mewn llety lletollt,
 Bradog darf ar belldarf bollt; 8
 Aftud air os doed erof,
 Yftid goch, os da dy gof,
 Benod yr hydd gellyydd gil,
 Ban oeddid gynt banw eiddil: 12
 Iwrch drythyll, hely deilgyll hawl,
 Iyrchwyr hydr, iyrchus hudawl:
 Rhywyllt ei rhuthr mewn rhewynt,
 Rhyfain hydd rhy fuan hynt:

Rhydain iwrch, rhedai yn ial,
Rhy dinwyn lwdn rhedynwal.

Edifar fydd eu dofi,

Dan frig gwŷdd y trig y tri :

20

Dwfn helynt, a lletcynt llid

Dirmygen' dir ai megid.

Felly y gwnaeth gaeth gariad

Ger fy mron, goryw fy mrad !

24

A myfy cywely call,

Unne geirw, neu ac arall.

Baner haul, leufer loywfys,

Bliant uwch y grifant gryd :

28

A phan-wisg, aur ei deurudd,

Mair wyl o ystlys mor rudd !

Megais hon, ddirmygus swydd,

Do 'n aml o oed deunawmlwydd :

32

Lluniais gerdd, a dillynion,

I geisio dyhuddo hon ;—

Rhin gall er hynny i gyd,

Anolo fu'r anwylyd !

36

LXXVIII.

Y LLWYN BEDW.

Y Llwyn Bedw di-anedwydd,

Lle da i aros lliw dydd,

Yn llwybr 'wybr glafwybr glwyfliw,

Llen o ddail uwch gwiail gwiw :

Llen-

Llen-gel merch a'i gordderchwas, Liawn o glod ydyw'r llwyn glâs! Lle cynnes iarlles eurlen, Lle cyfaith bronfraith ar bren :	8
Lle glwys bron, lle golas brig, Lle deuddyn er llid Eiddig :	
Lle daw meinwar a'm cariad I dy dail o waith Duw Dad.	12
Ceraiſ ryw geidwad adail, Eurlen deg ar y llwyn dail ; Eos glwysgerdd is glaſgoed, Arwydd cyfanneddrwydd coed :	16
Udfardd erioed mewn coedwig, Ar ael bron, er arail brig. Gwnawn ystafell mewn celli Gwinwydd o newydd i ni ;	20
A hundy a gwely gwiw, A glaſ-loft o fedw glwysliw. Cwmpas o fedw a gedwir, Conglau cadeiriau coed îr :	24
Pair glod ar oror parc glaſ, <i>Parlwr</i> o'r irddail purlas. Dyhuddiant fydd y gwÿdd gwiw, Dihuddigl o dy heddiw !	28
<i>Capel</i> glwysfrig ni'm digiai O ddail irgyll mentyll mai. O daw y fun i dy fau, I dy fun y dof innau.	Yr

“ Yr Eos fain adeinllwyd,
 Llatai ddechreu mai ym wyd;
 Bydd nerth ar ael corberthi,
 Gwna ddydd rhwng Morfudd a mi.”

36

LXXIX.

YMBIL AR DDWYNWEN SANTES WNEUD LLA-
 TEIAETH RHYNGTHO A MORFUDD.

“ **D**WYNWEN deigr danian degwch,
 Da gŵyr, o gôr fflamgwyr fflwch,

Dy ddelw aur diddoluriau

Digion druein-ddynion draw!

4

Dyn a wilio, gloyw dro glân,

Yn dy gôr, un deg eirian!

Nid oes glefyd, na bryd brwyn

A êl ynddo o Landdwyn!”

8

“ Dy laefblaid, yn dy lwyfblwyf,
 Dolurus ofalus wyf!

’Y mron oer, am yr unferch,

Y fydd yn unchwydd o ferch!

12

Hirwayw o fail gofeiliaint,

Herwydd y gwn hwn yw’r haint,

Oni chaf, o byddaf byw,

Forfudd,—llyna oferfyw!

16

Gwna fi’n iach, weddufach wawd,

O’m anwychder, a’m nychdawd!

Cymmyfg

Cymmysg lateiddrwydd flwyddyn, A rhadau Duw, rh'od a dyn.	20
Nid rhaid, ddelw euraid ddilyth, Yt ofn pechawd fethgnawd fyth!	
Nid adwna da ei dangnef— Duw a wnaeth nad ei o nef!	24
Ni'th wyl mursen yleni Yn huffing yn ing a ni, Nid eill Eiddig ddynd dig du, Noeth ddragwm, fyth mo'th ddrygu!	28
Ni rydd Eiddig ddig ddygnbwyll Warffon i ti, wry' ei phwyll! Tyn o'th wobr,—taw! ni thybir Wrthyd wry' gymhlegyd hir.	32
O Landdwyn, dir gynired, Y gwn y tro, gem tir cred? Nef ni'th ommeddawdd, hawdd hedd— Dawn iaith aml, dyn ni'th ommedd!	36
Diammau weddiau waith, Duw a'th eilw du ei thalaith! Del lid, Duw dy letywr, Del i gof dwylaw gwr;	40
Traws oedd y dyn ai treifiai, Tra ddel ym trwy ddail mai."	

“ Dwynwen ! pe parud unwaith
Dan wÿdd mai, a hirddydd maith

Morfudd, lawen-ddyn wen wych, Dwynwen, ni byddit anwych! Dangos o'th radau dawngoeth Nad wyd fursen. Ddwynwen ddoeth!	48
Er a wnaethost, drwy ddanbwys, O benyd y byd a'i bwys, Er ffydd, er crefydd croywfyw, A wnaethost tra fuost fyw!—	52
Er dy eirian leianaeth, A gwyrfdawd y coethgnawd caeth! Er enaid, os rhaid yrhawg, Brychan Yrth, breichiau nerthawg,	56
Eiriol er dy grefol gred, Yr Em wryy', roi ymward!	

LXXX.

CYWYDD I FORFUDD AR OL EI DWYN ODDIAR
Y BWA BACH.

“ Y Fun a elwir f'anwyl, Seirian wyd fy seren wyl! Tyred i'r llwyn, mwyn yw mai, Dioerder yw'r clyd irddai !”	4
“ Y myd wen, mi yw dy wr, A'th was, i'th burlas <i>bartwr</i> ; Dy wely yw'r llawr deiliog, Dy organ a fydd cân cog,	Dy

- Dy loches cynes yw'r coed ;—
 Tegan wyt ti mewn tewgoed !
 A'th drŵs, ail Fenws feinir,
 Feddal wisg o'r hafddail îr. 12
 Glwyfbyrd wisg o ddail glasbren,
 A fu wisg i Efa wen ;
 Cai dithau, wen haulwen ha',
 Olofaidd wisg fal Efa.— 16
 Efa wyd, y ddyn wiw fau,
 Adda, f'anwyl, 'ddwyf innau."
- “ Awn i'r llwyni arllónaidd,
 A thecced tawr y llawr llaidd. 20
 Yno dan bren ni'n cenfydd
 Hen eiddig, lo dig, liw dydd.
 Peli f'anwyl, pwylla f'enaïd !
 Yw'th wr,—hylla gwr a gaid !— 24
 Yn wr balch, yn oer ei big,
 A'i grwydr ym mro Garedig ;
 Ninnau dan rin ym min mor,
 Hoyw defyll y' nghoed Ifor. 28
 Gwell yma yw'n noddfa ni
 Ar Dâf, na goror Dyfi.—
 Dilys, ni wyr y dulwyd,
 Oer wên, fan o fyd yr wyd. 32
 Deuwell yw'n llys blodeuog,
 Ucho 'n y coed, a chân cog,

Na gwaedwif, a hen gadach,
Yn oer drigfa'r Bwa Bach!" 36

"Hawddàmor beunydd yma
A gawn, gyda phob dawn da,
Llwyn is twyn yn llawn ei 'ffor,
A lles hefyd llys Ifor.— 40
Ifor yw tryfor traferch,
A rhyfwr, a fawdwr ferch,
A gelyn blin, heb gyfrinach,
Yw'r gwrda i'r Bwa Bach!" 44

LXXXI.

HANES FAL Y DYGODD Y BARDD FORFUDD
ODDIAR Y BWA BACH.

LLEIDR y mewn diras draferch!
Ymannos fum,—mynais ferch:
Llwyr fry i'm parodd lloer fro, 4
Fyf'n lleidr! wyf yn llidio;
Gwanfardd o draferch gwenfun
Gae y lleidr drud am hud hun;
Ar y modd, gwell nag aur mál
A gefais, och rhag gofal! 8
Nid lleidr march dihafarch-droed,
Na buwch, nag ých gwých o goed,
Nag arian, nag aur gwiriach,
Na mwnws byd, manus bach!

Cefais

Cefais, dywedaf rhag gofid,
Ddynes fwyn i'r llwyn rhag llid.

Gwedi cael, neud gwawd ai cwyn,
Gwin a medd gwen em addwyn, 16
Meddwon fuon', fy meiddwyr,
Mau boen gwych ! meibion a gwyr
Cyfgu, wedi fymflu fon,
A wnaethont, bobl annoethion ! 20
Twrff eirth-grwydr, fal torf wrth-groch
Talm mawr, megis teulu moch.
Mawr fu ammorth y porthmon,
Meddwon oeddynt o'r hynt hon : 24
Nid oedd feddw dyn danheddwyn,
Nid wyf lesg, nid yfai lÿn.
Os meddw oeddwn gwn gad,
Medd ai gŵyr, meddw o gariad : 28
Er gostwng, o ddifwng ddau,
Y ganwyll fflamgwyr gÿnau,
Hir o chwedl fardd cenhedl-loyw,
Ni hunai hoen er trai hoyw ! 32
Y nyn, ni hunwn innau,
Er maint oedd y meddwaint mau.
Ar hyn meddyliais ei cheifiaw,
O'r gwâl drwg, i'r gwiail draw ; 36
Cyd bai annawdd, garw-gawdd gwr,
Ei chael oddiwrth ei chulwr,

Mai degwch! mi ai dygum,
 Myn Delw Fair, dilwrf fum! 40
 Ni wyddiad, bryd lleuad bro,
 Ei dynion ei bod yno;
 Nid oedd fawr am geinwawr gynt
 Ysgipio 'y mhen, pe's gwypynt. 44
 Od â bun ar ei hunpwynt,
 I gydgyfeddach ag hwynt,
 Ei rhieni, rhai anhardd,
 A geidw bun, rhag oed a'i bardd, 48
 Hir fydd in' cofydd nos,
 Hir hun Faelgwn ei haros!

LXXXII.

DOE AC ECHDOE.—DWYN MORFUDD ODDIAR
 Y BWA BACH.

DYDDGWAITH dibech oedd echdoe!
 Da fu Dduw a Dafydd ddoe!
 Nid oedd unrhyw ddwy anrheg,
 Y dydd echdoe, a doe deg. 4
 Drwg oedd fod, hynod hynoeth,
 Echdoe yn frawd i ddoe ddoeth!
 O Fair, wychdeg fawr echdoe!
 A fydd y rhyw ddydd oedd ddoe? 8
 O Dduw erfai ddiweirfoes!
 A ddaw i mi ddoe i'm hoes?
 2 A ddaw

Rhoddi, yn drech nag echdoe,
 Ydd wyf, gan-hawddfyd i ddoe:— 12
 Doe dialawdd, cawdd cuddnwyf,
 Dafydd hen o newydd nwyf.

Pedestfwr hwyf, wyf ^{a wyddus dyllydd} cawddnwyf call,
 Ar hyd erw lle rhed arall; 16
 A meistrawl ar fawl wiwlamp,
 A'r goft, lle mae gorau'r gamp.
 Gwell ym mhell, gar gwayw llif nwyf,
 Pwyll nag aur, pellenig wyf. 20
 Trech llafur, nosiadur nwyf,
 Na direidi, dewr ydwyf!
 Da fyddai Forfudd i'w dwyn,
 O'r diwedd, hoen eiry dywyn! 24
 Iawn a wneuthum ei chanmawl,
 Ond oedd i'm henaid ei hawl?
 Nos da i'r ferch anherch-glaer,
 A dydd, am nad oedd daer. 28
 Y hi a'm gorfu hayach;
 Ha! ha! graig y Bwa Bach!

LXXXIII.

GWAHODDIAD MORFUDD I'R DEILDY.

MWYNDDYN tyred i'r man-ddail,
 Ac enw'r dyn Gwen o'r dail:
 A cherddor, dan wych irddail,
 Wyf i'r dyn a ofwy'r dail.

M

Gweuais

Gweuais iddi dy gwial,	
Gwedi doi i gid â dail.	
Aeron gynt a fu'n arail	
Dan bebyll godywyll dail ;	8
Ac Eiddig pan ddel gwiw-ddail,	
Dan ei do, a dŷn y dail.	
Prydydd wyf fi a ddail	
Ar y gwas du dŷnu'r dail :	12
Gorau bwriad ar adail,	
A wnaeth Duw faerniaeth dail ;	
Gorau neuadd gron wial,	
Neuadd dda newydd o ddail.	16
Eos, gannos a gynnail	
Fwyn ei dy o fewn y dail.	
Ceiliog mwyalch, clog miwail,	
Coedwr du wyr cadw'r dail. ,	20
Bronfraith goedfaith fagad-ddail,	
Brenhines hudoles dail.	
Cethlydd, lasddydd ar lwyf-ddail,	
Clochyddes a duwies dail !	24
Cynnydd rhif pob anisail,	
Gwylt a dof, yw gwellt a dail ;	
Cor bywiog ceirw, a buail,	
Caead ar dy coed a'r dail.	28
Tra fu urddas tref irddail,	
Tra fo haf, nid af o'r dail.—	

Gwisgo hug, bod yn fugail	
Gyda'r dyn i gadw'r dail :	32
Myned at Wen, heb attail,	
A wnaf, ac nid af o'r dail.	
Gwae a gerddo gwag irddail,	
Gwae oni ddaw gwen i ddail !	36
Herwr gwlad a phob adail	
Wyf fi, nid am dori dail.	
Herwr hy garwr gwiaail,	
Herwr ac ardwywr dail ;	40
Ni cheisfaf ddyn wych ofail,	
Yn rhydd, ond y dydd a'r dail !	

LXXXIV.

MAWL I'R EOS,—A DUCHAN I'R FRAN AM EI
GWYLLTIO, PAN OEDD Y BARDD YN Y
LLWYN YN DISGWYL MORFUDD.

G WAE fi o gariad gwiw-fun,	
Nad ytwyf y' Nghoed Eytun !	
Lles nifer, ger llŷs nefawl,	
Lle y mae galluau mawl :	4
Ysgyndwr maen ar gaen galch,	
Ysgynfa Eos geinfalch.	
Ys gwyr hi, hydr yw 'n gormail,	
Ysgwn daith dan ysgin dail.	8

Main i can prif accen prudd,
Men a threbl mwyn ei thrabludd ;

Egwyddor gain fireinfyw
 O gôr dail i gariad yw : 12
 Cathl wynfyd coeth lawen-ferch,
 Canghenddring cain sawdring ferch.
 Prid yw ei chof gan Ofydd,
 Prydyddes, gwehyddes gwýdd : 16
 Llon fydd yn nydd ac yn nos,
 Llef ddiledlef, dda loywdlos.

Fal yr oeddwn heb ormail,
 Cwpl da, o fewn *capel* dail, 20
 Yn gwarandaw rhif yn ddisfreg,
 Offeren dan ddeilen deg,
 Gan laswyrwraig y cariad,
 Ganiadau mydr-leisiau mad, 24
 Gan Eos gain ddiddos gu,
 Hab y doludd heb dalu,
 Difir mewn doldir ein dau,
 Mewn llwyn-gwyrdd a meilliongau 28
 Nycha 'r Fran anwych ar frig,
 Lafar ysgyflgar goflgig,
 Yn dwyn rhuthr, dan dinrhythu,
 I blas yr edn ceinlas cu. 32
 Daeth y Fran o ryw daith fry,
 Amharod gerdd o'i 'mhary ;
 Glew dri-phwngc, nid gloyw drafferth,—
 “ Gwlaw ! gwlaw ! ” meddai'r baw o'r berth.

Llesteiriodd brif ddigrifwch,
 Llaes ei phlu a'i lleifiau fflwch ;
 Sef gwnaeth, deuluwriaeth dail,
 Gan Eos fygr ar wiail, 49
 Tristau draw a distawu,
 Gan bres yr Iuddewes ddu.
 Daeth, ni bu annoeth ynof,
 Duw ai gwyr, nad â o gof! 44
 Dychymig bonheddig bwyll
 Rhag irdang bum ragordwyll.
 Ffull goluddion, heb dôn deg,
 Ffollach wegilgrach gulgreg. 48

“ Edn eiddig, wyd anaddwyn,—
 Adref! drwg ei llef o'r llwyn!
 Cerdda at eiddig dy gâr,
 Cyfliw mwsgl, cofl ymysgar ; 52
 Euryches yn oer ochain,
 Blowman du a'i blu mewn drain.
 Hug dorllaes mudwraig daerllyd,
 A dŷn bob oen o boen byd : 56
 Bargain cair bob byrgyn cul,
 Hyn a geiff o hen geffyl.
 Ac er maint a gar mentyn,
 Nid llai rhangc y grafangc gryn. 60
 Marw fych pan glywych weiddi
 Yr fych dŷn, nag eiriach di !

Nef a yr edn gylfingrwn,	
Na for gwna ar ei ddr dwn :	64
Crwydr arnai gicau gec hir !"	
Credodd fy mod ar y gwir :	
Cefais gan lathr-las asgell,	
Loyw-swydd wiw, leisiau oedd well.	68

LXXXV.

YR HET FEDW A BLETHODD MORFUDD I'R
BARDD.

Y R Het Fedw da i'th gedwir,	
Ys gwae gan Eiddig os gwir :	
Ysbail gwýdd cynnydd canoed,	
Ysgythrlen frig cangen coed.	4
Ysbail gwýdd dolydd dulas,	
I wiw lwyn, coed elyn cas ;	
Duw a'th gadw y fedw fân,	
Gwag remmwth, rhag ei grýman !	8
Fy mod, pei gwyddai heb gel,	
Yn gochel dan dy frig uchel,	
Fe ddeuai'r còr i'th ddrì,	
Cyn y nos, er cwyn i ni !	12
Ys dewr wyf ys diryfedd,	
Ystyriawl i'th fawl a'th fedd,	
Ystofiad coed, ys difai,	
Ysgrin ddail, mân wiail mai !	
	Ys

Ys da adail i'th eiliwyd, A hafdy glafdrym ym wyd; Mae a'th fawl hawdd ganmawl hir, Y deildy o fedw doldir.	20
<i>Gerlant</i> a roes dyn geirloyw, Cwmpas o'r fedwen las-loyw : Call a difradw i'th cadwaf, Coron rhag tra hion haf!	24
Culwas ai dwg cyd ciliai Cof ddiell o fantell fai. Cydfaeth dyffryn glyn gloywlas Coedfedw gwiw yn cydfod gwas !	28
Gwrygiant ferch eurferch erfai, Gwyrthiau a ffrwyth mwynlwyth mai. Pwyll rhag anghof, a gofal, Pebyll uwch didywyll dâl.	32
Lle tirion, lle y tòrir, Pebyll uwch y didwyll dir ! Mawl dyfiant gwiw foliant gwýdd, Mynwaur o dewfrig manwydd.	36
Gwawdau dâl gwiw-do deulwyn, Gwyrddgylch a ddiylch i ddwyn : Gwawr gelfydd ferch, gwir goelfain, Gwregis gwallt o'r goedwallt gain.	40
Gwiw adail heb adfeiliaw, Gwaith wyd Morfudd Llwyd a'i llaw !	

LXXXVI.

CYWYDD Y CUSAN.

M OES un cusan i'm hannerch, Moes ddau o gusanau ferch ; Moes dri yn y maes draw, Moes bedwar, na chais beidiaw !	4
Moes bump, y gangen wenglaer, Moes chwech i minnau fy chwaer, Moes faith, er y daith am dug, Moes wyth, nad monwy'n feuthug !	8
Moes naw imi os mÿni, Moes deg, di a'm euraist i. Moes unarddeg, fy'n awr dda, Moes deuddeg, mi eistedda' :	12
Moes ym un wedi deuddeg, Aur ddyn, moes bedwararddeg Moes i'm bymtheg, y deg-ferch, Moes unarbymtheg o ferch :	16
Moes dauarbymtheg, os daw Na'm fom ddyn, moes ym ddeunaw. Moes am yn un, y fyn fain, Em eigr, moes ym ugain :	20
Moes ym gusan ychwaneg, Ar hyn o dâl, fy rhiaid deg. Ac ymado 'n gymmodol, Mae'r lles, a'r neges yn ol.	

LXXXVII.

MORFUDD A'R BARD D YN Y DEILDY.

A DEILIAIS dy fry ar fryn, Diddos, i gadw deuddyn; Ar ol ffair, nid ar ael ffyrdd, O frig coedwig caeadwyrdd.	4
Gwn nid ar waith diffaithdy Cefndwn, yr adeiliwn dy; Ond ar waith fry hafdy hir, O goed mân, i gadw meinir,—	8
Clÿmu brig, clwm o bregeth, Cyrs graen coed a'u blaen yn bleth: Coedlofft yftlyshir firain, Cell draws o frig cyll a drain.	12
<i>Cwrt</i> i feinwar i chwerau, Campus gaead-weddus gau; Cap o ddail, coppa ddulas, Cangen i gadw gwen a'i gwas;	16
Cwpl ffrengig bonheddigryw, Caban o ddail mân ym yw. <i>Capel</i> crwn o'r cyplau cred, Clos glwys diddos glas duded:	20
Cain guddigl, cyrs ffenigl ffyn, Cowir diddos côr deuddyn. Cadair lwys coed îr o lwyn, Côr iarll cowir i orllwyn;	

Cefais

Cefais nofwaith gyweithas, Cysgu dan blu dien blas. Cael wrth ymddiddan dranoeth Clywed clymau ceingciau coeth;	28
Cathl per o ben aderyn, Cerdd oedd ef ai carai ddyn : Ceiliog coednyth cilcadnaid, Clymwr cellweiriwr call haid ;	32
Cyw adeinfrith cudynfrych, Cynnydd côr gwÿdd cowir gwych. Swydd ddiwladaidd yw'r eiddo, <i>Siambrlen</i> i feinwen yw fo :	36
A drogenais na cheifiwn, Ond myfi, a hi, a hwn ; Eithr y bardd trwyadl rhadlon I ddal fy nhy fry ar fron.	40
P'le bynag, diorwag dwrn, Yr adeiliais ar dalwrn, Mae yn ddiogel fy ngwely, Un haf ni noetha fy nhy.	44
Er ofn un twrw' o ryfel, Na llu o Loegr ddu a ddel, Lle anhyfbyys dyrys dir, Blawdwraig, neu gawfwraig goeshir.	48
Lle cadarn gerllaw coedydd, Lle mae heddwch goetgae hydd ; Lle gwrthyd llawn-febyd llu, Dwyfron allt, dwfr o neilltu,	

Hafdy dail, hefyd o daw
 Ein cas i'r llethr i'n ceifiaw ;
 Ni wyr Eiddig, wr addoed
 Gynglwr cawdd, pa gongl i'r coed, 56
 Pa lwyn o'r bedw, pa lannerch,
 I ddisgwyl am feinwyl ferch.—
 Na chaffo chwedl diledlyth
 Na chymmun am ei fun fyth! 60

LXXXVIII.

I FORFUDD PAN FLINWYD Y BARDD A CHYF-
 RAITH AM EI DWYN ODDIAR Y BWA BACH.

Y Fun glaer fwnwgl euraid,
 O Fon gynt yn fwyn a gaid,
 Oes imi obaith fyth weithion
 O'th weled ti wyth-liw tòn? 4
 Myn Deiniol fant, trachwant trwch
 Ym di rhydd am dor heddwach,
 Ys diriaid nad ystyriais,
 O'th gael y bu annoeth gais; 8
 Ni bu anrheg na neges,
 Eithr fy lladd, waeth ar fy lles!

Trist fum na'th gawn, dawn diwael,
 Tristach wyth gulach o'th gael!

Gwae fi a wnaethost, goft gwyl,
 Fy mynu pan fum anwyl!
 Ni buost gall na'm pallud,
 Ni bu ddewin gyflin glud; 16
 Peraist annog fy nhrogi,
 Pe i'm cerit ni fynit fi!
 Rhyfalch oedd i Bâb Rhufain
 Fod gènyd, gwyn fy myd main! 20
 Cymmer dan gel a wnelych,
 Cymmod am hyn dyn gwyn gwych!
 A dod feinir ym ddirwy,
 Paid a'r cwyn dyn mwyn mwy! 24

Chwarëus fuom ar gam gae,
 Chwerw fu diwedd y chwarae!
 O buost riain fain îr
 Fodlon imi dan Fedwllwyn îr, 28
 Na phair ddyn deg, waneg wedd,
 Grogi Dillyn y Gwragedd!
 Dros beri, ddiweddi ddig,
 Dihenyddu dwyên eiddig. 32

Ym Mynyw yr wyf, ddyn hoywfar
 Ym Mon yr haeddaist fy mâr;
 Yno mi a fum ynod,
 A gwae yw i mi fy mod! 36
 Ai lles iti, Morfudd llwyd,
 Yspeilio gwas a bowliwyd?

un wedd eiddig ar ben

LXXXIX.

DUCHAN I EIDDIG, SEF Y BWA BACH.

BEUNYDD yr wyf, i boeni,
 Yn caru dyn ni'm cred i;
 Rhôis ar ferch draferch a drig,
 Esyllt wedd, a swllt Eiddig! 4
 Nid hawdd i dlawd ffawd, o'i phen
 Go-ffol hwyr, gaffael hirwên:
 Ni chaf fy rhaiain feinael,
 Ni âd ei cheidwad ei chael! 8

O chyrch dyrfa, decca dyn,
 Daw i'w harail dihiryn!
 Na cheisied, a'i fawed fo,
 Hon Eiddig ei hun iddo. 12

Ni châr Eiddig chwaryddiaeth,
 Chwerw ddynd, dros chwaraau ydd aeth.
 Ni châr nag eos, na chog,
 Na llinos mwy na llwynog! 16
 Na diau lwyn go-dywyll,
 Na chân cerdd, na chnau cyll:
 Clywed cân adar mân mai,
 Mewn dail îr, ai doluriai! 20
 Siarad bronfraith îs irwydd,
 Ac eos fwyn ei gas fydd:

Casbeth gan Eiddig fethiant,
Glywaid bytheiaid a thant ! 24

Eiddig wyddelig ddulas,
Da fy nghof, ydyw fy nghas.
Ysgared Gwen, dalcen dis,
A'i chymmar cyn pen chwemis, 28
Myfi ai câr hi yrhawg,
Ni charaf ond merch wriawg.

Gwelwy' roi pridd a gwialen,
A main ar wr meinir wen, 32

Allwyth yr wyth ychen llog
O'r tyweirch ar y taeog ;—
O'm treftad y caniadwn
Ei hyd o'r ddaear i hwn ! 36

Y ferch a welir yn fau,
A gwr Efyllt dan groefau !
A ffos gau, a phais gywarch,
A gwernen felen yn farch. 40

Fy Nuw ! pei cawn fy newis,
Ni byddai fyw o'm bodd fis !
not case Ni ddawr hi ddaearu hwn,
Ei ddaearu ni ddorwn ! 44

XC.

DUCHAN I EIDDIG,—DYMUNIAD GAEL MOR-
FUDD I'R LLWYN.

Y Ferch ni chwsg ai gwerchyd
 A garaf yr haf ar hyd;
 Pa les, liw'r tes ar y twr,
 Ei gweled lle bo' i gwiliwr ?
 A chwyn oedd na chawn addef,
 Chwarau dim a'i chwerwed ef!
 Carwden fawr cryd dan f'ais,
 Cwrwgl bychan y cerais. §
 Y ferch wen at awenydd,
 O daw i'r ffair, da yw'r ffydd:
 Fo ddaw, nid nes gorawen,
 Bwch yn ei hol, bychan hen, 12
 Crych fyr yw, crach feriog,
 Cryd gwern, nid cariad y gog!
 Cribin glyn, crwban y gwlaw,
 Crug Eiddig,—can-crog iddaw! 16
 Crwcdw chwerw anwyd chwyrn,
 Crin gyfgod croen ac esgyrn:
 Gwr anhardd, llai na gwreinin,
 Gwr llefg ond i gweirio llin! 20
 O Dduw! i'r fedwgoed ddien
 A gair hi heb y gwr hen?
 A'r ferch mi ai hannerchwn,
 A fydd hael, nid o fodd hwn:
 Ac

Ac o chaf hon is Conwy,
 Ganoed yn y mangoed mwy,
 Beiddiwn i, o byddwn iach,
 Gyfranu y gyfrinach !

28

XCI.

I FORFUDD PAN ORFU I'R BARDD EI HEDFRYD
 I'R BWA BACH.

HYDR y gwyddost, ail Indeg,
 Hoedl i'th dwf hudoliaeth deg ;
 Hoed a'm deily, hud am dilyn,
 Hoyw dy dwf i hudo dyn ! 4
 Gwaith pell, o fewn gloywgell gled,
 Dy dreisio, rhag dy drawsed :
 Na ffo, cyfeiria forwyn,
 Nid rhaid brys i'r llys o'r llwyn ! 8
 Trwyddedwraig llen bedweni,
 Trig a dyhudd Forfudd fi !
 O doi i fedwgell bellach,
 Fy nyn bychanigyn bach ! 12
 Nid ai drachefn, wiwgefn wych,
 Mul o dâl, mal y delych.—
 Toft ni allaf dy attal,
 Rhygaeth wyf ddyndeg ei thâl 16
 Gan na allaf, dda Naf rhin,
 Dy orllyd dân dwf eurlin !

Dôs

Dôs fau enaid yn gwbliach,
 A Duw'n borth yt y dyn bach! 20
 Dôs yn iach, gadarnach ged,
 Dengwaith gwae fi o'r dynged!—
 Yn iach y dyn, dawn y byd,
 Ag annerch dy hun gènyd! 24

XCII.

CWYN Y BARDD PAN ORFU ARNO DALŪ IAWN
 I'R BWA BACH AM DDWYN MORFUDD.

MAU aflwyddiant, coddiant cawdd,
 Mefl iddaw a'm aflwyddawdd!—
 Sef yw hwnnw, bw! o baidd,
 Eiddig leidr, Iuddew gwladaidd! 4

Ni adawdd, ni bu nawdd nes,
 Da i'm helw,—Duw a'm holes!
 Cyweithas hoywdras hydrum,
 Cywaethog, fawreddog fum; 8
 Yr wyf, o wiw nwyf yn iach,
 At lid bwyll, wr tlawd bellach!
 Heb arian mewn llan a llu,
 Heb drwfiad, heb wtrefu, 12
 Heb farch, heb barch, a heb ben,
 O bur lid heb awr lawen!—
 Fo'm cafodd heb ddim cyfaith,
 Ond yr awen lawen laith!

O cefais i, cofus waith,
 Brud gwyn, ei briod ganwaith!
 Nef a rânodd o'r unwaith,
 Del ym ged, dâl am y gwaith! 20
 Curied deddf cariad diddim,
 Digardd wyf, a'm dug ar ddim!

Na rodded un cun ceinlyth
 Fryd ar y byd, fradwr, byth,— 24
 Efron was, os dyry'n wir,
 Fud ollwng, fe a dwyllir!
 Hud yw golud, a gelyn
 Brwydr doft yw, a bradwr dyn: 28
 Weithiau y daw draw draha,
 Weithiau yn ddiâu ydd â;
 Mal trai ar ymylau traeth,
 Gwedi llanw gwawd a lluniaeth. 32
 Chwardded mwyalch, wych eurddoeth,
 Y' nghelli las, cathlas coeth,
 Nid erddir marlbridd iddi
 I iraidd had, nid ardd hi; 36
 Ac nid oes edn feingoes fach,
 A'i thruth oll, ei thrythyllach.

Llawen wyf, myn ein Llywydd!
 Yn llunio gwawd mewn llwyn gwýdd; 40
 Llawenaf, breiniolaf bryd
 Yw'r bastyniwr, bost anwyd.

Wylaw a wnaf, bruddaf brŷn
 Em oleu-ddeigr, am loyw-ddyn!
 Llawen Eiddig a'm lluddia,
 Cyw dewr du yn cadw'r da;
 Oedd deg i'r Iuddew dygyn
 Ddwyn fy nghywaeth, fywaeth fyn, 48
 A dwyn lloer?—dyna fy lladd!

Fy Morfudd liw-rudd loyw-radd!
 Gofrwnt y rhoes y gyfraith
 Da a dyn i'r gelyn gaith, 52

A'm gado, ond tro trymddyn!
 Heb ddyn, heb dda'n gla' mewn glyn!
 Wylaw'r ol y wiw-ael rudd
 Dwfr hallt, a dŷr ei elltydd! 56

Ac ni's gwyr Mair, loyw-air lud,
 Ym wylo deigr am olud!
 Am nad oes, dewin-foes deg,
 Gymröaid wlad Gymræg, 60

Hyd na chaffwyf, bwyf befriaith
 Dirfing wr, da er fy ngwaith;
 Ac ni chaid, o'i chyhoeddi,
 Dan emyl haul, dyn mal hi 64

Am fy nghanwyll i'm twyllwyd,—
 Morfudd, liw goleu-ddydd, Llwyd!

XCIII.

ERFYNIAD I'R HAUL DYWYNU LLES A
FFYNIANT AR FORGANWYG, AM I WYR
Y FRO HONNO RYDDHAU Y BARD D O
DAN BWYS CYFRAITH Y BWA BACH AM
DDWYN MORFUDD.

YR Haul deg ar fy neges,
Rhed ti, cyd bych rhod y tes,
O Wynedd, haelfedd hwylfa,
I Forganwg dwg dydd da.

4

Tecca planed yn 'hedeg
Ar helw Duw, yw'r haul deg;
Sul enw, difalw oleuni,
Ymdaith faith yw dy daith di!
O ddwyrein-wybr, hardd-lwybr hin,
Gorau lliw, i'r gorllewin.
Od ei dan wybren heno,
Llen fraifg y gorllewin fro,
Ymddangos yno, co' certh,
Yn entyrch 'wybr cyn anterth.

8

12

Llawn o ras i'th cwmpafwyd,
Llewychu oddeutu ydd wyd;
Tra-da Haul, trwy dy hoywliw
Y cad i'r lleuad ei lliw:—

16

Rheol

Rheol gamp 'wybr loyw gwmpas, Rhod gron, fawr ei rhad a'i gras !	20
Em loywnef, aml oleuni, Ymmerodres tês wyt ti !	
Gorau planed a garaf, Gwyn dy fyd, ar hyd yr haf !	24
Dyfod uwch, lle difai dydd, Ben holl Forganwg beunydd : Dinag bobl, doniog bybyr, O dir Gwent, lle mae da'r gwyr,	28
Hyd lle y medri hedeg, Glyn Nedd, bro tÿrnedd teg !	
Erof Haul, araf hoywlen, Na âd ar y win-wlad wen—	32
Na rhyllaw rhag peidiaw pynt, Na rhew ormod, na rhywynt, Na gwenwyn o fygn dygn dig Trwy goed, nag eiry trigiedig,	36
Na chorwynt o bellynt bill, Na chrwybr yn nechrau ebrill. Arwain di orhoen y dydd	
I bennwn Morganwg beunydd ; A phrynhawn, lawn oleuni, Ymÿl i'm emyl a mi !	40
Dull mawr cyfanhedd-lawr cain, Dyred eilchwyl i'r dwyrain,—	44
Dôs ar fy neges, a dwg Ganwaith i wlad Forganwg	

Dyddiau da gorfeddfa ferch,
 O gènyf fi, ag annerch ! 48
 Tro, dy orchymun nid rhaid,
 Cylch eu neuaddau calchaid,
 Plafau teg yw'r *pepys* tau,
 Y llennyrch, a'r perllànau ! 52

Hynod ydyw Dduw dy hanes,
 Hebrwng drwy'r 'wybr terydr tes !
 Cadw bob man cyfannedd,
 Coed a maes, lle caid y medd : 56
 Lle gorau llu a gwerin,
 Lle da gwyr, eu llad, a'u gwin,
 Lle daw pob man i'w hannerch,
 Lle dewr mab, lle diwair merch ! 60
 Lle hawdd, ar gyfair llu hoyw,
 Gweled mewn diwrnod gwiw-loyw ;
 Goreu-ferch a'i gwarafyn,
 Gwraig wych yn arwain gra gwyn : 64
 Cornel ar gyfair Cernyw,
 Cyntedd gwin, a medd ym yw.

Rhof henw, gyda rhwyf hinon
 Arlwyau teg, i'r wlad hon, 68
 Ar y gair, o wir gariad,
Iarlles, Arglwyddes pob gwlad.
 Pe bai ar gred, pybyr gri,
 Na bai rydd i neb roddi,

Ni fedrai, fwnai fynag,
 Neb o Forganwg roi nag;
 Pe caeth i fardd bywiog cân
 Y byd oll, a bod allan, 76
 Ef a gai, heb ofwy gwg,
 Ei gynwys ym Morganwg!

XCIV.

I EIDDIG A DÔRODD LWYN COED.

Y Ddyn fwyn, addwyn faenawl,
 Addewis ym ddwyoes hawl;
 Gwaith gorwyfsg gwae a'th garawdd,
 Gwayw i'th wr, onid gwaith hawdd! 4

Nid oes un man gan y gwr,
 Os byw, na bo yfbiwr:
 Mae weithian f'anian yn fwy,
 Y mae f'ofn yma'n fwyfwy! 8

Ydd oedd i'r neb a ddyddiai,
 Llwyn o goed, mwyn gangau mai:
 Llas y ciôs lluosawg glân,—
 Lladdfa Caer Droia, druan! 12
 Dau a fu a dwy fwyall,
 Yn y coed, nid oedd un call:—
 Angau a ddel i'r eangwyr,
 Eiddig a'i was oedd y gwyr.

Glyn yn noeth, glân, a wnaethant, Gelynon ynt glan y nant, Y lleidr dan gynnal liedwg I'w lladd yr oedd a llaw ddrwg.—	20
Bywyd oer a fo i'r bawai! Beunydd ar y dydd nid ai, O daw tynfarch du tanfoll Dan was drwg yw dinystr oll.	24
Chwerwedd am ddyn wych eirian, Chwannog yw'r taeog i'r tân. Och weled lle siomed ferch, Y llwyn ar ael y llannerch!	28
Llawn bonion, llwyn heb unoed, Llwybrau'r ceir lle bu'r coed! Bonion ag arwyddion gwraidd, Ac ysglodion gwas gwladaidd,	32
Hyn ydoedd eu hanwydau, Hyll Diawl el a hwy ill dau! Diryfedd, drwy lechwedd draw, Fod Eiddig heb fedw iddaw:	36
Ni âd Eiddig, nid addas Fod yn ei lwyn fedwen las.— Ni cheidw barc, na choedwig, Ni chais bren o achos brig!	40
Y dyn, yn enyd unawr A droes y llwyn draws y llawr.	

- Tóri,—oer weddi iddaw !
 Fry a chledd, ei fraich, a'i law.— 44
 Gwayw 'n ei fola, garn filain !
 O gwna'r haf egino'r rhain.
 Enbyd waith yw'n byd weithian,
 A ddaw mwy yno wýdd mân ?
 Pant truan *pantri* o wiail,
 Na chant ddwyn eu chwant o ddail !
 Llei cai fardd goris gardd gyll
 A'i lateion le tywyll ? 52
 A'r goedwig rhag ei gadaw
 Yn noethdir oll a wnaeth draw.
 Y mae modd os adroddaf
 O ddial hyn pan ddel haf ;— 56
 Fo wna gwen fwy nag unoed
 O bwyth i'r carl boethi'r coed!

XCV.

YR HEDYDD.

- “ O RIAU hyder yr Hedydd
 A dry fry o'i dy bob dydd ;
 Boreuwr byd, berw aur bill,
 Parth ar 'wybr, porthor ebrill. 4
 Lle rhadlawn, llywiwr odlau,
 Llwybr-chweg, llafur teg yw'r tau ;
 Llunio cerdd uwchben llwyn cyll,
 Lledneisgamp llwydion esgyll !

Bryd

Bryd y fydd gènyd, fwydd gu,
 A brig iaith i bregethu ;
 Braifge dôn uwch ffynnon y ffydd,
 Breiniau dwfn gar bron Dofydd,
 Fry yr ai, iawngai angerdd,
 Ac fry y ceny bob cerdd !”

“ Fy llwyt-teg edn, fy llatai,
 A'm brawd awdurdawd, od ai 16
 Annerch gènyd wiwbryd wedd,
 Loyw ei dawn, leuad Wynedd ;
 A chais un o'i chufanau,
 Yma i'w ddwyn ym, neu ddau. 20
 Mygr fwyn gaer magwyr fer,
 Maith o chwyldaith uchelder :
 Dogn achub digon uched
 Y dringait, neu'r geifiait ged. 24
 Dyfgawdr mawl rhwng gwawl a gwyll,
 Disgyn, nawdd Duw ar d'efgyll !
 Molad pob mad greadur
 Ei greawdr, pefr lywiawdr pur ; 28
 Moli Duw, mal i dywaid
 Mil ai clyw, hoff yw na phaid !
 Modd awdur ferch mau'dd ydwyd,
 Mwyn groywllais mewn grâ llwyd.— 32
 Cathl lân a diddan yw'r dau
 Gethlydd awenydd winau.

- Cantor o *gapel* Celi,
 Coel fydd teg, celfydd wyt ti : 36
 Cyfar fraint aml gwyraint gân.
 Coppa llwyd yw'r cap llydan,
 Cyfeiria'r 'wybr cyfarwydd
 Gywyddawl dir gwyndir gwýdd. 40
 Dyn uch ben a'th argenfydd,
 Dioer, pan fo hwy a'r dydd;
 Pan ddelych i addoli
 (Dawn a'th roes) Duw Un-a-thri, 44
 Nid brig pen, uch ben y byd,
 A'th gynnal, mae iaith gènyd,
 Ond rhadau y deau Dad,
 A'i *fragl* am ei fwriad." 48
- “ Dyfri yr wybrfor dyrys
 Dôs draw hyd gerllaw ei llys,
 Gwr iddi fyfi a fydd,—
 Bar eiddig un boreuddydd ; 52
 Mae arnad werth cyngerthladd,
 Megys na lefys dy ladd:
 Be rhon' a'i geifio, berw hy,
 Bw! i eiddig, ond byw fyddy. 56
 Mawr yw *fercel* dy berclwyd,
 A bwa llaw mor bell wyd;
 Trawfdir fathr, trift yw'r seuthydd,
 Trwstan yn fy amcan fydd :— 60
 Trwch ei lid, tro uwch ei law,
 Tra el ei hobel heibiau.”

XCVI.

AFLWYDDIANT Y BARDD AR NOSWAITH
WLAWIOG YN CARU MORFUDD.

GWAE fab fu, gu gwehelyth,
Hir ei boen yn herwa byth;
A gwac noswaith i daithiaw
Fal y cefais dromlais draw, 4
Er mwyn bun, fanwallt euraid,
Nis cwyn yn oerach pe's caid !
Ydoedd oer ar ros dyddyn,
Dan barwydydd herwydd hyn : 8
Os oer bod yn y rhedyn,
Oerais byth yn aros bun.
Sefais a thòr ais beth awr,
Sythais gymaint a seithawr 12
Dan wlaw hagr o lawn ddagrau,
Gyferbyn a'r mwynddyn mau.
Haerodd ym gael o ddamwain.
Hardd amnaid ar f'enaid fain ! 16

Yn niwedd anrhyfeddod,
Fy mun a wybu fy mod
Yn cwympo campau yffig
Dan gel nos dawelnos dig : 20
Syganai'r ferch, erfai fwyn
O fwriad, wrth y forwyn
“ Grefyn oedd fod yn rhodiaw
Gwas ieuangc gwych dan glych gwlaw !”
Syganwn

Syganwn innau'n druan, Ar gyfair dyn leddfair lân;—	
“ Egor y ddor, mewn ydd wyd, Erfyniaf, mawr yw f'anwyd !”	28
Gair o hud a garai hi, A'r gair a bair egori.—	
A mi a Gwen lawenaf, Megis dan wýdd hirddydd haf,	32
Mi glywn i'm tal ofalon, Gwr y ty, gwae gariad hon ! Yn erchi, gwae fi er gwall !	
“ Egorwch un ag arall.”	36
Euthum i dan enciliau, Yn gall, i'r drws arall draw ; Ar hyd erw, ar draws derwgoed	
Y cyrchais, cerddais i'r coed.	40
Ni bum drwftan mewn manddrain, Nid oedd gi, na milgi main A ddaliau, rhwng y ddeulwyn,	
Y direidwas, meinlas mwyn!	44
Trwftan ac enbyd ydyw Tri gelyn serchogddyn fyw !—	
Dôr, fel gochel ei gwichiad, Clo haiarn cadarn y cad	48
Eiddig dan encil cilio, A'r drws gwichiedig ar dro.	

XCVII.

YMDIDDAN RHWNG MORFUDD A'R BARDD
CYN DYDD.

SONIAIS feinwar am garu,
Saith mlynedd oferedd fu,
Hyawdl o ferch ar ferch sum,
Hyd neithiwyr oed a wneuthum.— 4
Cefais dâl o'm gofalon,
Yn ol twyll, gan eilw tòn ;
Cael cyrredd faith unwedd ferch,
Gyda hon gwedi hannerch. 8

Cael ymddiddan ychwaneg,
Cufanu dyn aelddu deg,
A rhoi 'mraich, baich dibechod,
Dan ben lloer wen, fal lliw 'r ôd! 12
Fal 'r oeddem, mi ag f'm gu,
I'm gwiw-radd, yn ymgaru ;
Soniais yn gall, deall dig,
Am y dydd,—ammod eiddig, 16
Yno dywod liw ôd lân,
“ F'enaïd aur fwyn ôd eirian,
Clywir cyn dydd cethlydd cog,
Croywgan y gwiwlan geiliog.” 20

“ Beth o daw cyn treiaw dawn
I'w dy Eiddig wr diddawn ?”

“ Dafydd !

“ Dafydd ! son am ddaioni,
O fowaeth drwg yw d’obaith di !” 24

“ Gwen euraid liw gwawn oror,
Gwelaf ddydd drwy gŵl y ddôr !”

“ Lleuad newydd fydd, a fer
Au pelydr drwy bob piler.” 28

“ Nage ’ngwen, haul yfblennydd,—
Yn wir Dduw mae ’n awr o ddydd !”

“ Od wyd anwadal dy daith,
Dewis ammod—dôs ymaith !” 32

Codais, ciliais rhag coelion,
Am crys i’r llaw, a braw bron ;
Rhedais drwy goed a rhedyn,
Rhag dydd, i fewn glafwŷdd glyn : 36
A’r dydd yn hwy na dwyoes
O’r blaen o’r hol, ffol i ffocs !

XCVIII.

DUCHAN I’R GAUAF A’R CYFFYLOG.—
LUDED CARIAD MORFUDD.

A Fu ddim ddamwain breiddfyw,
Mor elyn i ferchddyn fyw,
A’r gauaf oeraf erioed,
Hirddu cas, yn hyrddio coed ?

Aruthr

Aruthr ei grwydr rhwng dwydrf,
 Oer o was, tad eiry yw ef!
 Ni bu un na bae anawdd
 Ganthaw,—ai hawdd cuddiaw cawdd 8
 Mewn eiry er fy mwyn aros
 A rhyn ôd, a rhew y nos?

Haws oedd mewn castell celli,
 Ar hafnos, ei haros hi; 12
 Gan glywed digrifed tôn
 Y gog las ddigoeg leifion!
 Anhebig mewn coedwig mai,
 A'i chyffes, oedd ei choffai 16
 I rodio tref treigl anhun,
 Tan fargod to fy eurgun.
 Pe rhon' dranoeth o noethiad
 Im' ei chael, ammau o chaid, 20
 I dyddyn gwerndy diddos;
 Ofn a oedd y ngauaf-nos,
 Na ddigonai chwai chwedl-chweg,
 Engyn ar y dynyn deg.— 24

Cyfwrdd ddydd gwaith a wneuthum
 Yn ddieithr, dan berth i bum
 Efo 'r ferch a annerchais,
 Orau ffydd oedd oer ei phais.— 28
 Glân ymddidan ydd oeddem,
 Glud gwyn, mi a gloywdeg Em;

Gwnaeth

Gwnaeth fraw, frych leidr anghyfrwys, A dychryn i'm gloywddyn glwys :	32
Coel gylfinberf, gofer-fwyd, Y Cyfflog lliidiog llwyd, Edn brych dilewych o liw O adar gauaf ydiw !	36
Modd y gwnaeth, nid maeth fy myd, Wrth hen bagl wrthban bawglyd. Cychwyn yn braff ei drafferth, Adain bôl, oddi dan berth,	40
A neidio hyd pan ydoedd Mewn perth ddu, nid o'm porth oedd ! Gan faint trwst-grwydr ar lwyd-rew Dwy ffilog y taeg tew :—	44
Tygesym dwyn deugwyn dig, Trist oeddym mae trwst Eiddig ! Golefg frys, rhwng llys a llwyn, Gwyllt-ruthr peisfrych gwaelldrwyn.	48

Treiddia 'n ffrom wrth domawg, Trwyddew tail a rhew y rhawg : Gwladaidd ei chwedl hocedlaes, A mul mewn buarth dail maes.	52
Ni wyr yn llon ar fron fry Na llais aml, na lles ymy, Na cherddau i wych ordderch, Drwy nen y llwyn, er mwyn merch,	

Ond arwain, durwaith feinffrom,
 Y bêr du a bawr y dom.
 Yr edn brych a'r adain brudd,
 Lidiwr a'i fagl galedrudd, 60
 Y caffo, tro treigl gochfrych,
 Bolldawd brath mab alltud brych:
 Ai caffo ar abod ceffyl,
 Liw llyffant, mewn ceunant cul. 64

XCIX.

DYMUINIAD O FODDI Y BWA BACH, A OEDD YN
 MYNED YN RHYW SWYDDOG GYDA RHYS
 WGAN I FFRAINCE A 300. O WYR GANTHO
 TAN EDW. III.

EF aeth heddiw yn ddiwael,
 Gyda Rhys i gadw 'r hael,
 O frodyr ffydd Morfudd ffaeth,
 A cheraint, mae awch hiraeth, 4
 I mi! ffrom ymmwrdd a Ffrange
 O'r deau Mair ai diangc!
 Brehyrion welch, beilch bylchgrwydr,
 Breiniolion brodorion brwydr. 8
 Adre' y don', aeth o honyn'
 Gyda Duw, i gyd ond un.

“Mab Gwgan, mae bygegyr
 Gyda chwi, o gedwch wyr,

Yn

Yn elyn di-anwlyd
I fardd bun, ac i feirdd byd!"

"Un llygad, cymyniad cawdd,
Ac un cluft yw a'r ganclawdd, 16
A chorn celwydd-dwyll. pwyll pwl,
A chofbwr bun a'i cheifbwl!"

"Pa fawl gwaith, rhag trymfaith trwch,
Y ffoais gynt, coffewch, 20
Rhagddaw'r cawall ysgaw cau,
A'i dylwyth, fal medelau.
Bid iddaw yn ei law lwyth
O faw diawl, ef, a'i dylwyth ! 24

"Od â a'i enaid, baid banw,
I'r lwydlong wyllt erlid-lanw
Llonydd ni hir-gydfydd hi,
Llun ei hwyl yn llawn heli : 28
Gwisg ei phen fo'r ffrwd wen wawl,
Gwasgwynes y waisg ganawl.
Ni cherdda, ni hwylia hi
Trychanddyn a'r trwch ynddi.— 32
Gwthier ef, a'i gwthr afangc,
Dros y bwrdd ar draws y bangc.
Y dòn hael, adain heli,
Y tâl a ddylwn i ti. 36
Seithffrwd aig tramwy-wraig trai,
Saig naw-ton a'i sugn attai :

O dôn i dôn, edn fugyndraeth,
 Od â i Ffrainge y Du ffraeth; 40
 Y sawl angheu-fagl y fydd,—
 Hwynyn fo ei ddihenydd!"

" Meddyliwch, graff braff broffes,
 Am ei ladd,—gwnewch imi les : 44
 Ac na edwch y cwch cau
 I'm deol am Em y deau!"

" Tithau albryfiwr tuthia,
 Tafedydd defnyddwydd da,— 48
 Brath y lleidr drwy ei neidrwydd, *temples*
 Beth ddawr ei ladd byth, gwr gŵydd!
 Trywana, na fetha frath,
 Traidd o'r albras trwyddo 'r eilbrath : 52
 Adnebydd feuthydd syth'-arf
 Sythion flew-feinion ei farf;
 A thaff o'r pren gwarthaff-fyr *a thron*
 Y faeth bythorud ys hydr." 56

Diddan i'm ei drigian draw,—
 Deuddeg anhawddfyd iddaw!
 Diddestl fardd ffannugl grug-lwyn,
 Dydd a fu nid oedd ef fwyn. 60
 Diddig fydd bardd hardd o hyn,
 Diddél adref i'w dyddyn!
 Y nos y dof nes i'w dy,
 Ca' weled ei gywely.

Cyd achwyn fi a'r fwyn-ferch, Iechyd in', a chyd annerch ! Cyd adde', cyd weddio O'i ol fyth na's del y fo.—	68
Ffrwyn Eiddig clöedig clod, Ffriw.ddifwyn o phraw ddyfod,— Wrth Wynn esgar, lasar les, Y du leidr, y del adref!	72

C.

CAS EIDDIG I'R GOG.

C ERAIIS ferch yn dra ferchog, Cariad wrth ganiad y gog ; Curiais dan fanddail caerog, Cerais gael cares y gog.	4
Gwr fydd iddi gorfeddog, Gliniau gŵydd, gelyn y gog ! Diriaid yw a daueiriog, Digri' ganddo guro'r gog.	8
Rhag ofn ei drwyn myswynog, Digiodd ac wylodd y gog : Digrif mewn haf cynhafog Ddilio gwr am ddal y gog ;	12
A chwÿnu bedw yn chwânog, Mân ei gwallt er mwyn y gog. Y gwr fy'n anrhygarog, Yn bwgwth rhoi gwth i'r gog,	

Ac ni ád y gwan oediog	
Gadair gwýdd i gadw'r gog.	
Y bedw mae'n yn dra bidiog,	
Briwo y gwýdd a'u bwrw i'r gog :	20
A Gwen heb ddyfg, nag annog,	
Sy'n arail gwiail y gog.	
Haf a ddaw na bo gwlawog,	
Hir yw'r gwr, herwr y gog :	24
Od eir i wýdd cadeiriog	
I ymlid na chegid, na chog ;—	
Cred riain, cariad rywiog,	
Sydd i'm llaw ar guddiaw'r gog !	82

CI.

Y GRAWYS—TYMOR I YMWERTHOD A
MORFUDD.

Y Dydd o wynfyd Eiddig	
Er doe a ddaeth, ordwy ddig!	
Dydd a'i bwys mal diwedd byd	
Ar awenydd yw'r ynyd !	4
Dechreuad ffordd baradwys,	
I dýnu pawb dan eu pwys :	
Deugain nïeu maddeuaint	
Y fydd i weddio faint.—	8
Och f' arglwydd ! cyd a blwyddyn	
Y rhoed pob dwyawr o hyn !	Hir

Hir oedd ym, herwa ydd wyf, Dridiau 'n y byd yr ydwyf:	12
Crefyddol <i>ancr</i> o Rufain Ydyw'r mab dan wydr a main. Cywir wyf yn y crefydd,— Cywir yw bun, caru y bydd.	16
Gan roi fal y Gwener yn Grawys-gwaith i'm goresgyn! Yn iach fy rhaiain fainwasg, Dillyn pawb, hyd Ddywillun Pasg!	20
Ni charaf, nid af o dy Etto unnos hyd hynny;— Ni archaf gusan, f'anwyl, Mwy no dim i'm enaid wyl:	24
Gwae fi aros y gyfraith Hon yn fud, a hyn yn faith! Nad ammod yn ei <i>damasg</i> Dalu'r pwyth hyd wyliau'r Pasg:	28
Pan ddel y Pasg a'r glasgoed, Bun a ddaw beunydd i oed.— Yno y daw imi y dydd A'i lonaid o lawenydd!	32
A mai, a haf, mi a hon, A chogau fal merch Wgon: Ag ar <i>yfryd</i> o gyrs drain <i>Siap</i> lawndeg fal <i>siep</i> Lundain,	

A phob bedwlwyn mwyn manwallt,	
A phais werdd yn niffwys allt.—	
'Wybr eglur. a mor briglas,	
Allen gel yn y llwyn glas ;	40
A lle anial, a llannerch,	
A changen feinwen o ferch,	
A gorphen cwbl o'm penyd,	
A threio bâr, a throi byd,	44
A rho fy melldith yrhawg	
Ar y gwanwyn oer gwnawg !	

CII.

AMNAIAD AR FORFUDD.

F AL yr oeddwn ymannos,	
Druan iawn, ar draian nos,	
Yn rhodio, rhy-daer ddisgwyl,	
Rhy-addwyn oedd, rhyw ddyw wyl,	4
Ger llys Eiddig a'i briod,—	
Gwaedd i'm ol pe gwyddai 'mod.	
Edrychais, drychaf drymfryd,	
Tew gaer galch y ty i gyd,	8
Cannwyf drwy ffenestr wydrlen,	
Gwynfyd gwyr, oedd ganfod Gwen !	
Llyna ganfod am ystryw	
Yr un fun, orau yn fyw !	12
Llariaidd yw llun bun benwyr,	
A'i lliw fal Bronwen ferch Llyr :	
2	Nid

Nid oedd lun dydd oleuni, Na haul 'wybr loywach na hi!	16
Mawr yw <i>miragl</i> ei gwynbryd, Mor deg yw rhag dyn byw'r byd!	
Mynais gyfarch gwell iddi,— Modd hawdd, i'm hattebawdd hi.	20
Deuthum hyd am y terfyn, Ein dau, ni wybu un dyn, Ni bu rhyngom uwch trigair, O bu, ni wybu neb air.	24
Ni cheisiais wall ar f'anrhaith, Pe ceisfwn ni chawfwn chwaith.— Dwy uchenaid a roesom, A dôrai rhwym dur y rh'om!	28
Ar hynny cenais yn iach, Feinir, ni bu neb fwynach! Un peth a wnaf yn fy myw,— Peidio dywedyd pwy ydyw.	32

CIII.

I'R BRAWD LLWYD AM GEISIO GAN FORFUDD
FOD YN LLEIAN.

RHOED Duw hoedl a rhod hydlawd,
Rhinllaes fran, i'r rhawnllaes frawd!
A'th geblynt ni haeddynt hedd,
Y Brawd o gyfgawd gosgedd!

Ner

Ner a rifer o Rufain, Noeth droed, unwallt nyth drain; Rhwyd yw'r bais yn rhodio'r byd, Rhyw drawfben,—rhad yr ysbryd!	8
Periglor gwirddor geirddoeth, Barcutan, da i can,—Duw coeth! Mawr <i>starter</i> ei gartref, Myharen o nen y nef.	12
Hyawdl o'i ben gymhenair, Hoedl o'i fin, hudol i Fair.— Ef a ddywawd wawd wydnbwyll Amliw'r dydd, aml yw'r dwyll,	16
“Cymmer dy hun, ben cun cant, Grufan rhawn, ambr, a grifiant. Gwisg, na ddiofsg wyth noswaith, Gwasgawd mwythus lyfrgnawd maith.”	20

Dirdra felly od <i>ordri</i> , Duach fydd, a dwy och fi! Foel llwyd ddeheuawd frawd-ddyn, Felly'r brawd du am bryd Dyn!	24
Ni pheidiwn, pe byddwn Bâb A Morfudd, tra fum oerfab.	

Weithion cyhuddion cawdd, Y Creawdr ai hacrawawdd,	28
Hyd nad oes, o iawnfoes iach, Un lyweth las anloywach!	Nid

Nid a fal aur da liw'r dyn, Brad arlwy ar bryd erlyn :	32
Brenhines bro anhunedd, Brad o gwyn o bryd a gwedd ! Braifg oedd un anun einioes, Breuddwyd yw ebrwydded oes !	36
Yfgybell ar briddell brag, Yfgawen lwydwen ledwag, Hudolaidd yr adeiliwyd Ladrones hudoles lwyd,	40
Hen llach magnel Gwyddeleg Hafod oer,—hi a fu deg !	

CIV.

I'R LLEUAD.

P WYN TIAU afrwydd drwy'r flwyddyn, A roes Duw i rufo dyn ; Nid eiddo ferchog diddim, Nos yn rhydd, na dydd na dim !	4
Ni lefys dyn hael ufydd, Na brawd lwybro yn y dydd, Neud gwedi gwydn o gyftudd, Nid nes lles, nid nod ai lludd !	8
Na bydd mawr gwynebydd mau, Na fal tra fo nos olau ;	

Neud

Neud ofer brig llawer llwyn,
 Neud wyf glaf am deg loyw fwyn ! 12
 Gwn ddisgwyl dan gaing ddwyfgoed,
 Gwae fy nhrem ag ofn fy nhroed !

Nid oedd ddim gwaeth rhygaeth rheg
 I leidr na nos oleudeg : 16
 Gwaeth no'r haul yw'r oleuloer
 Gwaeth lle'r oedd, mawr oedd mor oer
 Blin yw ar bob blaen-newydd,
 Blodeuyn o dywyn dydd, 20
 Gwenaith rwydd, gwae ni o thrig,
 Gwae leidr a fo gweledig !
 Ei threfn fydd bob bythefnos,
 Ei thref dan y nef yw nos. 24
 I ddwyn i chwrs oddiyma,
 Myfyr wyf, mwyfwy yr â
 Hon, oni fo dau hanner
 Huan o feirian y fer ! 28
 Hyrddiai lanw, hardd oleuni !
 Haul yr ellyllon yw hi :
 Rhyleidr hyfer gwarafun,
 Rhyloyw un ger hyloyw fun ! 32
 Eiddig dawel o'i wely
 Wrth bryd llwyr fryd y lloer fry,
 I'n gwâl dan y gwial da
 A'n gwyl o'i emyl yma !

Hyborth i'm gwr yw'r fflwring, Rhyngthi a'r nef, dref y dring. Rhywel yspardun rhewynt, Rhry gron yw hon ar ei hynt.	40
Plwyfogaeth feroliaeth fant, Planed pob blaen y tyfiant: Rhwystr ferchog, anfoddog fydd Rhyw wegil torth rhewogydd.	44
Rhy uchel yw ei gwely, Rhan Dduw fraisg ar hindda fry! Ccnw lle bwyf, canwyll byd, <i>Cusfert</i> , o'r 'wybr y cyfyd.	48
Cyflun ddelw gogr cyflawnddellt, Cynnefin ei min a mellt. Cerddedwraig llwybr dan wybr-nen, Càrai o fodd cwr y fen:	52
Cyffed ei chae a daear, Cyfliw gwersyllt gwyllt a gwâr. Camp mesur lamp maes ferloyw, Cwmpas yr wybrea las-loyw.	56
Dydd heb haul, dyddiau Polart, Dig fu i'm gŷru o'm <i>gwart</i> . Disgleirbryd, dwys eglurbrim, Da oedd in', pei deuai ddim!	60
Tra fo nos loyw ddiddos lân Tywyllid Tad Duw allan,	Es

Er anfon llateion taer,	
Difyr chwedl, i dy f'eurchwaer,	64
Rhywyr teg oedd i'r rhewydd,	
Rho Duw yn olau rhoi dydd,	
A rhoi nos yn y rhan oedd,	
Yn dywyll i ni 'n deuoedd !	68

CV.

CYFFELYBIAD RHWNG MORFUDD A'R DELYN.

C AEAU filldarènu ferch	
Er gwawd y tafawd hoywferch,	
A'r aur gwn dy ddiheuraw,	
I'th lys a roddais i'th law.	4
A nyn wych loyw un a chlwyf,	
A daigr nych-drem edegr-nwyf,	
Fy ngelynion holion hy	
Fedel aml fu dâl ymy.—	8
Yn iarlles eiry un orlliw,	
A welwn, gwedd memrwn gwiw !	
Yn Herlod falw i'm galwud,	
I'm gwydd drwy waradwÿdd drud,	12
A gwe deg, liw gawad ôd,	
A firig a rois erod :	
Ni roit ti erofi faint	
Y mymryn, gwenddyn gwynddaint !	16
Gwaywyr ferch gwaeth no gwyr faint,	
A gefais drwy ddigofaint !	

Gwiw-ddyn

Gwiw-ddyn wyd, gwaeddan ydwyf, Gwaethwaeth newidwriaeth nwyf !	20
Gŷraifst fi, yr un gerynt, Gwaeddan am ei gapan gynt, O hyd a rhyw fymud rhus, A lledrith yn dwyllodrus.	24
O ddyad twyll ydd wyt ti, Anfoes aml, yn fy fidi ! Dyn ganaid doniog anwyd, Ddifai dwyll, o Ddyfed wyd ;	28
Nid dim ysgol hudoliaeth, Na gwarau twyll, cymmwyll caeth, Na hud Menw na hoed mynych Na brad ar wyr, na brwydr wych,	32
Eithr afael wyth arofun, Diau hud o'th air dy hun ! Tri milwr gynt, trem olud, A wyddyn' cyn no hyn hud ;	36
Cad brofiad ceidw brif enw, Cyntaf, addfwynaf, oedd Fenw, Ar ail fydd dydd da ddeall, Eiddilic Còr, Wyddel call ;	40
Trydydd oedd ger muroedd Mon, Maeth, rhwy' arfaeth rhi Arfon.	

Cerddais a'r holl bencerddiaeth,
Cyfnod gwyll cyfnewid gaeth :

Anaml y cedwi unoed,
Ail rhyfel llwyd, fab cel coed.

Da dylly gwen gymhendwyll
Delyn ariant, tant y twyll! 48
Henw it' fydd tra fo dydd dyn—
Hudoles yr hoyw delyn.
Enwog i'th wnair, gair gyrddbwyll,
Armes, telynores twyll. 52
Y delyn ai adeilwyd
O radd nwyf,—aur o ddyn wyd :
Li llorf a'm pair yn llwyr farw,
O hud gwir ai o hoed garw ; 56
A'i chwr y fydd, nid gwýdd gwyllt,
O ffurf gelfyddyd fferyllt.
Mae arni nadd o radd rus,
Ac ysgorth celi, ac efgus : 60
Twyll-ebillion fy'i honno,
A thruth, a gweniaith, a thro !
Wi! o'r wengerdd, wawr wingoeth,
A fedri di, fydr doeth ! 64
Trech yw meddir, crefft hir hud,
Liw gwylan befr, no golud !
Deulafn o aur a dalant,
Y dwylaw tau yn dal y tant. 68
Cymmer frad nifer bryd Nyf,
Ganwyll gwlad Gamber gènyf,
Law-rydd ffawd lariaidd ei pharch,
Le'r wyl gènyf, liw'r alarch!

CVI.

I'R WYDD.

FAL yr oeddwn gynt noswaith,
 Gwiw fu'r dyn, gwae fi o'r daith!—
 Gwedi dyfod yn grwydr-ball
 Yn lle 'dd oedd gwen gymmen gall, 4
 "A'i hir genyd, i'r ydwyd
 Un ddiodesgar, serchog wyd!
 Fy aur! gwyddost mae rhy-hir,
 Am baham na bai yn hir?" 8
 Nycha y clywn wr traglew
 Yn bwrw carwnaid, llygaid llew!
 Yn dwyn lluchynt i'm ymlid,
 Yn greulawn ac yn llawn lliid, 12
 O ddig am ei wraig ddisglair,
 Un dewr cryf, myn dyn a'r crair!
 Rhwygais y coedydd rhagddaw,
 Du ing lid, diengais o'i law: 16
 Hÿr i'w felen yspardun
 A rof fi heno fy hun;
 Arfau drwg i ddigoni,
 Yw'r cywyddau fydd dau di. 20
 Ciliais i 'stafell gell gau,
 Ag addurn oedd i'r gwyddau;
 Meddwn i o'm ystafell,
 "Ni bu rhag gofal wâl well."—

Codes hen famŵydd drwynbant, A'i phlu oedd gyfgod i'w phlant, Datod mantell i'm deutu, Dialaeth y fammaeth fu.	28
A'm dilyd o'r ŵydd lud lai, A'm diniffr a'm bwrw danai. Carodd, drwg iawn i'm cyweiriwyd, Cu aran balf ludan lwyd.	32
Meddai fy chwaer im' dranoeth, Meinir deg, a'i mwyn air doeth, " Seithwaeth genthi na'n cyflwr Ni'n dau, ag na geiriau'r gwr, Gweled hen famŵydd blwydd blu, Gogan wddw goeg, i'm maeddu." Pe talai'r ŵydd arglwyddiaeth	36
Gwyr Caer, a'u gwareuau caeth, Gwnawn i'r famŵydd, dramgwydd dro, Rhybyddied rhai ai beiddio.— Ammarch i'w chorpws nawmlwydd! Am ei hwyl, i'r wyl yr Wydd!	40 44

CVII.

MAWL I'R FRAN.

"Y Fran dreigl ymwan draw,
Elfingorn, ddiwyl fangaw;
Dwy-goes gadr, digwsg ydwyd,
Da ei modd, edn du ym wyd.—

Dra fych ar bren gwyrènig,
 Fry yn eithafon ei frig,
 Wedi cael, afael ufydd,
 Gwâl o'r dail, da gweli'r dydd." 8

" Ni'm caiff eiddig, ddig ddeu-gwyn,
 Ynghyd a gwyn y myd mwyn;
 Trwfa hyder traws'hedeg,
 Tra fych di, trofa wych deg; 12
 Pan fych y' nghoed bedw'n lledwýdd,
 Y fran, yn darogan dydd,
 Prophwydes, abades bur
 Clog werthiog ceiliog Arthur, 16
 Cwyn îs deml, cenaist ymy
 Cyn y dydd rhag cwyn o dy:
 Ag erchi, drwy naw gorcheft,
 Ffo oddiwrth f'eurddyn yn ffest." 20

" Nawdd Fair arnad i'th adu
 I'th blas, cywir wyd i'th blu!
 Rhag brwydr, rhag ynni llwydrew,
 Rhag llam coesud, rhag glud glew, 24
 Rhag magl o linyng tragloyw,
 Yrhawg am yr esgair hoyw;
 Rhag pell affaith pwyll offol,
 Rhag pen bollt bedwarollt bôl, 28
 Rhag gwenwyn ewybr grwybr-bleth,
 Rhag pwyo pen, rhag pob peth!

Ni cheifit pan fynit fudd,
 Goeg na chel, gig na choludd;
 Haws gènyd wy naws gynnydd,
 Ar dasg bob amfer o'r dydd,
 Rifo gwenith cyn rhithiaw,
 I drais oddiar y cae draw."

36

CVIII.

TRI PHORTHOR EIDDIG.

TRI phorthor dygyfor dig,
 Trafferth oedd, tri phorth Eiddig:
 Trefnwyd hwynt i'm tra-ofni,
 Trwch fym gyfarfod a'r tri.—

4

Cyntaf, i blas dygnwas dig,
 Pyrth a'i rodd, porthor Eiddig,
 Cî glew, llafarlew llwfrlud,
 Cawn ddrwg fen, cynddeiriawg fud.

8

A'r ail porthor yw'r ddôr ddig,
 Wae ei chodwr, wichiedig.

Trydydd, gwn beunydd benyd
 Am lludd i gael budd o'r byd,
 Gwrach heinus ddolurus ddig,
 Dda i'w dydd, ddiwyd Eiddig:

12

Pe

Pe cyd y nos, pe caid nef,	
A dengawr, wrach ddidangnef,	16
Un awr mewn gwâl chweiniai chwyrn	
Ni chwfg, am nad iach esgyrn;	
Ceinach nychlyd yn cwynaw	
Ei chlun, (ddrwg ei llun!) a'i llaw,	20
A dolur o'i dau elin,	
A'i phalfais yn glais, a'i glin!	
Deuthum echnos, du nos dig,	
Afrwyddwr, i fro Eiddig;	24
Carchar bardd, a mi'n cyrchu	
Yn ddigyngor y ddôr ddu,	
O radd da ruddiau, dioer!	
Ym weled ag Em wiwloer,	28
Neidiodd mynodd fy nodi	
Ci coch o dwlc moch i mi,	
Rhoes hêr ym yn dra farug,	
Rhoes frath llawn yn rhawn yr hug,	32
Cynhiewawdd, caer gawdd, ei'r gwr,	
Cabl am fum, cwbl o'm fimwr:	
Gwthiais y ddor, gogor gawg,	
Dderw, hi aeth yn gynddeiriawg!	36
Gwaeddodd, fal fiared gwyddau,	
Och ym! o beiddiais ei chau.	
Cael awen wrid, clywn y wrach,	
Coelfain oedd waeth mewn cilfach,	40

Yn teuru, penyd dyrys,
 Wrth wr y ty, fry ar frys,
 “ Mae'r drom-ddor yn egori,
 “ Mae'n fawr, braich cawr, broch y ci !”

Neidiais yn fwrth i'm gwrthol
 I'r drws, a'r ci mws i'm ol.
 Rhedais, ni hir sefais i
 Gan y mur,—gwn ym oeri, 48
 Oddiar y gaer loyw-glaer lân
 I ymarail, em eirian.—
 Seuthais drwy'r mur gur gywrain,
 Saethau ferch at y ferch fain ;— 52
 Seuthodd o'i gloyw-fron glau
 Serch ymannerch i minnau.

Digrif oeddym o fym ferch,
 A meinir yn ymannerch, 56
 Cwynais mynegais fy nig,
 Du-oer oedd gar dôr Eiddig.

Bid y gwr oll ar golli
 Ei wrych-gawr, ei wrach a'i gi, 60
 Cyd gallo'r wrach, cyd golli
 A'r ddôr iflaw'r côr, a'rci.—
 Fy lluddiais, glud addas glyn,
 A'i dai, Eiddig, a'i dyddyn. 64
 Rhwydd y mae Duw yn rhoddi
 Coed briglaes, a maes i mi !

CIX.

YMDDIDDANION SERCH RHWNG Y BARDD
A MORFUDD.

“**M**ORFUDD weddaidd anghywir,
Gofwy gwawd, gwae fi! a'i gwir,

Etto o nwyf iti, fy nyn,
Difrodi dy wir frawdyn? 4

Yr hwn a wn o'i ynni
Nith Eigr deg, ni'th ddigar di!
A gadael i gael galar,
O'th gof y truan a'th gâr, 8
O ferch ar ormodd i fon
Neu yn hydr a'i anudon?”

“Yn wir tyngai ni weryd
Dy ddigaru, ni bu i'm bryd, 12
Myn y gwr (mewn cyflwr cawdd *abstracted*
Ddafydd) a ddioddefawdd!

frequency Mwy carwn ol mewn dolgoed,
Dibrin drin, dy ebrwydd droed, 16
Na'm godlawd wr priawd prudd,
Ne a ddeiryd ei ddeurudd.—

Dydi yw'r dyn, du dewr doeth,
A'm gwr yw'r anwr annoeth; 20
Dydi yw'r corph am gorphen,
Yntau yw'r cysgod hynod hen!

piece of poetry
 Y fo yw'r briddell, ddichell ddu,
 Dithau 'm henaid canaid cu ! 24
 Fy mugail yw, magail arw,
 Dithau ym llaw doeth o'm llw,
 Coelia dan goed a ddodais,
 Nag ammau y geiriau ar gais." 28

“ Dygaist des a gwres i'm grudd,
 Dyn fawr-falch,—da iawn Forfudd !
 Fy mendith ym mhob rhith i'th ran,
 Am dy addaw mwyn diddan ! 32
 Ef a ddaw byd, bryd brydu,
 Ar wr dig wedi'r eiry du ;
 Cân yn iach i'th goegfachwr,
 Na chyd fydd i'th ddydd a'th wr : 36
 Na phar i Eiddig, ddig ddu,
 Llawn och, mor llawenychu,
 Na chaffwy' dda oddi fry,
 O cheid modd o chydmyddy !” 40

CX.

Y CEILIOG DU YN LLATAI AT FORFUDD.

“ **G**YDAG ieir cei dy garu,
 Y ceiliog dewr a'r clog du :

Cwrel-ael yn caroli,
 Cyfliw bais fal cofl y bi. 4
 Cydwr fry coed ieir y fron,
 Cwbl o ammod, cyw blowmon ;

Castellwr

Castellwr, diddanwr dyn,	
Casulwyrdd edn cefeilwyn.	8
Ysgutyll yn cynnull cad,	
Esgyd 'wybr, ysgod abad.	
Ysgwl du ym mlaen ofgl dâr	
Esgoblun mewn ysgablar .	12
Delw eglwyfwr dail gleision,	
Delw'r brawd, bregethwr bron.	
Dy <i>lifrai</i> o'r mwrai main,	
Dy lawes o dew liain;	16
Dwbled yt o blu y dôn,	
Dwy-ael dy fentyll duon.	
Crefyddwifg yt a wifgwyd,	
Crefydd ferch, crefyddwas wyd:	20
Ni mýnyd, ben ymwanwr,	
Bwyd y dydd, ond bedw a dwr:	
Bwyd o frig coed bedw y fron;	
Bwyd ieir mewn bedw irion.	24
Dy waith fydd dwywaith bob dydd,	
Er eu mwyn, ieir y mynydd,	
Yn ael coed cynnal cadoedd	
A rhif gwyr tra rhyfig oedd!"	28
" Gwyddost gyfran ar lannerch,	
Holl gampau mesurau ferch.—	
Beiddiwr aer, bydd yr awron	
Latai ym at eiliw tòn;	32
Cyfeiria accw yforu,	
Y dwyrain deg, aderyn du,	
2	Oni

Oni ddelych i ddolydd	
A dyffryn gweddeiddwyn gwýdd;	36
A phrif a fon, fferf fwyfwy,	
A ran y ddol wair yn ddwy;	
A dail yn lled eilio'n llawn,	
Ag adar gogyfoediawn.	40
Disgyn edn, dós gennadwr	
Ar lwyn dail, ar lan y dwr;	
Gwyl o'r coed, gwylia wr cain,	
Hael dewr, am haul y dwyrain.	44
Degle'n nes, dwg i liw Nyf	
Ddeg annerch, oddi gènyf.	
Dan arwydd ddoc, dawn i'r ddyn!	
Erchi ym ei gorchymyn.—	48
Doe yn llan ei charu dan llaw,	
Ag o beth ei gobeithiaw :	
Dywaid i wen ysplennydd,	
Deled i oed, deuliw dydd!	52
Os daw, nos da i'w hwyneb,	
I fynydd, ni wybydd neb."	

CXI.

YR HUN FELUS, Y BARDD YN BREUDDWYDIO
AM FORFUDD.

NOS da i'r fernos dawel,
Neithiwyr, mi ai gwyr heb gel;
A channos da'n ychwaneg
i'r gwely ai dily 'n deg.

Yn

Yn ol anhunedd, meddir,	
Yn hwn y cefais hun hir,	
Yn gweled fy nyn gulael	
Drwy fy nghwfg, deryw fy nghael.	8
A'm anwyl gyda minnau,	
Lle nid oedd ond llai na dau ;	
Yn cilio 'n glyd ael yn glos,	
A breichiau, heb fawr achos :	12
Gwyn y myd gwen a'm edwyn,	
Tra fu nos yn troi fy nyn	
O'r llaw, er dyhuddaw dall	
Er lliw eiry, i'r llaw arall.—	16
O Fair ! ys teg o forwyn,	
A fu ar fraich faich mor fwyn !	
Simion wirion a orug	
Ei Dduw yn ei gofi a ddug.	20
Cefais fal y gwr cyfion,	
Cofi aur deg cyfliw a'r dôn ;	
F'anwylyd drwy wynfyd draw,	
Fain Olwen, rhwng fy nwyllaw !	24
Os nef a geifiwn ofyn,	
Fy nef oedd weled fy nyn :	
Dihirach, afrwyddach fry,	
Dihuno wedi hynny.	28
A bun wrth fy rhaib innau,	
Dydd a fu nid oedd fau :	
	Nid

Nid oedd oer ond a dderyw,
 Ni chyfgwn tra fyddwn fyw. 32
 Rhoddwyd ym, rhywdda' damwain,
 Hun curaid am f'enaïd fain :
 Hun o nef fry, henwaf radd,
 Hun o'm hoedl, honno 'm hadladd. 36

O Dduw ! er nad oedd ddeuddyn,

A gaf yrhawg gyfryw hun ?
 Ni bu mewn gwely, dyn bach
 Fal *ofai*, hun felyfach ! 40
 Hun Bawl abostawl oedd bêr,
 Hon oedd bêrach o'r hanner :
 Hun y feithwyr yn hunog,
 Hun Melwas dan y glas glog ! 44
 Ni chae wr, nych a wared,
 Hun bach ddigrifach o gred !
 Hun Ieuan yn f'amcan fu,
 Ban roes i ben ar Jesu ! 48
 Rhyftud sant, rhyw yftod ferch,
 A'i elinedd ar lannerch,
 A'i ben ar Ddwynwen enyd,
 Huno bu'n hwy'a'n y byd.— 52
 Tristeais lle i'm trais dihun,
 'Trist wyf na bai hwy fy hun !

CXII.

Y DEILDY.

HERBER o ddail gwiail gwiw,
Hir ddadl o ferch hardd ydiw !

Campus lle cefais gusan,

Cwmpas îs bedwen las lân.

4

Hwn am cudd rhag cyhuddwr,
Bach anrhaith gydymaith gwr !

A deildy ferch i ferched

Ar dâl glyn, îr adail gled ;

8

Cerdd ddiddig, câr i ddeuddyn,

Côr adar mewn branar bryn :

Main bebyll, mwyngyll mangoed,

Hoenwar ai câr, heiniar coed.

12

Ar ael maingc hir wiail mai,

Cuddigl gwyngyll a'm cuddiai.

Hoywddyn yno bum heddiw

Fal *ancr* dan y gwyrddancr gwiw,

16

Yn aros dŷn feindlos fwyn,

Dawn arlwy ferch, dan irlwyn.—

Yno'dd oedd, mae yw choddi,
Balch gydymaith maith i mi :

20

Glwys o edn glas ei adain,

Ceiliog bronfraith, mwyniaith main :

Blingar

Blingar ar imp ei chwimpin	
Crechwenfain g'oedd, a'i floedd flin.	24
Cadeiriodd lwyn coed eres,	
Cangau flin tònau flaen tes ;	
Lle daw'r fun, d'lueiddfun dlos,	
Lle cain yw, lle cân eos ;	28
Hynod yw ei glod gan gler,	
Hirbarch i hyn o <i>Herber</i> !	

CXIII.

DUCHAN I'R GARREG LEFAIN A ATTEBAI Y
BARDD YN GALW AR FORFUDD.

Y CHYDIG o gerrig geirw	
Un arfer, widdon oerferw,	
A'r garreg hen gurog gau,	
Gyftoges drwsfgl gyftagau !	4
Mwy y ddyweid heb beidiaw,	
Ar ael y glyn ar ol gwlaw,	
No Myrddin fonfawr mawrddig,	
Fab Saith Gudyn, y dyn dig !	8
Agos ym ag i'm siòmi,	
Yn eryl o'i hymyl hi ;	
Ac aros merch goris maes,	
Dan goedlwyn, dinag adlaes.—	12
Hy hi i'm ceisio i'n wyl,	
Minnau yn ceisio em anwyl :	
	Fal

Fal y ddau ychen, hen hy,	
Fânog, ba beth y fyny.	13
Galw bob un ei gilydd,	
I'm gael i gyd da fyd fydd;	
Fi a'r fun, fy aur fenaig,	
Yn gwasgod maen, graen y graig.	19
Er fyn y daeth gyn ifed	
Yr ymddiddan i'm grym gred,—	
Atteb a gwrtheb yn gau,	
Yn ei hiaith, a wnae hithau!	24
Diliw o'r ferch, delwy'r fain,	
“ Dala ofn rhag dy lefain.	
Ffuanaidd rydd ffo yna,	
A phwy o ddyn ni ffoe'n dda:	28
Artaith oer, duoer dyblyg	
Ar freunant y creig-nant cryg.—	
Cyrner a fref, fal cornfawr,	
Cyrner foel fal caer ner fawr.	32
Mae naill y mewn ei hellyll	
Ynddi, hen almari hyl,	
Ai cwn yn y carreg cau,	
Sy'n cogor, a'i fwn cawgau:	36
Gwaedd hunlle 'n lladd gwydd henllom,	
Goflef gaff gref dan gift grom.	
Gwiddon groch yn gweiddi'n greg,	
Er gyru ofn o'r garreg.	

Llidwawr rif, lled warafun,
 Lluddiodd fi lle dd'ocdd fun ;—
 O lluddiawdd y wawdd ei was,
 Mesl iddi am y luddias !

44

CXIV.

DUCHAN I'R BWA BACH AM DÒRI LLWYNI
 LLE CYNHALIAI Y BARDD OED A MOR-
 FUDD—MAWL I'R EOS.

MADOG ab Gruffydd wydd-daer,
 Medri aur glod, mydrarf glaer ;
 Cynnydd Mordaf, a Rhydderch,
 Canwyr a synwyr y ferch. 4
 Cywirach oeddyd na neb,
 Cyweirdant y cyweirdeb :
 Ti a ddaethofst at Ddafydd
 Ab Gwilym, a gwawdrym rudd. 8
 Ai cof oll o'm cyfeilliach,
 A'm cwyn am y bedwlwyn bach ?
 Am aur wyf fi, ei ddiosg
 Heb ymladd, heb ladd heb lofg. 12
 O Eiddig oerfel iddaw !
 A'i gaib, wb o'i raib ! a'i raw :
 Afraid yt ddala trymfryd
 Am bren, na bedwen o'r byd !

Tra

- Tra gatai Dduw y celyn,
 Ni's llysg ac ni's diysg dyn :
 Ac er a ddel o ddryccin
 Ni bydd llwm, na chrwm, na chrin. 20
 Di gwynid, dioer, yn llwyr
 Be darffai yt, byd orffwyr,
 A ddarfu ym, mau lym lid,
 Nod mwy ofn, neud mau ofid ! 24
- Nid oedd ym o ddiddanwch,
 Na dyhuddiant, trachwant trwch !
 Na cherdd ar fedwen wen wiw,
 Ond Eos loywdlos lwydliw 28
 Synia arni os gwely
 Ystfowraig mydr, gaen hydr hy,
 Serchog y cân, dan y dail,
 Salm wiw, is helm o wiail ! 32
 Deolwraig ar fynraig fwyn
 Daffithlen mewn diffeithlwyn.
 Cloch aberth y serchogion,
 Claer chweg, a theg yw ei thôn ! 36
 Bangaw fydd ei hun bengerdd,
 Ar flaen y wialen werdd :
 Boreuwraig ferch ferch firain,
 Burddu drem uwch byrddau drain. 40
 Chwaer Cyhelyn, befrddyn bach,
 Chwibanogl, chwe buanach !

Meistrres organau Maeffran	
Na chant, o'r cildant y cân.	44
Ni adewais y' Ngwynedd,	
Er pan aeth, ond waethwaeth wedd!	
Lladrones fach llwydronell,	
Llatai ni weddai un well.—	48
Poed ar ddor y pibori,	
Amen fyth! o mýnaf fi,	
Y doter gynnifer un,	
Ai ditiodd y' Nghoed Eutun.	52
Yn y fro tra fynno trig,	
Yno deil y nadolig:—	
Bydd serchoccaf lle y bo,	
Da gutorn, Duw a'i gatto!	56

CXV.

YMDDIDDAN A'R BARCUD YN Y LLWYN
WRTH DDISGWYL MORFUDD.

A Mi noswaith, nid gwaith gwych:
Yn aros rhiaian eurwych:

Ac yn disgwyl yr wylan	
Fwyn arafaidd lariaidd lân,	4
Gwelwn Farcud clud clodfawr,	
A ffêl a mwyn, a phlu mawr,	
Yn disgyn fal dewin dwys,	
Bur edyn, o baradwys.	

O falchder

O falchder gwnai f'aderyn
 A'r-dôn fiwrl dewi yn fyn ;
 Sefais innau heb fonio,
 Yn fud yn ei ymyl fo ; 12
 Fo ddaeth fy ngwalch balch, heb wedd,
 Yn dawel yn y diwedd.

“ F'anwyl pa beth a fynni
 Dan fedw teg ?—ynfyd wyt ti ! ” 16

“ Aros haul yr Ynys hon,
 A gorwedd ar fein geirwon.”

“ Rho Duw ! ffol wrth dy holi,
 Rhod yt well !—yr ydwyd ti ? ” 20

“ Dig wyf am ddyn deg o wedd,
 Ar gerrig yma'n gorwedd !—
 Er Mair dod gyngor i mi,
 D'enaid a gaiff daioni ! ” 24

“ Nid oes un cyngor ond un,
 Coelia a thyrd i'm canlyn ;
 A gad ferched y gwledydd,—
 F'enaid teg na wna oed dydd ! 28
 A gwrthod pob priodas,
 Ond gwaith y gog dan glog las.”

“ Ni byddwn i heb ddyn wen
 Etod, gedorwrach aren !

Rhaid i mi o rodio maes,
 Ymliw a'th adain emlaes.
 Garw yw dy barabl gwrol,
 Gad i mi ffo, gidwm ffol!
 Bydd gydymaith gloywiaith glân,
 Ymddiodda'n well ymddiddan!"

36

CXVI.

MAWL I FAI, A DYCHANU Y MIS DU.

HAWDDAMOR, glwyfgor glasgoed
 Fis Mai, o'i leifion dai doed!

Cadarn farchog, ferchog fal,

Cadwynog feistr coed anial;

4

Cyfaill cariad ac adar,

Cog a ferchiogion ai câr:

Cennad naw ugain cynadl,

Caredig urddedig ddadl.

8

Mawr a fydd, myn Mair! ei fod,

Mai-fis difai, yn dyfod

Ar ddail arddel frwd urddas,

Yn goresgyn pob glyn glas!

12

Gwisgiad praff, gwasgod priffyrdd,

Gwisgai bob lle a'i we wyrdd!

Pan ddel yn ol rhyfel rhew,

Pill doldir y pall deildew,

16

Gleifion fydd, Mai grefydd grill,

Llwybr obry lle bu'r Ebrill.—

I ddaw

A daw ar ucha' blaen dâr, Caniadau cywion adar,	20
A chog ar lan pob rhandir, A chethlydd a haf-ddydd hîr !	
Ac wybren hoyw ar brynhawn, A fydd glwyfwydd, a glaswawn ;	24
Ag adar aml ar goedydd, Ac irddail ar wiail wÿdd ;	
A chof am Forfudd, f'eurferch ! A chyffro faith nawtro ferch.	28
Anhebig iw'r mis dig du, A gerydd i bawb garu :	
A bair brithwlaw, a byrddydd, A gwynt yn yspeiliaw gwÿdd ;	32
A niwl gwyn yn ael y gwynt, Yn diffriw canol dyffrynt ;	
Ac wybren dremled ledocer, A'i lluch yn gorchuddiau'r lloer ;	36
Ac annog llanw, ac anwyd, Ac mewn naint llifeiriaint llwyd !	
A llawn son mewn afonydd Yn yfu dwr, nos a dydd ;	40
Ag oerfel rhyfel, a rhew, A llaefglog a chenllysglew.—	
Del iddaw, rhyw addaw rhwydd, Deuddrwg am ei wladeiddrwydd !	

CXVII.

MORFUDD YN HEURU I'R BARD D HENEIDDIO.

DAN y rhod, dyn oreuryw,
Da Forfudd finoblrudd fyw!

Di-lwch riain dâl uchel,

Er dig i'r byd, dygi'r bêl!

4

Clod awen, goleuben gwlad,

Gwawr eurner, ai gwir arnad,

Ddywedyd na fynd, fun,

I chwarau wr a chorun?

8

O ddyn! pam loer ddinam lw

I'r hōnaist y gair hwnnw?

Nid oes deityn, fun feinael,

Ar brydydd, hoyw Forfudd hael!

12

Er syrthio'r gwallt, cwnfallt cur,

Ar fy iad, erfai awdur!

Am hyn i'r wyf rhwymglwyf rhaid,

Fy mhoen Morfudd a'm henaid!

16

Disglair haul, dyfogl o'r heli,

Ddeuliw tes a ddylyd ti,

Berw enwog nwyf burwen gnawd,

Bwrw un deityn barawd?

20

Eithr oroen, iaith oreuryw,

I'th fardd gwynfydig i'th fyw!

Er fyrthiaw, breuddwydiaw brad
 Wyth gur, ei wallt o'th gariad, 24
 Ni bydd un Dafydd difai,
 Na bum *novis* ym mis mai!
 Ni wisgais, dileais lid,
 Na gwiw ben-gwff, nag abid; 28
 Ni ddyfgais gwbl drais o drin
 Ar wiw-ledr air o Ladin.
 Nid llwyd fy marf, arf erfai,
 Nid lleddf fy nghorun, nid llai 32
 Na phan ydd oeddem, gem gu
 Einym gur, yn ymgaru!
 Aethost, wi! o'r gôst ar gamp
 Yth wely, bryd wyth wiwlamp, 36
 A'th freichiau, hoen flodau haf
 Em, yn dŷnion am danaf!

Ond nad rhydd gynedlydd gân,
 Gwir oll hōni'r gair allan, 40
 Awr ddi-falw, aur ddwys olud,
 Er hyn ferch, fy rhiaid fud!
 Dywaid pa un ai dewis
 Erof fi, ai aro fis? 44
 Erioed ni welais yr hyn,
 Euraid wyfl, a roe destyn,
 Na cheffid meddid i mi,
 Dyft yn orn, destyn arni.

Os gwrthod ffurf ammod ffydd,
 Gorug rwyf, gwr o grefydd,
 Er genau aur ag owmal
 I ti fy nyn arail tal, 52
 Bodlon wyf is bedwlywn iŷ,
 Etto fun iti feinir!

Os tremig hoen llathfrig haf,
 Fy nghrair, neu ornair arnaf, 56
 Morfudd hael, fwy arael fun,
 Fu'r gair am fy aur gorun.
 Rhyddwys, fy nŷn rhieddawg,
 Y rhoest y testyn yrhawg.— 60
 Oerfel ym, fy nyn eurŷai
 Eirian hwyl fuan haul ŷai,
 Dywaid fy nyn, a dewis
 Pa un a wnai, haul-ŷai-fis, 64
 Ai bydd gywir hir hoywrym
 O gariad di-ymwad ym,
 Dywaid ti i mi, fy nyn,
 Ni byddi, wyneb ciddun? 68
 Os edifar fy ngharu
 Gènyd y rhyw fyd a fu,
 Caf ran tra fo cyŷrinach;
 Câr Dduw yn ol, cerdda'n iach, 72
 Ag na ddywaid f'enaid fun
 Air chwerw am wr a chorun.

CXVIII.

Y SEITHFED A SAITH UGAIN CYWYDD I
FORFUDD.

Y Fun a wnaeth wayw yn f'ais
A garaf, ac a gerais !
Dy liw a wnaeth Duw lywydd,
Dy dâl fal llygaid y dydd ! 4
Dyw a roddes it' ruddawr,
Dy wallt fal cawod o aur ;
Dy lygaid fal dau liwgae,
Dy drwyn ar ddyd mwyn y mae ; 8
Dy fwnwgl yn dwf uniawn,
Dy frônau'n bellênau llawn :
Deurudd *ysgarlad* is ael,
Dull Llundain riain yw'r ael. 12
Dy wên yw'r puſh llawenydd,
Dy gorph hardd am dug o'r ffydd !
A'th fwyned fal nith Anna
A'th liw yn deg, a'th lun da ! 16
Dy fwyned dan do fanwallt,
Dy decced ! dyred hyd allt.—
Gwnawn wely fry yn y fro
Bedeir-oes mewn bedw irion ! 20
A *matras* o ddail glas glyn,
A *ridans* o'r mân redyn
A *chwrlied* rh'om a churwlaw,
Coed a ludd cawod o wlaw !

Gorweddfa lle bu Ddafydd	
Brophwyd, hir obraff oed hydd :	
Y gwr a wnaeth er gwawr Nyf	
Saith salm, bu faith i Selyf.—	28
Canaf innau o'm annerch	
Salmau o gusanau ferch !	
Saith gusan gan rianedd,	
Saith fedwen uwch ben ei bedd,	32
Saith ofber, faith offeren,	
Saith araith bronfraith ar bren ;	
Saith accen o'r awen rydd,	
Saith o gaeau, faith gywydd :—	36
Saith gywydd i Forfudd fain,	
Seth hoywgorph, a faith ugain.—	
Llyma glo cariad taladwy,	
Ni ddyly hi i mi mwy !	40

CXIX.

Y CYWYDD DIWEDDAF I FORFUDD.

P RYDYDD i Forfudd wyf, fi,	
Prid ei swydd, prydais iiddi,	
Cywyddau twf cu wiwddoeth,	
Cof hardd am dwf caeth-fardd coeth !	4
Ni bu ag hwynt, pwynt <i>ympel</i> ,	
Un organ mor annirgel !	
Mae'n dy ferch, unfam undad,	
Dan fy mron yn dwyn fy mrad	

Holl gwmpas y lledr-was llwyd,
O'r hyn oll i'r hennillwyd.

Rhoes iddi bob ryw swyddau,
Rhugl foliant o'r meddiant mau; 12
Gwrddlef telyn ag orloes,—
Gormodd rhodd,—gwr meddw ai rhoes.

Heuais, fal orohian,
Ei chlod y' Ngwynedd achlan; 16
Hydwf y mae yn 'hedeg,
Had tew,—llyna heuad teg!

Pybyr fu pawb ar fy ol
A'u "pwy-œedd?" ym mhob heol: 20
Pater-noster annistaw,
Pawb ar a gant, llofrdant llaw,
Ym mhob cyfedd, rhyfedd rhi'
Yw ei cherdd, yn wych erddi! 24
Tafawd o'm twfawd ganmawl,
Teg ci gwên, amen y mawl!—
Can's ar ddiwedd pob gweddi,
Cof cywir, yr henwir hi. 28

Chwaer ydyw, tywynliw tes,
I ferch Wgan, farchogez.
Un llais wyf, yn lle safai,
A'r gog, morwyn gyflog mai.— 32
Honno ni fedr o'i hanwyd,
Eithr un llais, a'i thorun llwyd:
Ni

Ni thau y gog a'i chogor,
 Crygu mae rhwng craig a mor; 36
 Ni chân gywydd, lonydd lw,
 Nag accen, onid—"gwccw!"

Gwŷs ym Mon mae gwas mynaich
 Fum i, yn ormod fy maich; 40
 Yr hwn ni wna dda ddeutrew
 Lafur ond un loyw-fron dew.
 Dilonydd bwyll, ddidwyll ddadl
 Dilynais fal dal anadl, 44
 Defnyddio i'w hurddo hi,
 Defnyddiau cerdd dwfn erddi!
 Yn iach bellach, heb allel
 Na chudd am dani, na chel! 48
 Talm fydd iddi, os tolia,
 Ac o dodir ar dir da:—
 Adyn o'i chariad ydwyf,
 Aed a gwynt dieuawg wyf! 52

Pan ddel gwafgar ar esgyrn,
 Angau a'i chwarelau chwyrn
 Dirfawr, fydd hoedl ar derfyn; 56
 Darfod a wna dafod dyn!
 Y Drindod, cyn cydfod cwyn
 Mawr ferw, Mab Mair Forwyn
 A faddeuo 'ngham dramwy,—
 Amen, ac ni chanaf mwy!

CYWYDDAU YR YMRYSON RHWNG DAFYDD
AB GWILYM A GRUFFYDD GRYG.

CXX.

G. GRYG YN GOGANU D. AB GWILYM O
HERWYDD EI DRASERCH AM FORFUDD.

T RUAN mor glaf yw Dafydd!	
Trwyddew o ferch trwyddo fydd!	
Eres yw Ddafydd, oeryn,	
Fab Gwilym gam, ddinam ddyn.	4
Gwas trahy, cywely cawdd,	
Gwewyr ganwaith a'i gwywawdd!	
Hefyd, y mab anhyfaeth	
Yn llochi cerdd,—llechu caeth!	8
Maith eiddilwaith ei ddolef,	
Mam i Dduw!—i mae, medd ef,	
Artaith ddirym ar Gymro,	
Eres yw ei fyw y fo!	12
Gwewyr, rhif y fyr, y fydd	
Yn difa holl gorph Dafydd:	
Nid gwayw terfysg ym mysg mil,	
Nid gwayw Iddw, ond gwayw eiddil;	16
Nid gwayw y'nghefn, wiwdrefn wedd,	
Nid sylwayw, onid salwedd!	
Er dengmlynedd i heddiw	
Dafydd a ddywawd, wawd wiw,	Fod

Fod yntho gant, ond antur,
 O frathau dyrnodau dur!—
 Celwydd, mwyn brydydd mewn brad,
 A draethodd Dafydd, druthiad ! 24
 Pei bai Arthur, ddur ddewrgorf
 A wnai ffyfg derfysg ar dorf,—
 Gwir yw, pe bai 'r gwewyr oll,
 Cynnyrchiol mewn can archoll, 28
 Gwyllt ryfel a gynhelis,
 Gwir yw, na bydda fyw fis!
 Ym mhob rhyw fan, gran grynwyf,
 Mair a glyw, mae mawr ei glwyf ! 32

Chwaethach meinwas yw'r gwas gwiw
 Gweinidog cerdd gwan ydiw;—
 Och ym ! pe's brathai Gymro,
 A gwayw o Fon ond gwae fo ! 36
 A'i eurlaw ar ei arloft,
 Dan ben i fron don yn doft !
 O byddai farw y bore',
 Yn fyw, truan yw, tu'r ne', 40
 Chwaethach crybwyll mewn pwyll per,
 Llefain rhag gwewyr llifer.
 Enbyd iddaw, rhag praw prudd
 Angau am arfau Morfudd ! 44
 Eil i liain yw ei lias,
 Ei liw ag arfau a lās !

Y'nghred y mab arabddoeth,
 Cyd foed yn wr campus coeth, 48
 Y gwnai wr call arallwlad
 Cwyn a faeth irwyn a fad.

CXXI.

DAFYDD YN ATTEB, GAN HEURO MAE
 BENTHYCCA CERDD YR OEDD G. GRYG.

GRUFFYDD Gryg wyg wag awen,
 Grynedig boenedig ben,
 Cyn-ofydd cerdd bun un-flwydd;
 Coeg yw un dyfiad cyw gwydd. 4

Nid llai urddas, heb ras rydd,
 Na gwawd, geuwawd o gywydd;
 Cywair ddelw cywir ddolef,
 Cywydd gwiw Ofydd, gwae ef! 8
 Un a'i cais arall a'i cant,
 Enw gwrthgas, un a'i gwrthgant,
 Un a'i teifi yn oed diflas,
 Hen saw ei, hwn a fo cas. 12

Telyn, ni roddwyd dwylaw
 Ar ei llof, glain irgorf gwlaw:
 Ni warafun Bun o bydd
 Ei cheuedd, gyda'i chywydd, 16
 Yn nhafarn cwrw anhyful,
 Tiner a'i cant wrth fol tiner cul.

Cwrach

Cwrach memrwn, wefgrwn waith,
 I'r dom a fwrwyd ymaith ; 20
 Diddestl, wrth ei fedyddiaw,
 Ei bennill ef, bin a llaw.

Ba'r achos i barnafam
 Beio cerdd lle ni bo cam ?— 24
 Cam amcan yw'r awenydd,
 Draw i'm diswyddaw y fydd.
 Gruffydd, ddigudd ymddygiad,
 Ab Cynfrig, Wyndodig dad : 28
 Gwr heb hygarwch gwawdydd,
 Gwyro o'i ben gerdd y bydd.
 Crair pob ffair, a ffurf gweheirdd,
 Cryglyfr bost, craig lefain beirdd. 32
 Nid oes lle mae maith y medd
 I geiniaid cerddau Gwynedd,
 Eithr tòri athrod hiraen
 Braisg gof yw y brisg o'i flaen ! 36

Ni chán bardd wiw hardd, ei hun,
 Gywydd i ddyng deg addwyn ;—
 Ac ni chán Gruffydd, brudd braw
 Gwedd erthwch, gywydd wrthaw. 40
 Pawb a wnai adail pybyr,
 O chaid gwýdd, ag iechyd gwyr :
 Haws yw cael, lle bai gwael gwýdd,
 Siwrnai dwfn, faer na defnydd.

O myn

O myn wawd, urddwawd eurddof,
Aed i'r coed, bènadur cof.

Nid tra-chyfrwys, lwys lysenw,
Ei gywydd clod, hynod henw ; 48
A fai raid o fwriadau,
A defnydd ei gywydd gau ;
A'i law ar ganllaw'r geinllwyr,
Rhydain hên a red yn hwyr. 52

Caned fardd i ail harddlun,
Gywydd o'i henwýdd ei hun ;
Rhoddaf, anwylaf yn ol,
Rybydd i Ruffydd ryffol ;— 56
Taled y mab attaliaith
Tâl am wawd, talm ym o'i waith.

CXXII.

YMDDIFFYNIAD G. GRYG, YN DANGOS Y
MEDRAI GANU.

GWYLLT yw, ni wn ai gwell ym
Gweled Dafydd ab Gwilym,
A'i law dwyllfraw, elw dullfreg,
Dau-wynebydd Dafydd deg ! 4
Da i'm gwydd ysgwydd esgud,
A drwg i'm habfen, a drud.

Dywaid i wyr y Dëau,
Dafydd, ar ei gywydd gau,

R

Nad

Nad oedd ym ddim ond gwawdlef;—
 Eithr ei ddyfg athro oedd ef.
 Dywaid gelwydd, myn Dewi!
 A phrofer pan fyner fi! 12
 Tyngodd na wnaif a'm tafawd,
 Gorau gwr, ond gwyro gwawd;
 Arwydd na fynwn eiriawl,
 Wyro ermoed, air o'r mawl! 16
 Syml hwylys, os aml holion,
 Os hoff gan Ddafydd ei fon,—
 Hoff gan bob edn aflednais,
 Ym medw gled, lwyfed ei lais! 20

Dryglam oer, drwg glwm eiriau,
 I'r dyn o honom ein dau,
 A difa ei ben, a'i dafawd,
 Lle bai a newidiai wawd! 24
 Er bod cryg, ynnig enni,
 Yn nhwf dig fy nhafod i,
 Nid yw ungamp nid angerdd,
 Nid cryg, myn Mair, gair o'r gerdd 28

Hobi-bors ym mhob gorfedd,
 I fae hoff ni feiai wedd.—
 Degle'n nes, dwy glun esflyth,
 Diflas wyt, dan dafu fyth: 32
 Dilys na bu hudoliaeth.
 O ben malwen, wythen waeth!

Ail yw'r organ ym Mangor,
 Rhai ai cân er rhuo'n y côr. 36
 Y flwyddyn, erlyn oerlef,
 Daith oer drud i daeth i'r dref
 Pawb o'i goffr a roi offrwm,
 O'r plwyf, er a ganai'r plwm, 40
 Trydar i daerfar ar darf,
 Brydydd yw Dafydd dewfarf:
 Hoff oedd y' Ngwynedd, meddynt
 Yn newydd, ei gywydd gynt.— 44
 Bellach gwywach ei gywydd,
 Aeth y'ngwyllt ei waith y'ngwýdd.

Paham am gam Gynræg,
 Na wyl mab Ardudfyl deg 48
 Pwy yw ef? ddig-lef ddeu-glwyf,
 A phwy wyf innau?—hoff wyf!
 O bai deccaf gan Ddafydd,
 Heb gel, gaffael rhyfel rhydd,— 52
 Bwgwl gwlad fydd rhuad rhai,
 Bawddyn oedd na'm rhybuddiai,
 Rhag fy nghael y'ng hwlwm coddiant,
 Yn lledrad, fal y cad cant; 56
 Ceisiodd fi, casäodd fudd,
 Rheibiwr y gerdd, heb rybudd;
 Ni roi neb, ac ni rown i
 Seren bren er ei söri!

CXXIII.

DAFYDD YN ATTEB DRWY YMFFROST, AC
YN HERIO G. GRYG.

GRIFFT y plwyf ei grefft ai plyg,
Graffei ddeigr Gruffydd Ogryg;

Dihareb wr du, erof

Da y cân, dieuawg cof.

4

Ymannerch teg, o mŷnai,

A gair caredig a gai;

Ac oni fyn, gefyn gau,

A fŷnwyf a wnaŷ innau!

8

Nid gwiw er ymliw am lais,

Wadu 'r hyn a ddywedais;

Na bai raid tyngnaid tangneŷ,

Ys aml wawd, gwr ŷmŷl yw ef.

12

Llyma 'r tyŷt, lle mae'r teŷtun,

Gwardd hir, yn ei gerdd ei hun;

Cynt i'n gŷydd i cânt yn gerth,

(Cefn i'r Dudur ab Cyfnerth)

16

Ym, er march gŷydd, hydd hoywddaint,

Ag i'r organ ŷeinian faint;—

Caniad talm, cyn oed doleŷ,

Cenau ŷaer, nag y cânt ef.

20

Pam i rai ddifai ddefawd,

Pefr nerth dros dalu gwerth gwawd,

Was

Was dewr hy ei west yrhawg
 Ar Dudur, wr odidawg? 24
 Myned fab i gydnabod,
 Mulder glew, mold ar y glod;
 Ac na fyned, ced nid cel,
 Ar ddychan arwydd ochel. 28

Ynfyd yw i wiw fyw was,
 Anfon anrhegion rhygas:
 O Fôn, holion a helir
 I mi, hyd Bryderi dir.— 32
 Henw 'y ngwlad yw Bro Gadell,
 Hônaid ei gwyr hyn neud gwell!
 Yftod o'i dafod a dyf,
 Yfto garth, os dig wrthyf, 36
 Deuwn i gyd, da fyd fu,
 Lawlaw rhwng ein dau loywlu,
 Ymbrofwn od ym brifeirdd,
 A dau dafawd, hyrddwawd heirdd; 40
 A'n dwy gerdd ferth, dig yw'r fon,
 A'n deu-gorph ffynedigion!
 A'n dau dafawd, breuwawd braw,
 A deulafn dur i'n dwylaw,— 44
 A gwrdd hwrdd ar heirdd wychdraed,
 Ac o ryfel a el, aed!—
 A gaded ym ei ddigoeddi,
 Gwden ym, o gadawn i!

Dyrnawd o hirwawd herwa,
 Yn rhad gan ei dad nid â!
 O bydd heb fôri, cri cryf,
 Digynnen ydyw gënyf, 52
 O fŷr, lle gwefgyr gwafgwyn
 O'm dawr, Gwyn ab Nudd i'm dwyn!

CXXIV.

GWRTHATTEB G. GRYG, YN ANNOG DAFYDD
 I YMLADD.

DAFYDD! pam nad edifar
 Dyfu 'r hyn a fu o fâr?
 Rhoed ethrod ammod imi,
 Rho Duw mawr y rhad i mi! 4
 Credaist ef, croyw-dyft ofer,
 Crediad yw a glyw y gler.
 Dwy och ym o'u dychymig,
 O'm dawr o dug orn y dig! 8

Mawr oedd gënyd dy fryd fry,
 Mwyfwy dy son na myfy;
 A bychan a rybychud
 Im' o gerdd, rym agwrdd ddrud! 12

Amlwg dy chwant i ymladd,
 Aml am ras, a mul am radd;—
 O'm nwyf, nad arhowyf yr haf;
 A chael fy mun, o chiliaf!

Er un-far-dd, ofer ynfyd,
 Droedfedd, na modfedd fy myd!
 Mawr dy son am ddigoni,
 Meddyt, dewr iawn oeddyt ti!— 20
 Dewis Dafydd, a dywaid
 Ym beth a fŷnych, neu baid,
 Ai ymfang, wr eang wg,
 Am radd, ai ymladd amlwg? 24
 Ai dannod, ac ymdŷnu
 Tros dwr, wr trahäus du?
 O fŷraift, od wyd farug,
 Os aml dy ffull, fym dy ffug, 28
 Dod y mau, bw h wman byd,
 Dy anfodd wr du ynfyd!
 Mae rental, mi a wrantwn
 Ar led dy gw g wll twll tw n. 32
 A llwydd y' ngwydd llu ddengwaith
 Ymbrofi a thi o'th iaith!
 Ni wys o gorph na orphwyf,
 Neu o gerdd, anniog wyf! 36
 Down i gyd, gwyr dinag ŷm,
 A deu-gledd odidawglym,
 Prifenw 'n dysg, profwn ein dau
 Pa wr ym mrwydr, pwy orau! 40
 Dafydd, o beiddir dyfod
 A main gledd, o mŷni glod,
 Duw a ran rhwng dau angerdd,—
 Dyred i'r cyrch, daradr cerdd!

Aed i ddiawl, dragwyddawl dro,
Y galon lefr a gilio!

Trwch iawn i'th farnaf Dafydd,
Trist a fu Dyddgu o'r dydd; 48
Didrist wy', ffieiddwy' ffo,
Didrist Gwerfyl a'm didro!
Gwae Ddyddgu, ddyn gweddeiddgall,
Gwyn fyd Gwerfyl ni wyl wall! 52

Llew ydwyf cryf, llo ydwyt!
Cyw'r eryr wyf, cyw'r iar wyt!
A dewr ydwyf, a diriaid,
A rhwyfsg bonheddig yn rhaid; 56
A cherdd ben y fydd gènyf,
A Chryg i'm galwant, a chryf!
Ag ni'm dawr, newyddfawr nwyf,
Byth yn ol beth a wnelwyf! 60
A thrawaf, heb ethrowyn,
A min fy ngledd dannedd dyn!

Bychan iawn a rybuedd,
A gair gènyf fi o ged. 64
Annodd i brydydd unig
Ymmwrdd a dyn agwrdd dig:
Medra' bwyll, a mydr o ben,—
'Mogel!—nid wyf Rys Meigen!

CXXV.

DAFYDD YN ATTEB I DAWELU G. GRYG.

GRUFFYDD Gryg ddirmyg ddarmerth,
Grugiar y gerdd fomgar ferth,

Mesl ar dy farf yn Arfon,

Ac ar dy wefl mesl ym Mon!

4

Doeth wyd, da fu Duw a thi,

Dan nyddu gwg, dy noddi.

Diange rhag cler yn eres

I'r wyd, tew lygrwyd dy les:

8

Rhyw elyn cerdd rheolud,—

Rheola dy draha drud!

Ffraeth arfaeth, erfain haerllug,

Ffrwyna, dyffygia dy ffug;

12

Gwahawdd nawdd, nyddig fuost,

Gwahardd di fastardd dy fôst!

Gwae di na elli 'n hy hyn,

Gwadu'r cwbl, gweawdr copyn?

16

Am ddeu-gyw, ammau ddigawn,

Eryr ar iâr, oerwr iawn!

Gair ar gam, rhyfig erwyr,

Garw dy gerdd, y gwr du gwyr!

20

Di wyl dy hwyl i hoywlys

Di-elw o ddyn, ei alw 'dd ys,

“Draenen gwawd,” drueni gwedd!

Neu “eithinen iaith Wynedd.”

A

A chadw cam, o chyd cèmir
 No thi ar fordwy a thir,
 Daith draws, ni wnei dithau draw
 Amgenach nag ymgeiniaw :
 Hy fydd pawb dan hoyw-wýdd perth,
 Yn abfen ofn wynebsferth.

28

Lle clowyf, heb loyw nwyf lyg,
 Air hagr o'th gerdd, wr rhygryg,
 Talu a wnafl leiaf ludd
 Driphwyth o wawd it' Ruffudd.
 Ni bydd im' un farn arna',
 O beiddiwyf hyn ni bwyf há,
 Na'th ofn, ni heuddaist annerch,
 Na'th garu, nes heuddu ferch.

32

36

Af i Wynedd aml wledd ym
 Ar dy ddr, wr du dirym :
 Os cadarn dy farn arnaf,
 Main ag aur ym Mon a gaf,
 Tithe' o'r lle 'th adwaenir,
 O doi di i'r Dëau dir,
 Ti fydd, cydbar far y farn,
 Broch y'ng'hôd, braich anghadarn !
 Cawr dilyw, cair dy weled
 Heb groeso yn crwydro cred !
 Cystal wyf, cais dy loyw-foes,
 I'th wlad ti, a thi i'th oes !

40

44

48

Gwell

Gwell na thi, gwall na'th eiddun,
Glud fy hawl i'm gwlad fy hun! 52

Trafferth blin yw yt Ruffudd,
Chwyrn braw, od a'r chwerau 'n brudd!
Yftyr di Ruffydd ruddlwm
Bod blaen dy dafod yn blwm, 56
Gènyt ni ddaw yn ddilestair,
Druan wr, draian o air!
Nod difal, onid twysaw
Gwr dall ar draws ysgall draw. 60

Da i gwn, wiw gyftlwn enw,
Ditiana' nad wyt un-enw,
A Meigen Rys, megin refr,
Magl fioneg, heb ofeg befr! 65
Mawl ni bu mal i buost,
'Mogel di fod mwygl dy fôst!
Yn Rhys wyrfaeu rhus arfer
A lās a gwawd alas gwer. 68
I dau dithau, da deuthum
Sarhaed fi, fyr hoed a fum.—
Mi a wn nad wyd llwyd-far-dd,
Un enw fyth yr anhy-far-dd 72
A Rhys Meigen, rhos magawd:
Gwn fo lās y gwas a gwawd;
Gallai fod am dafodau,
Unwedd ych diwedd eich dau.

CXXVI.

GWRTHATTEB G. GRYG.

GWERFYL wawr eddyl ryddoeth,
Gwac fi fod cydnabod coeth !

Mae'n rhaid ym, yn rhyw dymawr,

Oedi dy wawd,—ydwyd wawr l

4

Aml o'm tafawd dy wawdair,

A maint i'th gerais, myn Mair !

Medrai ganu, mae drwg annel

Yn llestair cerdd, llaester cel.—

8

Dafydd, eiddil, ab Gwilym

Ni âd o anghariad ym

Dychanu neb anhepcor,

Na phrydu mwy i wen-ffrwd mor !

12

Na fôr, oleuliw naws hardd,

Werfyl er mwyn dy wirfardd !

Tra cyfan i'm diddanwyf,

Dôs yn iach un difon wyf.

16

Tudur Goch, glawrllyd froch gler,

Ym mhob glyn gelyn y gler ;

Cwyno a wnaf rhag cyni

Cenau tom, canu iti !

20

Nychdawd i'th farugwawd fur,

Nocht ydwyd, yn iach Dudur !

Rhaid i Ddafydd, gwehydd gwawd,

Ddial yr hyn a ddywawd.

Cytgerdd

Cytgerdd eos mewn coetgae
Cytgam ar mawrgam i mae.

Nid teg gan neb, nid digam
Myn llaw y Pâb fab ei fam ; 28

Am radd y mae 'n ymroddi,
Ymryson ym Mon a mi
Undad nid wy' tra bwy' bardd,
Nag unfardd a'r goganfardd ! 32

Y mae faith o gydymeithion
Ym, yn Aberffraw ym Mon,
Aml eu rhoddiad profadwy
Am un i Ddafydd, a mwy, 36

Mawr eisio cerdd ar glerdyn,
Mal Dafydd awenydd wyn.—
Herio ymladd, cyn addef
Ym mlaen gwawd ei dafawd ef ! 40

Da tybiawdd gael gafael gall,
Llufg ongl, ar ddyn llefg angall ;—
Diofn i'r bardd o'r Dëau
Fyddaf ni thawaf, o thau ! 44

Fy ngherdd yn erbyn fy nghas
A rof, am na bum ryfas.
Am cerdd fawr dan fedw laswydr,
Am callder a'm hoywder hydr. 48

Am fonedd ym a fenaig,
Am ddyddiant gwrygiant gwraig.—

Gofyner *herber*, hirbell
 Ardufyl, o Werfyl well;— 52
 Gwyr ymoglyd anudon,
 Gwr iddi wyf fi o Fon.—

Cefais ferch gan fun ferchog,
 Llawen ged, yn llwyn y gog; 56
 Nid er bôst na thrybestyd,
 Ond er adde' beie'r byd,
 Ac ar hon, ddyn gyfion gu,
 Ennillais fab gwan allu;— 60
 A'i henw ydoedd yno
 Yn Ddafydd o'i fedydd fo.—
 Mynd a wnaeth, yn grach-fachgen,
 Ar niwl baw, yn ol i'w ben; 64
 Mawr o'r orn ar gyfeiliorni,
 Tua'r Deheudir dir du!
 Ac ni ches mo hanes hwn,
 Oer ellyll, er a allwn.— 68
 Tybio 'r wy', nid wy' annoeth,
 Mae fo 'r prydydd newydd noeth,
 Gwedi cael, gwedi 'r calan,
 Droï Griffyn yn Wilyn wan. 72
 Cs mab ym oedd, gyhoedd gof,
 Ni hanyw ddim o honof;—
 A drwg y peirch, er eirchiad,
 Y prydydd Dafydd, ei dad!

CXXVII.

ATTEB DAFYDD.

AERBLANGC yw Gruffydd wyrblyg,

A bwa crefft, cyd bai cryg;

Seuthu y mae, wae wahawdd,

Pob nôd, nid rhydd i'r Pâb nawdd!

4

Ac odid, le unwrid liw,

Un a feidr, anaf ydiw!

Ond dwyn y gerdd wrthwyneb

Y glod yn anglod i neb.

8

Pettwn hebddo, yngo angerdd,

Aed fyd cof, adfydig cerdd!

Llai cywilydd oedd iddaw

Ddial fy lliid, ddal fy llaw,

12

Nag edliw ym, gyflym gawdd,

Fy nrhwydded fan i'r haeddawdd!

Pedfai ffyrch, nid llwyrgrch llefsg,

Dan aelïau dyn anolefsg,

16

Ef all y tafawd wawdar,

Gwan unben, gwenwyn bâr!

Dygyfor y digofaint,

Dan ei fron, a dwyn ei fraint.

20

O chafas y gwas, wg wên,

Radd newydd, ar ddwyn awen

Ysgil

Yſgil, etto os gwelwyf,
Yſgeulus nwyfus iawn wyf! 24

Gallafau, ar dröau draw,
Berchi gwir, eithr i athraw;
Mýnai glod o fod i fi,
Diwyd ammorth, yn dad imi! 28
Gwr iau ydyw mewn gwradydd,
Mewn difri, na'm fi o flwydd!
Dyna ddyd ynfyd anhael
I'ch gŵydd ar gelwydd i gael.— 32
Dyn ydwyf di-anudon,
A fu gan wreigan o Fon;
Yno cad, oerfad yrfa,
Mab cryg, nid mewn diwyg da; 36
Gruffydd liw deurudd dirwd.
Molld y cwn, fab Malld y cwd.
Gwraig i Gleision Uwch Gonwy,
Gwn, gwn! pam na wypwn pwy? 40
Haws y' Ngwynedd oedd weddu
Tad i Fleddyn o'r dyn du,
Nag efo hwylio heli,
O dud Mon, yn dad i mi. 44
Ef all a chi oer ddufrych,
Croen oer goel, llonaid corn ych:
Ni wnai, oni mýnai dwyll,
Bod dygymod, dig ammwyl!

To llingarth, tywyll angerdd,
 Tudur Goch, taw di a'r gerdd!
 Grawys enau groesanaeth,
 Graful mesſ, a fu weſl waeth?
 Rhyfawr gas, rhof argyſwr
 'R angau gwael, gad rhyngo'r gwr!

52

CXXVIII.

MARWNAD GRUFFYDD GRYG.

TRIST oedd ddwyn trais cynhwynawl,
 Tlws o'n mysg, Taliesyn mawl!

Trwſt eres, nid trais diarw,

Trwm oer fal y try y marw!

4

Treiwyd gwawd, nid rhaid gwadu,

Tros fyd gwladdeiddia' trais fu!

Tros fy ngran ledchwelan lif,

Try deigr am wr tra digrif!

8

Gruffydd hyawdl ei awdleſ,

Gryg ddoeth, myn y Grog oedd eſ!

Oes dig am ei oſtegiſion,

Ys gwir mawl, eos gwyr Mon!

12

Lluniwr pob deall uniawn,

A llyfr cyfraith yr iaith iawn;

Egwyddor y rhai gwiwddoeth,

A ffynnon cerdd, a phen coeth;

16

A'i chyweirgorn, ddiorn dda,

A'i chyweirdant,—och wyr-da!

Pwy a gân ar ei lân lyfr, Prydydd goleuddydd liwlyfr !	20
Mel oedd o'i ben awengerdd, <i>Primas</i> ac urddas y gerdd !	
Ni chair son gair o gariad, Na cân gan ochain a nâd,	24
Er pan aeth, alaeth olud, Dan ei fedd i dewi'n fud !	
Ni chwardd udfardd o adfyd, Ni bu ddigrifwch o'r byd !	28
Nid byw edn glân a ganai, Nid balch ceiliog mwyalch mai ;	
Ni chynnydd mewn ferch annog, Ni cân na hedydd, na chog,	32
Na llinos yn agos i ni, Nag irddail yn y gerddi ;	
Na bronfraith, ddwbliath ddyblyg, Ni bydd wedi Gruffydd Gryg !	36
Na choedydd, dolydd, na dail, Na cherddi,—yn iach irddail !	
Toft o chwedl, gan ddyn edlaes, Roi'nghôr, llawn fynor, Llanfaes,	40
Gymain' (dioer, gem a'i deurudd) O gerdd ac a roed i gudd !	

Pwy gân, i ddyn lân o liw,
Gywydd dan hoyw-wydd heddiw ?

Nag anglod, mwy nog englyn I eiddig chwerw-ddig ddyn! Rhoed ferchawgrwydd egwyddor Mewn cist y' ngwaelod y côr :	48
Cist o dderw, cyftydd irad! A gudd gwalch y gerdd falch fad! O gerdd fain, gywir ddi fal, Ni chaid un giftiaid gyftal!	52
O gerdd euraid gerddwriaeth Doe'r ym i gid yn <i>derm</i> gaeth! Llywiwr iawngamp llariangerdd, Llyna gift yn llawn o gerdd!	56
Och hael grair Fair, uchel Grift! Na bai agorai ei gift! O charai ddyn, wych eirian, Gan dant glywed moliant glân;	60
Gweddw y barnaf gerdd dafawd, Ac weithian gwan ydyw 'n gwawd! E aeth y brydyddiaeth deg Mal ar wyfl, mul yw 'r ofdeg!	64
Gwawd graffaf, gwedy Gruffydd Waeth-waeth, heb Ofyddiaeth fydd! Edn glwys ei baradwyslef, Aderyn yw o dir nef!	68
O'r nef y daeth goeth gethlydd I brydu gwawd i bryd gwydd, Awenfardd awen winsaeth, I'r Nef, gwiw oedd ef, ydd aeth!	

CANIADAU AR AMRYW DESTYNAU.

CXXIX.

YR ADDEWID DDYWSADWRN.

MAE addo oed, hoed hydr-ferch,
 I mi Ddywfadwrn a Merch :
 Serchog fydd mafw dan laswŷdd
 Swrn o Ddywfadwrn y fydd. 4
 Hir yw'r haf ei harofyn,
 Hwy hyd Dywfadwrn yw hyn !
 Mae o Ddywful, gul geli,
 Mis i Ddywfadwrn i mi ! 8

Gwnawn ar Ddywillun gain winllan,
 Sud glaer, i Ddywfadwrn glân
 Neu Ddywmawrth, o wiw ddamwain,
 Sud cerdd i Ddywfadwrn cain. 12
 Dywmerchyr mae 'n bybyr bwyll,
 Doed yn Ddywfadwrn didwyll !
 Difiau dranoeth, er Dofydd,
 O Fair ! ai Dywfadwrn fydd ? 16
 Dywgwener, dydd amfer da,
 Nofwyl Ddywfadwrn nefa' :
 Poen triniad, pan nad tranoeth
 Y daw y Dywfadwrn doeth !
 Bob

Bob wythnos gynt, hynt hiroed,
 Yr oedd Ddywsfadwrn erioed ;—
 Weithian mewn mis, ddewifddyn,
 Nid oes ond un Sadwrn yn ! 24

Dysgu rwy', ddyn wen wiwddoeth,
 Disgwyl Dywsfadwrn dwysgoeth ;
 Rhag myned, trwm godded traw,
 Hybarch Ddywsfadwrn heibiau. 28

Nid â chwibaniad o'm dwrn,
 Oed dwys-hydr, hyd Dywsfadwrn :—
 Dydd y daw rhiain gain-foes
 Erioed Ddywsfadwrn a roes ! 32

A wyr un heb ddyhunaw
 A doeth, Dydd Sadwrn a ddaw ?
 O Fair ! a ddaw, braw briwsyth,
 Na Bun, na Dywsfadwrn byth ?— 36

Pe cawn i'r fun i'r unoed,
 O daw ar Ddywsfadwrn, doed !

CXXX.

Y CEILIOG MWYALCH,

“ **Y** Ceiliog mwyalch balch bwyll
 Dawn i'th dâl a Daw ni'th dwyll !

Cyfon mewn glyn d'emyn di,

Cyfon o union ynni :

Crefyddwr wyd anwydawl	
Credi fi, croyw yw dy fawl.	
Gwisgaisf, enynaist annerch,	
Gwisg ddu, nid er selu ferch :—	8
Gwisg a ddanfones Jesu	
Is dail it' o ofai du,	
A dwbwl gwell no deuban,	
Mawr ei glod o'r mwrai glân.	12
Sidan gapan am gopa,	
Yn ddu rhoed yn ddiau 'r ha',	
<i>Dwbled</i> harddgled mewn rhedyn,	
Gloyw-ddu glir uwch glandir glyn;	16
Muchudd dy ddeurudd eirian,	
Pig <i>cwrel</i> , gloyw angel glân."	
“ Prydydd wyt medd prophwydi,	
Cywyddol manol-i mi	20
Awdur cerdd adar y coed,	
Esgud cyw mwyn-drud meindroed !	
Os gwyddost yn ofgeiddig	
Annerch gwen dan bren a brig ;	24
Os gwn innau o newydd,	
Ys gwir gwawd <i>ysgwier</i> gwÿdd,	
Ganu moliant a'i wrantu	
I ti y celiog wyt du.—	28
Du yw dy gwfl, da ei dôn,	
A'th gaful, edn iaith gyfon !	

Mydriwr wyd a brophwydais,
 Medrud fon uwch Medrod Sais :— 32
 Duw a'th gatwo, tro traferch
 Adain fyw, byw Edn y Serch !

CXXXI.

YMDDIDDAN A MERCH DAN EI PHARED.

DIGLAIS am na chawn degau
 Di-hun, hael fun, fu'r hwyl fau !
 Dyfod dan wyrddion defyll
 Bid ei chael mewn bedw a chyll ;— 4
 Can hawddfyd, ar hyd y rhiw,
 I winllan bun ewyn-lliw !
 Tuchan yn daer wrth gaer galch,
 A gruddfan am Eigr ruddfalch ! 8
 Pan glybu bun, harddlun hud,
 Gwynfan trwftan rhag tristud,
 Llariaidd y rhoes, drwy foes fwyn,
 Llef aur ar ei llawforwyn ;— 12
 " Y mae draw, mewn anghyflwr,
 Yn y winllan gwynfan gwr !
 Myfi âf," mwy o ofal
 Morwyn deg a mirain dâl, 16
 " Drwy wydring draw i edrych
 Y truan oer mewn tro o nych !"

“ Pa ddrychiolaeth, gaeth geithiw,
Y fydd yn y gwinwydd gwiw ? 20

“ Un diriaid enyd oroen
Enaid em hōnaid 'y mhoen !”

“ Pa un wyd yn penydiaw
Dy glwyf o fewn ôd a gwlaw ?” 24

“ Dy fardd poenedig ddigus,
Dewrfawr wyf, mewn dirfawr rus !”

“ Dôs ymaith rhag dy siōmi,
Dilwydd daith, neu dy ladd di !” 28

“ Oernos a welych arnaf,
'Y myd aur, i mi od af !
Oni wypwy', clydwy clod,
Pwy drechaf, myn Pedr uchod ! 32
Ai ti ai mi o 'mfael,

Ai mi ai ti, fy myd hael !
Glân oedd i'm enaid, o glod
Fy aur eirian, farw erod ! 36
Dillwng dy fardd a dwyllwyd
I mewn ddyn, i'r man ydd wyd !
Neu ddyred,—och na dderwyf !
Yman ddyn i'r man ydd wyf.” 40

“ Ni wnafl, ddyn truan annoeth,
Yr un o'r ddau mewn rhin ddoeth ;—

Pa beth a gais gwr o bell,
Geirfas dwf, ger fy 'stafell?" 44

" Ceifiaw heb gur drwy 'r mur maen
Dy weled loywgged liw-gaen!"

" Pa ddyfged, neu pa ddisgwyl
I'dd wyd, y gwas gwiwlas gwyl?" 48

" Dwyfsgall deall a'm diaur!
Disgwyl llun dyn, dwyfsgall aur!"

" Pa ryw orllwyn mewn llwyni,
Yn y dail yna wnaid di?" 52

" Gorllwyn dyn mwyn, dawn im' wyd,—
Nid gorllwyn Gwraig y Garllwyd!"

CXXXII.

Y CELYNLLWYN.

Y Celynllyn cau iawnllwyth,
Caer ar ael ffridd, cwrel ffrwyth;

Cor gweddaidd ni's diwraidd dyn,

Clos tew diddos, ty deuddyn. 4

Twr i feinwar i'm arail,

Pigau yspardunau dail:

Pwy mewn gauaf a gafas

Fis mai yn dwyn *lifrai* las?

Gwr

Gwr wyf yn rhodio gar allt
 Dan goedydd, mwynwydd manwallt :
 Rhoed i gadw rhydeg adail,
 Rhodiais wŷdd, dolydd a dail. 12

Cof y fydd cefais heddiw
 Celyallwyn yn nhrwyn y rhiw ;
 Yn adail serch ym ydoedd,
 Un *lifrai* a mai im' oedd. 16
 Cyd irgoed lle caid organ,
 Cadrblas uwch piler glas glân :
 Pantri cerdd, nid paintiwr cawdd
 Pentis, llaw Duw ai paentiaudd ! 20
 Deuwell y gwnaeth Duw diwael
 Rhyw barc teg, no Rhoberth hael :
 Hardd ofglau ffynnônau ffydd,
 Tew byrwallt was tabarwŷdd. 24
 Hywel Fychan, hael fuchedd
 Geirdwys gwawd, gwr dewis gwedd ;—
 Moli a wnaeth, nid milain,
 Angel coed y' ngwely cain. 28
 Ty adar gwlad paradwys,
 Tcml gron o ddail gleifion glwys !
 Nid fal hen-fwth, lle glwth gwlaw,
 Diddos fydd dwynos danaw. 32

Dail ni chrinant, ond antur,
 Celyn un derfyn a dur ;

Penfar hejyrn, pan fo' r hirnos,
 A rhew ym mhob llwyn, a rhos 36
 Ni phawr gafr hyd yn Hafren,
 Un bauch o hwn, na bwch hen :
 Ni chyll pren teg ei ddegwm
 Er llef gwanwynwynt oer llwm. 40
 Capel cywir-ddail irion,
 Cyfylltedig uwch brig bron !

CXXXIII.

Y PWLL MAWN.

GWAE fardd fai gyfa ei orn,
 Gofalus ar gyfeiliorn !
 Tywyll yw'r nos ar ros ryn ;—
 Tywyll, och am y tewyn ! 4
 Tywyll draw, ni ddaw ym dda,
 Tywyll, mawr ammwyl, yma !
 Tywyll heno yw'r fro frad,
 Tywyll yw twf y lleuad ! 8

Gwae fi na wyr Lwyr loywryw,
 Da ei llun, mor dywyll yw !
 A bod bardd a'i chlod achlan,
 Mewn tywyllwg mein-wynt allan ! 12
 Nid call i fardd arallwlad,
 Ac nid teg mewn breg a brâd ;

O'm

O'm caid mewn un-wlad a'm cas,
A'm daly, mi a'm march dulas; 16

Ond cafach, dyryfach draw,
Fy nghael wedi fy nghiliaw?
Ym mawnbwll ar ol mwynbarch,
Gwedi boddi, mi a'm march! 20

Pydew rhos, agos eigiawn,
Pwy a all mwy mewn Pwll Mawn?
Pysgodlyn i Wÿn, yw ef,
Ab Nudd, a bu 'n i oddef: 24

Pydew rhwng gwaun a cheunant,
Plás yr ellyllon a'u plant.
Llyn gwinegr, llanw gwineugoch,
Lloches lle'r ymolches moch. 28

Llygrais achlan fy 'fanau
Cerfi o Gaer, mewn cors gau!
Ni wn paham ond ammarch,
Yr awn i'r pwll mawn a'm march. 32

Oerfel i'r delff a orfu,
Ai cloddics ar foeldes fu:—
Hwyr y rhof, o dof i dir,
Fy mendith yn y mawndir!

CXXXIV.

Y CLEDDYF, GAN DDANGOS EI GAMPAU.

RHYHIR wyd, goflwyd gyflun,
 Rho Duw gledd ar hyd y glun :—
 Ni ád dy lasn, hoyw drafn hy,
 Gywilydd i'w gywely. 4
 Cadwa fi di i'm dēau,
 Cedwid Duw y ceidwad tau !
 Mau gorodyn, mygr ydwyd,
 Meistr i'm grymuster wyd : 8
 Gwr fy myd nis cār fy myw,
 Gwrdd i rwystr gerdd o'r ystryw.
 Tawedog enwog anwych,
 Tewddrwg mul ei w̄g, mal ŷch ; 12
 Weithiau i tau, anwyd da,
 Ac weithiau i'm bygythia.
 Tra 'th seddwyf, angerddrwyf gwrdd,
 Er ei fwgwth, arf agwrdd, 16
 Oerfel uwch ben ei wely,
 A phoeth fo dy feistr o ffy ;
 Nag ar farch, dibarch dybiaw,
 Nag ar draed er ungwr draw. 20
 Onis pair cas, deuair dig,
 Cosb i'th ddydd, casbeth ciddig !
 Catgno i gilio gelyn,
 Erchyll gneifiwr, deifiwr dyn ;

Coethaf

- Coethaf cledren addaf wyd,
 Collaist rwd, callestr ydwyd:
 Coelfain brain brwydr trwy grwydr-drin,
 Cilied Deifr, caled deufin. 28
 Cyfylfin cai ufellfelt;
 Cadwa' dydi i'th dy dellt;
 Cwysgar wyd rhag esgar ym,
 Cain loywgled, canolyglyn! 32
 Llym aer grym, llyma ar gred,
 Lle 'th roddaf, llaw a thrwydded,—
 Rhag bod y' nghastell celli
 Rhyw gut nos, i'n rhagot ni. 36
 Rhwysg mab a buarth baban,
 Rhed y dur fal rhod o dân.
 Ni chel yfgwyd Cyhelyn
 Ar fy llaw, o daw y dyn; 40
 Glew fidell, gloyw ofodiad,
 Rhyfel wyd fy mettel mad!
 Ti a'm ceidw rhag dirieidwyr,
 Rheitia cledd, gwyr rhawt y clyr. 44
- Ar herw byddaf ar hirwyl,
 Dan y gwýdd, mi a'm dyn gŵyl:
 Nid anfyber ym herwa,
 Os eirch dyn, nid a ferch da: 48
 Talm o'r tylwyth a'm diaur,
 Tew fy ol ger tai fy aur.—
 Ciliawdr, cof nid wyf Ofydd;
 Calon ferchog fyberw fydd.

CXXXV.

Y MWDWL GWAIR.

A I llai fy rhan o anhun Na lles a budd, gar llys bun?	
Nid hawdd godech, na llechu, A glewed yw y gwlaw du!	4
Pe rhon' i'r ddôr egori, Y nos ni lyfaswn i: Yn gwahawdd bun ar ungair Ai gwaeth yn y Mwdwl Gwair?	8
Dawn ym dy fod yn fwdwl, Digrifwas pengrychlas pwl: Da fu'r gribin ewinhir, Doe a'th gynnullodd ar dir.	12
Mi'th wisgais a maith wasgawd, Mal cochl gwyrddlas uwch gwas gwawd: Ceisiais gènyd gael cyfellt, Clomendy y gwely gwellt.	16
Erfai o un i'th luniwyd, Un-fath llydan-dwmpath llwyd: Glyd i'th folaf a'm tafawd, Gnu gwaun, da le i weu gwawd!	20
Un dramgwydd a'th arglwyddi Teg, ac un artaith wyt ti;—	
	Ef

Ef a'th l�s a dur glas glew, Fwrdaes y weirglodd ferdew!	24
Yforu fy' iti <i>sir</i> O'th lesgedd ef a'th lusgir, Dr�nydd, uwch llanw manwair, Dy grogi, a gwae fi Fair!	28
Cymunaf dy gorph adref I'r nen, a'th enaid i'r nef; Megis angel i'm gwely, Ddydd brawd, uwch taflawd y ty.—	32
Yn dyfod i gnocio'r drws, Y Mwdwl Gwair ai madws!	

CXXXVI.

DIWEIRDEB MERCHED LLANBADARN.

P LYGU rhag llid yr ydwyf, Pla ar holl ferched y plwyf! Am na chefais, drais drawsoed, O naddun' yr un erioed!	4
Na morwyn fwyn o Fenaig, Na merch fach na gwrach, na gwraig! Pa ddrudiant, pa ddireidi, Pa fethiant, na f�nant fi?	8
Pa ddrwg, y rhiaïn feinael Y'nghoed tywyll dew 'y nghael?	

Ni bu amfer na charwn, Ni bu mor ddrud hud a hwn; Anad gwr, unoed Garwy, Yn y dydd, ai un ai dwy ! Ac er hynny, nid oedd nes Ym gael wen, na'm gelynes !	12 16
Ni bu ful yn Llanbadarn Na bawn ac eraill a'm barn, A'm wyneb at fun gur-goeth, A'm gwegil at Dduw gwiwgoeth ! A gwedi'r hir edrychwyf Dros eu plu, ar draws y plwyf, Eddywed un yn fygr-groyw, Wrth y llall, hawdd-ddeall hoyw,— “ Y mab llwyd wyneb mursen, A gwallt ei chwaer ar ei ben !”	20 24
Godinebus fydd golwg, Gwir y ddrem garu i ddrwg! “ Ai'n rhith hynny yw gantaw !” Yw gair y llall, ger ei llaw : Attab ni's caf tra fo fyd, “ Atteb i ddiawl beth ynfyd !”	28 32
Tâl maith ym reg y lwyf-ferch : Tâl bychan am fyfrdan ferch ! Rhaid oedd im' fedru peidiaw A'r foes hon, freuddwydion fraw ! Gorau ym fyned fal gwr, Yn feudwy, swydd anfadwr !	36

O dra difgwyl, dysgiad certh,
 Drach 'y nghefn, drych anghyfnert; 40
 Fe dderwy ym, gerdd-rym gâr,
 Bengàmu heb un gymmar !

CXXXVII.

I'R GAINGC SYMLLEN.

DYSGAIS ryw baradwysgaingc,
 A'r dwylaw mau ar dâl maingc;
 A'r dysgiad diwygiad dyn,
 Eurai dalm, ar y delyn. 4
 A hon yw'r gaingc ar faingc fau,
 O blith oed o blethiadau;
 O deilyngfawl edlingferch,
 A brydais i a brwyd ferch. 8

Meddant ferched y gwledydd,
 Am danaf fi, o'm dawn fydd;
 " Symlen, fy newis amlwg
 A fymlyn yw'r dyn a'i dwg." 12

Solffëais a'm falw ffëaint
 Salm rwydd, ys aelaw 'y mraint;
 Ac erddigan gan y gaingc,
 Garuaidd medd gwyr ieuaingc. 16
 Cael ufydd-bwngc celfyddber,
 Cael ym glod neud cwlm y gler:

Gwae

Gwae fi na chlyw, mawr yw'r aingc,
 Dyddgu hyn o brydydd-gaingc ! 20
 Os byw, hi a'i clyw is Clwyd,
 Yfbyllef eos beiflwyd.

Addysg Hildr oedd is cildant,
 Gormodd cerdd, gwr meddw a'i cant : 24
 Llef eurloyw fygr llafarlais,
 Lleddf ddatbing, llwybr sawdring Sais.

Ni wnaeth pibydd ffraeth o Ffraingc,
 Na phencerdd ryw saffancaingc :— 28
 Poed anolo fo ei fin,
 A'i gywydd, a'i ddeg ewin!

A gano gerdd ogoniant,
 Ni cherydd Duw, na cherdd dant, 32
 Gwiw loywglac'r ddyn golyglon,
 Ac yn cael canu'r gaingc hon.

CXXXVIII.

I DREF RHOSYR YM MON.

HAWDDAMAWR mireinwawr maith
 Tref Niwbwrch trwy iawn obaith !
 A'i glwyfdeg deml, a'i glafdyr,
 A'i gwin, a'i gwerin, a'i gwyr ; 4

A'i chwrrw, a'i medd, a'i chariad,
A'i dynion rhwydd, a'i da'n rhad!

Cornel ddiddos yw Rhosyr,	
Coedgae y 'wareu i wyr :	8
Llwybrau henwyr, lle breiniawl,	
Llu mawr o bob lle a'i mawl.	
Lle diofer i glera,	
Lle cywir dyn, lle cair da ;	12
Lle rhwydd beirdd, lle rhydd byrddau,	
Lle ym yw ar y llw mau !	
Pentwr y glod, rhod rhyddfyw,	
Pentref dan y nef, dawn yw !	16
Pantri difrydig digeirdd,	
Pentan, buarth-baban beirdd.	
<i>Paement</i> i borthi pumoes ;	
Pell ym yw, eu pwyll a'u moes :	20
Coetty 'r wlad rhag ymadaw,	
Cyfnither nef yw'r dref draw !	
Côr hylwydd, cywir haelion	
Cyfannedd, mynwent medd Mon!	24
Cystedlydd nef o'r trefi,	
Castell a meddgell i mi :	
Perllan clod y gwirodydd,	
Pair Dadeni pob rhi rhydd ;	28
Parch pob cyffredin ddinas,	
Penrhyn gloyw feddyglyn glas !	

CXXXIX.

Y DELYN LEDR.

R HO Duw hael rhadau helynt Gwawr rhif, Gymru ddigrif gynt!	
Gorau man, gwinllan y gôst,	
At fyd, o fywyd fuoff,	6
Tra fu amfer i glera,	
A dysg yr hen Gymry da!—	
Weithian, dioer! oer addysg,	
Y mae cerdd feiniar i'n mysg.—	8
Diflo anghyfan wan-gledr,	
Telynuau, lliardiadau lledr:	
Nid oedd un tant, ffyniant ffydd,	
O ddefaid meirw i Ddafydd.—	12
Ni wnaeth clau ddewiniaeth cler	
Ddafydd brophwŷd ddiofer	
Un delyn, ddiddan angerdd,	
Onid o rawn, gyfiawn gerdd!	16
Doeth yw'r ymadrawd, hawdd hoyw,	
Y delyn o rawn du-loyw:	
Y delyn rawn, dawn difas,	
O rad y Drindod a'i ras,	20
A ddyfod oll i Ddafydd,	
A fu, a rhagllaw a fydd;	

O ddechrau 'r byd, bryd breichfawr, Hyd ddyddbrawd, myfyrdawd mawr !	24
Nid oes a fyn oes o'n iaith, O gwybydd gaingc, na'i gobaith, I beri fon, wb o'r swydd ! Ond telyn ledr, nid hylwydd ;—	28
Ac ewin gorn, dorn difwyn, A gwas, un diras, i'w dwyn. Annawdd i brentis, fis fydd, Ystofi miliaf efydd ;	32
Anferth o bla, llun bwa llwm, Enfys ac echrys gochrwm. Cywion brain yn ymgreiniaw, Ciwed yn ymglywed gwlaw !—	36
Ni cherais, iawngais angerdd, Na'i chafn botymog, na'i cherdd ; Na'i choludd, fain damwain dig, Na'i rhifwnt liw, na'i rhyfig ;	40
Na'i chwyr bergam ddisgamar, Na'i llofr cam, un llwrf ai câr. Drwg yw dan bwyth yr wythfys Llun ei chroth, lliain ei chrys :	44
Ni luniwyd ei pharwyden, Na'i chreglais ond i Sais hen. Gweryriad gwyllt rhuad gau, Gwilff felen am gyffylau ;	

Chwaer undad, hwyrnad hirnos, Pr oer Fad Felen o Rôs. Sain gwydd gloff, anhoff yn yd, Sonfawr Wyddeles ynfyd:	52
Ysgwd melin, lawdgrin lam, Ysgyfar waeddgar wddgam. Cryman pren o fursen fu, Crimog hen wrach yn crymu.	56
Ceified pob prentis cyfon, Hyd o Fars-dir Lloegr i Fon, Delyn eirian i'w chanu, I ranu dyfg, o rawn du;—	60
Mal yr oedd mau gyhoeddi Yn oes ein hen deidiau ni: Na cheified, ddiged ddeugwyn, Y dydd brentifaid i'w dwyn!	64

CXL.

Y MURDDYN.

T YDI y Bwth tinrhwth twn, Rhwng y gweundir a'r gwyndwn, Gwae a'th weles, dygesynt, Yn gyfannedd gyntedd gynt!	4
Ae a'th wyl heddiw 'n friw frig, Dan dy ais yn dwn yffig!	

Ef a fu ddydd, cerydd cur,	
A hefyd dan dy hoyw-fur;	8
Ynod ydd oedd ddiddanach	
Nog yr wyd, y gronglwyd grach!	
Pan welais, pefr gludais glod,	
Yn dy gongl un deg yngod;—	12
Forwyn fonheddig, fwyn fu,	
Hoyw-dwf yn ymgyhydu;	
A braich (pob un-goffi fun fydd)	
Yn gwim am gylch eu gilydd.	16
Braich meinir, briw uwch manod,	
Goris cluft goreuwas clod;	
A'm braich innau, gorau gwawd,	
Am fein-gorph yr em fwyn-gnawd!	20
Yr hawddfyd da i'r hafddydd,	
A heddyw nid ydyw'r dydd!	
Ys mau gwyn geirfwyn gwerfyllt,	
Am hynt a wnaeth y gwynt gwyllt:	24
Ai'r diriaid wynt o'r dwyrain	
A wnaeth gur hyd y mur main?—	
Yntau gwynt, garw-hynt gawdd,	
Y deau ai di-döawdd?—	28
Ai'r gwynt a wnaeth helynt hwyr?	
Da nithiodd dy do neithwyr!	
Hagr y töres dy efflyth,	
Hudol enbyd yw'r byd byth!	32
Yn ddiau mae i'th gongl ddwyoch;	
Gwely im' oedd, nid gwâl moch!	
	Doe

Doe'r oeddud mewn gradd addwyn,
 Yn glyd uwchben fy myd mwyn, 36
 Hawdd o ddadl heddyw 'dd ydwyd,
 Myn Pedr! heb na chletr na chlwyd.
 Amryw bwngc ymmwngc ammwyl,
 A'i hwn yw'r bwth tw'n, bath twyll? 40
 Aeth talm o waith y teulu,—
 Dafydd ymgroes, da f' oes fu!

CXLI.

I FERCH A GOLLASAI EI CHYDNABOD A'R
 BARD.

TRASERCH ar wenferch winfaeth
 A rois i, fal i'r ae faeth;
 Mi a eura' bob morwyn,
 O eiriau mawl er ei mwyn! 4
 Och fi! drwg yw ei chof draw,
 Am danaf mae'n difwynaw:
 Bum gynt ger wyneb em gain,
 Anwyl-fardd i wen aelfain; 8
 A phellach er na phallwyf,
 I'fgil ferch, yfgeulus wyf!
 Gorweddais ar gwr addail,
 Gyda'r ddyn dan goed irddail: 12
 Bum grair, er na bae im' grefft,
 Groengroen a'r ddyn gywrein-grefft.
 Ni

Ni fynai 'mun er fy mod,
 Fyd annibech, f'adnabod! 16
 Ni chaf mwy, o eithr drwy drais,
 Wraig ieuange er a gefais:
 Ni fyn merch er ei pherchi,
 'Ngolud yw, fy ngweled i, 20
 Mwy na phe rhoid mewn ffair haf
 Barf a chyrn byrfwch arnaf!

CXLII.

TRWSTANEIDDWCH Y BARDD MEWN LLETY
 CYFFREDIN YN CEISIO MYNED AT EI
 GARIAD YN Y TYWYLL.

DEUTHUM i ddinas ddethol,
 A'm hardd was ieuange i'm hol;
 Cain hoywdraul, lle cwyn hydram,—
 Cymro i'r byd o febyd fum! 4
 Llety, urddedig ddigawn,
 Cyffredin, a gwin a gawn!

Canfod rhiaid addfeindeg,
 Yn y ty,—fy enaid teg! 8
 Bwrw yn llwyr, fal haul dwyrain,
 Fymryd ar wen, fy myd main!
 Prynu y rhoft er boftiaw,
 A gwin drud i liw gwawn draw:

Gwareau

- Gwareau a gar gwyr ieuainge
Galw ar fun, ddyn gwyl, i'r faingc.—
Gwedi myned, tynged tyng,
Y rhwystr gwedi yr huftyng, 16
A gwledd, ac anrhydedd mawr
A wnaethon', fwy no neithiawr.
Huftyng, bum wr hy astud :
Ddeu-air a hi, ddiweir hud : 20
A rhyngom ni bu dri-air,
O bu, ni chlybu neb air.
Gwneuthur, ni bu segur ferch,
Ammod dyfod at hoyw-ferch, 24
Gwedi'r elai finteioedd
I gyfsu : bun aelddu oedd.
- Wedi cyfsu, tru tremyn,
O bawb, eithr myfi a bun, 28
Ceifiais yn hyfedr fedru
Ar wely 'r ferch, alar fu !
- Deuthum lle'r oedd mwroedd mawr,
Dri-Sais, mewn gwely drewfawr ; 32
Mewn trafferth am eu tri phac,
Hiccyn a Siocyn a Siac :
Suganau 'r delff soeg enau,
Aruthr o ddig, wrth y ddau, 36
“ Mae'r Cymro, taer gyffro twyll !
“ Yna'n rhodio'n y tywyll !

“ Lleidr yw ef, os goddefwn !—
 “ ‘Mogelwch, cedwch rhag hwn !’ ” 40

Haws codi drygioni drud
 Yn drwsgl, nag yn dra esgud.—

Cefais pan foniais yna,
 Gwypm dig, nid oedd gampau da: 44
 Trewais, yffigais, nid iach,

Y grimog, a gwac'r grômach !
 Wrth yfflys, och o'r ostler !
 Ystol grech ffol, goruwch ffer : 48

Trewais, drwg fu'r tra-awydd,
 Yrhawg ni chefais gam rhwydd.
 Mynych dwyll ammwyl ymmwrdd,
 Taro 'nhalcen wrth ben y bwrdd ! 52

Syrthiodd y bwrdd, dragwrdd drefn,
 A'r ddeu-drefl, a'r holl ddodrefn,
 Lle'r oedd cawg, yrhawg yn rhydd,
 A llafar badell efydd.— 56

Rhoi diaspad o'r badell
 O'm hol, fo'i clywid ym mhell.
 Gweiddi, gwr gorwag oeddwn,
 O'r cawg, a'm cyfarth o'r cwn : 60

Codi'r ofler niferoedd
 I gid, a chwedl dybryd oedd !
 Gygus oeddynt i'm gogylch,
 Chwilio i'm ceisio i'm cylch ;

A minnau, yn fardd hagr hyll,
Yn tewi yn y tywyll.

Gweddiais, mewn gwedd cofn,
Dan gel, megis dyn ag ofn; 68
Ac o nerth gweddi gerth gu,
Ac o rasy gwir Jesu,
Coel mwyniant o'm cwlm anhun,
Gael fy fâl hen-wâl fy hun.— 72
Diengais i, da myn y Sant;
I'm Naf archaf faddeuant !

CXLIII.

Y DEWINIAETH.

“**Y** Ferch hygar ruddellen
Eiliw eiry wyl arwyl wen;
Hyd i Gwyr hoyw wyd a gwen,
Hil addaf hael o Lowdden !” 4

“Dewinio 'dd wyf, nid â'n ddig
Dewindabaeth dawn debig;
Dau gur afael deigr Ofydd,
Dy gael ferch, diogel fydd. 8
Fod e'n hawl feddygawl fyd,
A gynwys ym fod gènyd,
Un o radd, mae yno rus,
Dy genedl, rai digonus !
Yr

- Yr ail gwedi 'r fasnach rwydd
 Ar gelu oriog aulwydd :
 Høywliw geirw hael a gerais,
 Haul y gwedd, trydedd yw trais : 16
 Nigmars dy fardd yfgar-fyw,
 Poed awr dda, pedwerydd yw."—
- “ Ni ddiengy hundy hyd,
 Dengoch fai by diengyd ! 20
 Nid rhyfedd am y trafael,
 Am dy gerdd i mi dy gael :
 Nid wyf wladaidd nag ciddil,
 Na gwr mân, hyn ai gwyr mil ; 24
 Nag anferth o brydferth bryd,
 Nag anfonheddig ynfyd ;
 Na chas, annodd i'w cheifiaw,
 Na thlawd,—hwde bunt i'th law.” 28

CXLIV.

I'R MIS MAI.

- D**UW gwyddiad mai da gweddai
 Dechreuad mwyn dyfiad mai !
 Difeth îr-gyrs a dyfai
 Dyw-calan mis mwynlan mai : 4
 Digrin flaengoed a'm oedai,
 Duw mawr a roes doe y mai !
 Dillyn beirdd, ni 'm rhy-dwyllai,
 Da fyd ym oedd dyfod mai !

Hardd-was

Hardd-was teg a'm anrhegai, Hylaw wr mawr hael yw'r mai!	
Anfones im' iawn fwnai, Glas defyll glân mwyngyll mai:	12
Ffloringod brig ni'm digiai; <i>Flwr-de-lis</i> gyfoeth mis mai.	
Diangol rhag brad i'm cadwai Dan esgyll dail, mentyll mai:	16
Llawn wyf o ddig na thrigai, (Beth yw i mi?) byth y mai! Dofais ferch a'm hannerchai, Dyn gwiwryw mwyn dan gôr mai:	20
Tadmaeth beirdd heirdd am hurddai, Serchogion mwynion ym mai! Mab bedydd Dofydd difai, Mugr-las, mawr yw urddas mai:	24
Or nef y doeth a'm coethai, Yr byd fy mywyd yw mai! Lle glas gofron, llon llatai, Neud hir ddydd mewn irwydd mai!	28
Neud fer nos, nid trwm siwrnai; Nid heirdd gweilch, ond mwyeilch mai; Neud golas nid ymgelai Bronwydd a brig manwýdd mai!	32
Neud llon eos lle trofai, Llafar yw mân adar mai! Neud esgud nwyf am dysgai; Nid mawr ogoniant ond mai:	

Paun a sgell-las dinaf dai,
 Pa un o'r mil, pèna'r mai!
 Pwy o ddail ai hadeiliai,
 Yn gyd a mis o goed mai? 40
 Magwyr laswyrdd a'i magai,
 Mygr irgyll, mân defyll mai.
 Pwyllo, gorau pwy pellai
 Y gauaf,—mwynaf yw'r mai! 44
 Dechrau haf llathr ai fathrai,
 Deigr ai mât, diegr y mai.
 Deilgyll gwyrddrisg a'm gwisgai,
 Da fyd ym yw dyfod mai! 48
 Duw doeth gadarn a farnai,
 A Mair i gynnal y mai!
 Mynwn, pe nef ae mÿnai,
 Pe deuddeg mis fo mis mai!

CXLV.

I'R BIOGEN.

FAL 'r oeddwn yn nhrwyn y rhiw
 Goedog, ple bynnag ydiw,
 Yn difgwyl y feinwyl ferch,
 I gynnal oed ag annerch; 4
 Daeth uwch fy mhen i'm senu,
 Ei bwriad fyth o'm brad fu,

Edn dig a'i llembig llymbwyll,—
Egwan Bi a gwyneb gwyll.

8

“ Pa'r oferw pur oferwas
S'yma 'n llyn, yn y glyn glas,
Dan y dirgel wyddeli,
Heb fod neb yn d'atdeb di ?”

12

“ Och i'th drwyn ! na chais gwyno,
Beth wyddost di Bi na bo ?
Gad lonydd mewn glafwýdd glân
I mi aros Em eirian :
Ac i wneuthur mesurau
O bennillion mwynion mau.”

16

“ Rheitiach yt, anwych ytwyt,
Brudd o wr na'r berw ydd wyt,
Arfer a'th bader i'th ben,
A thewi fyth a'th awen.”

20

“ Gwyddwn bader a gweddi,
A'u doedyd, pei tewyd ti !—
Gwyddost dithau, gau gylfin,
Blethu manwýdd crychwýdd crin ;
A'i eilio, wrach brudd ruddfain,
A'i gleio, a'i drymio a drain :
Ti a'th adar ni chara',—
Na bo yt oes, na byd da !”

24

28

CXLVI.

I'R TAFOD.

Y Tafod nid wyt hyfedr,—
Taw druan, fawd lydan ledr!

Pam na cheisi dy diddos,
Pa ddail a wnaid pan ddel nos, 4
Na fedri, noeth ynfydrim,
Yleni dewi er dim?
Mwy na rhegen mewn rhagnyth,
Myn nith Fair, hon ni thaw fyth! 8
Hon ni thau heb y tafawd,
Ni thau gwynt a nithio gwawd.
Modd yr wyd am ddiraidi,
Colyn oer, i'm calyn i; 12
Awr daw heb hyd dalm o'r dydd,
A wyl ferw ymlaferydd;
Ti wnai beth er na wnai neb,
Hoel gwitta, holi ac atdeb. 16
Tyfaist y'nhyfsgod dwy-foch,
Fal tafell o fara cell coch:
Clicciedyn yn cloi ceudawd,
Clopren gwern, clap breuan gwawd. 20
Mae'r naill beth, achreth echrys,
Ai bod braw gyfarfod brys,
Ai hunlle, fodd henllwy faith,
Arnad yn fiarad surwaith. 24
Os bydawl eisiau bedydd
Arnad, yn fiad fiarad fydd,

Offeiriad

Offeiriad meddw, gweddw Gwyddel, Gynt a'th fedyddiodd dan gel.	28
Yfed llyn gwerth dan berthi, Nos a dydd, yw dy nawws di; Ymddyfalu meddw folaid, Son yn ffraeth am gwrw Sanffraid.	32
Hynny, myn Mair! a bair bed Bugunad debig ynod, A bloeddio fal pabl Iuddew; Mi a adwaen flaen dy flew.	36
Dwg yn wag gwaith o ragor, Yn llawn aniawn moelrhawn mor; Pan ddel llanw gwyllt hyllt holltir Nesai ei flew fal soffir:	40
Rhuo a wnai a rhyw nad, A briw ferw âb rhyferad. Traian sòr, truan farug, Trwn sòr ffals, treinfiwr ffug:	44
Meistr dyfrllyd mafw a drig Mesfrig a mân yfwr eig. Mawr ei angerdd mireingoch, Cleddau cerdd, celwyddog coch;	48
Perygl yt y paraf glwyf, Ag ellyn gynta' gallwyf Dynu, myn Delw Deiniol, O'r gwraidd, lasn mileinwraidd moel!	52

Coffa mor dda i'm caffud,
 Cyn no hyn o wn can hud;
 Doed dy gof diotta gynt,
 Diodydd medd da ydynt. 56
 Megaiſt di fal mŷn magod,
 Meſt o mewn, mau ofal fod;
 A minnau er na mŷnwn
 O rânau byth i'r neb ei wn, 60
 Er ugein-morc, neu gan-muw,
 Gwelyt dwyll mewn gwlad Duw!
 Hawdd yw adnabod yr hen
 Gorſflewyn, gwr aſiawen 64
 Gau genau y geg annoeth,
 Gael attat beth gatyd boeth.

CXLVII.

I'R CAE BEDW A MODRWY A GAWSAI MADOG
 BENFRAS Y BARDD GAN EI GARIAD.

ANFON a wnaeth rhieinferch
 I Fadog, orſeddog ferch,
 Dodrefn cariad hyd adref,
 O do dail, da dylau ef. 4
 I Dduw, Madog a ddiylch,
 Gan ei chwaer hael gael y cylch:
 Aml y gwifg ymylau gwŷdd,
 Am ei ben i mae beunydd.

Cae

- Cae o'r unwedd, cywreinwaith,
 Ydyw'r mau, nid o aur maith;
 Bagadfedw, bu egwydfodd,
 A bun ai rhoes yn ben rhodd. 12
 Blaenion caingc, blin iawn ai câr,
 Blethedig o blith adar:
 Bawd ai lluniodd, bedw llannerch,
 Blaguryn o symlyn ferch. 16
 Gwell gan Iorwerth gywerthydd
 Ei wawd, nog anrheg o wÿdd;
 Tryforer cerdd tros ariant,
 Ac aur coeth, fal y gwyr cant. 20
 Rhyw dudedd bys rhoed iddaw,
 Rhod lân rhag rhydu ei law:
 Rhoi wnaeth rhaiin fain fynwaur,
 Rhwydd yw hi, rhoddi ei haur. 24
 Rhaid bychan oedd gan y gwr
 Rhwymo bys cyfan-rhinwr.
 Dwy droedfedd, fab da drudfaith,
 O dir iach lle mae da'r iaith; 28
 O'i unlle, cariad ai cur,
 A edy Madog awdur,
 Ar Iorwerth, gerddgerth gyrddgun,
 Ac ar bawb o garu bun. 32
 Ni fyn Madog, mydr ddoethlef,
 Aur am wawd ei dafawd ef;
 Hael oedd, ac ni hawl iddi
 Na'i main na'i haur, namyn hi,

A mab y Cyriog ym Mon
Ai cais am gywydd cyson.

- Rhagawr mawr, gerddawr gordderch,
Y fydd rhwng golud a ferch; 40
Cae gwiall, er na thalo,
Dda ei barch iddo y bo.
Teilwng seren bedwèni,
Talm mawr, ef ai tâl i mi: 44
Cusan morwyn ddianhael,
Duw ai gwyr, da yw ei gael!
- Nid oedd nes i wtres hen
Ei brynu ef no brwynen; 48
Ni cheid ar ei wyfleidiaeth
Na medd, na gwin, min ai maeth:
Unrhyw yw hyn o anrheg
O fedw glas, teuluwas teg; 52
Aur gan unben a chwenych,
Ei bedw glas a gâs gwas gwych:
Yn dwyn nwyf, nid yn ofeg,
Fy mrodyr teuluwyr teg.— 56
Maelier y gerdd a'i molawd
Yw Iorwerth, a werth ei wawd.—
A Madog gweinidog gwýdd,
Digrifwas, da ei grefydd; 60
Cytgerdd Eos gyw coetgae,
Car ym yw,—caru y mae!

CXLVIII.

I WENHWYFAR O FON A ACHWYNASAI AR
Y BARD WRTH EI GWR.

DA o beth fydd deubeth fwyn,
Y mai irwýdd, a morwyn;

Dau gydymaith gywaithas,
Dau olwg leddf, a dail glas. 4

Dyn a roes, dan yr asau,
Drem gynt na'r adar yn gwau;

Deliais ar yr hudolion,
Dur yw fy mriw drwy fy mron! 8

Afon ai llif o fewn llaid,
Mae awch hon i'm uchenaïd;
O Dduw gwyn, seddyg einioes,
Nad i ferch newidio f'oes! 12

Ancr wyf fi'n cweirio ei fedd,
Ond aros mynd i orwedd;

Oni bai wyneb ewyn,
E fuafai'n hwy f'oes na hyn! 16

Pe caid a'm dieneidiodd,
Mi gawn fun mewn amgen fodd.

Trist a'm ferch troes Duw ym fâr;
Mi eiddilgorph meddylgar: 20

Meddyliais am a ddelai,
Meddwl trwm a ddilid rhai.

Ni wyr y llin ar y llaw
 Ba feddwl i bwyf iddaw, 24
 Ni lanwaf fal yr afon,
 Ar ei meinheis, er mwyn hon,
 Profais fy mhais a'm hofan,
 Ni wn i maint yn un man : 28
 Mal nodwydd ym mlaen edau
 Y mae lliw hon i'm lleihau.—
 Oes un gwr am gwelfai gynt,
 Ym myw dyn, a'm adwaenynt? 32
 Yr wyf eifoes ar fawredd,
 Allan o gwrs, llun a gwedd :
 Diried yw ym i daw'r dis,
 Dyn a'r ôg dan ei wregis. 36
 Doeth am ferch adwyth ym fu,
 Dwyll difil dillad Jesu ;
 Dwedais y byd a ydoedd,
 Jê Fair wen, ofer oedd ! 40
 Byw mal hyn bum bum-mlynedd,
 Braidd na bum bridd yn y bedd :—
 Ni ddorwn i ddoe, er neb,
 I ba fan i bai f'wyneb ! 44
 Un swydd fum y nos heddyw
 A nosio mor yn fy myw,
 Fal llong foel a ollyngir
 I ble tyn, heb weled tir :

Twrch a'i dy dan freichiau dâr,
 A gae filgwn gafaelgar.
 A mab i ddwyn ol y ddau
 Oll o fewn cynllyfanau ;
 Ni ddetyd mebyd em ais,
 'Y nrhem o'r man i rhwymais !

52

CXLIX.

TRAETHODL YMDDIDDAN RHWNG Y BARDD
 A'R BRAWD LLWYD.

GWAE fi na wyr y Forwyn,
 Glodfrys a'i llys yn y llwyn,
 Ymddidan y Brawd llygliw
 Am dana' i y dydd heddiw !

4

Mi a euthum at y Brawd,
 I gyffesu fy mhechawd ;
 Iddaw'r addefais, hyd gwn,
 Mae eilun prydydd oeddwn ;
 A'm bod erioed yn caru
 Rhiaïn wynebwen aelddu.
 Ac na bu im' o'm llofrudd
 Les am unbènes, na budd,
 Ond ei charu 'n hir wastad,
 A churio 'n sawr o'i chariad ;
 A dwyn ei chlod drwy Gymry,
 A bod hebddi er hynny :

8

12

A dymuno ei chlywed
I'm gwely rh'of a'r pared.

Heb y Brawd wrthyf yna,
 “ Mi a rown it' gyngor da; 20
 O cheraifft eiliw ewyn,
 Lliw papir, oed hir hyd hyn,
 Llaefa boen y dydd a ddaw,
 Lles yw i'th enaid beidiaw; 24
 A thewi a'th gywyddau,
 Ac arfer o'th baderau.—
 Nid er cywydd nag englyn
 Y prynodd Duw enaid dyn !— 28
 Nid yw'ch cerdd chwi y Gler
 Ond truth, a lleisiau ofer,
 Ac annog gwyr a gwragedd
 I bechod ac anwiredd. 32
 Nid da 'r moliant corphorawl,
 A ddycco 'r enaid i ddiawl !”

Minnau atebais i'r Brawd 36
 Am bob gair ar a ddywawd.
 “ Nid ydyw Duw mŵr greulon
 Ac y dywaid hen ddynion ;
 Ond celwydd yr Offeiriaid
 Yn darllain hen grwyn defaid : 40
 Ni chyll Duw enaid gwr mwyn,
 Er caru gwraig, na morwyn.

Tri pheth a gerir drwy'r byd, Gwraig, a hinon, ac iechyd.—	44
Merch fydd deccaf blodëuyn Yn y Nef ond Duw ei hun!	
O wraig y ganed pob dyn, O'r holl bobloedd ond tri-dyn;	48
Ac am hynny nid rhyfedd Garu merched a gwragedd.—	
O'r nef cad pob digrifwch, Ac o uffern bob tristwch.	52
Cerdd a bair yn llawenach Hen ac ieuange, clas ac iach:—	
Cyn rheitied i mi brydu, Ac i tithau bregethu;	56
A chyn iawned imi glera, Ac i tithau gardotta.—	
Pand englynion, ac odlau Yw'r hymnau a'r <i>secwensiau</i> ;	60
A chywyddau i Dduw lwyd Yw Llafwyr Dafydd Brophwyd.—	
Nid ar un bwyd ac enllyn Y mae Duw 'n porthi pob dyn.	64
Amser ofoded i fwyd, Ac amser i olochwyd;	
Amser i gynghaneddu, Ac amser i bregethu.—	68
Cerdd a genir ym mhob gwledd, I ddiddanu rhianedd,	

A phader yn yr eglwys, I geisio tir paradwys.—	72
Gwir a ddywed Ystudfach, Gyda'i feirdd yn cyfeddach,— Wyneb llawen llawn ei dy, Wyneb trist drwg a ery.	76
Cyd caro rai sancteiddrwydd, Eraill a gâr gyfanheddrwydd ; Anaml a wyr gywydd per, A phawb a wyr ei bader,—	80
Ac am hynny'r dwyfawl Frawd, Nid cerdd fydd fwyaf pechawd. Pan fo cystal gan bob dyn Glywed pader ag englyn,	84
A chan forwynion Gwynedd Glywed cywydd o faswedd,— Mi a ganaf, myn fy llaw, Y pader fyth heb peidiaw !	88
Hyd hynny, mes i Ddafydd, O chân bader ond cywydd !”	

B.—“ Dôs o'r byd a'th gywyddau !”

D.—“ Dôs dithau i ffwrdd i'r pocnau !” 92

B.—“ Dôs di i boen a phenyd !”

D.—“ Dôs dithau frawd du o'r byd !”

E.—“ Dôs di i boenau uffernawl !”

D.—“ Dôs dithau frawd i law Diawl !”

CL.

I FERCH.

GWEWYR cyfeddachwyr cof
 A ymwan trywan trwof,
 Am, wrth ei chwrtais geifiaw,
 I'r fun drwm warafun draw. 4
 Cynt no hwyl i dan ddwyllaw
 Y pilwrn drwy 'r brwynfwrn draw,
 Rhag mor derwyn gynhwynawl
 Y gwrthyd fy myd fy mawl! 8
 Saeth awchlem wyllt, fyth awchloes,
 Dan ben ei bron gron yn groes;
 Drwy na thòro, tro treiglfrys,
 Na'r croen, nag unpwyth o'r crys. 12
 Bach haearn, gafaelgarn gael,
 Dan ddwyen y dyn dduael:
 Diwael gulael, a golwg,
 Drwy na chysarfo dro drwg. 16
 Uchel iawn rhof fy llawn llef
 Och! fwy nag och fi!—nagef!
 Taro ei phen, cledren clod,
 Ag isarn ar un gosod! 20
 Rhydraws yw eu gwarafun,
 Wb gwae fi! ai byw gwiw fun?
 Os marw fydd, ys mawr wae fi!
 Y gwiwddyn bach o'm gweiddi:

Rhag

Rhag mor anhawdd, drym-gawdd dro,
 I ennill hoedl i honno !
 Dewisaf, oedd gyhoedd ged,
 Ei diangc, rhag ei daued !

28

CLI.

YMDDIDDAN RHWNG Y BARDD A MORWYN
 SERCHOG.

L LUNIAIS oed mewn mangoed mai,
 Dawn Dafydd, a'm dyn difai ;
 Cywir fun a'm cyfarfu,
 Bron deg, goris y bryn^{du}. — 4
 Rhoi cufan, rhai a'i ceisai
 I'r fun, ni wn arnai fai,
 Ei gael ym, golau'y mun
 O em rwydd, ddau am yr un ! 8
 Hyfach oedd, wrth gyhoeddi,
 'Y mun o lawer na mi !
 Pan welais fy llednais ddyn,
 Lariiddgu, mor hy a hyn, 12
 Ciliais i'm corn fal ornair,
 Cael ysgwd celais y gair ;
 Yn is fy nghlap anhapus,
 I'm bryd ar beidio a'm rhus. 16
 Dirwyn fy rhan o'r deri
 'Y myd a'mliwiodd a mi !

“ Ni

“ Ni ddaethost ddiŏst Ddafydd,
Wr doeth, i gywiro'r dydd ; 20
Ond ar hyder llawnder lles,
Coel dinag, cael dy neges!”

“ Nagê fy rhiain fain-gu,
Rhan fodd, nid er hynny fu ; 24
Ond o'th gariad ni wadaf,
Annoeth gwyn, mi wn na'th gaf!”

“ Diau i'th ol y dolwyn,
Ddafydd wr digelfydd gwyn, 28
Ni ddown i oed i'r goedfryn
Erod fab, ddiwybod ddyn,
Ond ar hyder o'r rhwyddwy'
'Y myd, fod yn forwyn mwyl!” 32

“ Morwyn fyddi, ddiddial,
Erof fi, wedd eiry y *fâl* :
Iaith irber, del i'th erbyn,
O Fair! os dithau a fyn! 36
Ni fyna', ni wedda'n wir,
Faith gwyn, ef a'th ogenir :
Nid heb achos i'th oeda'
Call iawn wyf rhag colli'na : 40
Ac na fynwn, gwn gymau,
Aflës fwriad i'r tad tau!”

“ Taw a'th esgus fedrus-gel,
Er delw Ddewi, del a ddel!

Y mae da diball allan,
Ar faes, neu ryw ysgrublfan !”

“ Pe rhon’, a chael cyfael-wg
Hoen dduddrem, hyn yn ddiddrwg, 48

Y mae archdiacon mawr,
Rhyged a fyn ei ragawr.
Gwela’ nad gwell na gelyn,
O’i fodd ysgymuno a fyn, 52

Fry oni chaiff yn ei fro,
O ddogn nawdd ddeugain iddo.”

“ Och ! mor galed fawedig,
Wyd Dafydd dan fronwýdd frig ! 56
Na fydd hebo’r Cymro cain,
Rhad agos, er rhoi deugain !”

“ Beth oni bydd, hafddydd hyf
Yn gynnar, ddeugain gènyf ?” 60

“ Cael gan i, fab arab gwyn,
Yn uchel a wna’ n echwyn :
Dylwn wawd, a’i dalu’ n wych
I minnau pan y mýnych !” 64

Yno nid oedd gyhoeddi,
Un esgus medrus i mi,
Eithr bod oni’ m gwrthododd,
Mi a lloer fun, o’ m llwyr fodd ! 68

CLII.

YMDIDDAN A MERCH DAN EI FFENESTR.

C	ARU perchen cae arian,	
	Caru a wnaï'r cryf yn wan;	
	Caru yn dÿn, mi a'i cafas,	
	Caffwy' a gaffwy' o gas :	4
	Caru merch nis cae'r marchog,	
	A fu rhwng y porth a'r ôg.	
	Mae cloun iâ i'm calon i,	
	A'm pen y fydd i'm poeni;	8
	Am fy mod dan gafodydd	
	A'r dagrau iâ 'r hyd y grudd :	
	Ar ôd mynych y rhodiwn	
	Llawer gwaith, lliw eira, gwn.	12
	Rhaid i mi ddyfsgu neidio	
	Y nos, drwg yw'r ffos i ffo;	
	Trwm yw'r pridd, anhawdd troi'r pren,	
	Braenia unwaith a brwynen.	16

“ Duw a wyr dy fod mor wan
 Dy ddull i ddywaid allan;—
 Egor y ddôr, ddiweirwen,
 Sy' fry uwch dy wely wen !”

20

“ Nid agor hon un gronyn,
 Ymddiddan oddi allan dÿn !”

“ Mae y ffenestr yn llestair,
Tŷn er da'r pren, wen ddiwair!” 24

“ E wich y ddôr oddi danawdd,
Fy nhad a ddeffry yn hawdd!”

“ Mae'n cyfgu, un du diddim,—
Myn nef fry, ni ddeffry ddim!” 28

“ Fei'n clyw fy mam, cam a gaf,
Esgeirwen, os egoraf.”

“ Gwlych a'th boer lle y rhoe'r rhestr
Blaen ffyn colyn y ffenestr;
Gwedi hyn, gwada' heniaith,
Och ym! pan wichio ychwaith.” 32

“ Yn niwedd dy daerredd di,
O gariad, llyna 'gori!” 36

“ Y fun berffaith i'th luniwyd,
Nos da it' mor oneft wyd!”

“ Croeso fwynwas, myn Afa!
Nos da'd, od oes neges da!” 40

“ Cennad i ddywad yn nes
I fynegi fy neges.”

“ Anghwrtais wyd o cheisi,
Myn Afa! ni feiddia' fi.” 44

" I'm bron mae dirfawr ddolur,
 Fal blaenau nodwyddau dur;
 A'm calon, er a soniant,
 Sy'n sefyll ar gyllyll gant! 48
 Rhaid im' ddwyn pridd ar f'wyneb,
 Rhag bod i'm adnabod neb :—
 Fy niwedd, chwedl diledlyth,
 Yw gorwedd yn y bedd byth !" 52

CLIII.

CYNGOR I FORWYN.

CERDDAIS yn gynt, helynt hir,
 Na mellden ddeunaw milldir;
 Ni chyhwrrddawdd, naw gawdd nwyf,
 Neithwyr (ym tra a wnaethwyf) 4
 Blaen 'y nhroed, blin yw fy nhrangc,
 Ar ddaear, arwydd ieuangc!
 Un fryd wyf, yn y fro deg,
 A Thryftan, eithr ar ofdeg, 8
 Ni thyr crinbren, dien dwyll,
 Dan droed i'm dyn drud ammwyl.
 Ni throais, annoeth reol,
 Fy wyneb er neb yn ol, 12
 Eithr yn gynt na hynt gwynt gwyllt
 I lys y fun ail Efyllt!

Rhoddais, ac ni henwais hi,
Gain roddiad, gyngor iddi.— 16

“ Na fydd falw yn fyn dalwifg,
Ar dy fryd, hoen eiry dy frifg ;
Yn ol hir, y feinir fwyn,
Ymaros ym mraint morwyn.— 20
Na fyn, dros ymosyn mai,
Fawddyn, drwg yth gydfyddai :
Cenedlog rywiog riain,
Câr di a’th gâr, dyn doeth gain !” 24

“ Ys gwaeth, medd y famaeth fau,
Ym weithian am fy moethau ;
Gwelais amfer, fab Gwilym,
Gael gwr a wnelai gelg ym : 28
Nid celgwr gwr a garo,
Ni thrig mewn gweniaith na thro.”

“ Ni mÿnwn, bai gallwn gael,
Dy dwyllaw, du dy ellael ! 32
Nid oeddwn, wr glerwr glân,
I’th dwyllaw o’th dy allan.
Ni’th dwyll dyn byw, nawdd yw Ner,
In lle bwyf, enllib ofer ! 36
Dianair yw dy wyneb,
Dillyn yn, ni’th dwylla neb !”

CLIV.

YMDBIDDANION RHWNG MERCH A PHRELAD

DOE gwelais, arfwydais oed,
 Dyn lwysgaingc befr dan lasgoed ;
 Cyfarch o'm bun deg hoywfaeth,
 Gwall i'm nwyf, gwell ym a wnaeth : 4
 A chael gafael ogyfarch,
 Ar fy nhwng, ym mwng y march ;
 A dechrau, heb led ochri,
 Fal hyn, ymosyn a mi.— 8

“ Rhy dew glain, rho Duw *glement* !
 Rhwydd y gwafgaryd dy rent
 Ystyr ym, os da wr wyd,
 Yn rhoi oed yn rhi ydwyd ! 12
 Y nghred *Brelad* afradlawn,
 Uthr blangc, ydwyd ieuangc iawn !”

“ Y'ngfred mai ieuangc gwr eang crwn,
 Wych ryw feddwl ! cryf oeddwn, 16
 Pan fedyddiais, drais draferch,
 Dy dad, fun ;—da doed yd ferch !”

“ Llyma goed lle mae gwawdydd,
 Teg yw hon, pe tygiai hydd.”

“ Esgud ydd awn dan las goed,
 Pan fu, em gu, yma goed ;
 Fy ngwawr nid oes yr awron,
 I gyd, fry o goed y fron, 24
 Eithr dryll o efgyll ysgordd,
 A ffin yn ymyl y ffordd !”

“ Pam gytgâmwr, siomwr ferch,
 Yw gènyd mau ddig annerch, 28
 Fwrw drem las o’th gaful
 Arnaf, Bâb falwedd, bob Sul ?”

“ Pwl oedd fy nrhem hen *glement*,
 Pefr-wisg ferch sidanwisg *dent* : 32
 Annodd ym, iawnfodd annerch,
 Dy adnabod, fwynglod ferch :
 Yn anad merch loywferch lwys,
 Fain rugl, o fewn yr eglwys.” 36

“ Pam yw gènyd, loywbryd liw,
 Dy falw hedd ddywful heddiw ?
 Sengi megis gloes angau,
 O’th droed ar fy neudroed mau.” 40

“ Gwr arall, liw gwawr aurym,
 Gwaith oer, a roddes gwth ym,
 Hyd pan aethym fal sým fach,
 Aur lliw hoyw, i’r llawr hayach.”

“ Pam

“ Pam y mae cas o’th draferch
Gènyd fon am ganiad ferch ?”

“ Ar ganol oriau gwiwnwyf,
Fy mhylgain, riain, yr wyf; 48
A’r dydd yw fu o’r deuddeg
Diwrnod teilyngdod teg,
Yr erchist nef, didrist daith,
Eu cadw rhag pob cydwaith. 52
Ni thŷr cryf yn awr crefydd,
Heiniar deg, am hanner dydd.”

“ Rhyfygus wr, moethus maith,
Byd iawnwych, be baid ymaith, 56
Pam pan roddych, lewych len,
Bob ffurf y bara ’fferen,—
O’m gwasgod pam i’m gwefgy
O’th law fy neheulaw hy?” 60

“ Fy nghamp rhag ofn fy nghwypaw,
Pebyll oer, gwasgu pob llaw;
Pan welais traiglais y trai
Am nith Eigr ym na thygiai, 64
Na gwad, aur fwriad forwyn,
Nag efgus, ddyn foddus fwyn.
Euthum law-law draw i’r drain,
Dan lasgoed, a’m dyn lwyfsgain; 68
Dygum ar hon, wirion wrange,
Gwareau mal gwr ieuange.—

Gwell Gwen, clyw wr hen yr haf,
 Yn yr ing no'r ieuangaf:
 Oroen fydd ei hen eiriau,
 Er hyn o fôst aran fau."

72

CLV.

I FERCH.

GWN ledrith un gain lwydraf,
 O'i hymlyd er hyd i'or haf,
 Fal na bo heno i hon
 Gyd gyfraith goed, na gofron,
 Na chesail bryn taerwyn teg,
 Na rhedyn i'm dyn rhydeg;
 Nag unlle mewn banne' byd,
 Hoyw fun, i'm gochel hefyd.

4

8

Os marchog urddol bogsyth
 A gâr bun yn ei gair byth,
 Mi addefwn, em ddifas,
 Yn ei rith, mae yno ym ras.
 Os ef *ysgwier* arferawl,
 A gâr y fun o'r gaer fawl,
 Gwenddydd, pan ddel hirddydd haf,
 Os gwawr fydd, *ysgwier* fyddaf,
 Os ammaeth, gwn ammaethud,
 A gâr hon, heb ungair hud;
 Er mwyn gwawr llwyn o garllaw,
 Daliwn aradr a'm dwylaw.

12

16

O3.

Os galwai nid ai o'm dadl
 Gènyf tra gaffwyf gynnadl,
 Dyfgwn, a chlodwn ei chlod,
 Budd iawn elw, byddwn eilwod. 24

Os dyn dedwydd bob blwyddyn,
 O'r gaer ddail, a gâr y ddyn;
 Gwyn grair yn arwain y gra,
 Da feddwl, dedwydd fydda'. 28

Os gwr ieuange gwarëus
 A gâr hon, heb ungair rhus;
 Byddwn, ni chelwn ei change,
 Gwarëus fal gwr ieuange. 32

Os diriaid ddyn, fyn fwynaf,
 Gwr hy, a garit ti 'r haf;
 Bum dra diriaid fy neidiau,
 O gariad march y tad tau. 36

Os gwas march a barcha bun,
 A dofi, ferch a dyfun;
 Beiddiwn hawl, a byddwn hy,
 Etto yn was march itty. 40

Yr adar bach a rwydud
 A'th iaith dwyllodrus, a'th hud;
 Mileihiaidd, wen, yw d'anwyd,
 Ffagl îr a ffugiol ydwyd. 44

Er Mair! dod anair arnaf,
 A'th gas,—mi a wn na'th gaf!

CLVI.

Y'W HEN GARIAD AI GOLLYNGASAI YN
ANGOF.

Y Ferch addfwyn o Wynedd,
Sy' ymmysg ofai, a medd;
Bonheddig ofgeiddig wyd,
Ac anwadal, gwen, ydwyd. 4

Beth a dal anwadolu,
Gwedi 'r hen *fargen* a fu?
Os balchder fy'n ei beri,
Hayach, nid anfalchach fi! 8
Od wyd fonheddig, a doeth,
A gafael yt ar gyfoeth,
Na fydd falch, fy myn galch-liw,
Nid gwaeth na byddych, nid gwiw! 21
Nid hwyrach ym anturiaw
Un falch, na difalch o daw.

Er athrodion gweision gwych
Na wna goel, oni gwelych: 16
Na'm gwrthod, lliw manod mân,
Mewn gwg, rhag mynu gogan.—
Os edifar fy ngharu,
Fe hònir, feinir, a fu; 20
Er yt, deg wen gymmen gall,
Yr awron garu arall. Er

Er dim, wnel Dewi a Non,
 Irgael wrth fodd dy galon, 24
 Ac i minnau, gem anwyl,
 A fynno Duw, f'enaïd wyl!
 Nag ym orfod, rhag bod bâr,
 Gàmu bys ar dy gymmar. *y Bwa Bâk* 28

Y dydd a fu, mewn deddf wych,
 Em dawl i'm gwrandewych!
 Llauer cufan, ac annerch,
 Llauer amnaïd, falchblaid ferch, 32
 Llauer arwydd, lloer eurwallt,
 A llauer oed uwchllaw'r allt;
 Llauer cae bedw dan fedwgoed,
 A llauer rhwym i'm llaw roed; 36
 A heddyw gwn, hoywedd gwir,
 Y myd wen, ni'm adweinir:
 Llidiaïst wrth a geraïst gwen,
 Och ym! od wyd dra chymmen. 40
 Caïs o bwyll, wen, cospi llid,
 Câr Dduw, cywira 'ddewid;
 'Mogel dy farnu megis
 Chwerwedd, o dwyllchwareydd dîs, 44
 Er ennill mewn awr enyd,
 Truan yw'r bai, troi wna'r byd;
 Felly gwen-gu, lliw gwyngalch,
 Y try byd at y rhai balch.

Os ydych, ddyn wych o wedd,
 Yn dilyn anwadaledd ;
 'Mogel ferch, er annerchynt,
 Dÿnu i gwrs y dyn gynt : 52
 Colli'r clustiau cau cedyrn,
 Cilwg hir, cyn cael y cyn !

Gan dy fod cyn gwybod gwall,
 Dwys air, yn dewis arall ; 56
 Cwynaf, riain addfain-ddyn,
 Gwn na chaf amgenach hyn !—
 Yn iach fy siomgar gariad,
 Mi gela', Gwen, gael a gad : 60
 Er canu 'n iach drwy achwyn,
 Anghywir ferch, yw'r ferch fwyn !
 Cymmer, wen, rybudd genni,
 Er lles, deuliw'r tes, i ti ;— 64
 'Mogel gael, gafael gyfell,
 Fy ngwaeth, wrth geisio fy ngwell !

CLVII.

I OFYN CYMMOD.

ER un-ferch oer iawn yw f'ais,
 A garaf, ac a gerais !
 Rhoi 'fywaeth a wnaeth neithwyr,
 Ei gwg ym, a gwae a'i gŵyr !

O Dduw !

- O Dduw ! a'i gwnel yn ddiwg,
 A'i o gas ydyw ei gwg?
 Os cas yw, nid oes cwys iach,
 Os moethau, mae'n esmwythach; 8
 Os anwes, eisiau fynwyr
 Ydyw ei gwaith, bedw a'i gwyr.
 Ni bydd pèr llais aderyn,
 Os cas oedd esgus y ddyn : 12
 Gweddied yr ehedydd
 Lleufa'r gwg, er lles i'r gwôdd.
 Ni chaf wiail, ni ddeilian'
 Yma, na chog mwy ni chàn : 16
 Y hi, olwg a'i haeliau,
 A barodd hyn, ym bruddhau.—
- Gwnaed bellach fi'n iach, fy nyn,
 Ar hyder tyf y rhedyn : 20
 Gwell i'r fun, myn llun fy llaw,
 Gymmodi nag ymadaw !
 Rhown aur i wen, rhif yr ôd,
 Ar ei cham, er ei chymmod ! 24
 Nid cymain' ar y min mau
 Blys gwin, a blas ei genau !
 Os cymmod gyfnod a gaf,
 Gwych foddus, ac iach fyddaf;— 28
 Ail haf ni byddaf i'r byd,
 Na chwe mis, oni chymmyd !

CLVIII.

Y WRACH.

MI a gerddais wyth milldir
 Ar fy hynt, bu yrfa hir,
 O anial dir yn uniawn,
 Nos na dydd ni bu nawws dawn. 4
 Tri pheth ni bydd eu heilryw,
 Grymialog, ferchog, a fyw:
 Y fi'n dyfod tua'r ty,
 (Am hanner nos oedd hynny) 8
 Lle'r oedd y Fun a garwn,
 Ag aur ar wregys ei gŵn.—
 Mi a roddais dri chnipws,
 Er ei mwyn, ar drwyn y drws.— 12
 Egori diwyd latai,
 A'i 'sgufodion chwithion chwai;
 A'm troi ar y llaw arall,
 Is cil y ddôr, cyngor call, 16
 Oni threwais gŵr fy ngên
 Ar ucha' côr yr ychen;
 Lle'r oedd fodryb i Eiddig,
 O Wrach ddygyn fantach ddig.— 20
 Suganai'r Wrach fantfach-fain
 O'i nyth, lle chwyth llau a chwain.—

“Beth fydd yna gar dy law,
 Hebot yn myned heibiaw?”

“Beth

“ Beth a fÿnyt, Wrach, ei fod,
Onid myfi a'm cyfgod!”

“ Beth a wnai'r fantell orwen
Yn drafeth am beth o'i ben?” 28

“ Pelydr y lleuad ydoedd
Ar y ddôr, a'i arwydd oedd.”

“ Beth a wnai'r cledd a'r bwled,
A dau lun ar ei glun gled?” 32

“ Myfi fy hun a lysgws
Ar fy ol drofol y drws.”

Tra fu y Wrach, fantach faw,
A'i morwyn yn ymeiriaw, 36

Myfi euthum i fyny,
Rhaid yw twyll ar hyd y ty,
Hyd wrth wely bun ddiell,
A'i chern ar riniog ei chell; 40

Syganai'r Wrach yr eilwaith,
Ei hun er gwarafun gwaith.—
“ Pa beth fydd yna 'n chwiltath?”
Tyngais i'm cyffais mai cath: 44

“ Rho Dwynwen! gwan yw'r ddichell:
Ai'r gath agorodd y gell?
Nagê, myn mair! loyw grair lân,
Cliccied y ddôr yn cleccian,

Nagê

Nagê, myn mair! trymair trist,
 Y llygod dan y llawgift.
 Och i mi! henw dyrys,
 Ond dwyn rhai o'r wyn yr ys!" 52

Pan oedd orau fy 'nghyflwr,
 Erchi egori o'r gwr!
 Neidiodd y Wrach afiachus
 O'i chrwm, heb gymaint a'i chrys! 56
 Cael i minnau, bradiâu braw,

Fy nillad, yn fy neill-law,
 Ac i'r drws arall allan:
 (Pand diras fydd y gwas gwan?) 60

A thros gae drain cyfain call,
 A thraws oedd, a thros arall;
 Hyd i'm gadodd i gyfgu,
 Farchog trist tacog traws du.— 64
 Pe cawn afiach athrugar

Ar iad cydymaith yr iar,
 Mi a wnawn i'r lleidr coesgrach
 Na chanai mwy,—mab wy bach! 68

O daw i dir gogyfuwch
 Y cadno a gno-ei gnuwch! *top knot*

Oni bai fod yr hedydd
 Ar gân yn darogan dydd, 72
 I'm goddiweddffid llid llu
 Ar fy lloches yn llechu.—
 Rho Duw iechyd, nos a dydd,
 A hoedl a fo i'r hedydd!

CLIX.

I'R DYLLUAN.

LAWEN nos Jau lluniais oed,
Lle dirgel gerllaw derwgoed,

A rhyw un o'r rhianedd,

Rhwydd i fil y rhoddai fedd. 4

Liw eiry, wych lariaidd wen

Lawir ebrwydd, liw'r wybren;

Feinwedd Eigr foneddigryw,

Fwyn a diwair,—f'enaid yw! 8

Fy Nuwies bert, Fenws bêr,

Afal Awft o felyfder!

Lliw dydd y daw lle doddyw;

Llewych haul ar y lluwch yw: 12

Oni ddaw, draw gerllaw'r llwyn,

Ni thrig yno eithr gwanwyn!

F'enaid dlos, ni ddaw nosi

I adail haf y del hi;— 16

Gwedi, del lygaid y dydd,

Meillion gwynion, a gwinwÿdd;

Ac nag ofnwy'r gauafnos

Blodau'r haf ar belydr rhos! 20

O lluniais, mewn lle anial,

Ganwaith oed a gwen ei thâl:—

Nith yr haul, ni thòrai hon,

Ni thòrais a nith Euron.

A mi'n gynnar yn aros
 Gwen yn y nant, gan y nôs,
 Y Dylluan rhag anwyd
 A floeddies,—ladrones lwyd ! 28
 Diftryw mawr, fal cof trofus,
 Yn y trwn, a niwaid rhus !
 Ni ddoe'r fun, a ddymunais,
 Fewn y llwyn rhag ofn ei llais : 32
 Tarfodd y fun, twrf oedd fawr,
 Tristëais o'r trwft dwy-awr !

Dirfawr goeth a darfu'r gân,
 Del lliwiad i'r Dylluan ! 36
 Crechwen ocr mewn crochan iâ,
 Câr Eiddiorwg, cyw'r ddera !
 Tristflam i'r ddihawddâmawr,
 Talcen moel myharen mawr : 40
 Wyneb budr hen abades,
 Neu din âb,—be deuai'n nes !
 Rhoad tongraig 'r hyd hengroen,
 Rhai ai geilw, " Gwrach y Rhuglgroen." 44
 Gwasgod llawn chwilod a llau,
 Gwrach lygodgoeg lygadgau.
 Gwâr âb oedd yn gyru bw ;
 Gwreigan gul greg yn galw : 48
 Gweryriad gregyr aran,
 Gwr y gôd bob gair a gân.

Claphew bendew, heb undaint ;	
Coriar nos yn caru'r naint.	52
Croch yw'r llais, crycha' yw'r llethr ;	
Cwthr bran wan-gân ewingethr :	
Cloc ellyll, ceiliog gwylliad,	
Cenau diawl—cwyno i'w dad !	56
Coriar awen ylfingorn,	
Cenau cath yn canu corn :	
Coeg utgorn, cyw gwag atgas,	
Cefndedyn croenfelyn cas.	60
Cyw rhawn-fyr accw o'r hen-fath ;	
Cryglais gwiddon mewn croglath :	
Cefur edn, cas yr adar	
Crygedd gwýdd, crogwýdd a gâr.	64
Ni thariaf wrth ddihirog,	
Gên oer gul, dan ganu'r gog.—	
Aed i ddiawl, gydwedde eulun,	
Yn ei byw, am ofni bun !	

CLX.

I'R FEDWEN A WNAED YN BAWL HAF YN
LLANIDLOES.

Y Fedwen las ynfyd-wallt,
Hir yr wyd ar herw o'r allt !
Llath fygr i'r coed lle 'th fagwyd ;
Llen i'r draectures llwyn wyd :

Llety i mi a'm llatai
 Oedd dy glos ym mernos mai!
 Aml iawn gynt, mae'n gerynt gas,
 (Ycethldy irfrig coethlas) 8
 Pob caniad, ffyrfeiddiad ffyrdd,
 A glywid o'th oglauwyrdd!
 Pob llyfiau, rhwng ceingciau cyll,
 A dyfodd dan dy defyll, 12
 Pan oedd wrth gyngor morwyn
 D' annedd er llynedd yn llwyn.

Byddar y trig dy frig fry,
 Bellach merch nid ymbwylly: 16
 O'th gorpholaeth yr aethoft
 O'r parc cain, er peri côft,
 I dir, nid er braint arwydd,
 I dref plas cyfnewid plwydd. 20

Cyd bo da, doeth noddfa dawp,
 Tref Idloes, tra fwyf fodlawn,
 Nid â, fy medwen, gènyf
 Dy lathlud, na'th dud na'th dyf. 24
 Nid dien na'th ogenir,
 Di le yn arwain dail îr:
 Post dinas garddblas gwyrddblu,
 Pand anghymmen fedwen fu 28
 Beri draw dy ddiwreiddiaw di,
 Pawl îr ai'r llawr pilwri;

Ynws dail ynys dilech
Y' nghanol croes heol fech. 32

Cyn bo cyfannedd, meddant,
Dy le, bren, gwell nen y nant;
Ni chwsg aderyn, ni chân
Meinlef ar dy frig mwynlan 36

Gan amled fydd, gwinwýdd gwyll,
Trwft y bobl tros dy bebyll.
Gwyllt dy glwyf ni thyf gwellt glas
Danad gan fathr y dinas, 40

Mwy nag arllwybr, lle 'wyrhynt,
Addaf a'r wraig gyntaf gynt.
Marc porthmonaeth i'th wnaethwyd,
Mul o ferch, maelieres wyd : 44

Pawb o'r ffair, wyr air oroen,
Y ddengys a bys dy boen,
I'th unbais lwyd a'th henban
Ymmysg marfiandiaeth mân ! 48

Ni chudd wrth aros y chwaer
Rhedyn, uch o'r bedw rhydaer :
Ni cheli rin a chyfrinach
I'th wasgod is bargod bach : 52

Ni cheli drem iawn wychrdridd,
Fri briallu ebrillaidd !
Ni ddaw cof yt ymofyn
Ai dy glych adar y glyn !

Llwyr gwae fi! wyf gwyni gwad,
 Mythl oernych, gael methl arnad!
 Dygiad Tegwedd fonheddig,
 O doi fry i fwrw dy frig, 60
 Dewis dau, canghè nau caeth,—
 (Diferch yw dy fardd difaeth!)
 Ai cyrchu'n ffurf-gadr adref,
 Ai crinaw draw yn y dref?

CLXI.

I'R FFENESTR DDERW.

CER AIS o fewn cydleisiau,
 Cerdd wamal fu'r mwngial mau,
 Dan ystlys dÿrys diroedd,
 Hundy bun, hyn o dyb oedd. 4
 Da arganfod dewr geinferch,
 Drwy frig y llwyn er mwyn merch;
 Ffurf gariad, dygiad agerw,
 Ffenestr gadarn o ddarn dderw. 8

Erchais gusan gweddlanach
 I'r fun, drwy'r ffenestr dderw fach;
 Gem addwyn, oedd gam iddi,
 Gomeddodd; ni fynodd fi! 12
 Astrus fu'r ffenestr oesdraul,
 Lle rhoed i ddwyn lleufer haul:
 Na bwy' hen a bu o hud
 Ffenestr a hon unffunud;

Dieithr hwyl, da uthr helynt.
 Yr hon o Gaerlleon gynt,
 Y doe Felwas o draferch
 Drwyddi, heb arswydi ferch, 20
 Cur trymhaint cariad tramawr,
 Gynt ger ty ferch Gogfran Gawr.

Cyd cawn fod, ped fai 'n odi,
 Hwyl am y ffenestr a hi; 24
 Ni chefais elw fal Melwas,
 Nych i'r grudd yw na cheir gras
 Betaem am y dlys-em dlos,
 Wynneb yn wynneb nawnos! 28
 Heb wyl fâl, heb olau fer,
 Heb elw rhwng y ddau biler,
 Mwy'r cawdd, o bob tu'r mur calch,
 Ffinn mi a'm dyn feinfalch: 32
 Ni allem, aur em wryd,
 Gael y ddau ylfyn i gyd!
 Ni all dau enau unocod,
 Drwy ffenestr gyfingrestr goed, 36
 Fangau graen fyngau o gred,
 Fwngial rhag ei chyfynged!
 Ni phoned neb wrth ffenestr,
 Rhwng ffanugl nos a rhos rhestr, 40
 Heb hunaw, fal i'm poerwyd
 Heb hwyl hoyw am ddyn loyw lwyd!
 Tored diawl, ffenestrawl ffau,
 A phwl arf ei philerau!

Awch lwyr llid, a'i chlawr llydan,
 A'i chlo, a'i hallwedd achlan!
 Ac a wnaeth, rheolaeth rhus,
 Rhefrau, bilerau rhwystrus!
 (Lladd canaid a'm lludd cynif!)
 A'r llaw ai lluniodd a llif,
 Lladd dihir a'm lludd dihun;
 Lluddiodd fi lle 'dd oedd y fun!

48

CLXII.

MAWL I'R HAF AC I'R HAUL.

“**T**YDIP'R Haf, tad y rhyfig,
 Tadwys coed brwys caudad brig;
 Teg *wdward* feistr tew goedallt,
 Twr pawb wyd, töwr pob allt. 4
 Dydi a bair, air wryd
 Didwn ben, dadeni byd;
 Ac y fydd, berydd barabl,
 Tyddyn pob llyfeyn pabl: 8
 Ac eli twf, ddwdwf ddadl,
 Ac enaint coedydd cynnagl.
 Da gwyr, myn Dewi, mai gwir!
 Dy law cadeiriaw coed îr. 12
 Hoff anian bedwar ban byd,
 Uthr y tyf, o'th rad hefyd,
 Adar, a chnwd daear deg;
 A heidiau ant i 'hedeg:

Bragwair

Bragwair gweirgloddiau brigwydr,
 Bydyau, a heidiau hydr!
 Tadmaeth wyd, prophwyd priffyrdd,
 Teml daearlwyth, garlwyth gwyrdd: 20
 Impiwr wyd i'm pur adail,
 Impiad, gwiw ddeiliad gwe ddail.—
 A drwg yw yn dragywydd
 Nefed Awft, ei nos a dydd, 24
 Am wybod o'r maethod maith,
 Euraid dymor, 'r aid ymaith!"

"Maneg im' Haf, nid cam hyn,
 Myfi a fedr dy 'mofyn, 28
 Pa gyfair, neu pa gyfoeth,
 Pa dir ydd a'i, er Pedr ddoeth?"

"Taw fawlfardd, tau afalfydr,
 Taw fôst feiftrawl, hydrawl hydr! 32
 Tynghedfen sy'm, rym ramant,
 Tywysawg wyf, tes a gant.
 Dyfod tri mis i dyfu,
 Defnyddiau llafuriau llu; 36
 A phan ddarffo' do a dail
 Dyfu, a gwau y gwiaail,
 I ochel awel auaf,
 I wlad annwfn ddwfn ydd âf." 40

"Aed bendithion beirddion byd,
 A'u canhawddâmor cenyd!—

Yn iach Frenin yr Hionn,
 Yn iach ein Llywiawdr a'n Ion! 44
 Yn iach y cogau ieuange!
 Yn iach hin Fehefin fangc!
 Yn iach yr Haul yn uchel,
 Ar wybren dew bolwen bel! 48
 Deyrn byddin, dioer! ni byddy
 Yn gyfuwch fryn 'wybr luwch fry,
 Oni ddel, diogel degardd,
 Eilwaith yr Haf a'i lethr hardd!"

CLXIII.

I FERCH, GAN OGANU HEN EIDDIG AI CARAI.

Y Fun araf fain eirian,
 A'r tâl fal yr aur mâl mân,
 A'i chorff megis y porphor,
 A'i lliw glân mal marian mor, 4
 A'r anadl oll, a'r wyneb,
 Fal aroglau *Siopau Sieb!*
 Da ddwy-rod yw dy ddeurudd,
 Neu blu rhos is *nobl* aur rhudd; 8
 Uwch yw'r gwrid dwy-ael fidan,
 A'r plethau na'r tònau tân!
 F' adduned, nid tynghedfen,
 Yrhawg yt garu gwr hên: 12
 Gwell yt, anrheith obeithiaw,
 Dy brydydd, ryw ddydd a ddaw!
 Gwell

Gwell oedd i glciriach gwrachan,
A thy, a chlydwr, a than. 16

Ond Cymro, medd llyfr Ofydd,
"Pa hynaf ynfytaf fydd."

Coelia fy rhiain fain-hir,
A gwyl ddihareb mae gwir,— 20

Pren hen, heb ddail pryn eilwaith,
Gwae a'i pryn er gofyn gwaith!

Un drwg rhwng merch ac erchwyn
Hen ringyll, nid ennill dyn. 24

Un ai wellwell dan gelli,
O chaid, fae orau i chwi.
Iawnach oedd iddo 'mofyn,
Myn Ofwallt! a'i wallt yn wyn, 28

Margen am gael dadeni,
Na cheisio eich hudo chwi!
Neu gael ffynnon Iorddonen,
Gwawr haf, i fwrw'r gwr hen; 32
Ac yno dringo heb drange,
Naw oes a gaiff, yn ieuangc!

Brenhin ferch, a gordderchwr,
Oedd gynt, pan fu fywiog wr: 36
Bu ddewr, o bu ef ddyrys,
O gael rhan rhwng llan a llys,
Mae yn grwm yn bwhwmmau,
Mae'n gwest o'r lluest i'r llan.

Pa ryw les, onid grefyn,
 Er cael o'r henwr hael hyn:
 Ond truan ei ddychanu,
 Serchocced, a'i fwynd fu; 44
 A maint gweiddi gwrachïod
 Ei fyw, ac na ddichon fod!

CLXIV.

I YRRU'R WENNOL YN LLATAI AT EI GARIAD.

CANIAD yw'r nwyf a'm cynnail,
 Caru 'dd wyf mewn caer o ddail,
 Golud gwyr, gwiw leuad gain,
 Gwylferch ardderchawg aelfain. 4

Gweddus yw llun y fun fau,
 Garedig ddigar oedau:
 Gwn gael (main ei hael yw hi,
 Gwawr eirddoeth,) mawr gur erddi! 8
 Cyd bo digrif gan brifardd
 Garu hon, ddyn gywir hardd,
 Gwynfyd oedd ym er gwenferch,
 Goris allt, gurio o'i ferch! 12

Ni ddilid man ydd elwyf,
 Ni wn pa les, yn un plwyf,
 Rhoi fy mryd ar fy rhiain,
 I mi dan ragtal a main.

Yr

Yr haf, ni chelaf fy chwyl,
 Ni chaf fyned i'w chyfyl,
 Na hon ni chaf ei hannerch,
 Na chwerthin finfin a'r ferch ! 20

Talm o bryder a'm peris,
 Truan ym yw traian mis,
 Na bai o ged i neb gael
 Fyned at fy nyn feinael ; 24
 Na golwg ar fun gulael,
 Na fon wrth fy Nuwies hael !

“ Wrthyn hydyn yn 'hedeg,
 Yn ael dydd y Wennol deg ; 28
 Adeiniog edn bywiog bach
 Wyd imi, main yw d'omach ;
 Arlwy dadl, erlyd oedau,
 Er mwyn a fŷnych o'r mau, 32
 Dala ferchawgrwydd dylun,
 A dôs i'mweled a'm dyn,
 I'r llys y mae iarlles mawl,
 Naws dedwydd, yn wastadawl, 36
 I geisio ym ddau gusan,
 Gyfnewid ail Enid lân !”

“ Oni'th edir, nyth odo,
 I'r drws pan ddelych ar dro 40
 Neitia, hyn yw dy natur,
 I mewn dros raddau y mur,

- Neu'r ffenestr restr ar ofteg,
 Neu drwy'r nen er Dwynwen deg.
 Salw'th gais, fwl-iaith gyfon,
 Saf uwch y dylath a son :
 Sym breichledr ar gledr y glwyd,
 Sidell gyweithas ydwyd. 48
 Cyngor wyd ym o'm cangell
 Cyfarch o'r nen i Wen well:
 A gofyn yn deg ufydd
 I Luned, ail 'leuni dydd, 52
 Pa beth, ddyn felenbleth fwyn,
 Yw ei meddwl, em addwyn ;
 Ai gwra, ferch a gerais,
 Yn y fir Gymro, neu Sais. 56
 Ai gobcithiaw y daw dydd
 Y delom dan fedw dolydd,
 Aur ei lloff, er ei llawrodd,
 Y'nghyd a'n byd wrth ein bodd." 60
 " Os ymaros am wra,
 Ar fy nawn, erof a wna,
 Dyred o'th genadwri
 Hyd atta', nad oeda di.— 64
 Didole a llym yw d' adain,
 Dy webr fydd dau gywydd gain."

CLXV.

I HEN WRACH A GODODD O'I GWELY I
GEISIO DAL Y BARD.

WEDI dyfod a dofi,
Dyn feinlas, i'w hoywblas hi,

Tewais, ni foniais innau

Ddiweiriad gwas a'r ddôr gau. 4

Gwiliais am gael y gwely,

Rhediad tost ar hyd y ty,

Gwedi cael gafael gyfun,

A gwilio bod gwely bun :— 8

Rhoi fy min heb gyffini,

Main ei hael, wrth ei min hi.—

Dechrau bach gyfrinachau,

Myn dyn ! yr oeddem ni'n dau ; 12

Yna y clywn mewn mwynws,

Yn rhuo draw rh'of a'r drws,

Gwrach anhygar ni'm caref,

Ewinog, grafangog gref. 16

A bras gerdded, a bryfiaw,

A'i ffon fach, a'i ffunen faw.

“ Beth ” eb 'y Ngwen dan leni

Oglais deg “ a glywaiſt di ? ” 20

“ Peth abrwysg a ddaeth obry,

Heibio, mae twyllo'n y ty ! ”

“ Os

“ Os y cenau ni's cwynwn,
 Glew ei sud, mi glywais hwn; 24
 Mawr ei anffawd yn ymffuft,
 A'r pru yn glynu'n ei gluft.”

Tra fu Wen yn ymsènu
 A'r Wrach fforchog ddeifiog ddu, 28
 Rhedais, ni pheidiais a ffo,
 O'r ty allan, rhag twyllo.

Rhaid yw gochel heb gelu
 Yr hwch o ddyn, y Wrach ddu; 32

A gwnawn oed mewn mwyngoed mân
 Wiw dlos, i aros eirian :
 Pob urddas mewn dinas do,
 Ufudd enw, a fydd yno : 36

A phob edn glân a ganai
 Wiw gywydd mewn manwýdd mai !
 Gwedi doe (gwad a'i dyfyn)
 Dan len ddail ael-winau ddyn ; 40

Cyd ymddiddan a'm hanwyl,
 Cyd eifte', ddyn gole' gwyl :
 Newidio glân gufanau,
 Cyd chwerthin yn y minn mau ! 44

Wrth weled dan uthr fedwen,
 Mor felus yw gwefus Gwen,
 Diofryd er hyd fo'r haf,
 O'r addysg hwn a roddaf ; 48

Na wnafl gydgam na thramwy,
 Drwch ei min, i dy'r Wrach mwy !

CLXVI.

HENW CARIAD Y BARDD.

Y Ferch fach dda ei hachen, Lawer gwaith a elwir Gwen;	
Llyfenw ferch y ferch fach, A'r enw mae'n gyfrinach.	4
Myfi wyf yn ymofyn, Mwy na dim, am enw'r dyn;	
Hwyrach riain addfain-ael, Rhyw ddydd noi gilydd ei gael.	8
U fy' fry, H hy hoywen, A thair D ac Y ac N;	
Yfbel Mabli, Gwenllian, Dyddgu, neu Leucu wen lân;	12
Gwerfyl deg, gwawr fal y dydd, Elen, Efa, lân Ofydd;	
Nest, Gwenhwyfar, a Chari, Tonwy, merch Gittin a mi;	16
Siwan, a ludd son o lid, Wythliw ydiw ond odid, Morfudd, Hunydd o'i hannerch, Sioned, neu Farged yw'r ferch.—	20
Ar hyn fe ddarfu ei henwi, Un o honynt hwy yw hi.	

CLXVII.

YR ADDAW A'R NAG.

Y Ferch wyl fawr ei chelwydd,
 Feinael deg, fwyn eiliw dydd;
 F'enaïd nid oedd neb fwynach,
 Oni bai yr un bai bach.— 4
 Addaw teg ym ydd wyt ti,
 Gwydyn, a'm gommedd gwedi:
 Gwell oedd naccau ar ddau-air,
 Na chael addewid ni chair! 8
 Mi a gawn gan un wendeg,
 Neu hudol gwineu hoywdeg,
 Roi aur rhudd i'm dyhuddaw,
 Er llyn y'ngheuedd fy llaw.— 12
 Ac yn ol egin alaeth,
 Y llaw'n wag, a llyna waeth!

CLXVIII.

I FERCH I'W GWR THOD ONI CHAE Y BARDD HI.

Y Fun fach fwyna'n y byd,
 Fain, a elwir f'anwylyd;
 Ni bu'n rhoi cufan yn bêr,
 Yn fyw undyn un fwynder! 4
 Mynu tan mwyned honno,
 A bair ym fyned lle bo.
 Ni

Ni wn i ddyn mor ddiell,
Na dyn a wŷr da yn well. 8

Och Fair! na chair (oni chad)
A geiriau llyfr o gariad,
Ofyddes, i'm santes i,—
Ufudda' dyn wyf iddi. 12

Hawddàmor hon i'r fron fry,
Os hawddàmor sydd ymy ;
A dyddiau da aed iddi,
Dyddiau 'mun da oedd i mi, 16
Gan ni allaf fi ddial
Ar y dyn, unwedd aur dâl !

Oni chaf fi hi, hoywfun,
Ni chaiff hithau finniau, fun!— 20
Oni chaf fi hi'n ci hoes,
Ni chaiff hi fi yn f'ëinioes!—
A chan hoedl yw chanheidlun
A hefyd, hawddfyd i Fun !

CLXIX.

GWRAIG Y CRYDD.

CARU 'r wyf, pwy ai cerydd ?
Gem air groes, gymmar i grydd :
Deuliw'r haul ar y dolydd,
Dyn grair i'w gweled dan grydd.

Canwyll merched y gwledydd ;	
Cred a roes honno i'r crydd :	
Caf efgob, nid cob cybydd	
Tor cred, i'w hyfgar a'r crydd.	8
Caiff efgidiau tew newydd,	
Modd eiry craig, er maddau'r crydd :	
Nid medrus awydd Madrydd,	
Yfbiwr crwyn, os byw'r crydd.	12
Cyd rho ddiolfryd prydydd,	
Na chymred un o gred grydd :—	
Gwell diarchen awenydd,	
Na chroen ireiddlyd, a chrydd.	16
Gwedi dygo ferch gwawdydd	
Na chywired gred i grydd.	
Mwyn, myn y nef! yw'r grefydd,	
Mwyna' gwraig, oni myn grydd :	20
Gweled im' wen cyn trenydd,	
Gyda'r crwyn, yn gado'r crydd,	
Trwfiar gerdd fal wtrefydd ;	
Teg, myn Mair! yw crair y crydd :	24
Rhaid im' am wen liw 'fblennydd,	
Ei dwyn o blith crwyn y crydd.	
Uwch adfyd, wen na chydffydd	
A hen garwden o grydd :—	28
Bwyf fi bardd was dan laswŷdd,	
Briŷiwr crwyn, byr-oes i'r crydd!	

CLXX.

Y CELU.

GWAITH anorphen fydd gènyf,
 Caru crefft er curio cryf :
 Gwn frad, ail gariad Geraint,
 Gan hwn yr egina haint. 4
 Hanner hun yr aderyn
 A gysgaf, o hunaf hyn !
 Myned (hir yw'r dynged hon)
 Yr wyf a'r gogr i'r afon : 8
 Cerais un dyn cwrs hin-deg,
 Dan gariad y teirgwlad teg.
 Do'n fy swydd lawer blwyddyn,
 Del im' o hap dâl am hyn : 12
 Tybied yr wy' nad diboen
 Ei charu byth,—och o'r boen !
 Aeth yn gur, weithian y gwn,
 Pwys yw cariad ! pes carwn 16
 Tra fae, trwy faith obeithiaw,
 Yr haul yn troi 'r helynt draw ;
 Ni fynai, dilynai lid,
 Wen, ei chael oni chelid ! 20
 Gwae fi ! na chair deuair deg,
 Oni chawn un ychwaneg ;
 Pei gallwn ni's mynwn mwy,
 Gwen, gael oed ond a gelwy'.

Carwn, dymunwn fy mod
 Gan bawb a gawn heb wybod :
 Cael un oed ni's cel annoeth ;
 O'i gael a dyn a gel—doeth ! 28
 Rhai ai celai rhag cilwg,
 Rhai ai cel draw rhag cael drwg ;
 Suddas fydd dyn os addef,
 Os cel mae'n angel o'r nef.— 32
 A fo doeth efe a dau,
 Annoeth ni reol enau :
 Da gan Dduw, dygwn ddeall,
 Na wpa'r llaw a wna'r llall. 36
 Da medrwn, pei gallwn gael,
 Da iawn gelu dyn gulael ;
 Down erddi, nid anurddas,
 Duw a wnel in' dan wê las : 40
 Ail Fenws olau feinael,
 Fedru ei chelu a'i chael.

CLXXI.

YMDDIDDANION RHWNG Y BARDD A'I GYSGOD.

DOE'R oeddwn dan oreu-ddail
 Yn aros Gwen, Elen ail :
 Yn gochel gwlaw dan gochl glas
 Y fedwen, fel ynfydwas,— 4
 Nycha gwelwn ryw culun,
 Yn sefyll yn hyll ei hun.

Ysgydigaw,

Ysgydidaw, draw ar draws,
 O honof, fal gwr hynaws; 8
 A chroesi, rhag echryshaint,
 Y corph mau a swynau faint,
 "Dywaid! na phaid a'th dewi,
 Od wyt wr,—pwy ydwyt ti?" 12

"Myfi!—gad dy ymosyn;
 Dy gysgod, hynod yw hyn:—
 Taw er Mair, na leftair les,
 I fynegi fy neges.— 16
 Dyfod ydd wyf, defod dda,
 I'th ymyl yn noeth yma:
 Hoff yw gènyf dy ddilin,
 Was da, ac ni fydda' flin, 20
 I ddangos, em addwyn-gwyn,
 Rhyw beth wyt, mae rhaib i'th ddwyn."

"Pa achos mor ddiddos ddyn
 Cilaidd, i'r byd i'm calyn:— 24
 Ai cyflog fydd, was gaslhir,
 I ti, y drwg hudwg hir,
 Am fy 'sbïo, enfys bawaidd,
 Gan Eiddig, oer floeddig flaidd?" 28

"Nagê wr hael, anwr hyll,
 Nid wyf felly, dwf ellyll!"

"Beth yntau? cenau y cawr,
 Hen arthfoel gwyll anferth-fawr!

Ond teg o'r widdon gegrwth,
 Tebycach wyt, gleiriach glwth,
 I ddrychiolaeth hiraethlawn
 Nag i ddyn mewn agwedd iawn. 36

Heufor mewn *secr* yn cecru,
 Llorpau gwrach a'r dudfach du.
 Bugail ellyllon bawgoel,
 Bwbach ar lun mynach moel : 40

Grëwr y chwaraeu griots,
 Gyr llawn yn pori cawn cors.
 Fal gyr llwyd yr wyd ar iâ
 Fewn canol a fae'n cawna : 44

Garan yn bwrw ei gweryd,
 Gârau'r wyll, ar gwr yr yd.
 Wynneb *Palmyr*, a hurthgen,
 Brawttu o wr mewn brât hen ; 48
 Drum corph wedi droi mewn carth,—
 Ble buoff ? hen bawl buarth !”

“ Dy galyn 'r wy' dan gelu,
 Erioed, ar hyd y coed cu, 52
 O ddyn a marcio 'n eiddil
 Dy gastiau, a'th feiau fil :
 Llawer dydd yt pe's lliwiwn
 Gyda thi, gwae di o'th wn !” 56

“ Pa anaf arnaf amgen,
 A wyddost ti, wddw ystên,

Ond

Ond a wŷr pob fynhwyrawl
 O'r byd oll?—ac yt baw diawl! 60
 Ni chatgenais fy nghwmwd,
 Ni leddais wyn, leddf ysgwd,
 Ni theffais ieir a thaffain,
 Ni fwbechais rai bychain, 64
 Ni rwystrais wraig yr estrawn
 Nemmawr waith, na morwyn iawn!"

" Myn fy nghred! pe mynegwn
 I'r rhai na wŷr hyn a wn, 68
 Dir enyd, cyn tòr annog
 Y'ngfred, y byddit ynghrog!"

" Ymogel, tau 'y magl toft,
 Rhag addef y rhai gwyddoft, 72
 Mwy na pheir bae, tra fac'n fau,
 Gawni ar gwŷr y genau."

CLXXII.

TRAETHODL Y DYN DAN Y GERWYN.

FAL yr oedd fawr ei hafrad,
 Ei hun, yn y ty'n gwarchad—
 Gwelai'r mab, mwya' garai!
 I mewn yn dyfod attai: 4
 Ac i'w bwrw ar y gwely,
 Gwell y gwnai na gwŷr y ty.

- Ac fal yr oedden' ill dau
 Yn gorwedd dan gwrlidau, 8
 Yna y clywen' y Gwr
 Yn dweud wrth ei gyfarwr,—
 “ Awn i 'redig y tyddyn
 Sy' rhwng y ty a'r odyn.”— 12
 Neidiodd y Wraig yn addwyn,
 Trawodd y Dyn dan gerwyn;
 Ac aeth hithau ei hunan
 Ar y gwely i ruddfan. 16
- “ O Dduw pa beth a glwyfau
 'Y myd, a oedd iach gynau ?”
- “ Llawer clwyf, llawer dolur,
 Yn ol lludded, a llafur, 20
 A dderfydd i'n cyfryw ni
 Heb feiddio ei fynegi !—
 Dôs, a dywaid i'r wraig draw
 Y clefyd fydd i'm clwyfaw: 24
 Dywaid fy mod i'n gorwedd,
 O'r clwyf y bu hi'r llynedd;
 A'm bod mewn perygl angau
 O'r clwyf gynt y bu hithau !” 28
- “ Arch iddi o fod yn gre',
 Yn y modd gweles finne' :
 Mi ddeua' cyn pen hayach,
 Ac yna mi ai gwna'n iach.”

A thra cafas hi gyflwr
 Tra ciniawodd y crafwr,
 Rhoes hi fflagl yn yr odyr,
 Ond aeth hi'n dan ufelyn. 36
 Tra fu'r cymdogion achlân
 Yn achubaw y gwyllt-dan,
 Codes y Wraig y gerwyn,—
 Cafodd y Dyn y coll-lwyn, 40
 Colles y Wraig ei llymaid,
 Cafodd y Dyn ei enaid.

CLXXIII.

I'R FIAREN.

CWRS digar, cerais degau,
 Cwyn cyfar mwyn, cof yw'r mau:

Cofaid lanwaith gyweithas,
 Curiad balch, nid cariad bas, 4
 Cefais ym gyngor cyfun,
 Cof a bair hir leftair hun.

Dawn myfyr dinam ofeg,
 Dwyn taith i garu dyn teg: 8

Llwybr edifar i garu,
 Llesg o daith foregwaith fu.—
 Curiad gwiw, caredig waith,
 Cyn gwybod, cain yw gobaith,

O neb

- O neb cyn dechrau mebyd,
 O'm bro lle'r oeddwn a'm bryd.
 Hwyr y cair (aur grair o gred)
 Hawl i'r faenawl ar fyned 16
 I geisio, lle tygaswn,
 Hawdd hud o gawdd hyd y gwn;
 Gwaeth yw'r fal, gwedd tal y tir,
 Golud mwyn, gweled meinir. 20
 Gochelais, pan glywais glod,
 Serch gof eurferch gyfarfod:
 Dirgel fydd, da'r gelfyddyd,
 Dawn o'r bwyll, a dyn o'r byd. 24
- Gadewais a hyntiais hwnt
 Priffyrdd y bobl a'r pryffwnt;—
 Cerddais ymmysg y cordderw,
 Cof oedd, a chaeroedd uwcherw; 28
 O gaer y glyn a'i gôr glwys,
 Goeglwybr rhwng craig ac eglwys.
 Goryw treigl gariad traglew,
 Gael gwyll y coed, tywyll tew: 32
 Ar draws un yr ymdrois i,
 Er morwyn, o'r mieri.—
 Rhwystrus oedd, hi a'm briwawdd,
 Ysgymun coluddun clawdd: 36
 Hagr dŷn, rhyw eirionyn rhus,
 Honno drychiolaeth heinus.—

Cyflwm awch lun ei dannedd, Coel gwarth, cyd bo cul ei gwedd,	49
Dysgodd ym anhoff gloffi, Dilwydd faint a'm daliodd fi.	
Yn nhâl i gŵr anial goed Nidrodd y'ng hylch fy neudroed,	44
Cefais, tramgyddais trwm gawdd, Gwypmp yno, rhugl-gamp annawdd.	
Yn ael y glyn arail glud, Yn wyfg 'y mhen yn esgud.	48
Un-lli' gul yn llaw gelyn, Rhega' did fy'n rhwygo dyn;	
Hislengarth ar roslangoed, Perfedd diawl mewn enguriawl goed!—	52
Càrai groen ceir ar y grwn, Draenog coed collog, coeliwn	
Cas ei gwaith yn cofi gwýdd, Cebystr ar gringae cybydd.	56
Coes garan ddygn, dan fygn fer, Cyngafog gangau ofer:	
Gwarth i'r budr-beth atethol, Murniai fardd, mae arnaf ol,	60
Mal y gwnai, ni haeddai hedd, Mul dýniad mil o'i dannedd.	
Ysgor flin, gerwin yw'r gair, Asgen ar fy nwy esgair!	

Llesg ac ysgÿmun ei llwyth,
 Lliw ofer-ffriw, fwyar-ffrwyth :
 Gwden rhy-braff ei thrapherth,
 Gwyllt poen, a llinyn gwallt perth. 68
 Tant rhwyd a fwriwyd o fâr,
 Telym ar lethr pen talar ;
 Tytmwy ar adwy ydoedd,
 Tant coed ar nant cadarn oedd. 72

Buan fo tânluman lem
 Brid ysgwthrlid ysgythrlem !—
 Lluniodd ym anhoff *broffid*,
 Ai llosg a ddial fy llid !

CLXXIV.

I'R PIBONWY RHEW.

GWAE a garodd gwag ciriawl,
 Eithr yr haf, mae'n uthr yr hawl,
 Ar ol unnos am dlosferch,
 A gefais i mae'm gof ferch.— 4
 Y gauaf, addefaf ddig,
 Dulwm wedi'r nadolig,
 A'r eira, oer yw'r arwydd,
 A'r rhew, a'r pibonwy rhwydd. 8
 Da rwydd hwyl, f'ysgwydd a farn,
 Dyfod yn frwysg o'r dafarn,
 I geisio 'n eglur mur mau :
 Gweled ferchawgddyn golau

Drwy

Drwy goed y glyn, ni'm syn ferch,
Am y maenfur a mein-ferch.

Drwg fu i mi defni'r dôn,
Cwfallt a'r bargod cyfon; 16
A phan ddeuthum, gwybum ged,
Perygl ym gerllaw'r pared,
Tew oedd dan frig y to oer
Rhyw-lwyd bibonwy rhewloer. 20
Hyfedr i'm safn y dasna,
Rhwyfsg oer, chwibanogl rhifg iâ;
Disglair gribin ewinrhew,
Dannedd ôg rhywiog o'r rhew. 24
Canhwyllau (defnyddiau dig,
Pys addail) Pys Eiddig.—
Dagrau oer, da gÿrai iâ,
Cofus, o ddurew cyfa: 28
Dŵg fy ngwâr, dig atar dôn,
Gloes y gwerthyoedd gleision.

Gwneuthum amnaid, dan gnithiaw
Yn llaes o'r ffenestr a'm llaw; 32
Cynt y clybu, bryd cyntun
Gerwin fu, y Gwr na'i Fun.—
Golinio rhiaidain fain-loer
A wnai a'i benelin oer: 36
Tybiaw fod, rhwydd ammod, rhai
Manwl yn ceisio mw nai.—

- Codi wnae'r delff celffaint
 O'i wâl ei hun, awel haint. 40
 Llwr fu ddigwas anrasol,
 Llefain o'r milain i'm ol;
 Dug am fy mhen daith enbyd,
 Dorf o gas y dref i gyd! 44
 Rhoi canwyll Fair ddieiroed
 Yn ael rych yn ol 'y nhroed;
 A gweiddi o hwn, gwn ganllef—
 "Llyma ei ol! llym yw ef!" 48
 Yna ciliais, drais draglew,
 Ar hyd dugrin ar y rhew,
 I gyrchu 'r bedwlwyn mwynaf
 Ar hynt, a'm lloches yr haf.— 52
 Tybiafwn fod, clod clydreg,
 Y ty dail, a'r to yn deg,
 A mwyn adar a'm carai,
 A merch a welfwn ym mai:— 56
 Yno nid oedd le unoed,
 Llyna gawdd! eithr llwyn o goed;
 Nag arwydd ferch, nag arail,
 Na'r dyn a welfwn, na 'r dail.— 60
 Nithiodd y gauaf noethfawr,
 Dyli las, o'r dail i lawr:
 Am hyn mae ymofyn mai,
 A meiriawl hin ni'm hoerai.— 64
 Dyn wy' 'ngharchar dan Auaf;
 Ar hir, hawddàmor i'r Haf!

CLXXV.

YR HIRAETH.

H IRAETH fydd bob dydd i'm dwyn, Haint ferch, am lasferch laswyfwyn :	
Henw a dŷn enw ei dad ;	
Hiraeth magwriaeth gariad.—	4
Heno i'm gad dan f' adain,	
Hiraeth o ferch y ferch fain !	
Heddyw, y gwn, mal hydd gwyllt	
Hiraeth magwriaeth gorwyllt :	8
Hwn a drig dan frig y fron,—	
Hiraeth magwriaeth gwirion !	
Hyn troes iâ, haint roes ym,	
Herod hiraeth, ferch hoywrym,	12
Hwn oedd ddig heddyw i'w ddwyn ;	
Hiraeth dyn lasfaeth lwysfwyn,	
Hiraeth a bair hwyr iaith boen !	
Hi ni's gwyr hoyw naws goroen ;	16
Hwn a weuodd hen wewyr ;—	
Hai how ! hiraeth, ow ni thŷr !	
Hyn a roes bun yn un-awr,	
Hiraeth tramwyaeth tro mawr ;	20
Hwyr ym allael gadael gwaeth,	
Herwydd ym gario hiraeth !	
Hwn nid â, er enwi dydd ;	
Hiraeth fydd boenwaith beunydd !	

Hwnt a rydd haint o'i wreiddin,
 Hiraeth led blaened ond blin :
 Hyrddiodd i'm calon hwyrddig,
 Hiraeth llym doraeth, llam dig! 28
 Hynod y medraf henwi,
 Hiraeth fal mammaeth i mi;
 Hwn a'm gyr heno i'm gorwedd :
 Hiraeth, myn Mair! a bair bedd. 32
 Hynaws boen, hyn fy' benyd ;
 Hiraeth a'm gyr, byr, o'r byd!
 Hiraeth am Wen gymmen-gamp,
 Hiraeth gur, hwyr araith gamp. 36
 Hiraeth, rhyw odiaeth ydoedd,
 Hai how! gwae fi, hygof oedd!
 Hon a ddaliodd hen ddolur,
 Hiraeth magwriaeth o gur : 40
 Hon a roes hoen i'm poeni,
 Hiraeth, gefyniaeth—gwae fi!
 Haint yn fy nhâl, gofal-fyd;
 Hiraeth heb obaith o'r byd!

CLXXVI.

YR ANNERCH.

“**A**NNERCH, nag annerch gennad ;
 Mi wn pwy, merch macwy mad.
 Arch i'r ferch a annerchais,
 Ni wn pa beth rhag treth trais,

Ddyfod

Ddyfod yforu'n fore,
 Pwl wyf, ac ni wn pa le:
 A minnau ddof, gof gwiwfyth,
 Ni wn pa bryd, o'r byd byth ! 8
 O gofyn hi, gyfion hawdd,
 Poen eirchiad, pwy a'i 'nerchawdd ;
 Dywaid dithau, dan dewi,
 Ysgogan iawn,—ni's gwn i ! 12
 O gweli deg ei golwg ;
 Er na's gweli, nid drych drwg :
 Gwiw loywbryd haul goleubrim,
 Amnaid, ac na ddywaid ddim."

CLXXVII.

I FERCH NI RODDAI ATTEB.

FAL yr oeddwn yn myned
 Dros Fynydd Gwyr, crefydd cred,
 A'm hoyw dudedd am danaf,
 I'm ymdaith mewn hiraeth haf ; 4
 Gwelwn gangen ar y rhos,
 O forwyn, yn fy aros.—
 Cyfarch, meddwl alarch mwyn,
 Gwell iddi, ddyn gall addwyn ;— 8
 Atteb a wnaeth ei phrydydd,
 Atteb ferch o'm tyb y fydd :

- Cyd gerdded mal merched mai,
 Ag oerddyn ni chyd gerddai. 12
 Gofod ar gynnyg cufan
 Yr fwyn lwys ber-aur-fwyn lân ;
 Canmol ei llygaid gloywon,
 Canmolid prifeirdd heirdd hon. 16
 Gofyn cyn del rhyfeloedd,
 Y fynnai fi; fy nef oedd !
 “ Ni chai fab o ael y fro
 Un ateb,—ni wn i etto : 20
 Dof i Lanbadarn Ddywful,
 Neu i'r dafarn, wr diful ;
 Ac yno 'n wir i'r irgoed,
 Mwyn iawn wyt, a ni wnawn oed. 24
 Ni fynwn, rhag cael gogan,
 Wybod fy mod mewn un man.”
 “ Llwsr iawn i'm bernir o'th ferch,
 A dewrddyn yw dy ordderch : 28
 Nag eiriach dy lediach do,
 Er cynnen y wraig honno :—
 A wnaid mewn plas o lasgoed,
 Yr ail ni's gwybu erioed.” 32
 Gwir addef, os gwyr eiddig,
 Ni ád ben ar bren, na brig.
 Cymrodd ei chennad forwyn,
 Gwir dduwies, lladrones llwyn. Ni

Ni wnaï hocrell afrywiog,
 Ni wnaeth a'i gair, nith y gog,
 Addo ffol a'm gwnae'n llawen,
 Addewid gwir fydd oed Gwen.

CLXXVIII.

I FERCH ANWADAL.

Y Ferch anllad a'm gwadawdd,
 A'r lliw haul, ar ei llw hawdd ;
 Cam iawn gwedi'r gymmwynas,
 A'i geiriau glud, a'r glog las, 4
 Och feirddyn! na chyffyrddawdd
 I mi a hi, ammau hawdd!
 Eiliw Enid, lw annoeth,
 Elid i nol aelwyd noeth. 8
 Dod dy law, da deuluwas,
 Dawn y bardd, da enau bäs :
 Da ddwyfron yn y fron frad,
 Da ddeufraich, nid oedd afrad : 12
 Da bob cyfryw byw o beth,
 Digrif fon, da groes eneth.—
 Deddyw o'i phen lw diddim,
 Do, do 'n wir Dduw!—ai do ddim?

CLXXIX.

I FERCH A WRTHODD Y BARD D O EISIŴ
EI FOD YN GYFOETHOG.

CARU dyn ieuangc irwen,
Erioed heb unoed i ben ;
A phan oeddwn, gwn gyni,
Mewn gobaith, o'i hafiaeth hi,— 4
Sugana'r ferch a'nerchais,
Wrthy', er llyfu fy llais,
“ Ni charaf ddyn, dremyn dro
Ddiaddfwyn, heb dda iddo.” 8

Pan glywais hoyw falais hon,
Tybiais ddeall ei hattebion ;
Gwneuthum dy i garu gwen,
Dyfnfydwaith, dan fedwen : 12
Trefnais gwmpas urddafawl,
Adeiliad man-blethiad mawl ;
A'i doi a dail manwiail mwyn,
Mal *teyls* ym mol tewlwyn. 16

Ac yn y ty, mwyngu maith,
Ddau *denant* ddiwyd unwaith :
Dau geiliog ferchog ei son,
Firain freithwych fronfrithion : 20
Dau bencerdd y loywgerdd lwys,
Pur, o adar paradwys.—
Saith

Saith gywydd peunydd o'u pen,
 Yn weddus ar winwdden; 24
 Ac o'r faith, yn gywir fon,
 Mynaf gyfrif mewn gofron.

I'm bun wych y chwenychwn,
 Dal y ty a'r 'deiliad hwn; 28
 Oni chaf ddyn wych ieuangc,
 O gyfoed, i'r bedwgoed bang:—
 Rho' ddiowryd rhyw ddirwy,
 Adeiliad ferch er merch mwy!

CLXXX.

YMDDIDDAN RHWNG Y BARDD A MERCH.

B.—**D**YDD da yt riain ferchog!

F.—Croesaw, brydydd gwýdd y gog!

B.—Wyd iach a llawen wenddyn?

F.—Wyf, a hoff gënyf fi hyn. 4

B.—Teg i'th welaf, fy nghariad!

F.—Llawer oferddyn ai dywad!

B.—Teg yw dy bryd, wyd weddi.

F.—Teg heb un diolch i ti! 8

B.—Gwyn yw dy wyneb fun-gan!

F.—Gwyn ar fy nghoft fy hunan.

B.—A meinion yw dy aeliau.

F.—Yn y modd i maent, mi piau.

- B.*—Duon dy lygaid tirion.
- F.*—Ba waeth i ti ba liw bon'?
- B.*—Da iawn y gwyddost ateb!
- F.*—Gwell ym fy hun nog i neb. 16
- B.*—Dywaid ym ateb, neu dewi?
- F.*—Nid hawdd i neb d'ateb di.
- B.*—Dywaid ferch, onid wyd fud?
- F.*—Ond ydwyf yn dywedud! 20
- B.*—Oes dâl, ferch, am dy garu?
- F.*—Nag oes, fab ywch, ofer fu.
- B.*—A gaf fi ond a gefais?
- F.*—Na chei, ac er dim na chais! 24
- B.*—Dywaid ar lai na deuair,
A'th gaf, neu ddywaid na'th gair?
- F.*—Myn Mair! ni'm cair, a mi'm cof,
Ni thyngaf am waith angof. 28
- B.*—Na wrthod dy briodas!
- F.*—Na phraw fy ngheisiaw, fy nghas!
- B.*—Mi a'th ddalia', nith Olwen!
- F.*—Minnau ro' waedd, myn Mair wen! 32
- B.*—Awn ar grair dan law 'ffeiriad.
- F.*—Ni wnai ddim twyll, ddyn, i'm tad!
- B.*—Beth weithian a obeithiaf?
- F.*—Arwydd ar wýdd hirddydd haf. 36
- B.*—Gwreicca, fun araf, a wna'.
- F.*—T'at wyl! gwra wna' inna'.

CLXXXI.

TRAETHODL Y GATH A'R LLYGODEN.

YR wyf fi yn caru dyn
Grinach ei chred na blewyn;

Fal y bydd rhai o'r merched;
Nid gwiw coelio dim o'u cred, 4
Mwy no chred y llygoden,
A syrthiodd oddiar nenbren.

Y llygoden a roes naid
Mewn cwrw newydd hidlaid; 8
Beth a wnaeth cath lwyd addwyn

Ond neidio 'r gŵr y gerwyn,
Fal na feiddiai 'r llygoden
O'r cwrw godi ei phen; 12

Na'r gath lwyd fyned atti,
I'r gerwyn, rhag ei boddi.
Y llygoden a roes lw,
Cyn ei myned o'r cwrw, 16

Ar ryngu bodd i'r gath lwyd,
Cyn ei myned i'r gronglwyd.
Pan gafodd y llygoden
Fyned rhwng y ddwy wialen, 20

A chael gafael yn y to,
Ni ddoi hi ddim oddiyno.
“Llygoden, cywira gred;—
Rhy bell yr wyt ti'n myned!”

“Y gred

“ Y gred a rois ar y llyn,
 Na lafur byth ei gofyn :
 A'r gred a rois ar feddwdawd
 Ni's cywiraf hyd ddydd-brawd.” 28
 Ac am hynny, ferch feinwen,
 Ni bydd cred i lygoden :
 Ac am hynny, Wen, yn wir,
 A wnel dwyll, ef a dwyllir.

CLXXXII.

I'R LLWYNOG.

DOE 'r oeddwn, dioer, eddyl
 Dan y gwýdd, gwae'r dyn ai gwýl !
 Yn aros dan bren arael,
 Ag aur a main gwrwm ael ; 4
 Gorsfeyll dan gyrs ufydd,
 Ac aros gwen goris gwýdd.
 Fal 'r oeddwn, anfeiliwn fail,
 Lonyddaf dan lwyn addail, 8
 Gwnaeth ar fy hwyl ym wylaw,
 Gwelwn, pan edrychwn draw,
 Llun gwrab, lle ni's carwn,
 Llwynog coch, ni châr llun cwn, 12
 Yn eiste' fal dinaftwrch,
 Ger ei ffau, ar gwr ei ffwrch.—
 Anelais rhwng fy nwyllaw
 Fwa yw drud, a fu draw ;

Ar fedr, fal gwr arfodus, (Ar ael y rhiw arial rhus) Yrru llem faeth o'r orallt, Benddu, i waedu ei wallt.	20
Týnais, o oergais ergyd, Heb y gern heibio i gyd;— Mae och! aeth fy mwa i Yn drichnap, anian drychni!	24
Llidiais, nid arfwydais hyn, Arth ofidus, wrth fadyn. Gwr yw ef a garai iar, A choeg edn, a chig adar:	28
Gwr yw ddilid gyrn ddolef, Garw ei lais, a'i garol ef. Gwridog yw ym mlaen grodir, Gwedd âb, ymhlith y gwýdd ír:	32
Llùman brain, gerllaw min bryn, Llámwr erw, lliw marworyn. Drych nod brain, a phiod ffair, Draig unwedd daroganair:	36
Cenau ar fryn, cnöwr iar fras, Cna' diarab, cnawd eirias. Taradr daeargadr dewrgau, Tanllestr ar gwr ffenestr ffau:	40
Bwa latrwm, didrwm draed; Gefel unwedd gyffinwaed. Nid hawdd i mi ddilid hwn Pw dy annedd hyd annwn:	

Cyfarth a wnai'r ci efydd,
 Byrgluff, y bore-glas-ddydd.
 Deugwae'r talwrn lle digwydd,
 Delw ci 'n adolwg gŵydd: 48
 Rhodiwr coch, rhydir i caid,
 Rhedai 'mlaen rhawd ymlyniaid;
 Llym ei ruthr, llàmwr eithin;
 Llewpart a *dart* yn ei din.

CLXXXIII.

ACHAU Y DYLLUAN.

“ **T**YDI Dylluan tudwyll,
 Teulu a'th wyl, talaith wyll;
 Cenau mab cath yn canu,
 Cyw gŵydd, llai no blwydd o blu: 4
 Jarlles feiniles arthwen,
 Ergyd bollt ar gŵr dy ben!
 Cynnydd anfwyn mewn ceunant,
 Cuchiog wyd, cai ochai cant.” 8

“ Er da, fab, difai ym wýdd,
 Yn y llwyn,—gad fi'n llonydd
 I ddwyn poen o dôn penyd
 A bâr holl adar y byd! 12
 Er hyd y nos, rhaid i ni
 Godde' anwyd, a gweiddi;

Gobaith

Gobaith nid oes ond gwybio
Y dydd, ar fy ffydd, a ffo!" 16

" Er hyn, pa 'deryn, pa'r haint,
Pwy dy henw, pryd henaint?"

" Bonedd gwell-wedd i'm gelwynt;
Blodeuwedd wrth gyfedd gynt: 20
Merch i arglwydd, ail Meirchion,
Wyf fi, myn Dewi! o Fon."

" Hoywfun wen gwawr ei henwi,—
Er trist ion! pwy a'th troes di?" 24

" Gwdion fab Don ar Gonwy,
Hudlath, ni bu o'i fath fwy,
A'm hudodd i o'm hoywder,
I'r poen a weli, nid per! 28
Haul dramawr o hil dremynt,
Am heuru i garu gynt,
Gronwy fab Perf Gorenhir,
Arglwydd Penllyn, hoywyn hir.

CLXXXIV.

I'R DYLLUAN.

DRUAN i'r Dylluan deg,
Radd ddifdadl, na rydd ofdeg!
Ni âd ym ganu 'mhader,
Ni thau tra fo fugnau'r Ser;

Ni chaf, och! o'r gwarafun,
Gyfgu, na heddychu hun!

Ty o drym yr yftlymod
A geiff, rhag pigwlaw ac ôd: 8
Beunydd bychan rhaib ynof,
I'm clustiau, ceiniogau cof.
Pan gauwyf, poen ogyfarch,
Fy llygaid, penaethiaid parch, 12
Hyn a'm deffry, ni hunais
Gan y Dylluan, a'i llais;
A'i chrochwaedd, aml ei chrechwen,
A'i ffals g'wyddoliaeth o'i phen. 16
A hynny, modd i'r henwyf,
Hyd wawr ddydd, annedwydd wyf!
Canu bydd, annedwydd nad,
"Hw! ddy hw!" hoyw ddyhëad. 20
Ynni mawr, myn gwyrth Anna!
Annos cwn y nos a wna;
Budrog ddienwog ddynwaedd,
Benfras anghyweithas waedd! 24
Llydan-dâl, griafal groth,
Lygod-wraig, hen lygadroth;
Yfddig ddielwig ddiliw,
Wystyn ei llys, 'staen ei lliw. 28
Uchel ei chrech mewn teccoed;
Och o'r eân uwch aerwy coed!

A'i gwedd-wynebpryd dyn gwâr,
 A'i sud, ellylles adar: 32
 Pob edn o'r byd alltudryw
 Ai baedd,—ond rhyfedd ei byw !

Fraethach yw hon mewn bronallt,
 Y nos, na'r eos o'r allt: 36

Ni thyn y dydd, crefydd craff,
 Ei phen o geubren gobraff.
 Uda'n ffraeth,—adwaen ei ffrîw,
 Eden Gwyn ab Nudd ydiw. 40

Wyll ffadr a gân i'r lladron,
 Anffawd i'w thafawd, a'i thôn !
 Er tarfu o'r Dylluan

Oddiwrthyf, mae gênyf gân:— 44
 Rhof tra fwy yn aros rhew,
 Oddaith ym mhob twyn eiddew !

CLXXXV.

TRAETHODL EIDDIG A'R TORYN.

NID oes dychymyg ym Mon
 Am wragedd gwyr eiddigion,
 Fel y mae mewn gwlad arall,
 Am wragedd cyfannedd call. 4

Eiddig ydoedd yn disgwyl,
 Gwaith oedd arno Sul a Gwyl ;

Eiddig

- Eiddig oedd yn drwg-dybio,
 Defnydd drwg-dyb oedd iddo.— 8
 E ganfu Liddig ddeuddyn
 Yn mynd i'r coed yn gytun :
 Eiddig a gerddodd droed-droed
 A'r ddeuddyn wyl tua'r coed.— 12
 Arganfu Eithig doryn
 Ei gymmar yn y rhedyn :
 Eiddig a dŷnodd gyllell,
 A thòri ael y fantell. 16
 A phan godafon' hwythau,
 Drwy garedig barablau,
 Ac adnabod caffael fiom
 Aneiddil gan Liddig ffrom.— 20
- “ Gwnaw'n innau'n dau yn ein dig,
 Yn hydda, fiom i'n heiddig.”
- “ Gwae fi, fy anwylgar hy,
 A'm byd, na ellym hynny !” 24
- “ Mae i mi gymydoges,
 Oni ddichon hon im' les,
 Nid oes y' Ngwynedd heno,
 Er ei galled, a'i gallo !” 28
- Myned, yn anhyf ofnog,
 Tua thy ei chymydog ;
 Dyfod yn ofnog anhy,
 A wnaeth y wraig tua'r ty.
- Fal

Fal mýnodd Nef o gyflwr,
 Nid oedd yn ty ddim o'r gwr.
 A chael doedyd ei hanes,
 I'w hanwyl gymydoges. 36

“ Oni ddarfu amgenach
 It' na hynny, mi 'th wna'n iach.—
 Y mae i minnau Doryn,
 O'r un frithedd, 'r un frethyn; 40

Yr un bris yn y fylldy,
 Yr un draul wedi hynny.—
 Hwde di'r Todyn cywair,
 Heno i gywiro d'air.— 44

Moes i minnau d'un dithau,
 Er tòri un o'r aelïau;
 A mi ddeuaf yforu,
 Cyn ei godi o'i wely, 48

I'w siòmi ef yn ei wydd,
 Ac i ddangos yr arwydd;
 Ac i ddoedyd mae fyfy,
 O gyd wall, a gad felly.”

CLXXXVI.

CYFFELYBIAD TEGWCH RHIAIN I'R ADARWR.

A DARWR o rew dwyrain,
 Neu herod eiry gawod gain;
 Ym mrysg dydd ym mraïsg dioer,
 Ym mron wiwlon auaf-loer.

B b

O daw

O daw gwrthlys melgawad
 Ganthaw, a'i rhwyddaw yn rhad,
 Glud wiail a glydwyan'
 Glânau gloyw ffynnônau glân. 8

Pan ddel edn, poen ddeiliadaeth,
 I Fon gyfagos dros draeth,
 I'r adnebydd, dra-rydd dro,
 Dirionwch dyfrdir yno.— 12
 Disgyn a wna, od ysgyg,
 Ei blu mewn dwfrllyd a blyg,
 Oni ddel, cof ryfel cawdd,
 Llawr hwylwydd a'i llwyr helawdd. 16

Felly gwnaeth dynoliaeth dad,
 Da i'm cur, do a'm cariad;
 Mal eiry y rhew lliw Llywy,
 Wyncb un, mi a wn bwy. 20
 Ffynnônau difas glas-ddaigr,
 Yw gloywon olygon aigr:
 Aeron glân, darparan' glod,
 Eurychiaeth Mab Mair uchod! 24
 Canoch fi! pan ymcanynt,
 Caeau da, nad caead ynt!
 Glynodd ferch a golanwyf,
 Rhwym o glud y rh'om o glwyf. 28
 Drud ofal cariad afael,
 Drud a mi ar funud ael:

<i>Pefrlys</i> pen gytgamus pwyll,	
Meddwdod ei llygaid modd-dwyll,	32
Mwy nag edn, mynawg ydiw,	
Mae'r glud llacs, mawrglod y lliw.	
Ar gariad dybrydiad bryd,	
Pwyll dirgel, pell yw d'ergyd!	36
Ei meinion dduon ddwyael,	
Yw'r gwiail glud, golud gwael;	
Mwy ar ddyn aelblu mwyalch,	
Na llinyn faer ar gaer galch.	40
Breiniawlwedd wybren eilun,	
Hydraul bwyll, hyd ar ael bun:	
Hualwyd, cadwynwyd cof,	
Haul y dawn, hoelied ynof!	

CLXXXVII.

I ANFON YR ERYR YN LLATAI.

“ YR Eryr, hardd arwyrain,	
A gâr mawl, ac aur a main;	
Mireingorph uwch mariangoed,	
Milwr cylch ymylau'r coed;	4
Ymlyniad wyd ym mlaen dar,	
Mewn gwyrdd-goed mai yn gerddgar.	
Myn dëyrnged o'r gwledydd	
Melus y rhan, myn lys rhydd.”	8

“ Cyrch at lys glân rianedd,
Paradwys, mamwys fy medd,

Lle mae fy nghrair ddisglaer loyw,
 Lliw prynhawn eglurwawn gloyw! 12
 Disgyn, y dewin diwael,
 Ar ei llys hwnt, iarllles hael:
 Ymddiddan a'r feingan ferch,
 Ar dwyn, ac er Duw annerch, 16
 Dan arwydd nad un wriawg,
 A wŷr hi wra yrhawg."

" Ei llaw fydd iarllles heddyw,
 Er ei bod mewn gweddwdod gwiw: 20
 A bod arwydd a wyddwn,
 Rh'of fi a hi yr haf hwn.
 Dywaid euraid aderyn,
 Deuliw'r haf, i deccaf dyn, 24
 Fod ei bardd, anwahardd-ryw,
 Heb obaith (f'anchaith!) i fyw;
 A'm bod hir o'i chariad tau,
 Yn yngod ar lun angau!" 28

" Na thària, ymdaith wryd,
 Oni welych befrddrych byd!
 Amgylch awyr y dwyrain,
 Ysgwyd y corph esgud cain; 32
 Brysfa hyd ei bro, Efsyllt,
 Brenin adar, gwar a gwyllt!
 Maneg dan gel dy helynt,
 O wrthiâu gwawd, wrth y gwynt;

Mabmaeth

Mabmaeth erioed glyn-goed glân,
 Mwyn dy gais, myn dau gufan,
 Euraid ffrîw, at Fair wiwddoeth
 Angel yn ddirgel a ddoeth; 40
 Dull angel a ollyngaf
 I dramwy ferch, dri-mis haf."

CLXXXVIII.

Y SERCH DIRGEL

MYFI y fydd, deunydd dig,
 Lleidr Serch dirgeledig!
 Gwylltion adar, glaeaf glod
 Anian uthr, a wna nythod; 4
 A fef y gwnan' dan y dail,
 Ym mhlethiad gweuad gwiall,
 Yn lle diarffordd, rhag llu,
 O fygr fynwyr i fagu.— 8
 Yn unfud, yn un anfawdd
 A hynny, cywely cawdd,
 Cariad a wnaeth, caeth yw'r cof,
 Annoethineb nyth ynof! 12
 A'm fy nwy-ais, myn Dwynwen!
 Sy' gul a gwael, heb gael Gwen!
 Gwiall ydynt, hynt hyfriw,
 Dau ystlys gwas defflys gwiw: 16
 Canu a wnaaf, cyd cwynwyf,
 A'm calon fyth yw nyth nwyf!

Ni chair ferch y loywferch lân,
 Ni thwyllir o'i nyth allan : 20
 Ni fedr Eiddig, anfadwr,
 Ar y nyth hwn, arw-noeth wr:
 A mi ni'm dawr, gawr garfyth,
 Er na's medro y fo fyth. 24
 Dilys gènyf, fardd dilyth,
 Yn wir, na wybyddir byth;
 Oni's pair, drwy anair drwg,
 Twrn aelaw tirion olwg. 28
 Meddwl calon, a bron brudd,
 Drwy amgylch, draw a ymgudd:
 Ple bynnag, ddinag ddeu-nwyf,
 Fab oedd yn y ty i bwyf; 32
 Ar drem goris ael dramain,
 I'm cenfydd, cof hafdydd cain,
 Llw beiddiad, o'r lle byddwyf,
 Minnau a'i gwyl, engyl wyf. 36
 Er chwerthiniad gariad gael,
 A'i munud ar ei meinael;
 Newidio drem, ni wadaf,
 A'm chwaer, dim amgen ni chaf. 40
 Ef aeth ei threm, Gem Gymry,
 A'i chariad, ehediad hy,
 Dyn fain wengain cwyn-gorph,
 Drwy 'mron, a'm calon, a'm corph!

Mal ydd ai, gwiw ddifai goff,
 Gronfaeth drwy ysgub grinsoff.
 Ni âd Beuno, tro tremyn,
 Abad hael, fyth wybod hyn ;
 Gymro dig, heb Gymru dir
 I byddaf, o gwybyddir!

48

CLXXXIX.

I YRRU'R BIOGEN YN LLATAI AT WRAIG
 O FEIRION.

“**C**YRCH yr Edn diaffednais,
 Cychwyn, wan benlöyn lais ;
 Difai yw'r Ferch a'm dyfun,
 O'r dëau at y fau fun.
 Medr wlad Feiriawn, dawn difai,
 Medr dy fain mewn eurddrain mai ;
 Buan dy hynt uwch punt perth,
 Marchog bedw cangog cyngerth.
 Adain flin-lais ylfîn-lwyd,
 Edn o bedwar-lliw ydwyd,
 Gwyrdd, a glas, eurwas arail,
 Gwyn, a du, yn gwnïo dail.
 Cyfaill dynionau ieuaingc
 Er na bych mawr, cerddawr caingc ;
 Ysgwl trin a chyfrinach,
 Esgud wyd, edn bochlwyd bach.”

4

8

12

B b 4

“ Dwg

“ Dwg ruthr fal gwynt, helynt hwyl,
 I Feirionydd, fro anwyl,
 At wiwddyn, yt a wedda;
 Dwg i wraig Dafydd dydd da. 20
 Fy mun oedd! er fy mwyn i,
 Aur ei chuddugl, arch iddi,—
 Gorne gwendon Meirionydd,
 Nad el na lliw nos na dydd, 24
 (F’ail enaid fraisg, euraid frig,
 Wyl oedd) ar wely Eiddig.
 Hefyd, *ysgwier* hoywfalch,
 Awdur gwýdd a edy’r gwalch, 28
 Didrwh berchènog deudroed
 Meinion cymydeithion coed,
 Taer fyddid, nid hwyr feddwyl,
 Bydd daer ar fy chwaer un chwyl. 32
 Dywaid, edn diwyd awdur,
 Dewin coed, wy’ yn dwyn cur,
 Fy mod a mydr annerchwawd
 Ym mro Deheubarth, fy mrawd! 36
 A fain gofal i’r calon,
 A faeth o hiraeth am hon!
 Wrth weled lwysgred leifgroyw,
 Mygr o lun, ger magwyr loyw, 40
 Hiraeth am dug am denyw
 Er ys mis,—eres fy myw!”

CXC.

I YRRU'R ALARCH YN LLATAI.

“YR Alarch ar ei wiwlyn,
 Abid galch, fal abad gwyn;
 Llewych edn y lluwch ydwyd,
 Lliw gwr o nef, llawgrwn wyd. 4
 Dwys iawn yw dy wafanaeth,
 Hyfryd yw dy febyd faeth:
 Duw roes yt yn yr oes hon
 Feddiant ar Lyn Syfaddon. 8
 Dau feddiant rhag dy foddi,
 Radau teg, a roed i ti;
 Cael bod yn ben pysgodwr,
 Llyna ddawn, uwch llyn o ddwr; 12
 'Hedeg ymhell a elly,
 Uwch law y fron, uchel fry;
 Ac edrych, edn gwyn gwych gwar,
 I ddeall clawr y ddaear; 16
 A gwilio rh'od a'r gwaelod,
 A rhwyfo'r aig rhif yr ôd.
 Gwaith teg yw marchogaeth tòn,
 I ragod pysg o'r eigion; 20
 Dy enwair, wr dianhardd,
 Yn wir, yw'r mwnwgl hir hardd.
 Ceidwad goruwch llygaid llyn,
 Cyflwiiaidd cofl o ewyn;

Gorwyn

Gorwyn wyd uwch geirw y nant,
Mewn crys o liw maen crisiant :

Dwbled fal mil o lili,

Walgod teg, a wifgid ti ;

28

Sieced o ros gwyn yt fydd,

A gŵn o flodau'r gwinwŷdd."

“ Cannaid ar adar ydwyd,

Ceiliog o nef, clog-wyn wyd,

32

Gwrando f' achwyn, addwyn wr,

Wrthyd, a bydd ym nerthwr.—

Merch fonheddig fy'n trigaw,

A gwawr dlos, fy' gar dy law ;

36

Bryfia dithau, gorau gwr

Wyn ei gefail, negefwr ;

Nofia'n ufudd, ni'th luddir,

A dôs i Gemaes i dir.

40

Deled i'th gof ei gofyn,

Deuliw'r lloer o Dal-y-Llyn :

Enw'r Ferch a annerchir,

Hyn yn wawd ei henw'n wir,

44

U fy' fry, H hy hoywen,

A thair D, ac Y, ac N.

Cyrch yn araf ei 'ftafell,

Cyfarch o'th ben i wen well :

48

Addef fy nolur iddi,

A maint yw fy ammwynt i.

Dwg

Dwg i mi, dig wyf am Wen,
 Wr lliwus, eiriau llawen :
 Duw i'th gadw rhag pob adwyth,
 Teg ei ben,—ti a gai bwyth !”

52

CXCI.

YMDIDDAN A GWRAIG.

“**Y** Ddyn fegis Gwen o'r Ddol,
 Rywiog araf ragorol,
 Rhinweddol yth ganmolaf,
 O flaen neb dy fawl a wnafl !”

4

Cerai hon, cares Anna,
 Llawen o ddyn a'i lliw'n dda :
 At hon i daethym i'r ty,
 Doe'n un-awr, fal dyn anhy ;
 O'i ferch braidd y medrais i,
 Ferch weddus, gyfarch iddi !
 Gwen oedd eiliw ei gwaneg,
 Gweniad dyn, ganiad deg.
 Hon oedd wen, a hyn oedd dda,
 Minnau hyfach fum yna :
 Dywedais wrthi hi hyn,
 Dwyael loyw, dâl ewyn,—
 “ Dydd da 'r anhepcor Forwyn !”
 “ Dydd da'd y Mab diriaid mwyn !—
 Moes ryw beth masw o'r byd,
 Chwedlau, fab gwinau gènyd ?”

8

12

16

“ Nid

“ Nid oes, deuliw 'r ôd, o'r dydd
Dawain yw, dim o newydd.”

“ Dywaid was, da yw dy sud
Mwynaidd, beth a ddymunud?” 24

“ Dymunwn, riain feinir
Un-lliw ag ôd, yn lle gwir,
(Dy boen a ddygum beunoeth!)
Dy gael, ddyn deg oleu-ddoeth!” 28

“ Synwyr yt fab! na fonia,
Cel dy wawd, ag yt gael da!
Can's mae i mi wr priod!”
“ Bythawr fyth, beth er ei fod?” 32

“ Rhois fy nghred, llei gwelèd llw,
Na soniwn, yn oes hwnnw,
Am annerch mab o'm unoed,
Uthr yw, nag am wneuthur oed: 36
Ond na allaf warafun
I ti, ar dy fwyd dy hun,
Ganu gwawd, fab gwinau gwych,
F'anwyl i'r neb a fyny ch!” 40

“ Dy garu, deg ei goroen;
Dy gellwair a bair ym boen!
Os fyfi a fynni, ferch,
Nid á unnos heb d' annerch;

Ac ni chanaf a'm tafod,
 Yn neutu glyn, ond dy glod!
 I'th ganmol ferch urddolwaed :—
 Dy wedd !—dôs, a dyddiau daed !”

CXCII.

TRAETHODL Y CEILIOG RHEDYN A'R
 GRUGIONYN.

MI a wnaf, ac mi a wnaf,
 I'r wraig aeth i daith yr haf,

Fal y gwnaeth y grugionyn
 A'r ceiliog rhywiog rhedyn.—

4

Y ceiliog rhedyn a fu
 Yn llemain, ac yn llâmu,

O wyl Jeuan yn yr haf,
 Oni ddaeth dyw-c'langauaf.—

8

Dyw-c'langauaf, y borè
 Fe a droes y gwynt o'i le,
 I odi, ac i luchio,
 Oddiar lechwedd Moel Eilio:

12

I luchio, ac i odi
 Oddiar yftlys Eryri.

Fal yr oedd y grugionyn
 Yn ei esmwyth glyd dyddyn,

Wedi

Wedi cael yn ei gywair,
 Ei gynnyd, a'i yd, a'i wair;
 A'i larder i nen ei dy,
 A'i farch îs traed ei wely; 26
 A'i wraig yn chwilio ei ben,
 Yn hyfryd, ac yn llawen;
 Fo glywai o gil y ddôr
 Egwan yn erchi egor. 24

“ Nid er d'ofn, nid er d'arfwyd,
 Ond er gofyn,—pa un wyd ? ”

“ Myfi fydd redyngar geiliog,
 Dy frawd ffydd, a'th gymydog, 28
 A'th gâr, a gwr o'th unwlad,
 Yn dyfod i westt attad.”

“ Mae yma y grugionyn,
 Dy frawd ffydd, a'th gyd-tyddyn :— 32
 Ple buofft ti'r haf hirwyn ?
 Neidio a llàm rhedyn ?
 Rhodia etto, llàma'n dda,
 Heno ni ddoi di yma ! ” 36

“ Duw bellach a'm cyngoro !
 I ble'r af innau heno ?
 Os myned i barc y glyn,
 Lle bum gynt yn feistr rhedyn. 40
 Mi daria' yma'n agos ;
 Ni bydd marw march er unnos ! ”

Yna

Yna doedai rai doethion,
 Pe bai gorphydd oedd galon :— 44
 Yna doedai rai doethiaid,
 Pe bai gorphydd oedd enaid.
 Dyna gogle, ni cherddodd
 Led yr erw oni rÿnodd !— 48
 Fel dyna'r modd y darfu
 I'r ceiliog rhedyn cynta' fu.—
 A phoed felly y darffo
 I'r ceiliog rhedyn cynta' fo.

CXCIH.

AMCANIAD O DDWYN RHIAIN.

CARU 'r wyf is cŵr yr allt,
 Cerais berchènog hirwallt ;
 Caru un dyn a'm curiodd,
 Caru bun ni's cair o'i bodd.— 4

O Dduw ! ai rhydd yw i wan
 Garu dan gaeau arian ?
 Lliw càn addfwyn fwyneidd-falch,
 Lliw 'r corph o'r peillwy, a'r calch ; 8
 Lliw'r gwin, lliw eira gweunydd,
 Gerllaw ei gran yw lliw'r grudd :
 A'r graen megis y manod,
 A'r ael fal ingc ar liw'r ôd :

Delw

Delw wen falch dan fain fuchudd
Du, a roed uwch ei dau rudd.

Ni feiddiaf rhag anfoddion,
Drych yr haf, edrych ar hon; 16
Ei thad ei ungwaith ydyw
Gadw'r lloer: deged ei lliw!—
Ni âd hwn fynd yw hannerch;
Nid da i'w mam gadw ei merch. 20

Pe bae yn bridd pawb o'n bro,
Ei hunan i'm cadwai honno:
Canwaith myfi amcenais
Dwyn fy nyn, dryglwyn o drais. 24
Mae 'n annawdd ym yleni
Dreistaw hon, medrus yw hi:
Mi a gawn, liw manwÿdd mai,
Deugain o wyr a'i dygai. 28
Pe rhon' bob cyngor morwyn
Ucho'n dau, a chawn ei dwyn;
Dilys ym, myn delw Seimon!
Y fÿr rhai o threifir hon. 32
O Dduw ai cair yn ddierbyn!
A ddaw hi o'i bodd ei hun?—
Os daw, hi a'm gwna'n llawen,
Oni chair,—yn iach i'r wen!

CXCIV.

TRWSTANEIDDRWYDD Y BARD D AR Y IA
WRTH DY EI GARIAD.

DEINCRYD mawr, ar led ancraïn,
Fu'r mau gerllaw'r muriau main :

Neithiwyr y'nghanol noethwynt,

A rhew,—och mor oer fu'r hynt!

4

Gnwd gauaf-rwd, gnawd gofron

Gerllaw fy hœn gorlliw Fon.

Gofyn o glyd gofion glân,

Am y mur, o'm em eirian.—

8

“ Ai diddan anwyd oddef :

Ai dyn wyd, er Duw o nef!”

“ Dyn oeddwn heddyw, liw dydd,

Bydawl, wedi cael bedydd ;

12

Ac ni wn o'm pwn poenglwyf,

Weithian byth, eirian, beth wyf!”

Cwypais ar draws, dygn-naws dïoer,

Clwydau o iâ caled-oer :

16

Y'ngaer ferw dwfr, y'ngarfoll

Y fyrthiais, yffigais oll !

Pan dïres f'ael, eres wedd,

Plats gron-gledr dwyfron dyfredd ;

20

Pell glywid o'r pwll gloyw-iâ :

Garm a bloedd, garw mau bla!

Gwēau anaelau o nych, Gleifion, mal 'wybr goleu-fych:	24
Golwg bŵl amlwg blym-lawr, Gwydr-ddrychau marlbyllau mawr Certh eu llun, carthênau llaid, Cleddiwig lithrig lathraid.	28
Weithian, gwaeth yman ymy, Nog yn y fron gan iâ fry; Bwgwth mae'r gloywon bigau, O'r bargawd, y mein-gnawd mau:	32
Cryn hoelion, diferion farn, Cyhyd a rhai ôg hacarn! Gwir mai rhaid, garmau rhydew, Gochel arfau rhyfel rhew:	36
Pŷnau ferthau pan fyrthynt, Pob un oll pibonwy ynt. Sŷnawdd arnaf a'i fyniaid Silldrwm, gwewyr plwm gaer plaid:	40
Cyllyll, rhew defyll, dioer, Newydd-lif yn niwedd-loer. Byrblu rhewedig berwbla,— Borau oer i'r berau iâ!	44
Ys gwae fi! rhewi ar hynt, Ysgillwayw drwg afgellwynt: Ys gwn mai gwell, faith-bell farn, Ysgidiau rhag iâs gadarn.	48
Nwyf clwyf clai farw ferwinwaed, Nog na bain' ar druain draed;	Mi

- Mi yw'r gwr, mawr a guria,
 Mwyn, a ddaeth i'r mynydd iâ. 52
 Etto gwelir, hir fy hun,
 Olwg doft ar ei eulun;
 O herwydd trange difangcoll,
 Yn wyw iawn, ac yn iâ oll! 56
 Yfgorn arnaf a gafas,
 Yfglem glew o'r crimprew cras:
 Ys glŷn fal glud, drud y dring,
 Iâs greulon fal ysgrawling, 60
 Gan na chaf, geinwych ofeg,
 Le mewn ty liw manod teg.

 Yn hwyl yniâl yn helynt,
 Oedd raid ym, be caid, be cynt, 64
 Tes gloyw teg, twysg liw tywyn,
 A Haul a ddattodai hyn.

CXC.V.

Y SERCH LLEDRAD.

DYSGAIS ddwyn cariad efgud,
 Diwladaidd ledradaidd drud;
 Gorau modd o'r geiriau mad,
 Gael adrodd ferch goledrad. 4

Cyfryw nych cyfrinachwr,
 Lledrad gorau gariad gwr;

Tra fuom mewn tyrfäau,
 Fi a'r ddyn, ofer o ddau, 8
 Heb neb, ddigafineb fon,
 Yn tybied ein hattebion.—
 Cael o herwydd coel hir-hynt
 A wnaetham, ymgytgam gynt; 12
 Bellach, modd caethach i cair
 Gyfran drwy ogan drigair :
 Difa ar un drwg dafod,
 Drwy gwlm nych, a dryglam nod.— 16

Ni chawn mwy mor tramwyo
 'R hen lwybrau gorau o go';
 Yn lle bwrw enllib eiriau
 Arnam, enw dinam, ein dau : 20
 Tra-balch oedd, tra chaid rhybudd,
 Tra caem gyfrinach trwy gudd.

Cerddais, addolais i ddail,
 Tref eurddyn, tra fu irddail : 24
 Digrif fu'r hin in' enyd,
 Dwyn dan un bedwlwyn ein byd.—
 Cyd chwerthin ar fin a fu,
 Y'nghoed loches cyd lechu : 28
 Cyd fwhwman marian mor,
 Cyd aros mewn coed oror.—
 Cyd gadw bedw, gwaith dedwydd;
 Cyd blänu gweddeiddblu gwÿdd:

Cyd

Cyd adrodd ferch a'r ferch fain,
 Cyd edrych caeau didrain!
 Cyd yfed medd ar fedd ferch,
 Cyd gerdded coed a gordderch; 36
 Cyd wyneb, cyd awenu,
 Cyd chwerthin fin-fin a fu!—
 Cyd ogwyddaw gerllaw'r llwyn,
 Cyd ochel pobl, cyd achwyn; 40
 Cydfod mwyn, cyd yfed medd,
 Cyd arwain ferch, cyd orwedd:—
 Cyd ddal cariad celadwy
 Cywir, ni's mynegir mwy.

CXCVI.

CYNGOR Y BARDD I WRAIG A BRIODASAI
 GAR IDDO, YR HWN OEDD AFREOLUS.

“DYDD da fo ’r rhagor forwyn,
 Y ferch a welais yn fwyn!—

A ffynodd, mewn deufodd da

Gwn yt air, genyt wra?”

4

“Na ffynodd, gormodd ai gŵyr!
 Nid gwell fon, ond gwall fynwyr!

“Dywaid y fun, lun loywferch,
 Ai da gènyd dy fyd ferch?

“ Nid cystal, trwm ofal trais

Y golau, ag i gwelais !	
Diras ydi'r aderyn,	
'Sywaeth yfmonaeth ni's myn!—	12
Treulio ei dda wna y nos,	
A'i guddiaw i wrageddos :	
Er nas dygen' o'i anfodd	
Yr eiddo, fo rydd o'i fodd!—	16
Yn llwyr ddig gwna'n llawr ei dda,	
Heibiau tyn i buteinia ;	
Oddiynaw daw, yn ddyn dig,	
I'r dafarn fal pendefig :	20
Wtres rhodres gwrhydri	
Y'nghas dull ar 'y nghôst i ;	
A channol ei wroliacth,	
Maneg ym mwy nog a wnaeth.	24
Yn niwedd y gyfeddach,	
Ysgeulus wr ysgil fach :	
Dyna ddig, a dwyn ei dda,	
A'i bilyn yn y Bala.—	28
Nid hawdd ym gaffael byd da	
Diwall am y dwyll yma!—	
Pan ddél ef i'w gynnefin	
I gwr ei blas, fal gwr blin,	32
Eiste'n fad yn ei gadair—	
Ar d'ên nag yngen un-gair	
O gellwair un gair ag é,	
Amnaid rhywiog, fe'm trawe!—	

Dafydd !

Dafydd ! mae yn edifar,
 Dig wyf am briodi dy Gâr !—
 Pâr iddo, mewn pur weddi,
 'Mendio, neu 'mado a mi !" 40

“ Pahan fy Ngwen gymmenddyfg ?
 Etto ddyn yw iti ddyfg ;—
 Pan ddel a'i ffrost ar ofteg,
 Rhag d'enaïd dywaid yn deg ! 44
 Oni's cymmer heb derfysg,
 Gwna etto ddull,—Gwen yt ddyfg !
 Bydd di, oni elli'r naill,
 Ddyrus fal gwagedd eraill.— 48
 Dod gwlbren ar nen ei ael,
 O lonaid dy law, wen-hael :
 A dod whap, megys clap cledd,
 Er da, ar ei wâr dewedd ; 52
 Cur yno fyth, cair y fo
 Yn was doeth oni 'stwytho.

CXCVII.

YMDDIDDANION RHWNG Y BARDD A MERCH
 MWY CHWANNOG I OLUD NA SERCH.

A Mi ar deg foregwaith,
 Aur mál a dâl ym y daith,—
 Mi a merch dau ordderchael,
 Mwyn yw hon, a main ei hael,

Dechreuais wrth lednais-ferch
Dreuthu fon, gwn druthio ferch.

“ Dywaid i mi, ail riain,
Beth sy'th fryd, gwyn fy myd main !
Ferch, ai cymryd gordderchwr,
Pryd gwyn, ai priodi gwr ? ” 8

“ Taw ! nid oes, einioes anhun,
I'm bryd, wr ynfyd, yr un ! ” 12

“ O wiwddyn ! pa ddyweddi,
F'enaid teg, a fynnyt ti ? ”

“ Perchen o wr a'm parchai,
Parchus mewn daionus dai. ” 16

“ Dyn deg wyd, nid am do gallt—
Beth amgen, feinwen fanwallt ? ”

“ Ammaeth arddwr fae wrol,
A'i eilwad, a'i had i'w ol :
(Unig wyf anogyfuwch)
Neu hwfmon neu borthmon buwch. ” 20

Bwriais inne', nawne noeth
Ffordd driniaid, i ffwrdd dranoeth :
Margen yn lew ddyniewid,
Ac ŵyn, yr oeddwn i gid ;
A masnach y buftachiaid,
Yn y ffair cywair i'm caid : 24

Tybiaid

- Tybiaid, wrth ei hattebion,
 Y doe'r ferch diwair o Fon.
 Huflung wr, haflung o air
 Yn ei chlust,—anwych leffair! 32
 A doedyd (nid oedd fyf fo
 Wrthi drwg fo Duw wrtho)
 Nad oedd ym, wiwrym wryd,
 Na dyn byw, na da'n y byd; 36
 Ond 'y mod, yn rhagod thus,
 Yn rhodiwr tlawd, yn rheidus.—
 I fedd Dwynwen yleni
 Y tyngai na fynnai fi, 40
 Oni chai, dan ddifai ddail,
 Gan-fwllt o aur dan *gwnsail!*
- “ Mi a rown bunt yn un-tal,
 Er cael ferch merch, yn aur mâl.” 44
- “ Aro fab, difri abwy,
 A roi er merch o aur mwy?”
- “ Rhoddwn, pe meddiannwn dda,
 Oerwr wyf, aur Arafia! 48
- “ Ond oes i'th law, cludaw clod,
 Tryfor—par feichiau trofod.”
- “ Ni chawn i, liw lili lân,
 Feichiau am geiniog fechan!” 52
- Rhyfedd yw natur rhuddaur,
 Maint yw bryd fy myd am aur; 54
 Ni

Ni aned yn ei wnech,
 Dygiad nwyf, da gyda neb; 56
 Ac ni wyl, emyl ammwyl,
 Dyn ai pyrth, da iawn y pwyll.—
 Rhoed pob Indeg deg ei dâl
 Ufudd, ar Dduw ei ofal!

CXCVIII.

CYNGOR Y BIOGEN.

A Mi'n glaf er mwyn gloyw ferch,
 Mewn llwyn yn prydu swyn ferch,
 Ar ddiwrnawd pereiddwawd pill
 Ddichwerw 'wybr, ddechrau ebrill; 4
 Dolydd, a choed yn deiliaw,
 A chog lwyd, a 'chydig wlaw.—
 A'r gog, a'r ysgydogyll
 Yn briwo cerdd mewn brig cyll; 8
 A than fy mhen obennydd
 O fanblu pebyll gwyll gwýdd:
 Ac uwch fy mhen fedwen, fau
 Gaer loywdeg o gwrlidau. 12
 A'r eos ar ir wiail,
 A'r fwyalch deg ar fwlc'h dail:
 A'r fronfraith ddigrifwaith gref,
 Ysginllwyth edn ysgawnllef,

Bardd

- Bardd coed, mewn trefgoed y trig,
 A bronfraith ar îr brenfrig,
 Cyn y gwlaw yn canu'n glau,
 Ar lasbange irlwys byngciau: 20
 A'r hedydd aflonydd ei lais,
 Cwcyll-lwyd edn, cu call-lais,
 Yn myned, mewn lludded llwyr,
 A chywydd i entyrch awyr. 24
 Finnau, fardd rhaiain feinir,
 Yn llawen iawn yn llwyn îr ;
 A'm calon fradw yn cadw cof,
 A'r enaid yn îr ynof!— 28
 O lawened ! gweled gwýdd,
 Gwaifg nwyf, yn dwyn gwisg newydd !
 Ac egin gwin, a gwenith
 Ar ol gwlaw, a niwl, a gw lith ; 32
 A dail glas ar dal y glyn,
 A'r draenwýdd yn îr drwynwyn !
 Myn y nef ! yr oedd hefyd
 Y Bi, ffêla edn o'r byd, 36
 Yn adeiliaid brad brydferth,
 Ym mhengrychedd perfedd perth ;
 O nyth drain, priddgalch balchborth,
 A'i chymmar yn ei chymmorth.— 40
 Syganai'r Bi, cyni cwyn,
 Drwynllem falch ar y draenllwyn.—

- “ Mawr dy ferw, gochwerw gân,
 Henwr, wrthyd dy hunan : 44
 Gwell oedd fod draw yn llawen,
 Gerllaw tân, y gwr llwyd hen,
 Nag yma, ymbllith gwllith, a gwllaw,
 Yn yr irlwyn ar oerwllaw !” 48
- “ Taw a’th fon ! gad fi’n llonydd
 Enyd awr, oni fo dydd :
 Traferch i ddewisferch dda
 A bair ym y berw yma.— 52
 Y Bi, cyd bo du dy big,
 Uffernawl edn tra ffyrnig ;
 Mae i tithau, gau gofwy,
 Swydd falch, a llafur fydd fwy : 56
 Toi nyth, fal twyn o eithin,
 Tew o ddraenwýdd crynwýdd crin.—
 Mae’t blu brithddu, cu cyfan ;
 Mae’t boen a brys, mae’t ben bran ; 60
Mwtlai wyt, mae yt liw teg ;
 Mae’t lys hagr, mae’t lais hygreg,
 A phob iaith, bybyriaith bell,
 A ddysgud, freithddu afgell. 64
 Dydi Bi, ond du dy ben,
 Cymmorth fi, od wyd cymmen :
 Dyro ym gyngor gorau
 Am y pŷch, a’r mawr-nych mau !”

“ Gwyddwn yt gyngor gwiwdda,
 Cyn dyddiau mai o gwnai,—gwna :
 Henfardd wyt, ni'th gâr harddfun ;
 Nid oes yt gyngor ond un— 72
 Dwys iawn fyd, dôs yn Feudwy,
 Och wr mul ! ac na châr mwy,—
 Cais ddillad yn anad neb,
 A thân cyfuwch a'th wyneb !” 76

“ Aiê yr edn, oer rwydus,
 Afrywiog liw, friwiog lys !
 Dy gyngor o dew gangef,
 Draig un waith, drwg iawn yw ef !— 80
 Ni's gwna' mo hyn, ddirieid-gyw
 Y Bi, cyd y bwyf fi byw !—
 Llyma 'nghred, gwilied geli,
 O gwelaf nyth, byth, i'r Bi, 84
 Na fydd iddi hi o hyn,
 Nag wÿ deor, nag aderyn !

CXCIX.

ARWYRAIN MORWYN AI HENW YDOEDD CADI.

CADI, dyn ieuangc ydwyd,
 Call ar fon, cellweirus wyd ;
 Gwyddost, Gadi deg wiwddyn,
 Lyfr Ofydd mewn glafwÿdd glyn. 4
 Marw fyth yma'r wyf fi,
 A'm gwae ydoedd am Gadi !
 O'm

O'm golwg mae mwg wylaw, Cadi lân, fal cafod wlaw!—	8
Cariad fal plwm trwm y trig, Cadi, mewn twr cauedig :	
Dygum gwynfan am danad, Cadi, haul goleuni gwlad !	12
Cerddor wyf mewn cae irddail, Cadi, down rhwng coed a dail :	
Callaidd wyd ym mhob cellwair, Cadi, da y cedwi d'air.	16
Canu gwaith accen y gog, Cadi, mewn gwyrddlwyn coediog.—	
Myn y Tad ! ni chair, Cadi, Amgen air o'm genau i :	20
Cadi, ni chredi, wych rodd, Canu o'r neb ai cwynodd.	
Yr aur wawd, orau a wn, Ar Gadi yr ergydiwn :	24
Nid ergyd ffraeth faeth feuthydd,— Ergyd ferch ar Gadi fydd.	
Cai, Gadi lân, yn d'annerch, Ergydion feuthyddion ferch.	28
Gwae fi, Cadi, o rhag cyd D'aros, fal rhoi diowryd !	
Colli gwas glân, anlan oedd, Cadi, mwyaf pwngc ydoedd:—	32
Ni ddoedaf, ni fynnaf fi Chwedl onid Duw a Chadi !	

CC.

ARDDWRIAETH Y BARDD,

CEFAIS ddoe, ym mlaen cyfair,
 Ymddiddan rhyw gyfran gair
 A merch a gerais ermoed,
 Meingoffi iarles y mangoed. 4
 Ddifai sut oddefais i,
 Addef fy nghariad iddi :—
 Meddai, ni fynnai, fanwyl
 Ddyn lwys, lathrfrain aelfain wyl, 8
 Un bardd, oni bae arddwr,
 Neu hwsmon gwirion i'w gwr.

O enw bardd mi a wn beth,
 Os mynni, o hwsmonaeth :— 12
 Prif hwsmon ar Feirion wyf,
 Prifiwr awdl prysur ydwyf.
 Mae i'm bryd, rhag deintcryd dig,
 O radau Duw aredig.— 16
 Aradr o ferch annerchion
 A rof fry ar erw y fron ;
 A swch o wawd gnawd gnydau,
 Cwylldwr mwyn yw'r callder mau ; 20
 Penffestr glanwaith, mydriaith mad,
 Addail cur a ddeil cariad ;
 Jeuau o ammodau mad,
 A dolau mwyn adeiliad ;

A thidau

A thidau cerdd blethiedig,
 Gwaith unben dan bren a brig;
 Llatai, hwyl difai hael Dad,
 Ofydd gwyl, a fydd geilwad: 28
 Am fy hun, em ffrwythlun ffraeth,
 O fodd ym, a fydd ammaeth.

Dal a wna' rhwng dôl a nant,
 Y borau, aradr beiriant, 32
 Hyd y nos, nid achos dig,
 Yr ydym yn aredig,
 Wrth gywydd, beunydd i bon,
 Er achub gwaith yr ychen. 36
 Braenaru cylch bron eirian,
 A chlod teg, ar âr achlan;
 A thynu'n hy, fry ar fron,
 Cwysau cydweddaidd cyfon: 40
 A'm bryd innau i hau had,
 A geiriau mwyn o gariad.

F' eginodd, fel y Ganon,
 Addfwyn faich rhwng braich a bron: 44
 A hydwf, mae'n ehedeg,
 Y cnwd hwn yn y cnawd teg;
 Oriau hwyl dyddiau haul da,
 A hawdd-fyd ai haddfeda. 48
 Pan ddel amfer, nifer nwyf
 Mawl am yd, mal i medwyl,

Wedi darffo, addo oedd,	
Cludo ffrwyth clod y ffrithoedd,	52
A roes Duw, orau ei 'ftôr	
O ras gwbl, i'r ysgubor,	
Mae i'm bryd, enyd annerch,	
Wedd haul fau, wahawdd hael ferch :	56
A rhan a gai o'r heiniar,	
A'r yd a ddelo o'r âr.	

CCI.

ARWYRAIN I'R HAF.

G WAE ni hil eiddil Addaf,	
Fordwy rhad, fyred yr haf!	
Rho Duw! gwir mae dihiraf,	
Rhag ei ddarfod, ddyfod haf.	4
A llednais 'wybr chwybraf,	
A llawen haul, a'i lliw'n haf;	
Ac awyr erwyr araf,	
A'r byd yn hyfryd yr haf!	8
Cnwd da iawn, cnawd dianaf,	
O'r ddaear hen a ddaw'r haf :	
I dyfu glafu glwyfaf	
Dail ar goed y rhoed yr haf.	12
A gweled modd y chwardda	
Gwallt ar ben hoyw-fedwen ha'!	

Paradwys, iddo prydaf;	
Pwy ni chwardd pan fo hardd haf?	16
Glod anian ^e l y molaf	
Glwysfodd,—wi! o'r rhodd yw'r haf!	
Deune geirw dyn a garaf	
Dan frigau rhyfig îr haf:	20
Cog yn ferchog, os archaf,	
A gân ddiwedd huan haf!	
Glasgain edn glwys ganiadaf,	
Cloch ofber am hanner haf;	24
Bangaw lais eos dlofaf,	
Bwyntus hy dan <i>bentus</i> haf;	
Ceiliog, o'r frwydr y ciliaf,	
Y fronfraith hoywfabiath haf!	28
Dyn a fydd hirddydd harddaf	
A draidd gair hyfaidd, yr haf;	
Eiddig, cyfwynfab Addaf,	
Ni ddaw hwn oni ddaw haf:	32
Rhoed ei gyfoed o'r gauaf,	
A rhan ferchogion yw'r haf!	
Minnau dan fedw ni's mýnaf	
Mewn tai llwyn ond mentyll haf;—	36
Gifgo gwe lân am danaf,	
Pybyr gwnfallt harddwallt haf.	
I dai dail y didolaf;	
Anwyd ni bydd hirddydd haf:	40
Lledneis-ferch os annerchaf	
Llon yw hwyl hon ar ael haf.	

Gwawd ni lwydd, arwydd oeraf
 Gwahardd ar hoyw fardd yr haf; 44
 Gwynt ni âd gwasgad gwisgaf
 Gwaeddem hwnt,—gwae ddoe am haf!
 Hiraeth, nid ymddiheuraf,
 Dan fy mron am hinon haf!— 48
 O daw hydref, ef auaf,
 Eiry a rhew i yrru'r haf,
 Gwae finnau ddyn! gofynaf
 Os gyr, mor rhyfyr mae'r haf!

CCII.

I'R CUSAN.

HAWDDAMAWR ddeulawr ddilyth,
 Haeddai fawl i heddyw fyth!
 Yn rhagorol dwywol daith,
 Rhag doe, neu echdoe wychdaith; 4
 Nid oedd debig, Ffrengig ffriw,
 Dyhuddiant doe i heddiw.
 Nid un wawd, naid anwadal,
 Heddyw a doe, hoywdda dâl! 8
 Jê'n ddiwad, 'e ddaw dydd
 Un-lliw a heddyw hoywddydd:
 Heddyw i cefais hoywddawn,—
 Hêr i ddoe, hwyr yw ei ddawn! 12
 Cefais werth, gwnaeth ym chwerthin,
 Can-swllt a marc, cwnfallt min;—

Cufan fun, cyfon wyf fi!	
Cain Luned càn oleuni;	16
Calènig lerw ddierwin,	
Clyw, er Mair, clo ar y min!	
Ceidw yno ferch y ferch fad,	
Coel mawr gur, cwlm ar gariad;	20
Cof a ddaw ynof i'w ddwyn,	
Curied mawr, cariad morwyn.	
Coron am Ganon Genau	
Caerfyrddin cylch y min mau.	24
Ffrwyth <i>Bags</i> min diorwagferch,	
Cwlm hardd rhwng mwyn-fardd a merch :	
Cynneddf hwn neb ni's cenyw,	
Cynnadl dau anadl,—da yw!	28
Cefais, ac wi! o'r cyfoeth!	
Carodyn min dyn mwyn doeth;	
Cryf wyf o'i gael yn ael nod,	
Crair min disglair mwyn dwyfglod!—	32
Criaf ei wawd, ddidlawd ddadl,	
Crÿnais gan y croyw anadl!	
Cwlm cariad mewn <i>tabliad dwbl</i> ,	
Cwmpas gaer min campus-gwbl.	36
Cyd cefais, ddirais ddwydrin	
Heiniar mawl, hwn ar ei min;	
Trysor ym yw, tri-fawr mel :	
Teiroch ym os ceiff Tyrrel;	40
Ac os ceiff hefyd, bryd brau,	
Mursen fyth, mawr son fwythau,	Ni

- Ni bu ddiwg, gwg a gaf,
Lai na dwrn Luned arnaf. 44
Ymseiliodd, a hwyliodd hi,
Mul oeddwn, fy mawl iddi;
Ni ddaw o'm tafawd wawdair
Mwy er merch berwferch a bair, 48
Eithr a ddel, uthrwedd wylan,
Ar fy nghred i Luned lân.
- Eiddun anadl cariadloes!
O Dduw mwy a ddaw i'm oes 52
Yn rhyw ddydd haul wenddydd wiw,
Am hoywddyn, yma heddyw!

CCIII.

PRYDFERTHWCH DEILDY Y BARDD.

- H**EIRDD feirdd fyrddiwn diledryw
Hawddàmor hoen goror gwiw
I fun lwys a'm cynhwysai
Mewn bedw a chyll, mentyll mai! 4
- Llathr daerfalch uwch llethr derfyn,
Lle da i hoffi lliw dyn:
Gwerdd haf blas cyweithas-deg.
Ple mae gwell y 'stafell deg. 8
Gwir ddodrefn ar gaer ddidryf,
Gwell yw ystafell, os tyf:
Nid mal mewn congl dan gronglwyd
Y gwnaeth 'deiladaeth Duw lwyd!

- Un-air wyf fi am unoed,
 Yno y cawn yn y coed
 Glywed siared gan adar,
 Clerwyr coed, clau wawr ai câr.— 16
 Mil o gerddorion melys
 Yn fwnio 'n llawn fy'n y llys,
 Cywyddau, gwëau gwiall,
 Cywion priodolion dail:— 20
 Cenedl da ei chwedl di-chwerw,
 Cywion cerddorion caer dderw.
- Neuadd hardd newydd yr haf,
 Ai ais yw goglais gwiw-glaf: 24
 Daw hin hyf o dewyn ha',
 Dwylo mai ai hadeilia:
 A'i linyr yw'r gog lonydd,
 A'i 'sgwir yw eos y gwÿdd; 28
 Ac allor ferch yw'r gelli,
 Yn gall a'i fwyall wyf fi.—
- Ni chaf yn nechrau blwyddyn
 Yn hwy y ty na hyd hyn.— 32
 Gobrin ym roddi gwobrau
 I wrach am hen gilfach gau,
 Er dwyn yn rhwydd f' arwyddion,
 Coflaid hardd caf weled hon: 36
 Ni cheifiaf, adroddaf drais,
 Wrth adail a wrthodais.

CCIV.

Y DAS GWAIR.

MI a fedraf yftafell,
 Dâs o wair nid oes ei well ;
 Cysgod i ddeuddyn unair,
 Castell ni bu well o wair.— 4
 Clochdy hardd i fardd yw fo,
 Clyd addas, mae clod iddo :
 Da gènyf, dioganair,
 Ymwasgu gwen, ymmysg gwair ; 8
 A rhoi cufan ac annerch,
 Ar wair hir, i'r feinir ferch.

 Dyn ni fudai dan fedwen
 O gael gwair a gelai gwen ; 12
 To gweunydd, tew ei gynnyrch,
 I'r ty gwair y cair ein cyrch.—
 Gwyrain adail gwern ydoedd,
 A gwair mab o gâr ym oedd : 16
 A'r mab yn perchen hen-wair,—
 Einioes iddo i gweirio gwair !
 Da medrodd, eurodd wryd,
 'Y nghâr roddi gwair y'nghyd : 20
 Llunio dâs o feillionwellt,
 A gwair yw hwn hwy na gwellt.
 Di-hagr wair, da y gwyr hon
 Dylofi ar dâl afon,

Ffaling gwmpas o laswair,
A gwawn wisg i'm gwen o wair.

Glas fydd perllan y gwanwyn,
Glas fydd coedwig, a brig brwyn, 28
Glas yw'r ewybr, glwys *ruban*,
Gleision fydd y meillion mân;
Mwyn fydd meinwen mewn manwair,
Glas ydyw'r gwas o dy'r gwair. 32

Gwell gan feinir gywiraw
Oed ar wair glas wedi'r gwlaw,
Na'r berth drwydoll, na'r collwyn :—
Mair ro ym wair er ei mwyn!

CCV.

I'R EIRA.

NI cherddaf, nid âf o dy,
Ym mhoen ydd wyf am hynny :
Nid oes fydd, na rhyd, na rhiw,
Na lle rhydd, na llawr heddiw !— 4
Ni'm twyllir o'm ty allan
Ar air merch i'r eira mân !
Plâ yw'r gwaith, plu ar y gŵn
A drig fal chwaraeu dragwn : 8
Fy efgus yw'r fau wisg fydd
Mal unwisg y melinydd. Ai

Ai celwydd wedi'r calan	
Wisgo o bawb wisg o bân?	12
Mis Jonawr, blaenawr y blaid,	
Mae Duw 'n gwneud meudwyaid.	
'E ddarfu Dduw'r ddaear ddu,	
O gylchoedd, ei gwyngalchu :	16
Ni bu is coed heb wisg wen,	
Ni bu lwyn heb liwionen :	
Blawd mân yw'r pân ar bob pill,	
Blawd 'wybr fal blodau Ebrill.	20
Llen oergur uwch llwyn irgoed,	
Llwyth o'r calch yn llethu'r coed :	
Lledrith blawd gwenith a gad,	
Llurig yftym llawr gwaftad.	24
Grut oer, yw'n gweryd tir âr ;	
Gweren dew ar groen daear :	
Cawod rydew o ewyn ;	
Cnïau, mwy no dyrnau dyn.	28
Trwy Wynedd i trywenynt,	
Gwenyn o nef, gwynion ynt.	
Ple cymail Duw plu cymaint,	
Ple gwedd fawl? plu gwyddau faint :	32
Gwas ungroth ag eifingrug,	
Garlwm grys, gwyr lãmu grug.	
Y llwch aeth yn lluwch weithian,	
Lle bu'r Mai uwch llwybrau mân :—	36
Oes un a wyr fis Jonawr	
Pa ryw lu sy'n poeri lawr?	

Angylion gwŷnion, nid gwaeth, Sy' o'r nef yn faerniaeth.	40
Gwelwch dŷnu o'r gwaclawd <i>Liffi o blange</i> o lofft y bawd.	
Arianwisg yr iâ enyd, Arian byw oera'n y byd.	44
Simwr oer siom yw'r aros, Siomiant bryn, a phant, a ffos.	
Pais durdew pwys daeardor, <i>Palment</i> mwy no monwent mor.	48
Mawr fyrth ar fy mro y fydd, Mur gwelw o'r mor bwygilydd; Neu'r ddaear o bedwar ban Sydd oll a'i 'mennydd allan. —	52
Ple y taria'r pla torwyn, <i>Plastr</i> a hyd, pwy lef stair hyn? Pwy faidd ei ddiwladeiddiaw, Plwm oer ei glog,—ple mae'r gwlaw?	

CCVI.

Y BRITHYLL YN LLATAI.

“ **O** Frithyll fyfyr icithydd
A thyst yt fyddaf i'th ddydd;
Pasg a deu-lyn pysg dilwfr,
Pefr Frithyll o defyll dwfr.

Mabmaeth

Mabmaeth, taer arfaeth terfysg,
Llyn Tegyd, lle pefgyd pyfg,
Rhed o ddawn, er hyd ydd wy',
Eginyn pyfg o Gonwy.—

8

“ Nid oes gennad geladwy,
Na chyngor i'r faenor fwy,
Tew frwysg oleuan Taf fry,
Tadwys i ddwfr, ond tydy.

12

Dur ni'th ladd, dewredd glâdd glân,
Dwfr ni'th fawdd, Deifr ni'th feddwan';
Ni'th glyw neb yn gohebu,
Ni'th wyl llwfr yn y dwfr du,
Nid rhaid yt, myn dawn y crair!
Nag anwyd, nag ofn genwair.

16

Cred fardd croyw awdur o Fon,
Craidd ar ddwfr croyw-rudd afon:
Pyfg o drichan-ffrwd, ffrwd ffraeth,
Pell-ferw o ddwfr pebyllfaeth,
Pënaig hoyw ar ddwfr croyw cred,
Pwrcas arweddawr perced.

20

24

“ Tro hyd pan dëro dwy-rwyd,
Tewfyr creadur cryf wyd;
Duw ren arglwydd rhagod rhwydd,
Ac erof fi dwg arwydd.—

Insel

Infel cariad, brofiad braw,
 O air orn a roir arnaw;
 Nofia gyfair llys Grairwy,
 Nwyf ym wyd, na nofia mwy.

32

Di-ddwylaw ar nawf i'r nef,
 A di-droed i doi adref:—
 Bryfia, na hir rodia ryd,
 Dwg ein chwedlau da gènyd!"

CCVII.

AR WAITH MERCHED YN YMBINCIO.

RHAI o ferched y gwledydd,
 Ar ddyw-gwyl ffair, ddiwair ddydd,
 Rhoi *perl* a *ruubi* pur-loyw,
 Ar eu tàl yn euraid hoyw.
 Gwisgo rhudd, llysfieuwydd ferch,
 A gwyrdd,—gwae a fedd gordderch!
 Ni welir braich, goffaich gael,
 Na mwnwgl un dyn meinael
 Heb o'i amgylch, taerwylch tes,
 Baderau y byd eres!

4

8

Y bwa ýw, ni bo iach,
 A der dau hanner hayach;

Ag

Ag aur y lliwir ei gefn :
 Bydd hwn yn ddidwn ddodrefn ;
 Ac er mawr-werth y gwerthir
 Y bwa hwn, gwn mae gwir. 16

Ni thebygir, gwir gariad,
 Mewn peth deg fod breg na brad :
 Mair ai gwaith yw y mur gwyn,
 Dan y calch, dònïog cylchwyn, 20
 Na phe rhoed, o ceid y gwr,
 Punt er dyfod i'r paintiwr,
 I baintio 'n hardd bwyntiau'n hoyw,
 Lle arloes a lliw eurloyw ; 24
 A lliwiau glân ychwaneg,
 A lluniau tariâuau teg.—
 Nid rheidiach i'm byd rhydeg
 Rhoi rhactal am y tàl teg. 28

Dilys, fy nghorph lle delwyf,
 Deuliw'r fer, dolurus wyf !
 Ti er difrodi dy frawd,
 Dynyn danheddwyn haeddawd, 32
 Nag edrych yn y gwydryn,
 Da iawn yw gwedd y dyn gwyn.—
 Ai rhaid i'r haul draul dramwy
 Lle mae, i geisio lliw mwy ?— 36
 Nid gwaeth, wrth hyn, bais wen wiw,
 Nag iarlles mewn gwisg eurlliw :

CCVIII.

AFLWYDD Y BARDD AR NOS DYWYLL, A
MAWL I'R SER A'I GOLEUODD YN DDIOGEL.

RHO Duw mawr mae'n i mi
Olwynau mai yleni,

Rhag cerdded gowared gwiw
Y gelltydd fy nyn gwalltwiw, 4
Cyn yfed llyn ar fryn fry,
A gweled dan fedw ein gwely.

Dryd yw'r ferch, mae'n drydar son,
Drudaniaeth a dry dynion: 8
Dygum, mae gofid digawn,
Draian nos hynt druan iawn!
Ar odde' cael, hael heulfodd,
Cusan bun, cawfwn o'i bodd. 12

Dros ffordd cyfraeth yr aethum,
Dall y nos ar foel-ros fum;
Neithiwyr hir-ffordd gawr orfu,
Fal trwftan am feingan fu! 16
Llawer cefnfaes gwlyb cefnhir
A gerddes i, gorddwy fir:
Cerddais ar draws naw cardden,
Ac ar hyd moel gaerau hen, 20
Ac oddiyno i ddinas
Ellyllon, cyfeillion cas:

Cyrchais

Cyrchais o'r ddinas glasfawr
 Gorfydd ar ael mynydd mawr; 24
 Twyllawdd, ni bu hawdd hyn,
 Y morben du i'm erbyn
 Fal pettwn, frwydr dal-grwydr frad,
 Y'nghanol geuol gauad.— 28
 Ymgroefais, aflednais floedd,
 A rhywyr oll, rhy-oer oedd,
 Dyfgais, oerais yn aruthr,
 Gywydd i gyweithydd uthr; 32
 Canawg rifg mewn eurwisgaen,
 Garw fu yn y gerwyn faen :
 Minnau yw'r ail, a'm annawn,
 Yn y gors wenwynig iawn;— 36
 Addaw myned, ged gydfach,
 I Landdwyn er 'nwyn yn iach.—

Ni chwsg Mab, grair arab gred,
 Mair wryf, pan fo mawr wared!— 40
 Gweles faint poen fardd gwiw-lun,
 Gwyl fu Dduw, goleufodd un!—
 Cefais o'wybr ddeuddeg fygn
 Gafod deg, rhag gofid dygn: 44
 Syber fuan ymddangos
 Sêr i ni, yn feirian nos.
 Gloyw fu y goleu-faint,
 Gwreichion goddaith faith o saint : 48
 Eirin fflam o anhoff loer,
 Aeron rhylon y rhewloer.

Cylch y lleuad taladwy	
Cynhwyllion hinon yw'n hwy:	52
Llewyrch gorddygnau lleuad,	
Lliw bron tes, llwybrau ein Tad.	
Arwydd cyffredin hindda	
Yr awyr, ardymyr da.	56
Drych cenllysg haul goleufawr,	
Drychau dimeiau Duw mawr.	
Glwys ruddaur glafrew oddef,	
Gëmau crwper nifer nef.	60
Cywraint bob ddwy cyweiriwyd,	
Cad Gamlan 'wybr lydan lwyd.	
Hwyl iawn i ni hoelion ais:	
Hyd y nef had a nofais.	64
Ni's dymchwel awel ewybr	
O'u pill dyllau ebill 'wybr.	
Maith ei cylch, ni's gylch gwynt,	
Marwydos 'wybr mawr ydynt.	68
Gwerin ffrisial a thawlbwrdd,	
Claer eu gwaith, clawr awyr gwrdd.	
Nodwyddau, ni a'u diddawr,	
Gwisg pen y ffurfafen fawr.	72
Hyd neithiwyr, bellwyr balloed,	
Crwydr, ni wybum i ermoed:	
Mawl goleulwys, mal gloyw-wybr,	
Meillion ar wynebion 'wybr.—	76
Gwnaethan' les o'u hanes hwyr,	
Gild y rhew, goldwyr awyr.	

Canhwyllau cwyr, cain hollawr,
 Ar ober maith yr 'wybr mawr. 80
 Da eu gwedd, baderau Duw gwyn,
 Yn ei lanefstr, heb linyr.

Dangosafant bant o bwyll,
 A bryn i'm obryn ammwyl, 84
 Y ffyrdd i Fon, y ffordd fau,
 Y meddwl oll Duw maddau !
 Deuthum heb huno hunyn,
 Gwawr ddydd, i lys gorau ddyn. 88
 Diwagsaw yw fy nhrafael,
 Eithr hyn, ddyn uthr hael :
 Taro'r fwyall afallwy
 Yn ochr maen, ni chara' mwy.

CCIX.

TRASERCH Y BARDD AM RIAIN NI'S RHODDAI
 OBAITH IDDO O'I CHARIAD.

RHOED cas er hyd y ceifiwyf
 Hudol ferch, ehudlais wyf,
 Herwydd main yw'r arwydd mau,
 Hel a dal haul y Dëau : 4
 Hardd yw y gaen ar faen faingc,
 Hael dduael, hi a ddiaingc !
 Teg o mewr rhyw i'm llw llon,
 Golau dan gangau gwynion ;

E e

Ni

Ni cha'r ddyn lân o'i hanfodd,
 A bun ni'm cymmer o'i bodd!
 Ni thawaf od âf heb dâl,
 Mwy nag eos mewn gwial! 12
 Mair, a Dewi, a Mordeyrn,
 Y rhai a wyl fy chwyl chwyrn,
 A wnel, hyn yw'r rhyfelwylf,
 I mi y naill am y nwyf, 16
 Ai buan farw, heb ohir,
 Ai cael bun hael a byw'n hir!
 Rhy debyg, medd rhai dibwyll,
 Na wn pa nad hwn y twyll; 20
 Prydu gair pryd a garwyf,
 Eithr yr un, athro oer wyf.—
 O ganmawl bun, hun heirdd-ryw,
 O gerdd dda, ac arwydd yw 24
 Ni roe ryw borthmon llon llwyd
 Er ugein-punt a ganpwyd:
 Ni roed ym o rad ammwyl
 Gwerth hyn, onid gwarth a thwyll! 28
 Mul anrheg oedd, mal unrhyw
 O bai wr a bwa yw,
 Yn feuthu, lle fathr angor,
 Gwylan gerllaw marian mor; 32
 Heb goel budd, heb gael y byllt,
 Na'r edn ewinwedn wenwyllt:
 Gwydn wyf, bwrw gwawd yn ofer,
 Ai gwaeth ym fwrw saeth i'r ser? Pei

Pei prydw'n, gwn, gan englyn	
Er Duw, a brydais er dyn,	
Hawdd y gwnae erof, o'r hawl,	
Fyw o farw, fwy-fwy eiriawl!—	40
Ni wnae hi erof fi faint	
Y mymryn, gwenddyn gwynddaint!	
Gwell gan fun, ni'm gad hun hawdd;	
Ei hensail clyd, a'i hanfawdd,	44
Na bod ymhlith ger gwllith gwledd,	
Gwirfawl gain, Gwerfyl Gwynedd!	
Ni newidia iawn wawdair,	
Lle mac, o bod ger llaw Mair;	48
Ni aned nterch, dreigl-ferch draidd	
Felenwallt, mor fleiniaidd!	
O gwrthyd liw eiry gorthir	
Y fau wawd, hon a fu wir,	52
Gwrthodiad y marchnadoedd	
Gwrthodiaeth fanwyl wyl oedd!—	
Gwelwyf glwyf gloywaf feinwen,	
Plwm a ffals,—pla am ei phen!	

CCX.

YMDIDDAN RHWNG Y BARDD A'R GOG A
ANFONASAI AR LATEIAETH.

“**D**YDD da i'r Gôg ferchogfwyn
Ei llais ar ganghen-frig llwyn!—
Ple buost edn diwedn-lais,
Pa wlad bell? Flu yw dy bais!”

“ Bum y'nglŷn, megis dyn dall,
 Bedeir-oes mewn byd arall :
 Cla' fum, a gwan o anhun,
 Collais fy harddlais fy hun.— 8
 Sefyll dan'r irgyll yr wyd ;
 Myn Pedr! ni wn pwy ydwyd!”

“ Myfi yw'r Bardd digrifair,
 Serchawgfyd, myn mawrbryd Mair! 12
 A'th yrrodd, ni'th gwahoddes,
Wila o'r tir, at eiliw'r tes.”

“ Henwa, ddyn ffraeth hiraethwych,
 Henw'r Gymraes walltlaes wych?” 16

“ Hawdd y medrwn, gwn gan-chwyf,
 Henwi gwen, dihunawg wyf!—
 S, ac E, a llythr hefyd,
 N, ag A, dwg hynny gyd.” 20

“ Erchis Gwen, eurchwys ei gwallt,
 D'annerch dan frig bedwenallt.”

“ Moes arwydd, drwg i'm llwyddwyd,
 Madws oedd,—ai mudes wyd?” 24

“ Y ddyn lawer annerch ddwg,
 Fain oedd wyl fwynaidd olwg :
 Hir y bydd hwn, gwn gellwair,
 Ar frig llwyn yn gorllwyn gair;

Oni ddaeth byd hagr-noeth hyll,
 Od tew, a gauaf tywyll:
 Euthum gan oerwynt trymnoeth
 Gyda'r dail, gwiw awdur doeth." 32

Mae'r arwydd o'r mawr arail,
 Y Gog ardymiog o'r dail."

"Cyffyllog anferchog-fwyn,
 Coch weftai, 'ddawfai ei ddwyn;
 Pan oedd yn arwain pin iâ,
 Du-y-dom, yn d'wad yma." 36

"Pa bryd doeth y cyw noeth-frych?"

"Gwyl y Grog i gil y grwych." 40

"Ynfyd fu ei anfad fêr,
 Esgulus edn ysgeler:
 Gwn ei ladd, lid ergydnerth,
 Gwr a bolld dan gwr y berth.— 44

Dwg 'hediad, deg ei hadain,
 Dôs eilwaith at f'anrhaith fain!—
 Dwg hed dan frig coedwig cyll,
 Disgyn dan ledu d'efgyll: 48

Lateies, dwg gae Efyllt,
 Loywlais wawd, ferch liw-las wyllt;
 Dyro, a hed ar fedwlwyn,
 Lythyr i'r ferch lathrair fwyn,— 52

Dywaid erchi f'enaid ferch,
 O honof fi ei hannerch.

Swn cloch mewn perth, ni'th werthir,
 Swyddoges gwýdd hafddydd hir : 56
 Anwybod wyd, Gog lwydfain,
 A nidr wyd yn y twyn drain.—
 Hed o fedwen ganghenlas
 Ar bren plan, ger bron y plas : 60
 Mwyn o drebl, mýn di rybydd
 I'r eurloyw deg ar liw'r dydd.—
 O berth i berth anferthol
 Minnau ddo' hyd yno'r d'ol; 64
 A dwg wen eurwallt bennoeth
 Allan i'mddiddan, em ddoeth :—
 Drwy dy nerth di a'r Rhiaín
 Dygwn y ferch deg wen fain."

CCXI.

TADOGAETH HIRAETH.

DIGWSG fun am ail Degau,
 Dihun, hael fun, yw'r hwyl fau!
 Deu-fis am dwf yr un-ferch
 Ni chyfgais i (ni chwsg ferch!) 4
 Dros un noswaith hyd neithiwr,
 Wiw loer deg, ond wylo'r dwr!
 A myfi yn ymafael
 A chw'r fy hun, fy chwaer hael,—

Gofyn

Gofyn a wnaeth ar gyfair,
Gofal cariad irad air.

“ Mae'r bardd mwyn, loywradd law,
Hynod, phèi paid a hunaw ! 12
Garw a fydd murn dolurnwyf,
Egor y ddôr, agwrdd wyf !”

“ Pe rhown, ai 'gori pe rhaid,
Pa ddyn, nêu pwy a ddywaid ?” 16

“ Rhai a'm geilw, difeilw dwys,
Amheuw'r hun ym Mhowys,
Hiraeth fab cof, fab cyngyd,
Fab gwan fy meddwl, fab gwyd ; 20
Fab ehud-nych, fab hoed-nwyf,
Fab gwayw, fab hud, fab clud clwyf,
Fab deigr digwfg, fab dig byth,
Fab trymfryd, fab hawddfyd fyth, 24
Fab poen, fab gwenwyn ai pâr,
Fab golyg-wlyb, fab galar,
Fab anhun du, fab annerch,
Fab fyth, fab Adda fab ferch.— 28
Gwr bonheddig ryddig rhwyf,
Diledach, duwiol ydwyf:
A hefyd meddai hoyw-ferch
Ys pen *fer* ar *feler* ferch.— 32
Rhaid ym bob awr, drwy sawrloes,
Gyd a thi ymgadw i'th oes.”

CCXII.

PAN FUASAI Y BARD D YN CYFWRDD AŴ
GARIAD.

DIGRIF fu fy ngwaith neithiwyr,
Rhngwng gras a dawn brydnhawn hwyr ;

Cyflw gwr cael ei garu,

Glew rhngwng llen dew a llwyn du :

4

Ceiliog bronfraith cyweithas

Oedd uwch fy mhen ar len las ;

Yn gyrru cynnyrch cyrch cof,

Coel iawn enw, calon ynof.

8

“ Gwyddwn yt gyngor gwiwdda,

Hir ddyddiau mai, os gwnai,—gwna,

Ag eistedd dan fedw gastell,

Duw a wyr, na bu dy well!

12

A than dy ben obennydd

O fanblu gweddeidd-blu gwýdd,

Ac uwch dy ben fedwen fau,

Gaer loywdeg o gwrlidau.”

16

Nid wyf glaf, ni feiddiaf fod,

Nid wyf iach, myn nef uchod!

Na marw, myn Pedr diledryw,

A Duw a farn, nid wyf fyw!

20

Pei cawn un eiddun addef,

Orau dawn, o radau Nef,

Ai

Ai marw yn ddiarw annerch,
 Ai byw'n ddyn fyw i ddwyn ferch! 24
 'E fu amfer, neu dderyw,
 Och fi! ban oeddwn iach fyw—
 Na chae haul uchel Geli
 Ledratta haf arnaf fi!

CCXIII.

Y BARDD A'I GARIAD YN CYFEDDACH.

GILDIAIS fal gildiwr ar fin,
 Gildio'n lud, *Golden Ladin*;
 Gildiais yn ddinidr ddihaint,
 Gildiad mal goleuad faint: 4
 Gildiad, nid chwitafad hallt,
 Gildwyn ar fy nyn goldwallt.
 Gwych y medrais, haeddais hedd,
 Gwaith da rwyddfaith di-ryfedd; 8
 Gwiw ddyfsg wyf, roi gweddus gnwd
 Gwinwýdd Ffrainge ar gwenwedd ffrwd.
 Pettaem Ddyw-pafg yn Gwasgwyn
 Buan fyd, mi a'm bun fwyn, 12
 Didlawd oedd, pai'n diawdlyn
 Er claer dwf, o'r clared yn:
 Herwydd barn y tafarnwas,
 Hir i'm car, a hwyr i'm cas.
 I

Y pedwerydd

Y pedwerydd mydrddydd mad
Fu heddyw, fai wahoddiad ;—
 Meddwn innau, gau gerydd,
 (Truan nid oedd traian dydd) 20
 Ef a bair dyn gywair ged
 Fy nwy-forc i ddyn yfed.
 Gwelit er gwen ar ben bwrdd
 Gwanegu gwin yn agwrdd; 24
 Hir yw'r cylch, cylchwyf didryf,
 A hy yw'r cariad ai hyf :—
 Hawdd yfaf dibrinaf bryn,
 Hawdd yf a wyl ei hoywddyn.

CCXIV.

I FERCH A ANGHOFIASAI Y CARIAD A
 FUASAI RHYNGTHI A'R BARDD.

EFA fonheddig ddigawn,
 Arglwyddes, duwies y dawn,
 Gwna' o flaen tyft, cyn 'r Yftwyll,
 Ymliw a thi, aml ei thwyll! 4

Tebyg, myn fy enaid dibwyll,
 Na'm adwaenost, toft fydd twyll!
 Och! ai meddw, wych-em, oeddyd
 Yllynedd, cyhydedd hyd? 8
 Rhag cam ddeallt dy wallt melyn,
 Ni ddoedaf mwy, deccaf dyn!—
 Bun

Bun ry-haerllug fuddugawl,	
Bid i'th farn, a'r byd a'th fawl ;	12
O bu ymannerch ferchbryd,	
Na gair rh'om, ne garw rhyd :	
Ac o bu gynt, tremynt tro,	
Bai ditiwr mawl, bid etto.	16
Ond ni ddylit ti ddilëu	
Y rh'om fyth y rhwym a fu ;	
Na haedd ogan, fal anhael,	
Ac na fydd adwerydd wael.—	20
Ango ni wna dda i ddyn,	
O anglod gwilia englyn !	
Terfyn anghof yw gofal,	
Gwen brydferth ddiert h na ddal :	24
Nid wyf i'th ddeallt, curwallt dda ;	
Galw dy gof, gwyldeg Efa,	
Nid taerwedd y gwneit erof,	
Nid da, deg Efa, dy gof !—	28
Na fydd anghywir hir-hynt,	
Na ad dros go'n wtres gynt.	

CCXV.

Y BARD D YN CYFFELYBU EI HUN MEWN
CARIAD I UN YN CEISIO DAL EI GYSGOD.

UN agwedd, oferedd fu
Oerni cur, arnai'n caru
A'r ffol yn ymlid o ffyrdd
A'i gyfgod, drwy goed gwifgwyrdd.

Parabl

Parabl mab a fydd tra-balch,
 Cyd bo cynt no'r gwynt, neu'r gwalch :
 Naws dig, ni bydd nes i daw ;
 Barn hen oedd brynhawn iddaw. 8

Brwyfg foddion braisfg gyfaddas,
 Byr ei glog y borau glas ;
 Nid ai ei gyfgod, od au,
 O'i ymyl, myn ei ammau : 12

Un foddion, anrhyfeddoed,
 Wyf a hwn,—mae ofwy hoed.—
 Minnau fydd, meinwas oeddwn,
 (Mawr o hud, myn Mair, yw hwn !) 16

Yn nychu, yn wan achul,
 O ferch ar y feinferch ful.
 Hyn a wafg 'y ngrudd glas-grych,
 Huno nid oes, hoywnod nych, 20

Gael meddwl rhaiain fain-hir,
 Na'r dydd cyntaf .o'r haf hir,
 Mwy na'r ffol, ar ol yr ôd,
 O'i gwsg am ddal ei gyfgod. 24

Diommedd i'm gommeddwyd,
 Diriaid ym ddiweiried wyd !
 Ni fymud munud meinir,
 Na'i gwên er celwydd, na gwir : 28

Mynawg wedd, mwyn yw a gwiw,
 Mwy no delw manod ciliw !

Ni'm cymmer i fy rhaiin,	
Ni'm gwrthyd f'anwylyd fain;	32
Ni'm lludd meinwar i'w charu,	
Ni'm lladd ar unwaith,—em llu!	
Ond o'm gwyl gwen gynhenwaith,	
Degau chwimp, yn digio 'chwaith.	36
Cael a wnaf er cclu nwyf,	
Cusan yr awr y ceifiwyf;	
A glas chwerthin, gwedd hinon	
Gwen gain, hawdd, a gawn gan hon!	40
Ni wn pa un, fun feinir,	
Yw hyn, lliw gwyn yn lle gwir,	
A'i gwatwor, cynnar i cad	
Am wir gur, a'i mawr gariad.	44
Deg ddadl, digio ydd ydwyf,	
Da bychan i'm dibech nwyf,	
Dwyn hirnych, er gwych ei gwedd,	
Dwy-oes—a marw o'r diwedd!—	48
Diammynedd i'm gwneddyw,	
Diriaid ym, ddiweiried yw!	

CCXVI.

I'R AWRLAIS A DDEFFROASAI Y BARD D PAN
YDOEDD YN BREUDDWYDIO AM EI GARIAD.

CYNNAR fodd cain arfeddyd,
Canu'dd wyf fi can-hawdd-fyd
I'r dref wiw ger Rhiw Rheon,
Ar gŵr y graig, a'r gaer gron.—

Yno

Yno gynt fy enw a gad,
 Mae dynion a'm adwaeniad :
 Hawddàmor heddyw yma,
 Hy yn nhyddyn y ddyn dda ! 8
 Beunoeth, fonheddig-ddoeth ferch,
 I mae honno i'm hannerch ;
 Bryd cwsg, megis brad y caid,
 Breuddwyd yw, braidd y dywaid. 12

Neithiwyr huno a wnaethym,
 Braw a'm llas gael breuddwyd llym ;—
 Gwelwn ddarfod, mewn gwiwlys
 Fry, ei phriodi ar frys ; 16
 A fy mhen ar obennydd,
 Accw y daw cyn y dydd,
 Y' ngolwg eang eilun,
 Angel bach y'ngwely bun. 20
 Tybiafwn, o'm tyb ifod,
 Gan fy mun gynnu fy mod :—
 Pell oedd rhyngof, trym-gof trais,
 A'i hwyneb pan ddihunais ! 24

Och ! i'r cloc yn ochr y clawdd,
 Du ei ffrîw, a'm deffroawdd !
 Difwyn fo'i ben, a'i dafod,
 A'i ddwy raff eiddo, a'i rod, 28
 A'i bwyfau, pelenau pwl,
 A'i fuarthau, a'i fwrthwl,
 A'i

- A'i hwyaid yn tybiaid dydd,
 A'i felinau aflonydd! 33
 Cloc anfwyn yw'r clec ynfyd,
 Cobler brwyfg, cabler ei bryd;
 Coluddyn ffals celwyddawg,
 Cnyciau ci yn cneccian cawg: 36
 Mynych glep y menach-glos,
 Melin wyll yn malu 'nos.
 A fu *sadler*, *crasper* crach,
 Neu deiler anwadalach? 40
 Oer ddialedd ar ei ddolef,
 Am 'y nwyn yma o nef!
 Cael ydd oeddwn, coel ddiiddos,
 Hun o'r nef, am hanner nos; 44
 Ym mhlygiau hir-freichiau hon,
 Ymhlith deifr, ymhleth dwyfron!
 A fu crioed afar waeth,
 Wlad Eigr, i weledigaeth? 48
 Etto rhed atti ar hynt,
 Freuddwyd, ni'th ddwg afrwyddynt.—
 Gofynir i'm dyn, aur do,
 A ddaw hun iddi heno, 52
 I roi golwg, wir galon
 Nith yr haul, unwaith ar hon!

CCXVII.

I UN O'R BRODYR LLWYDION A GYNGHORASAI
Y BARD D I YMADEL A'I GARIAD.

COSBWR y marwol bechawd,
Casbeth gènyf bregeth brawd!—
Pobty y bara peinioel,
Pibl weddi, almari moel; 4
Gofgedd gryglus, gweddus gwiw,
Gwas baglog mewn gwisg bygliw:
Llwgwr o bys y llygod,
Mair a glyw, nid mawr ei glod! 8
I bob dyn, dan ei ateb,
Y rhydd nawdd mwy na rhodd neb:
Suganai'r brawd i'm gwahardd
Mygr ddiwair, dan air, dyn hardd; 12
Doeda'r enfys oedranfoel,
Wrthyf fi,—yr hen arth-foel!
“ Os bardd ydwyf i feinir,
Yfbys wawd mae'n yfbys wir. 16
Jawnach, heb gel, gan delyn
Moli Duw na mawlhau dyn,
Ar rinwedd y faith weddi
Pader teg, myn Pedr, i ti! 20
A phaid, er maint mawr-fraint Mair,
A'th gywydd,—iaith ddigywair!
Pawb a gaful ful foelrhawn,
Pibl iaith yn dwyn pobl i iawn;
Gefail

- Gefail o gylch, a heulrhod,
 Geuwedd cloch am gywydd clod.—
 Bydd yr un rhôl ag Jolo,
 Defod hardd, hen fardd y fro; 28
 A wisg y munudiau certh,
 Dew rawnbais du eirinberth :
 Cais grys o'r *maulus muloen*,
 Oer yw ei greffit ar dy groen. 32
 Gwan iawnlon gwawd gwyndawd gwiw,
 Gwenyn-llestr, nid gwan un-lliw ;
 Moel uriad o baradwys,
 Morfran yr ysbryd Glân glwys ;— 36
 Ac yn rhwydd, dros y flwyddyn,
 Cynnydda'n gwaith da i ddyn."
- Ffriw dig Sain Dominig swyn,
 Ffrwyth mawr un-llwyth meirinllwyn! 40
 Bran ar led yn ehedeg,
 A'i bryd ar nef dangnef deg ;
 Tafod cloch bres yn crefu,
 Taer y dysg y toryn du. 44
 Y gwas gwar yn gwarafun,
 Cenau'r fall ! ganu i'r fun !
 Am warafun i'r fun fawl,
 O'r brawd du oer-bryd dwysawl, 48
 Ceiliog i'r dōniog dangnef,—
 Calon oer i'r cul o nef !

CCXVIII.

Y DRAENLLWYN.

“ Y Draenllwyn glas urddasawl,
 Llety mwyn, lle tyfai mawl;
 Mewn dail a rhisg i’th wifgwyd,
 Mab lledrithiog arfog wyd: 4
 Mynych y fymud maner,
 Maith dy fud, anwylid ner.
 Mwyn yw dy gofi yn y mai,
 Manod-lliw, gwell na mwnai; 8
 Doe yr eurfodd dŵr arfau,
 Teg floteiaeth yw’r dur tau:
 Gweli ryfel gan d’elyn,
 Gwae fi! ple’r wyt ti ond hyn?— 12
 Nid oes mewn man dy hanner,
 Na’th draian, liw seirian fer:—
 Tôres, fy nghrair, d’elgeiriau,
 Twrn ffyrnig, a’r tew-frig tau! 16
 Dywaid, liw cawod ewyn,
 Poen a’th ddug, pwy a wnaeth hyn?”

“ Ni’s gwn, o achos gwan wyf;
 Dig a briwedig ydwyf!— 20
 Onid carnfilain annoeth,
 A mi ddoe yma, a ddoeth,
 A bwyall droed afall, draw,
 O’m cŵr i’m lladd, a’m curaw:

A dwyn

A dwyn fy siop, a'm topiau,
 A'r pigau cain, a'r main mau!—
 Y fo'n llusgo'r naill esgair,
 Gyda'i was,—gwae finna' Fair!" 28

" Tysu cwrel i'th welais,
 Tegach dy dop na siop Sais!—
 Taw a'th ddigofaint, f'anwyl,
 Ti a gai iawn, tegau wyl; 32
 Lladd y tacog, a'i grogi,
 A cherdd, gan farwed a chi!"

CCXIX.

Y CEILIOG BRONFRAITH.

MAWR yw'r gelfyddyd, a maith,
 Ar brenfrig a roe'r bronfraith,
 Wybod dattod mydrglod mawl,
 Yn y llwyni meillionawl. 4
 Clo mydr, clyw ei ymadrawdd,
 A chlo y cân ni chlyw cawdd:
 Modd y gŵyr, medd a garai,
 A merch ai gwrendy ym mai.— 8

Y ceiliog, ferchog ei son,
 Bronfraith dilediaith loyw-dôn,
 Dawn fad lun dan fedw, ei lais,
 Deg loywiaith, doe a glywais.—

Ba ryw ddim a fu berach, Blethiad ei chwibaniad bach: Pylgain y darllain deir-llith; Plu yw ei gaful i'n plith.—	16
Pell y clywir uwch tiroedd Ei lef o'i lwyn, a'i loyw floedd; Prophwyd rhyw praff awdur hoed, Pencerdd gloyw angerdd glyngoed.	20
Pob llais diwael, yn ael nant, A gân ef o gu nwyfiant; Pob caniad mad mydr angerdd, Pob cainge ar organ, pob cerdd;	24
Pob cwlm addwyn, er mwyn merch, Ymryson am oreu-ferch.— Pregethwr, a lluniwr llên Per ewybr, pur ei awen;	28
Erydydd cerdd Ofydd ddifai, Prif urddas mwynwas y mai: Adlais lon o dlos lannerch, Odlau, a mesurau ferch.—	32
Edn diddan, a gân ar gyll, Ymwisgiad angel esgyll, Odid ydoedd i adar Paradwys cyfrwys, ai câr,	36
O dre iawn-gof drugan-gerdd, Adrodd a ganodd o gerdd.— Adwaen ef, o'i fedw nwyfoed, Awdur cerdd adar y coed!	

CCXX.

I FERCH A ADAWSAI Y BARD—I'W HAIL
YMOFYN.

Y Ddyn a'm newidiodd ddoe,
Wychdeg oedd yn fau echdoe:—
Dywsul hon a'm rhoddes i
Gair mawrlyth, er *gramerfi*. 4
Ni's rhoddwn innau'n ddiocd,
Er merch ni welais ermoed,
Er myned o wr meinwych
A'i benthyg i'r goedwig wych.— 8
Erchwch iddi, gwedi gwaith
Adolwyn, ddyfod eilwaith :
Ni wnaeth drwg ai diwygiodd,
Haedded, a myned fy modd. 12
O'r holl ddrygau diau da,
Gŵyr llawer, gorau'r lleia' :
O daw 'r ferch at ei pherchen,
Er dim a wnaeth nid gwaeth gwen : 16
Oni welant a wnelwyf,
Doed adre' wen, didra wyf.
Trech a geifiodd o'i fodd fis,
Gwag ydoedd, nag a gedwis : 20
Ni chair elw, myn y ddelw-fyw,
O esgeulusrwydd, afrwydd yw!

O daw gwen, da oedd y gwaith	
Drwy f'anwyl, adref unwaith,	24
Profwn, a mÿnwn roi mach,	
O gellwn fod yn gallach,	
Nid ai byth onid i'w bedd,	
F'anwyl, o dan f'ewinedd.—	28
Ni chai fy myd enyd awr,	
Dan ammod, rodio nemmawr.	
Oni ddaw Gwen eiddig wyf,	
Lliw manod, i'r lle mÿnwyf.	32
Ar fy mhen rhodden' yrhawg	
Benllinyn o bân llwynawg ;	
Oni ddaw Gwen o ddeusair,	
Dwyn tân i'm capan i cair ;	36
A churo cwn a cherrig,	
A ffon ag amgarn a phig.	
T'oren' ar <i>fargen</i> a fu,	
Mae'n fadws ym ynfydu.—	40
Os hon ni ddaw i'm gras i,	
Os haeddodd, andras iddi!	

CCXXI.

YR ANHUNEDD.

Y Ferch borffor ei thoryn,
 Hir nid addefir i ddyn ;
 Annodd ym gyfgu un-hun
 Be canai Dewi ei hun !

Aeth ulw dros frig wyth aelwyd, Oia gyfsgu ddu mau 'dd wyd : Anhunawg wyf, clwyf yw'r clo, Anhunedd a wn heno !	8
Mi ni ddeil fwrn meddyliau, Byth neud mul am beth nid mau, Rhag llid, ac ni's caf rhagllaw, A gofyml ym ei geifiaw.	12
Nid amgen gwen a'm gweheirdd, A lwydda bun o ladd beirdd ? Dibwyll i'w bardd, hardd heirdd-ryw, Dybio ei chael,—dibech yw !	16
Hael yn nhref am hail-win rhwydd, Hoen gwylan, hunog aelwydd ; Gŵyr luddias gwr i lwydd-oed, Gwrn ei hael, goryw ym hoed !	20
Yfydd-gamp leddf y feddgell, Diog i oed, pwylllog pell ; Hael am y parch ni's archwyf, Cybyddes am neges nwyf.	24
Diriaid y deil, heb ysfryw, Olwg ar wr, ail Eigr yw : Digoll-wawd bardd digellwair, Da ei chlod, di-uchel air.	28
Dyfr o bryd em byd o'm barn, Difawr ei brys i dafarn ; Dihoffedd bryd a gwedd gwyr, Dihustying, da ei hystyr ;	

Diddig yn cynnig ciniaw,
 Dig wrth y llatai, o daw :
 Diddig ei phendefigwalch
 Wrth wyr y byd, bywyd balch, 36
 Ni bu, nid oes i'n hoes ni,
 Ni bydd debig neb iddi ;
 Nid mor ddihareb neb-un
 I'n gwlad ni, a hi ei hun.— 40
 Yn hael iawn, yn hil ynad,
 Yn heilio gwledd, yn haul gwlad ;
 Yn ennill clod yn anwyl,
 Yn dda ei thwf, yn ddoeth wyl ; 44
 Yn rhy ddiwair ei hairioes,
 Yn ddyrn mwyn dda iawn ei moes !—
 Tyfodd ym frad lleddfad llu,
 Twf coeth tawelldoeth aelddu, 48
 Tegau iefin ddoethineb,
 Tegach yw honno no neb !

CCXXII.

CYNGOR I FORWYN GARU YN IEUANGG.

Y Ferch mae rh'om annerchion,
 Wifg-rudd dal, deurudd y dôn ;
 Ni bu'r beril, na'r lili,
 Nith haul, gyn decced a thi ;
 Na chalch ar blu mwyalch mân,
 Na r eiry ar fryn yr Aran !

Ai

- Ai byddar wyd, fy nghariad,
 Ai yfgorn heb geisio gwad? 8
 Os gweniaith y fy' gènyd,
 Ni pheru felly dy fyd;
 Os rhyfig, ryw ffyrnig ffydd,
 Er dybryd ar dy brydydd:— 12
 Myn Deifr! mwyn yw dy ofeg,
 Megir ym mhob tir ddyn teg.
 Dwg urddau ar dy gerddawr,
 Ni pheru'r byd enyd awr; 16
 Mal asgell gwalc'h dros eilyn,
 Ystyr di ryw 'ffori dÿn.—
 Pan êl y gwallt hir felyn,
 A'i frig fal y *caprig* gwyn; 20
 A gorlliw'r aur o'r ddeurudd,
 Ac yn grych mwnwgl a grudd,—
 Gwrach a fyddy i'th dy tau,
 Och fanwyl! a chlairch finnau!— 24
 Edrych yn y drych dy dro,
 A'th wyneb yn cethino;
 Ni'th eilw cerdd, na thelyn,
 Ni'th gân ar y ddaear ddynf: 28
 Câr y ddyn rhyfedd heddiw,
 Tra fych i'th lewych, a'th liw.
 Awn i'r goedwig, ewig wych,
 A minnau yn garw meinwych: 32
 Myn Lleuddad! o daw dy wr
 Ar ffrwst ar ben fforestwr,

Mae dwy-lys, mai adeiloed,
 O daw i'n ceislaw i'r coed.— 36
 Yn olrhain y rhain yr haf
 Y bydd mal Seth ab Addaf.

Herwr wyf yn nhòr yr allt,
 Herwa a wnaf am hirwallt: 40
 Mae ferch yn 'y mynwes i,
 Meddyliwn am ei 'ddoli;
 Rhag i ffyrnig ysbïaw
 Ql y traed, na'u gweled draw. 44

Mis Ebrill, fal maes wybren,
 Ucho yw'n parc uwch ein pen:—
 'E gauodd mai a gwiail,
 Y llwybrau yn dýrau dail. 48
 Ofer yn yw dyn heb dad,
 Oferach wyf o fwriad:
 Aed yn un castell bellach,
 Budd lawen, y fedwen fach!

CCXXIII.

TRASERCH Y BARDD AM RIAIN.

Y Fun a wnaeth fwy na neb
 O weniaith, do yn f'wyneb!
 A'i lliw'n wýnach na'r lliain,
 A'i llun fal y lleian fain!—
 Od wy' gul, a digalon,
 Pei mynnai, se'm helpai hon:

Ni fyn Gwen leihau 'mhenyd, Ni ad bun newidio-byd !	8
Deliais gan ei hudoliaeth Feddwl fal swmbwl, neu saeth: Yr ydwyf, hyd yr adwaen, Yn dwyn haint, ni'm gad yn hen.—	12
Anfwynaidd iawn oedd feinir, Deg wych, na ddywaid y gwir: Fe fu ddeg o feddygon I'm edrych, gwr brych gar bron:	16
Er hyn ni wŷr fy anhun Na'm haint, onid mi fy hun! F'anwyl a edu a fŷnwy', Addaw 'y myd, ni ddoe mwy:	20
Gweniaith y mae 'n ei gynnal, Diweniaith wŷf, dawn ei thâl.— F'anrhaith ! oes ym obaith mwy, F'anwyl,—dywaid a fŷnwy'—	24
O chaf oed, iachau adwèn, Oni chaf oed, ni chaf wên!	

CCXXIV.

YMDDIDDAN A'R BRAWD FFYDD.

* * *

A'R rhain a fydd, ffydd ffalls-ddull,
Ar hyd yr holl-fyd yn rhull:
Pwl gwfaint, pobl o gyfoed,
Pob ddau dan yr iau a roed.—

Yna

- Yna cefais druth atcas
 Gan y Brawd, a'r genau bras;
 Yn ceisio, nid cyfwllt rhwydd,
 Fy llygru a'i haerllugrwydd.— 8
 Llyma fal y cynghores
 Y Brawd, a'r prudd dafawd pres.
- “ Ystyr pan welych y dyn,
 Ebrwydd yr â yn briddyn; 12
 Yn ddilys yr â ei ddelw
 Yn y ddaear yn ddielw.”
- “ Cyd el y dywarchen ffloch,
 Yn bridd hagr, y Brawd du-goch, 16
 Nid â llewych enawd mirain,
 Pryd balch, ond yn lliw'r calch cain.”
- “ Dy ferch ar y ferch fein-loyw,
 Oreu-wallt, a'r hirwallt hoyw, 20
 Hyn a'th bair i'r pair poeth-groen,
 Ac byth ni'th gair o'r pair poen!”
- Yna dywedais wrthaw,
 Y Brawd du ei bryd, bryf taw. 24
- “ Twrn yw anheilwng i ti
 Tristau y dyn tros Dewi;
 Er dy lud, a'th anudon,
 A'th eiriau certh, a'th ferth son,— 28
 Mesf ym, o gwrthyd Dafydd
 O rai teg, ddeg yn un dydd!”

CCXXV.

I FERCH A ROESAI GOLLEN I'R BARDD.

TRYMLUOG oediog ydwyf,
 Trwstan o ddyn, tristau 'dd wyf;
 Am garu, gwn dÿnu dig,
 I'm nodir yn enwedig!—
 Cam oedd i wen, gymmen gu,
 Fy nhroi a 'nhòr i fynu :
 Trwsio ym, nid er traferch,
 Ddwy gollen o'r feinwen ferch ! 8
 Ac eraill, a'm digarai,
 Ym a'u rhocs ym mynwes mai :
 Collwyni, nid call annerch,
 Nid arwyddion mwynion merch ! 12
 Gwae fi o'r tâl am garu,
 Ddwy flynedd oferedd fu:—
 Dy garu, ddyn deg cirian,
 A'th golli yleni 'n lân ! 16
 Os er yfgorn, neu sènair,
 Y gwnant a mi, gwae fi, Fair!
 Dialedd, drwy fy ngweddi,
 A ddell, Gwen, i'th dalcen di ! 20
 Os gwra, ddyn wisg curaid,
 Yn dy blwyf wrth fodd dy blaid,—
 Dilyd, ni wna dy dylwyth,
 Ac yn iach, yt bellach bwyth !

CCXXVI.

Y DRYCH.

NI thybais, ddewdrails ddirtra,
 Na bae deg f'wyneb, a da,
 Oni fyniais yn amlwg
 Y drych,—a llyna un drwg!

Ym y dywed, o'r diwedd,
 Y Drych, nad wyf wych o wedd:
 Melynu am ail Enid,
 Y mae'r grudd, nid mawr y gwrid; 8
 Gwydr yw'r grudd, gwedi'r griddfan,
 A chlais melynlliw achlan.—
 Odid na ellid ellyn
 O'r trwyn hir!—Pand truan hyn? 12
 Ond diriaid fod llygaid llon
 Yn dyllau terydr deillion,
 A'r ffluwch bengrech ledechwyth,
 Bob dyrnaid o'i faid a fyrth! 16

Mawr arnaf, naid direidi,
 Y mae'r naill, ar fy marn i,
 Ai bod y grudd yn brudd-frych,
 Natur drwg, ai nad da'r drych.— 20
 Os arnaf, drwy naws hirnwyf,
 Y mae'r bai,—yn farw i bwyf!—
 Os

Os ar y drych, brych o bryd,
Y bu'r bai,—wb! o'r bywyd! 24

Lleuad las gron gwmpas graen,
Llawn o hud, llun chedfaen.
Bid freuddwyd, byd afrwydda',
Breuder yw, a brawd i'r ia': 28
Hadlyd liw, hudol o dlws,
Hudolion ai hadeilws.—
Ffalŵr, hudolwr dulas,
Fflam fo'r drych mingam meingas! 32

Ni'm gwnaeth neb yn wyneb-grych,
Os gwiw coeliaw draw i'r drych,
Ond y ferch fwyn o Wynedd.—
Da y gwyr ddifwyno gwedd!

CCXXVII.

YN DANGOS I'R BARDD MENEIDDIO.

CURIODD anwadal galon,
Cariad a wnaeth brad i'm bron!
Gynt yr oeddwn, gwn gan-clwyf,
Yn oed ieueingtid, a nwyf,
Yn ddilesg, yn ddiddolur,
Yn ddeiliad cariad y cur;

Yn ddenwr gwawd, yn ddinych,
 Yn dda'r oed, ac yn ddewr wych! 8
 Yn lluniwr berw oferwaith,
 Yn llawen iawn, yn llawn iaith;
 Yn ddogn o bwynt, yn ddigardd,
 Yn ddigri', yn heini 'n hardd; 12
 Ac weithian, mae'n fuan fâr,
 Edwi 'dd wyf,—adwedd afar!

Darfu'r rhyfig a'm digjawdd,
 Darfu'r corph,—mae d'arfer cawdd; 16
 Darfu 'n llwyr derfyn y llais,
 A'r campau, dŷgn y ewympais;
 Dafu'r awen am wenferch,
 Darfu'r fon am darfwr ferch! 20
 Ni chyfyd ynof cof cerdd,
 Gyngyd llawen ac angerdd,
 Na fon ddiddan am annun,
 Na ferch byth, oni's eirch Bun!

CCXXVIII.

AWDL O FOLAWD I DDEON BANGOR, YS EF
 HYWEL AB TUDUR AB EDNYFED FYCHAN.

ARGLWYDD o lawn fwydd, un sud Mordeyrn
 A Dewi y'nglad yr Hud,
 Cybi nefol ei olud,
 Cymdeithion Seimon a Sud.

Sain

Sain Sud un ffunud, ffyniwyd o genedl

Y Gwinau Dau-freuddwyd;

Sain Silin, Ffrancis aelwyd,

Salm Sant *Elien*, gwr llen llwyd.

8

Teyrn llwyd, prophwyd o hil Bran, mae un gwr

Ym Mangor mewn gŵn pân;

Ty geirw galch teg, ei organ,

Tant côr, heb attynt ai cân.

12

Ni chân fy nhafawd wawd wenieithaidd,

Ni chair lliniodr wr yn ochr lluniaidd,

Ni chel i Hywel, loyw garuaidd lwybr,

O bu'r ddawn ewybr barddoniaidd.

16

Neirthiad a gefais, didrais dwy-draidd,

Ni'm gâd gan ruad gad Gymröaidd,

Ni's erfyn o brudd, ac ni's arfaidd draw

Naw, o praw' lidiaw, Nêr preladaidd.

20

Neu'r gaiff y' Ngwynedd, hoywfedd hafaidd,

Neu'r gâr ai dieingl, nêr gwrdauaidd;

Nid byr fawl gwrawl a gyraidd ym Mon,

Naf beirdd yw'n 'Neon barddoniaidd.

24

Nid bas cyweithas gwr urddasaidd,

Neud bardd i neddair, ffyrf-air ffurfaidd;

Nid barn don yw hon, wr henaidd ym mryd,

Nid byd heb wendid pryd prydyddaidd.

G g

Nid

- Nid byw, fal fy llyw gloywryw glew-wraidd;
 Nen dan feren a dawn oes-wraidd:
 Nid un gwalch hoywfalch hyfaidd Ilygeidfyw
 Ac yw cyw y dryw, caeau a draidd. 32
- Nid un claer araith dyn clerwraidd,
 Nid llwybr gwr ewybr yn garuaidd,
 Nid un brŷn mebyn mabaidd a hynaif,
 Nid un gwenithgnaif a hyddaif Haidd. 36
- Nid un gwin noddfin a mynydd-faidd,
 Nid un y paun-gnu o blu, a blaidd,
 Nid fel Bleddyn, ddyn diburoraidd ras,
 Cân eiddilwas ferw Cynddelwaidd. 40
- Ni wŷr cymraw llwyr Cymro llariaidd
 Rhoddi i eirchiad yn Rhydderchaidd,
 Dwysgel, eithr Hywel athrawaidd Ganon,
 Naf Mon, gloyw Ddeon arglwyddiaidd.

CCXXIX.

AWDL FOLIANT I JEUAN O FON.

- N**EUDE mai, neud erfai, dar-feirdd iraeth,
 Neud meinwyrdd coedwyrdd, wŷdd weuyddiaeth;
 Neud meinwedn yw gan edn ganiadaeth hawdd,
 Neud mi ai heurawdd, neud mau hiraeth! 4
- Neud et na chafwyf loywnwyf luniaeth
 Newyddion roddion ym Mon, a maeth;
 Neud eisiau heiliau, hael wafanaeth byd,
 Neud heb anwylyd haelion alaeth!
- Neud

Neud temlau, byrddau beirdd ysgafaeth ;
 Nid teulu cirian teuluwriaeth :
 Namyn hyn, Duw gwyn, gweinidogaeth ferch
 Nad ymannerch merch, mawrchwant nid gwaeth !

Na welaf Jeuan, ddifan ddofaeth,
 Na wyl yntau fi, rhi rhywogaeth !
 Nid af, anwylaf, o'i alaeth, er braw,
 Nid wyf hyf hebddaw, ddifraw ddofraeth ! 16

Gwyllt wyf, gwelwyf gwalyf maboliaeth,
 Gwenwynwys ynof, gwin wafanaeth :
 Gwedylf gwydn i'm tryf tref tadogaeth braw,
 O gyhoedd wylaw gywyddoliaeth ! 20

Gwrddgae yw'r llei mae, mi ai rhydraeth ;
 Gwarae o feddiant gwir Ofyddiaeth :
 Gwir mai cryf llei tyf tafarnwriaeth hoed,
 A gwyrdr egin coed,—gwiw diriogaeth ! 24

Gwelaf yn bènaf ei unbènaeth,
 Gwalch o hil Lowdden,—gweilch helyddiaeth !
 Gwarded-feirdd ydyw, gwirod-faeth cerddawr,
 Gwawr a garodd awr y gerddwriaeth ! 28

Gwas diog fyddaf i'm gwesdeiaeth,
 Gwastad erbyniad yw'r aur-bènaeth :
 Gwanwyn gwin ancwyn i fu, caeth fyddaf
 Gauaf, cynhauaf, a haf hyfaeth !

Da cadwai awdur, deg cadweidiaeth;
 Da a fyn i'm gnawd, di-ofn i'm gwnaeth :
 Dur grwydr yw dôr brwydr ar dir breudraeth mor,
 Dôr difraw ragor, Deifr warogaeth. 36

Difa ol eiriol arial pènaeth ;
 Di-fedd pob rhai erfai rhydd luniaeth :
 Dyfodiad, trwfiad treisiaeth, a gynnaill
 Defodau hyhael hail chelaeth ! 40

Difwl, difwgl bendefigiaeth,
 Diball, dyn arall nid un wriaeth ;
 Difai dôr erfai, dewr arfaeth drud chwyrn,
 Difâr eur-deyrn, a dwfn wrdâaeth. 44

Da fygyllarf gwyr lyr filwriaeth ;—
 Difygyllodd fi,—da fugeiliaeth !
 Dwblled ym rym rwymedigaeth lluryg,
 Diblyg, mad edmyg yw'r mau dadmaeth !

CCXXX.

DUCHAN I RYS MEIGEN, YR HWN A SYRTHIODD
 YN FARW PAN AI CANODD D. AB GWILYM
 YN EI WYDD, AM I RYS GANU YN WARTHUS
 IDDO YN GYFF-CLER YN LLYS LLEWELYN
 O EMLYN.

CERBYD lledynfyd, llydanfai y fydd,
 Nid un-fwydd a Gwalchmai ;
 Cwn pob parth ei cyfarthai,
 Cymmÿredd, na cherdd ni chai.

- Carben Rhys Meigen magai ddigofaint,
 Ddu geufab, lle byddai;
 Carwden ci a rodiai,
 Carodyn cerdd meiddlyn mai. 8
- Cariad lliw rhuddiad yn llei rhoddai bres,
 Nes cyffes ni's caffai;
 Cerdd wermod a ddattodai ;
 Carn-âp claf, ni wnaif a wnai. 12
- Cerdd-dlwad, brynhugcnawd hacnai basdynwas
 Baw ystynwefi afgai ;—
 Can-mil chwil a ymchwelai,
 Cau was gorflwng rhwng pob rhai: 16
- Carp trwsgl, cwyn cwrwgl, can-càrai o'i lawdr
 Hen leidryn go fawai !
 Cyfraith fudriaith a fedrai,
 Coeg rüwr bas, tòrwr tai. 20
- Gwas cascoesfrith, chwith chwythleidr lletpai gwan;
 Gwyn ei fyd ai crogai !
 Gwasg dasg dyfsgl-draul cawl cowlai;
 Gwâr gwrcath, gwydn chwilcath chwai. 24
- Cras enau geiriau ni ragorai riain ;
 Y truthain ai traethai :
 Croefanaeth croyw a soniai,
 Crys anhardd taer flawdfardd tai.

Cyfrwys diawen cwys, cyd ceisiai gywrdd

A gwobr, ni's gallai;
Cyfryw damwain, cyfryw dimai,
Cyfrif ef bob cyfryw fai. 32

Gwir eilgorph reidus, nid gwrol Gai Hir

Hwyr ym mrwydr y safai;
Gweren soegnen a fugnai,
Gorwag groenyn lledryn llai. 36

Gwilliad anwaftad wesdai, llifedig

A llaw fudr a daffai
Gwellaif diawl, gwae lle delai!
Gwallawiaedr llwfr, cloddiwr clai. 40

Clasaf anllâdaf llâtai clasefau,

Yn arfau anerfai;
Ci fiettyr yw'r cas attai;
Coes gwylan craig, treiglwraig trai. 44

Cecrwawd, ei cardlawd cecyrldai, cwthrsigl

Hir dreigleft-figl hwyrdrail;
Casn latys ei nam flottai,
Casn rhisg gyfegrwisg a fai. 48

Gwirawd o waddawd a weddai i'r pryf

Anaergrif oen oergrai;
Gwall ball, bell rhwysg cocys ciciai;
Gwyllt byllt hyllt hoen garw troen trai.

Gwaith ymgeiniaith a ganai i bawb,

Heb wybod beth a fyddai :

Gwythen llygoden geudai ;

Gwactha' llo baww' lle bai.

56

Glythlyd gweff esgud gwiw floefgai gan gwrw,

Poen chwidrw' pan chwdai ;

Gwr a ddettyd gardottai,

Garw blu, ni bu gwr-âb lai.

60

Cau reidus bwysfus, bosdiai a'i dafod

O Deifi hyd Fenai ;

Côr oediog, neb ni's credai,

Cŵr adain heb nain, heb nai.

64

Rhys Meigen ! gwden dan gedyrn grogwýdd

Fydd dy ddihenydd, hynaif erddyrn ;

Rhyfiedig a dig y dyrn ei ddannedd,

Rhyfedd mehinwledd, wydnwedd wadnwyrn. 68

Rhygyn a fyn gogoeg gegyrn rhwth-fol,

Rhuol, rhwd heol, nid rhyw tēyrn :

Rhyglfin cynnefin cynhiawfyrn brýnig,

Rhyfig ar faeddgig, nid ar feddgyrn.

72

Rhuthrai wêr, a mēr mawr esgyrn ceudawd,

Rhythgnawd cyn diawd, myn Cyndeyrn !

Rhyfedd yw'r cynyw cneyrn ben gnawdfer,

Rhefr goch, gloch y gler, galchwer gilchwyrn.

Rhediad dau lygad di-lugyrn chwilcath,
 Rhys goegfrys gigfrath fapgath fepgyrn:
 Euog drwm lleuog drem llewyrn wyfdnlwyth
 Anwiw friw heb ffrwyth, golwyth gelyrn. 80

Rhwydd lodr anheodr yn heiyrn rhwym-gnawd
 Yn grin o gyfgawd groen ac efgyrn!
 Anwr yn sawdwr anfedyrn yn rhaid
 Amnaid delw danbaid, nid ail Dinbyrn! 84

Er na wypud llud llawdr gachfyrn ofgryn
 Nag awdl, nag englyn lleidrddyn lledrddyrn;
 Gwddw' anfyberw cherw chwyrn ag afrised
 Y gwyddiad yfed gwaddod tefyrn.

 CCXXXI.

ARWYRAIN LLEWELYN AB GWILYM FYCHAN,
 O EMLYN, A'R CRYNGAE YN NYFED YS-
 WAIN; EWYTHR AC ATHRO Y BARDD—
 GWR CYFARWYDD AR FESURAU Y DDWY
 GERDD.

LLYFR dwned Dyfed, dyfyn ar windai
 I randir Llewelyn;
 Llannerch, aed annerch pob dyn,
 Lle twymlys llu, at Emlyn!

Llyn

Llyn i barc Emlyn, camlas hyd Teifi,
 A'r tefyrn ym mhob-plas;
 Lludded gerdd, lladdiad ei gas,
 Lle bo'r orddod, llwybr urddas. 8

Llwybr urddas bar bras yn bwrw bryn eglur
 O glais Lloegr a Phrydyn;
 Llei del yr hollfyd a dyn,
 Llaw hael, at enw Llewelyn! 12

Llewelyn ai myn o 'mynni, a grym,
 Llawen-fab Gwilym, erddrym wrddri!
 Llai cymmýrawdd cawdd yn coddï na chaeth,
 Llywodraeth a wnaeth, a maeth i mi. 16

Llorf llwyth, o dylwyth Edweli y traidd,
 Llariaidd, brawdwrâidd byd Bryderi:—
 Llafuriawdd berthawdd i borthi digeirdd;
 Llys ymlyn y beirdd, lle heirdd yw hi! 20

Lle y gnawd gwasgawd, a gwisgi ddillad,
 Llety anghaead, waftad wefdi:
 Lle cynnefin gwin, a gweini heilgyrn,
 Lle chwyrn llwybr tefyrn, lle beirw Teifi. 24

Lle dichwerw, aeferw o eryfi bryd;
 Llei chwery esbyd byd heb oedi;
 Lle maith, yn llawnwaith yn llenwi buelin,
 Lle mac fuddwin llym i feddwi.

Lle o'th nerth, dacew ferth ydd â fi drachefn,
 Lle anarloefdrefn llanw aur-lefdri :
 Llys erwyr a wnaeth llu feiri yn falch,
 Lliwglæer yn lasgalch, llugyrn losgi. 32

Lle mae gwïn Ffraingc, faner bali, dodrefn
 Llesn geirillyfr eofn, ag aur leftri:
 Llawna' diana' daioni mÿnud
 Lluniaeth firaeth, ffrwyth dud glud glodfori.

Llywiawdr, ymerawdr meiri hyd Elfed
 Llyw yw ar Ddyfed, llawer ddofti ;
 Llwybreiddwlad, gariad Gwri wallt-curyn,
 Llewelyn drawfdyn a â drofdi. 40

Llonglwyth i dylwyth, hyd Wyli a draidd,
 Llariaidd brawdwrâidd, ail Bryderi;
 Llathrlaw osb euraw ysberi wÿyll,
 Llid Pyll, arf dridryll, arfod Rodri. 44

Llinon-gadr baladr Beli y'nghyngaws,
 Llwynnaws llyr hoywdraws, llew wrhydri;
 Llawen-grair a'n pair yn peri llwyddfoes,
 Llawenydd a roes, a moes i mi. 48

Llewelyn derwyn i dōri llinon,
 Llawfron y dynion, a'u daioni,
 Llwydda, na threia, Un-a-thri, rhagllaw,
 Llwyddaw dawn iddaw,—Duw i'w noddi!

CCXXXII.

AWDL FARWNAD I LEWELYN AB GWILYM
FYCHAN.

DYFED a fiomed, o fymud ei mawredd,
Am eryr bro yr Hud;—
Doe wiwdymp yn dywedud,
Hy-ddawn fodd, a heddyw 'n fud! 4

Cyn hyn Llewelyn olud tiriogaeth
Ty rhagof ni's caeud;
Agwrdd wëydd y gerdd oeddud,
Agor i mi, y gwr mud! 8

Gwawr nef a llawr, neud llef alltud yw hon!
Hyn oedd ddygn na's clywud;
Gwae fi, geli bob golud,
Gwael fy nghyflwr am wr mud! 12

Pryd glwys, prudd dadwys prydud, praff awdur,
Proffwyd aur balch-fyth drud;
Prif dda-wawd, prawf ddywedud—
Prydydd ieithydd, na fydd fud! 16

Fy ngheinllyw di-fyw, Deifr helcud baham
(Bwhwman deigr neud glud)
Fy nghanllaw, i'm gadawud?
Fy nghâr am aur, fy ngharw mud!

Pendefig

Pendefig, gwledig gwlad yr Hud îs dwfn,

Ys difai i'm dysgud,

Pob meistrolrwydd a wyddud,

Poenwyd fi er pan wyd fud!

24

Neud dwfn yw fy neigr, nid di-fud fy llef

Am fy llyw cadarnddrud;

Nid diboen na'm attebud,

Nid hawdd ymadrawdd a mud!

28

Gwae fi fod elwglod, a'i glud ni ballai,

Heb allu dywedud!—

Gwn ofal dalm nad oeddu

Fy ngawr air mawr am wr mud!

32

Gwae fi, o ddwyn ail brwyn brenhinoedd! llai

Llywodraeth y bobloedd!

Lles tyrfa, lias torfoedd,

Llawen, gorawen gwr oedd!

36

Gwae fi, Crist Celi! caled yw rhyfig,

Ond rhy-fawr i'm cosbed!

(Gwypm oeddym ôl cyn colled)

Gwypmo crair holl gampau cred?

40

Gwae fi, weled trwydded drwg

Neuaddau milwr twr teg,

Annawn oes, un yn yffig,

Ar llall, do gwall, yn dy gwag!

Gwae

Gwae fi, Crist celi! calon doll yw'r fau,
 Wyf fyfyr am ddygn-goll;
 Campus eirf, cwmpas arfoll,
 Cwympto Nudd y campau'n oll! 48

Gwae fyfi fy rhi, rhoi darpar ar Dduw,
 Ddwyn cadarn-walch cerddgar;
 Nid rhodd gwyl, neud rhwydd galar,
 Nad rhydd ym gerydd am Gâr! 52

Dihareb yw hon, dywirir ym mro,
 "A laddo a lleddir."—
 Diben o hwn a dybir,
 Di baid, gwae! a Duw boed gwir! 56

A wnel argae, a gwae, a gwall Dëau
 A gaiff ddial guall;
 A wnel drwg, dreigl wg angall,
 A'r llaw, ef a ery'r llall. 60

Nid diofal ffurff-dâl ffer
 I'r gelyn a wnel galar;—
 A laddo ddyn a'i loyw-ddur,
 I luddias hoedl, fo leddir. 64

Heilbrÿn flodeuyn diwyd, a dderyw
 I ddiwedd cadernyd;
 Llwy'r yr aeth, cyngaeth cyngyd,
 Hacarn a chof barn y byd!

Gwr ydoedd Llewelyn, gwir ganu prudd,
 Cyn rhoi pridd i'w ddeutu ;
 Pwynt rhyfel, heb ymgelu,—
 Penrhaith ar Ddyfed faith fu. 72

Lles bychan, buan yw bod yn rhull-falch
 Ar hollfyd, fal ffurf-rhod ;
 Llew syberw, llios wybod,
 Llas ag arf glas gorf y glod ! 76

Gwr, nid gwas a lās o loes archoll dur,
 A diriaid fu'r dygn-goll !
 Gwrawl hawl mewn helm drwydoll,
 Gair oer am y goraig oll ! 80

Gwael-fyrn gwawl defyrn, gwyly defawd gwaith,
 Gwaeth bellach fyfyrdawd !
 Gwae 'r cedyrn gwag, a'u ciwdawd,
 Gwegru gwyr gwedi gwawr gwawd ! 84

Llithr-ddagrau byd mau bod chweg, och allel
 A chyllell faeliereg !—
 Llawer och doft ar ofteg,
 Llathr erdyrn, lladd teyrn teg ! 88

Salw a thoft am ior cost-rith,
 Selerwin bwrdd-drin beirdd-dreth ;
 Cwmpas reddf campus rodd-faeth,
 Cwmpo gyd campau byd byth !

Llaw olchwawg farchawg Llewelyn fo'th l as
 I'th lys deg yn Emlyn!—
 Llai yw'r dyfg, medd llawer dyn,
 Llafr i'th ol llyfr a thelyn. 96

Pand truan oerwan am eur-was yw hyn,
 Honni mawr alanas!
 Cair arddelw cyfan urddas,
 Cyrdd a glyw ewyn llyw cyn ll as. 100

Cyfiawnder fu ef, cyfundeb ceirdd aur,
 Cerddwriaeth doethineb;
 Cywirdant pob cywirdeb,
 Corf clod,—nid un wybod neb! 104

Os marw f' ewythr, ys mawr o ryfig,
 Aur aerfa Cymru fawr!—
 Nad oeddwn, ei nai diddawr,
 Nad af y'ngwyllit—Duw fy ngwawr! 108

Wylais lle gwelais lle gwely f' arglwydd,
 Ond oedd fawrglwy' hynny?
 Gair ateb? Wyf g ar ytty,—
 Gwr da doeth, agor dy Dy! 112

Gwae'r nai a garai, ac a ery gweled
 (Gaelod cof a'm deffry)
 Y llys fraith yn arlloes fry,
 Ar llyfdeyrn yn arlloesdy!

Llys gwin ag emys, ddigâmoedd gyllid
 O'th gollu, ai gwnaddoedd;
 Llys naf aur, lles niferoedd;—
 Llyw lles, pe byw,—llys pawb oedd! 112

Dall fydd byd, dull gwyd, gwedy dwyn llygad
 Oedd i Loegr a Chymry:
 Dwg i'th wledd, ni'm gomeddy,
 Dôr gwyr, da freyr Duw fry!

Truan, ac eirian a garo dadl,
 Aed i Landudoch heno:—
 Doethineb, neud aeth yno,
 Diwid grair, dan dywod gro! 120

Och! Och! y Ddol Goch gwedi gwyl barchus,
 Am dy berchen anwyl;—
 Och! wedi 'r ddwy och, ddi-wyl,
 Och! pe nid och—Pwy nid wyl! 124

Och! ddwyn Llewelyn ddoeth a ddyweda
 A ddoded o'i gyfoeth:
 Och rydd a roddaf dranoeth!
 Och beunydd! ei ddydd a ddoeth!

CCXXXIII.

COF ANGHARAD HAEL O FUALLT, GWRAIG
JEUAN LLWYD.

DIDYR deigr deifr a adafael o'm drem
Am drymed ym gof-gael

Dodiad hoyw Angharad Hael

Dan ddaear,—duon ddwyael!

4

Aelaw yw nad byw, buail win addfed

Awenyddfeirdd adfail;

Aelaw ar waywsyw wiwfail,

Aelaw fu o'i hoywlaw hail!

8

Heilwin fu, medd llu lleufer, cain Indeg,

Cyn undydd breuolder;

Hoedl dangnef neb ond nef Ner,

Hudol yw'r hoedl i lawer!

12

Llawer bron am hon ym Mhênardd a hyllt,

Ail Efyllt, wiw lwyshardd:

Llefain yw berf ofer-fardd;

Llwyr wae ni chwarae, ni chwardd!

16

Ni chwardd cywir-fardd cywirfad, cwyn uthr

Can euthyw Angharad;

Neu thyr 'y mron, eithr 'y mrad,

Neud llif geirw; neud llef girad!

Rhy irad ddygiad ddigudd fu orfod
 (Drem fwyar-falch wrmrudd,
 Rhieiniaidd fun, rhànodd fudd!)
 Rhwymo derw rh'om a'i deurudd! 24

Deurudd-las, feinwas wyf yn wael er Gwen,
 Aur ganwyll mewn urael,
 Ddarfod dyfod, dwfn ddeigr-gael,
 Derfyn hir diweirfun hael! 28

Haelaf, digrifaf goreu-fun y' Nghaer
 Fu Angharad feinllun!—
 Hoen ffysg dda ddyfg, nid oedd un,
 Huan 'wybr, a hi nebun! 36

Pwy nad am aur fun, mor fyr ei hoedlddydd,
 Hidl-ddeigr yn oedd Rhagfyr?
 Pall radfaeth pwyll ireid-fyr,
 Pêfr nith haul, pa fron ni thyr! 36

Gorhoffder eurner arnad, Dduw ddofydd!
 Yn a yw 'ngherydd am Angharad!
 Gyflawned y rhoest gyfluniad diwael,
 O dlawm gyfiawn i gael, wr hael rhad! 40

Gan yt fynu, bu bwyll waftad ei dwyn
 Yn rhy-ebrydd frwyn, yn rhy-brudd frad;
 Gorddugost, rhydoft rhediad ei hoedlddydd,
 Gwyr ei charennnydd, y Dofydd Dad!

- Gares gweilch curfeilch eurfad, ym ys dig,
 Gorwyr i Gynfrig, gorf brig bragad ;
 Gwawr hoen, a gohroen Eigr gariad Uthr ;
 Goruthr yn un rhuthr fu fanrhreithiad. 48
- Gorfre bron hoywdon chediad Gwyndraeth,
 Gŵyr ei brodyr maeth alaeth eiliad ;
 Gwrygiant urdduniant, urddoniad facwy,
 Gorugodd Lowy, gwreigiaidd leuad. 52
- Gweddeiddgar gymmar geimiad, y'ngarthan
 Gwiw awchdan Juan, cyflafan cad ;
 Gwaetgoel faffwy, rhwyf rhwym gwlad, a'i gasael,
 Gwawdgael llwyd gun hael, lledw gynheiliad.
- Gwrthwyneb galon garthiniad gytbar,
 Gwrddgar, gwingar ddôr, gwen-gerdd uriad ;
 Gofalus fron, llech gasaeliad, a'm cawdd,
 I mi a neidiawdd o'i mynediad ! 60
- Goleu-ddyn a'i hÿn o hâd bonedd-faith ;
 Goluddiai wagjaith, gŵyl ddiwygiad :
 Gwaifg i'm clwyfawdd, cawdd coddiad i'm galwer ;
 Gwelir ar lawer galar liwiad ! 64
- Gwenynen addien, a wyddiad ei dawn,
 Gwawr Garedigiawn, garw ei dygiad !
 Gwrm-ael, fun arael, fain irad,— nid gwiw
 Gwawr Eigr unlliw, ar y gaer wenllad !

Gwaifg i'm elwysawdd cawdd coddiaid, i'm bron ddellit,
 Gwedd eiry frifg wifg wellt, gwawr Fuellt fad!
 Gweddig argywedd, ddeigr-gawad a'm gwlych,
 Gwyrdd'y ngrudd a chrych, fawr-nych farwnad!
 Gwenwyn ym ei chwyn, nychiad i'm yftlys,
 Gwanas gywirlys gŵn yfgarlad!
 Gwaith drwg i'r olwg hir wylad y'nghaeth—
 Gwaith cyfing hiraeth Cof Angharad!

CCXXXIV.

MARWNAD RHYDDERCH AB JEUAN LLWYD
 O'R GOGERDDAN.

DOE clywais, mi geisiais gel,
 Dair och ar lethr-dir uchel:
 Ni feddylw'n, gwn gan-och,
 Y rhoe fyth wr rhyw fath och! 4
 Ni bu i'n gwlad, rhoddiad rhydd,
 Na llif cwyn, na llef cynnydd,
 Na meingorn uwch llethr mangoed,
 Na chloch uwch na'r och a roed! 8
 Pa dwrwf yw hwn, pryderoch?
 Pefr loes! Pwy a roes yr och?—
 Llewelyn, o 'fyddyn ferch,
 A roddes hon am Rydderch 12
 Fychan, gerllaw ei lân lys;
 Ffydd-frawd Rhydderch ddiffodd-frys!
 Och Emlyn, ei dyddyn dig!
 Galaeth mammaeth am emig! Oeh

- Och ! gwr a fai'n awch garu
 Ei Gâr o fawr alar fu !
 Ar drydydd och, gloch y glyn,
 Oll yw alar Llewelyn ! 20
 Pan guddiwyd, syn freuddwyd ferch,
 Gwin roddiad genau Rydderch
 Darfu, gwn i'n dierfir,
 Ben Deheubarth wen yn wir ! 24
 Darfu'r oes dirfawr o fedd,
 Darfu daearu dewredd !
 Gorwyn alarch y' ngwarchac,
 Gorwedd mewn maenfedd y mae ! 28
 Natur o boen, nid hwy'r bedd,
 Syth drud-falch, na faith droedfedd !—
- Pregeth ryfedd oedd weddu
 Dan hyn o dywerchyn du, 32
 Gwybodau, synhwyrau ferch,
 Gwmpas rodd, gampus Rydderch !
 A'i giwdawd, digollwawd gall,
 A'i gryf-gorph gwyn digrif-gall, 36
 A'i gampau, chwedl doniau dawn,
 A'i lwyddiant, a'i oleu-ddawn,
 A'i ras gyweithas ieithydd,
 A'i glod—Och ! ddyfod ei ddydd ! 40
 Trwst oedd, oer trift, ddaearu
 Trugarog o farchog fu !—
 Trugaredd am slylwedd ferch,
 A roddo Duw i Rydderch !

CCXXXV.

MARWNAD A WNAETH D, AB GWILYM PAN
 GLYWODD CHWEDL ANWIR AM FARW
 O'I GYFAILL MADOG BENFRAS Y BARD.

RHIDYLL hudolaidd rhydwn—
 Rhyw fyd ar ei hyd yw hwn!

Y macwy llawen heno,
 Hyfryd ei fywyd a fo, 4
 Breuddwyd aruthr ebrwyddarw,
 A dru yforu yn farw.

Dan amgen awen ewybr,
 Pefr orgraff oleu-braff lwybr, 8
 Am Fadawg, fardd-lef esell,
 Benfras, ni bu awdlwas well!
 Bu ddewr hy, ni bydd yrhawg,
 Ormail mydr, wr mal Madawg, 12
 O fedru talm o fydroedd
 O gerdd dda, ac arwydd oedd,
 O ddwyfsgwbl gerdd a ddysgaid,
 O ddigrifwch fflwch, a phlaid; 16
 O gariad, yn anad neb,
 O ddoeth enw, o ddoethineb!
 Deng-nyn ym mlwyddyn ym oedd
 Dwyn Madawg, dawn ym ydoedd! 20
 Uthr yw gwayw athro gwyr,
 Disgybl o'r beirdd nid esgyr!

Pell

- Pell eglur benadur bwyll,
 Paun da-ddadl, pand oedd ddidwyll? 24
 Cad taradr, ceidwad tirion,
 Canwyr y fynwyr a'r fon!
 Cwplws caniadgerdd Merddin,
 Cwpl porthoedd, golygoedd gwin; 28
 A *thampr* o ddewis mis mai,
 A *thrwmpis* y gerdd, a'i *thrimplai*;
 A chôr y ferch, a'i chariad,
Coprys cerdd, a chiprys cad. 32
 Pefr organ, degan digeirdd,
 Pënaeth barddoniaeth y beirdd!
- Dihoyw-fro beirdd, dihyfryd,
 Di-gywydd y bydd y byd! 36
 Diaml o aur ni's talai,
 Di-orddail fydd manddail mai;
 Di-gerdd eos befr-dlos bach,
 Dwf acfes deigr difocfach : 40
 Dibarch fydd bedw ni's edwyn,
 Da beth oedd, diobaith yn!
 Cwpl ewybr, *capel* awen,
Copr pawb wrthaw, gwaglaw gwen : 44
 Gwladaidd, oedd gwledydd eiddyw,
 Wb i fyd! na bai ef byw!
 Gwae fardd-lu gwiw ofer-lef—
 Gydâ Duw y gadwyd ef!

CCXXXVI.

MARWNAD GRUFFYDD AB ADDA AB DAFYDD
Y BARD, A LAS YN NOLGELLAU; YR HWN
A GANODD O GYLCH B. A. 1390.

RHAGOR mawr gaer mur gwyngalch,
Lle bu berllanwýdd llu balch,
Bod yn galw ís dyfal-wýdd
Eos yn nos, ac yn nydd!— 4
Cethledd-lais edn, coeth loywlef,
Cain nyth, megis cyw o nef:
Eurwawd-lef ar fedw loyw-faingc,
Orlais goeth ar irlas gaingc! 8
Gwedi del, gwawd a'i deilym,
Gwyllt feuthydd, llambidydd llym;
O ddwystraul gwawd i ddistryw,
A bollt bedryollt bedw-ryw. 12
Cyd bai llawn dawn d'awenydd,
O ber-ffrwyth gweddeidd-lwyth gwýdd,
Ni bu cerdd fydr, dihydr-hoed,
Heb loyw degan blodeu-goed. 16
Powys, wlad ffraethlwys ffrwythlawn,
Pér heilgyrn, pefr defyrn dawn,
A oedd berllan gyfannedd
Cyn lladd doethwas a glas gledd! 20
Bellach i mae, gwae gweddwdawd,
Bowys wýdd heb eos wawd:
Adlaw beirdd awdl heb urddas
A vdyw hon, cofion cas.

Oes awch trÿmoch er's tri-mis,
 Och ! ni bu och na bai îs !
 Am gyffwrdd, llew agwrdd llid,
 Awch arf yn lle ni cherid !—

28

Gruffydd, gerddber aderyn,
 Fab Adda, diseia' dyn !
 Pob dyn difalw ai galwai
 Pendefig mirein-frig mai,
 Ac organ, dra diddan draidd,
 A gwawr eos garuaidd ;
 Gwenynen clod barodwir,
 Gwanwyn toft Gwenwynwyn dir
 Gruffydd ab Adda'b Dafydd
 Y' nghôr Dolgellau y' nghudd !—

32

36

Dyrys fu ei gâr ei daraw,
 Dewr o lid, a dur i'w law !
 Arf a roes, eirioes orofn,
 Ar fy mrawd, gleddyfawd ddofn ;
 Drwy fanwallt gwalch o falch-lin,
 Och fi ! ddaed oedd ei fin !
 Trawiad un lladdiad a llif,
 Tôriad hagr trwy iad digrif :
 Troi awch y cledd, pand truan,
 Trwy felynflew dyn glew glân ?
 Dig wyf o'r lladdiad i'm gŵydd,
 Deu-ddryll, ond oedd wladeiddrwydd ?—
 Deurudd loyw angel melyn,
 Dwred aur, deryw y dyn !

40

44

48

CCXXXVII.

MARWNAD RHYS AB TUDUR, TELYNOR.

T EBYG yw Gwynedd meddir, Trwy naws gwyll truan os gwir, I grwth, a chloch, dwy och dŷn, O thalbynoedd a thelyn. 4 Y crwth, lle bo'r mesur cry', Carodd ofod cerdd Jesu: Chwerw fydd o'i dydd, a'i dau, A'i dŷniad ar ei dannau. 8 Y delyn o'r aur deulu, Dydd a nos, fal eos fu, Heb ddwyllaw, gŵyr addaw gwedd, Heb <i>fiwfig</i> cerdd, heb fyfedd: 12 Er noddwaith, er ei naddwŷdd, Anniddan, yn f'amcan, fydd.
Pob cloch plygain, damwain dig, O glôs y gwyr eglwyfig, 16 O thŷr, heb nidr ei thidraff, Na thafawd, proffrwydawd praff; Dyn ni châr, ariar oror, Ei chân rhwng llettring a chôr: 20 Felly mawl a ddyly medd, Em y gwin, y mae Gwynedd Heb gyn Mon, heb gân mynych, Heb glain eglwys Dduw, heb glych; Heb

Heb law, Duw naf! heb dafawd,	
Heb gerdd dant, heb ffyniant ffawd;	
Heb wledd, heb gyfanneddrwydd,	
Heb Rys ior hael, heb ras rhwydd;	28
Heb oleubryd, heb loywbrim,	
Heb ddawn, heb urddas, heb ddim,	
Heb ddiwyd, mwy mordwy mawr,	
O Rifiart, eryr oesawr!	32
Bryd naid, biler euraid bâr,	
Frenhin, gwnaeth Eingl yn fraenar:	
Pand oedd eryrawl mawl Mon,	
Ei loywgamp olygon?	36
Peris ei gof ym ofal,	
Pôr chweg,—pand oedd deg ei dâl?	
Pand oedd ddoeth, wingoeth iawngaingc,	
Ei ffiw gar bron teulu Ffraingc?	40
Pand oedd ddigrif, a difalch,	
Pwynt Elffin, rhoes win, Rhys walch?	
Pand oedd wag, modd dinag mau,	
Gwynedd o'r eryr gwinau?	44
Am Rhys, fab dihareb darf,	
Tad aer ochr Tudur crychfarf;	
Ceidwad gwiw-fab, gwae fyfi,	
Kurwr ceirw'r Yryri.	48
Ni bydd y' Ngwynedd, gwedd gwyd,	
Dan gwyr, Duw a'n gweryd!	
Na nerth, na chariad i ni,	
Na gwleddoedd, nag arglwyddi!	

Na chynyd heb wych angerdd,	
Na chân ymlyniad, na cherdd,	
Na cheifio glân rianedd,	
Na charu merch, na chair medd ;	56
Nag oedi gwen i gadw gwýdd,	
Nag adar y mân goedydd,	
Na bron yn llawen, na brig,	
Na diddan neb ond ciddig!	60
Gwynedd, fro annedd freiniawl,	
Gwrendy hyn, a mŷn fy mawl ;	
A llyma 'nghred, win-ged wedd	
Wyth-liw enw, i'th law, Wynedd,—	64
Gan gwrlid, gwn alarloes,	
Nych a thwng, na chai i'th oes	
A gynllwyn, aer ugein-llef,	
Eurfawl ior, aer fal ef!	

CCXXXVIII.

YR YSBRYD,

DYWSULGWAITH, dewis wylgamp,
 Brynbawn hwyr, loyw-lwyr lamp,
 Fal yr oeddwn ar weddfyd
 Mewn eglwys, baradwys bryd, 4
 Gwiw ddeall, yn gweddiaw
 Ar Dduw nef, a'i urddau naw,
 Clown y ddaear yn barawd
 Yn crynu, cyn gwenu gwawd.—

Gofynais

Gofynais, drud adlais dro
Byth i ddyn, beth oedd yno.

“ Yn enw Mab yr Aberth,
A'r Glân Ysbryd, cyngyd certh !— 12
Beth fydd ifod yn godech
Yn y llawr dan gŵr y llech?
Ai byw, ai marw, garw ei gân,
Ai gwr a glywai'n geran?— 16
Os dyn wyd dianwadal,
Drwg yw dy wedd, sylwedd fâl!”

Ysbryd marw, garw gawdd
Bryd tybus, a'm hattebawdd ! 20

“ Aros yr wyf mewn oerni,
Yn ddrwg fy sud mewn cryd cri:
Afraid it', wr cyflwr cu,
Annwyfawl, fy nyfalu.— 24
Bum ieuange ddidrange ddedryd,
A balch ym mhob lle'n y byd ;
A hynod yn y glod glau,
Filwr taith, fal 'r wyt tithau.— 28
Gwelais ym wallt, cwnfallt cu,
Gwinwyddawl ferch gwineuddu,
A llygaid cain burain bas
Amlwg, a golwg gwiwlas, 32
A thafawd mewn iaith ddifai,
A balchder mewn amfer mai :—

Gwelais

Gwelais y ceid, gwiwlwys cain,
 Yr haf gufanu rhiain, 36
 A rhodio mewn anrhydedd,
 A gweled merched, a medd.—
 O'r diwedd gorfu 'm dewi,
 Mawr fy môst,—marw fum i!— 40
 Treiliais fy ngwallt, fal alltud,
 Dan y ddaear fyddar fud;
 Darfu 'nghnawd, eurwawd oerwas,
 Pregeth wyf i'r plwyf a'r plas! 44
 Pregeth oedd piau'r gwaith hwn;
 Pwy a wyddiad pwy oeddwn i—
 Darfu fy nhrwyn, a'm hwyneb,
 Mud iawn wyf, ni'm edwyn neb! 48
 Nid oes na llygad na dau,
 Eithr yn ball, aeth yn byllau;
 Nag aelgeth, nag un gulgamp,
 Domlyd briddlyd luddlyd lamp! 52
 Pan weler ymhlith cerrig
 F'efgyrn yn gegyrn heb gig,
 Taith i ddyn, tithau a ddaw
 I'r ddaear i'th arddwyaw; 56
 A Duw a ro, diau raid
 Yno 'th ddwyn, Nef i'th Enaid!—
 A gâr trugaredd heddiw,
 I farw byd, lydlyd liw!"

CCXXXIX.

I LUN CRIST A'R APOSTOLION.

DA y lluniwyd, dull iawnwedd,
 Dwyfron Mab Duw byw a'n medd!
 Rhoed yn lew mewn *tabl* newydd,
 Eilun wawr ar loywon wŷdd; 4
 Er dangos i'w eurglos ef
 Y deuddeg oll, a'r dioddef,
 Grafus yw ar groes y fydd
 Y dioddefes Duw Ddofydd! 8

Da lluniwyd Jesu lwyd lon,
 O ddyfsg *abl*, a'i ddyfsgyblion:
 Tyfiad agwrdd, twf digabl,
 Triarddeg,—pand teg y *tabl!* 12
 Duw cun ydyw y canawl,
 Delw fwyn, da dylau fawl;
 A'r deuddeg, llawen-deg llu,
 A rofwyd yngylch'r Jesu.— 16
 Chwech o ran ar bob hanner,
 Deuan' oll amgylch Duw ner:
 Ar yr hanner, muner mwyn,
 Dëau iddo, Duw addwyn, 20
 Mae Pedr,—da y gŵyr edrych,
 Ac Jeuan, wiw amcan wych;
 A Phylip, oreu-wib ras,
 Gwyndroed yw, a gwiw Andras;

Jago

Jago hael hoywgae hylwydd,
 A Sain Simon, roddion rwydd.—
 Lliw aur, ar y llaw arall
 I'r Arglwydd, cain hylwydd call, 28
 Y mae Pawl, weddawl wiwddoeth,
 A Thomas, gyweithas goeth;
 Mathew a bair im' wythwawd,
 Bartholomeus weddus wawd; 32
 Moethus liw Matheias lân,
 A'r ddau Jago ddiogan;
 Sain Sud, o fewn *fens* hoywdeg,—
 Llyna'ntwy yn lluniau teg! 36
 Llawn o rad ynt, pellynt pwyll,
 Llei doded mewn lliw didwyll.

Ystyr dyn ystori deg
 Y dydd a roed i'r deuddeg, 40
 I gerdded byd gydag ef,
 Cain ddiddan cyn ei ddioddef.—
 Gwedi'r loes ar y groes grôg,
 A gafas Crist ar gyfog; 44
 A'i farw ni bu oferedd.
 Hefyd ag o'r byd i'r bedd,
 Pan gyfodes Duw Jesu,
 Ein gwir gâr o'r ddaear ddu, 48
 Dug yn ei blaid, nid rhaid rhus,
 Y deuddeg anrhydeddus.—
 Mab Mair yw'r gair o gariad,
 Gorefgyndyddyn ei Dad!

CCXL.

RHINWEDDAU EIN JACHAWDWR.

C REDAF i Naf y Nefoedd, Credo gwiw, caredig oedd !	
Duw a'n ceidw rhag dirieid-chwaen; Down y blaid, a Duw'n y blaen !	4
Rhoed o'i nerth, bybyr-werth Bôr, Rhag angen unrhyw gyngor, I'w foliannu'n gu gywair, Jesu a gad o'r fad F'air !—	8
Jawn i bawb, ar bob awgrym, Foliannu Duw o flaen dim: Da yw Jesu dewisiad, A da oedd ei fam a'i dad;	12
Gorau tad, llathr di-athrist, O dadau cred oedd dad Crist: Gwerin nef a'n cartrefo! Gorau un mam ei fam fo.—	16
Gwarant fydd i bob gwirair, Gorau un mab yw Mab Mair; Gorau merch, dan aur goron, Cywiraf harddaf fu hon.	20

Da fu ddwyn, deddf ddaioni,
Gwr o nef yn gân i ni:
Hwn fu ddewis yr Israel,
Hen fu, ac ieuangc, a hael.

Ganed o'i fodd, er dioddef,
Yn Ddyn yn, ac yn Dduw Nef!

Gwnaeth Jesu ner o'i geraint
Swrn yn Ebystyl a Saint; 28
Gwnaeth bader, ac offeren,
Gwnaeth oriau, a llyfrau llên;
Rhoes gred i'r bobl gyffredin,
Rhoes i'n plith gwenith a gwin: 32
Rhoes ei gorph, heb ddim fforded,
Ar bren croes i brynu cred.
Deugain awr, deg ogonedd
Hael Jesu, y bu'n y bedd! 36
Gwedi cyfodi o'n câr,
I gyrchu pawb o garchar,
Ac yn ol ei farwolaeth,
I nef fry yn fyw yr aeth. 40
Lle dywetter, medd Sain Sieron,
Croes Duw ar enw Crist Jon;
Lle ni ddaw, cyffrydiaw ffrwyth,
Na diawl, nag un o'i dylwyth. 44

Gair lles yw doedyd Jesu;
Gorau un gair gan Fair fu
Arfer o alw'r eurfab,
Ac ar bob gair Mair ei Mab!— 48
Gair cariad yw o'r gadair,
A'r Mab Rhad a gad o'r gair:

Duw

Duw yw'r gair, dioer gariad,
 A'r gair yw Duw, a'r gwir Dad! 52
 Duw fo'n porth, a'n cynhorthwy,
 Amen, ac nid rhaid yn mwy!

CCXLI.

AWDL AR ANEDIGAETH A DIODDEFAINT
 EIN JACHAWDWR.

OES-braff wyd Jesu Ysbryd,—gwiw Ddofydd,
 Goddefaist fawr benyd,
 Archoll arf erchyll wryd,
 Ar bren croes, dros bum-oes Byd! 4

Y Byd a glybu dy wybodus gael
 O Riain feinael ddiwareus;
 Gwedi d'eni, di *Deus*, yn fore
 I'th alwent o'u lle *Domine Dominus!* 8

Diddan dri brenhin anrhydeddus coeth,
 A ddoeth i'r cyfoeth, yn wyr cofus;
 Dygan' dair anrheg, diwgus roddi
 O rym Mair a Thi, aur mŷr a thus. 12

Gwirdad, a Mab Rhad prydus, ac Ysbryd,
 Gwir llyw i iechyd gwawr llewychus:
 Gwae fi fy Nuw Tri! ond trahaus i neb
 Gwerthu dy wyneb, gwyrth daionus?

Ynfydrwydd Suddas, bu anfedrus iawn
 Dy roi i estrarwn, dirwy afrus:
 Gormodd fu gwaith rhodd a rhus anoddau,
 Gwyro d'aelodau, gwawr dyledus!

Eiffeddodd arnat uftus, cardottai
 O fab i slotai fu Beilatus:
 Duw ddoeth a'i noeth ddiwenicithus don
 Juddewön, lladron rhy dwyllodrus! 24

Aeth naw i'th rwymaw yn orthrymus bryd
 Er prynu penyd ar bren *pinus*;
 Pan welfom drosom dy rafus *basswun*
 Pa nad ystyriwn poen dofturus! 28

Dy draed yn llawn gwaed, nid gweddus 'y nghof,
 Dy ddwylo erof, Duw, dolurus;
 Arwyddion angau i'th arweiddus däl,
 A gloes ar wyal, a glasu'r wëus! 32

A'th rwymiad creulon yn orthrymus gaeth
 Mawr lefain a wnaeth Mair wylofus!—
 Eifoes ar y Groes, grasus fu'r diwedd
 Dy ddiangc o'r Byd, medd Matheus. 36

A gwedy hynny, o'th glwy' heinus trwm
 Dy alw *Sanctum* a ddylly *Sanctus*:
 O'th gawdd, pwynt annawdd, pand dawnus fuom
 Dy ddyfod attom, Duw dioddefus?

CCXLII.

BUCHEDD A DIODDEFAIN T EIN JACHAWDWR.

PWY'r gorau piau'r goron,
 Y gwr a'i friw gar ei fron:
 Crist nefol freiniol frenhin,
 A'i bur gorph yw'r bara'r gwin! 4
 Arglwydd yr holl arglwyddi,
 A thad a nerth, wyd i ni:
 Hwn a ddylem ei henwi,
 O'n iaith rwydd, yn Un-a-thri— 8
 Tad, a Mab, ym mhob aberth,
 Ac Ysbryd cywirbryd certh.
 Diammau, mae gorau gwr,
 A da oedd ei Fedyddiwr, 12
 Da forwyn, diwair arab,
 A fu yn dy fagu, Fab,
 Mewn gofal yniad enyd,
 Cyn y loes dros bum-oes byd! 16
 A Suddas, er na's haeddai,
 Am ei werthu fu ar fai:
 Suddas ydoedd anrafwr
 Pan wertha'r hawddgara' gwr.— 20
 Juddewon a wnaethon' oll
 Amherchi ei bum-archoll:
 Rhoi am y tâl rhwymiad dig,
 Gwmpas o ddrain yn gan-pig; 24
 A gwaedu pob pigoden,
 A briwo ais Mab Mair wen;

A'i dÿnu gwedi einioes, Yn graff oddiar y groes!—	28
Ac am Grist y bu drifedd, A roed heb oed yn y bedd; Ac eilwaith pedwar gelyn Fu yno'n gwilio Duw gwyn;	32
Er hyn (o Fair yr henyw,) O'i fedd y cododd yn fyw.— A ninnau pawb yn unnod, Llawen fyth y gallwn fod!	36
Llawen fu i lu'n y wlad Mor gadarn mawr ei godiad; Gweled nerth, golud i ni, Ein Duw gwyn yn digoni!	40
Mi archa'r Uchel Geli, Llei purodd ef nef i ni; Archwn i'r Tad, ceidwad cu Rafol, a gelwir Jesu,	44
Dwyn, dan y digllon ddioddef, Dan ei nawdd f'enaid i nef!	

CCXLIII.

ENGLYN I HYDERU AR DDUW.

DUW'N Tad, Duw'n ceidwad, Duw'n cynnydd,
Duw'n gwbl, Duw'n gobaith tragwydd!
Duw'n llunïaeth, Duw'n llawenydd;
Duw, Duw! ni weddiwn bob dydd!

CCXLIV.

MAWL AM BRYNEDIGAETH DYNOL ANIAN.

DA fu'r Drindod, heb dlodi,
 A wnaeth Nef a Byd i ni;
 Da fu'r Tad, yn anad neb,
 Roi Anna ddiwair wyneb: 4
 Da fu Anna, dwf uniawn,
 Ddwyn Mair, morwyn ddinam iawn;
 Da fu Fair, ddiwair eiriawl,
 Ddwyn Duw i ddifwyno diawl. 8
 Da fu Dduw'r Dofydd oroen,
 Ar groes ddwyn pum-oes o'u poen:—
 Da gwnel Mab Mair, air addef,
 Ein dwyn oll, bob dyn, i Nef!

CCXLV.

CYFADDEFIAD Y BARDD O'I GAMWEDDAU.

TRUGAROG Frenhin,
 Wyt Tri cyffredin,
 Ac Un cyntefin,—
 Dewin diwad! 4
 Atteb a draethaf,
 Attad y trosaf,
 I ti cyffesaf,
 Naf nefol-wlad!
 I i 4 Ac

Ac i Fair addef	
Tangnefedd dangnef,	
Ac i holl Saint Nef,—	
Nifer difrad:	12
A'm holl fyfyrdawd,	
A'm holl hyawdlwawd,	
Ac a'm holl geudawd,	
Barawd bwriad	16
Canys gwn, yn wir,	
Mewn byd anghywir	
Y' nghyflwr anwir,	
Dihir dehad,	20
Fy mod yn awdur,	
Fy Nuw bènadur,	
Yn fawr bechadur	
O natur nad!—	24
O air anniwyd,	
A meddwl dybryd,	
A gweithred hefyd	
I gyd a gad:—	28
Cenfigen, balchder,	
Rhyfig, creulonder,	
Gwenwyn, tra-digter,	
Fy Ner neirthiad!—	

Cybyddiaeth,

Cybyddiaeth, trais, twyll,	
Cynghorddyn crybwyll,	
Chwant rhithiau amhwyll,	
Cymmwyll drychiad ;	36
Camgerdded, ceisio,	
Goganu, tybio,	
Meddylio yno,	
Tro trwy fwriad !	40
Clod orwag wawdwl,	
Cenfigènu'n bwl,	
A chelu'r meddwl,	
Fwngwl fagiad !	44
Meddwdod, diwyndeb,	
Methiant, glythineb,	
Godineb, cudeb,	
Cadarn ledrad.	48
Traha, camfalchedd,	
Diogi, llesgedd,	
Mafwedd aniawnwedd,—	
Moes anynad !	52
Coelio breuddwydion,	
A chyfareddion ;	
Rhuddo gwaed gwirion,—	
Anudon nad !	

Gorwag feddylliau, Cellweirus gredau, Oferion lyfau,— Geiriau girad!	60
Gweithio gwaith diau, Gwadu gorchmynau Suliau a gwylliau,— Gwael y feiliad!	64
Cymryd dros gyngor Bwyd amhryd ragor, Mifiliau cytgor Por perffeithiad:	68
Dirmygu heb dawl, O chwant corphorawl, Gwafanaeth dwyfawl Duw deddfawl-dad!	72
Bod yn aflawen, Goganu 'n absen, Sarhau meibion llên, O'r hen raddiad:	76
Gofteg anghymmwys Ym mhlas yr eglwys; Bod yn anghyfrwys, Ddwys ddeufyfiad.—	

Tòri gorchmýnau,
Ac iawn gynneddfau,
A gair diammau

Duw diymwad!— 84

Hynny, Duw, y fydd,
Rhag dirfawr gerydd,
Edifar beunydd,—

Llywydd llead! 88

Drwy nerth, a phorthair,
A lles i'm cyfair,
Dy fam lwyfgrair Fair,

Fawr oleuad. 92

A bechais o'm nwyf,
Am bechod mawr-glwyf,
Ac am a bechwyl,—

Rwyf ryfygiad!— 96

Cyn yfgar undawd
Fy enaid a'm cnawd,
A'm rhoi mewn beddrawd,

Geudawd geidwad!— 100

A thòri buchedd,
A chynawl orwedd,
A chyfyngwedd bedd,

Bid ollfyngiad!

A gorphen

A gorphen diau,
 A gorphwys angau,
 A chau y genau
 Uchel ganiad! 108

A hynny oesaf,
 Fy Nuw goruchaf,
 I ti'r archaf, Naf
 Nef gynheiliad! 112

O gael fy rhyddhau
 Rhag caeth uffernau,
 A'm tynu o'u ffau
 I oesoedd difrad! 116

Er dy fuddiant oll,
 Mab Mair! a'th gyfrgoll,
 Er dy bum-archoll,
 Drydoll drydiad! 120

Er poenau trymder
 A gymraifft Wener,
 Arfer dawn eur-ner,
 Er dyn arnad! 124

Er dy fawr drym-loes
 Yn prynu pum-oes,
 A'th einioes ar groes,—
 Grafwyl bryniad!

Er

Er dy farwolaeth,
 A'th ferthyrolaeth,
 A'th gladdedigaeth,
 Alaeth wyliaid ! 132

Er dy gyfodi,
 Yr Un Duw-a-thri !
 Er dy fedd celi,
 Gwesti gwaftad ! 136

Rhyddha fi yn rhydd,
 Fy ngwyrthfawr Ddofydd !
 O'm pechawd beunydd,
 De ddwyfol-dad ! 140

Cyn dwyn fy ysbryd,
 A'm lliw byw o'r byd,
 A'm rhoi mewn gweryd,
 Blegyd blygiad ; 144

A'm gadael yma,
 Buchedd dibara,
 A'm corph mewn gwyddfa
 Terra toriad ! 148

A chael maddeuaint
 O'm ysbrydawl haint,
 A chymmod a'r saint,
 Braint Brenhin-dad ;

A dychlais

A dychlais heddwch,
 A llwyr ddigrifwch,
 Ac edifeirwch;

Degwch dygiad! 156

A chymun fy Rhi,
 A chymmwys weddi,
 A chymmod a Thi—

Tri, trwy gariad! 160

A nerthoedd rhagllaw,
 Cyn llwyr diwedd braw,
 O weithred dwylaw,

Aelaw eiliad! 164

A diwedd obaith
 Dwyfawl nefoliaeth,
 A diwedd perffaith,—

Penrhaith pob rhad! 168

A'th nawdd, a'th wenblaid,
 Rhag trais cythreuliaid,
 A nef i'm henaid,

Wrth raid, o'th rad! 172

A rhwydd dangnhefedd
 Drwy bren y fuchedd,
 A rhan trugaredd

O'th wledd, a'th wlad!

Dy rad a'th gariad i'th gaerawg Nefoedd,
 Blith nifer aberthawg,
 A gaffwyf, perffeith-nwyf ffawg,
 Trwy gur Brenhin trugarawg! 180

Trugarog Frenhin,
 Wyt Tri cyffredin,
 Ac Un cyntefin,
 Dewin diwad! 184
 Atteb a draethaf,
 Attad y trosaf,
 I ti cyffesaf,
 Naf nefol-wlad!

CCXLVI.

MARWYSGAFYN Y BARDD—ENGLYNION A
 GANT AR EI GLAF-WELY.

OFNI gwrthuni gwrthwyneb yr wyf;
 Ofni'r awr i atteb!

Ofni hir drin ffolineb:

Ofni 'Nuw yn fwy na neb! 4

Duw celi meddi, maddau ym bechod,
 A bechais ersdyddiau!—

Dydd ing yw diodde' angau,
 'Y nydd i fydd yn neshau!

Byd ffyddlon dynion yw Duw, byd hyffordd,

Byd diffaith bod heb Dduw;

Byd oerddig bod heb Wir-dduw:—

Byd heb ddim yw bod heb Dduw!"

12

Fy einioes pan fo ar fyned o'r corph,

A gorphen fy ngweithred,

Na âd, f'Arglwydd cry-lwydd cred,

I'm gelyn gael mo'm gweled!

Y CHWANEGIAD.

I.

ARWYRAIN MORFUDD—YN YMBIL IDDI
DOSTURIO.

'Y Mun gain, hoyw emen goeth,
Y cyfan wyd o'm cyfoeth;
Gorau meinir a garaf,
Gwypm yw'th wên fal heulwen haf! 4
Gwae o'm planed annedwydd,
Weled erioed liw dy rudd!—
Dy wyneb teg ei dōnen,
Wyth-lug-dydd, a'th lygaid, wen, 8
A fu faeth yn fy ais i,
A 'ngwanas,—gwae fy ngeni!
Dy wddwg, amlwg emliw,
Un herddyll wyd, hardd ei lliw, 12
A'm troes yn brudd i'm lludd llwyr,
Was anial, ac o'm synwyr!
Dy ddwyfron, lliw berwdon balch,
A'u canfod i'w pryd ceinfalch, 16
Mawr ganfod rhyfeddod fu,
'Mun fadiain, i'm ynfydu:
A'th dâl, lliw manod baloedd,
'Y ngwen wyl, 'y ngwenwyn oedd!

K k

Segr

Segr o ddyn, fiwgraidd enau,
 Sant fy ffydd, cain Forfudd fau!—
 Bÿroes, a'm ferch yn berwi,
 'Y mun! a beraiff i mi—
 Na ladd dy fardd, na chwardd chwaith
 Am ei gur, em gyweiriaith!
 A thÿn y gwas a'th annerch,
 A golwg hedd o fedd, ferch;
 Par wared o'm caledi,
 Ag un gair, er Mair, i mi!

24

28

II.

MAWL I FORFUDD, A THRASERCH Y BARD
 AM DANI.

PRYDYDD i Forfudd, f'eurferch,
 I'm oes wyf a mawr yw'm ferch:
 Mi ai cerais i'm cerydd,
 Hoyw-loer deg, er's lawer dydd;
 Er yn fab, bryd cirian ferch,
 Y trofais iddi'm traferch;
 Gorne berw, ac o'i herwydd,
 Yn ffol, ydd euthum o'm ffydd!
 Llawer gwaith, er lliw ewyn,
 Y cerddais, yn ddewrgais ddyn,
 Hyd nos i'm hoed yn yffig,
 Hyddred i'w gweled mewn gwig.—

4

8

Addoli

*Adwaenwn a ywawg mil
ei throedlam brysg ymmysg mil*

Addoli 'mun dan ddail mai,
 A dirfaint cariad erfai ;
 * Adwaenwn, gwn yn gynnwl, 16
 Ei throedlam brysg ymmysg mil ;
 Un yw a dyngwn ei nod,
 Wych ofgedd, wrth ei chyfsgod ;
 A'i hadnabod, ddirfod ddadl,
 Hoyw eneth, wrth ei hanadl. — 20
 Cerdd eos a'm dangofai,
 'Y mun bert, y man y bai ;
 Gan hoywed gloywed mewn glyn,
 O'i dori caid 'r aderyn. 24

Un ydwyf, ban bwyf heb wen,
 Afrywiog, heb fawr awen,
 Ag ernych toft i'm gornwyf,
 O flaen neb aflawen wyf, — 28
 Heb gof heb ynof enaid,
 Na rhith o'r fynwyr fo rhaid :—
 Gyda Gwen wy'n ddibenyd ;
 Gwna hon fi 'n galon i gyd ! 32
 A'm cân yn rhedeg i'm cof
 Yn winaid awen ynof ;
 A fynwyr llwyr ar bob llaw,
 Ebrwyddiaith, i'm llwybreiddiaw ; 36
 Ac ni ddaw im' awr lawen,
 I'm bywyd, mewn byd heb Wen !

III.

Y BREUDDWYD—AFLWYDDIANT AM GOLLI
MORFUDD, A OEDD YN CAEL EI RHOI YN
BRIOD I'R BWA BACH.

A Mi neithwyr, hwyr fy hynt, Mewn eithin rhag min noethwynt, Gorweddais, hunais unawr,	
Goris llwyn ar grys y llawr ;	4
Gwelwn ryw olwg aele, <i>fightful</i>	
<i>sale</i> Gwelw afon, draw gerllaw 'r lle, A'i ffrydiau fal tònau Taf,	
Ornais, yn curo arnaf ;	8
Geirw a grym teirw i'm taraw, Gŷr o gan-cwm ; bum drwm draw.— Syrthiais yn y dòn ferthwyllt, Swrth gwymp i grych ferth a gwyllt :	12
Ymdrech a'r dòn greulon gref, Ymoerlais, a rhoi mawrlef ; Ymbil ar Grift, yn drift draw, Am nwyfiant im' i'w nofiaw.	16
Llawer a phraff y trapherth, Lludd y nwyf, yn lladd y nerth : <i>hedge</i> Llawer <u>claig</u> yn yr aigion, Llu'r geirw draw'n briwiaw'm bron ;	20
Gwelwn ddarfod y golau, A.nos hyll arnai 'n neshau,	24
6	A's

awful
 A'r gwynt yn daer ei gyntwrdd,
 A llef gerth gan y llif gwrdd, 24
 Ar fron y dòn ymdynwn,
 A baich o'r dyfroedd yn bwn;
 Ac o'm anfodd yn soddi,
 Y dydd oer fu'm diwedd i: 28

Yno 'n ol deffro 'n ael dydd,
 O 'mhoen a gwân f' ymmennydd,
 Ystyriais, nodais yn awr,
 Y freuddwyd i'm afrwyddawr; *hindered* 32
 A gwn im' gaffael o'i gwedd,
 Wr annoeth, y gwirionedd:—
 Yr wyf i'm fwydd er's blwyddyn,
 Neu ddwy, yn meddwl am ddyn, 36
 Ac nid nes i'm cyffes, ced, *relief*
 Hoyw-dduw gŵyr hedd a gwared.—
 Ni chwardd meinwen yleni,
 Ni chair tâl o'i chariad hi; 40
 O chyfgai 'r nos un gosod,
 Mi wn p'le mÿnwn fy mod—
 Mÿnwn fod gyda meinir,
 Mewn lle a wnawn mewn llwyn îr; 44
 A chael y feinael fanwallt
 Yn bryfio troed i goed gallt,
 Heb un-nag, yn troi beunydd
 Gyda 'i gwas i goed gwÿdd.

Er canu, ac er cwynaw,
 A gwanu 'mron gan 'y mraw,
 Ni chaf Forfudd, och f'eurferch!
 Na son wrth y fun fy ferch.— 52
 Arall fy'n chwenych irwen;
 Un cyfoethog, heiniog hen: *perceadwy*
 A gwen ai mŷn, henddyn hyll,
carcade Abar dwrch, a bryd erchyll.— 56
 Ac anfwyn geraint gwenferch
 I'm lluddiau fydd,—e'm lladd ferch!

Y rhain o'u bron yw'r tònau,
 A'r llyff oedd drwm o'r cwm cau: *hollon* 60
 Llyma 'r nofiaw fu draw'n drais,
 A'r olwg oer a welais.—
 Nofiedydd wyf, ynfydwr,
 Yn dŷn yn erbyn y dwr: 64
 Rhodio 'r wyf ffrwd yr afon,
 A dyn a'i daith dan y dòn;
 A llyma 'r modd y boddaf,
 Eilpai'n ffrydiau tònau Taf.

IV.

I DIRIONWCH Y LLWYN—YN HIRAETHUS
NAD OEDD MORFUDD YNO.

MODDUS galanmai addwyn,
Yn las a roes ddail ar lwyn,
A hin-falch dymmor hoenfwyn,
Yn wych ymlewych am lwyn; 4
Gwisg-wyrdd yw dol, a gwasgwyn,
A'r lliw yn wyrdd ar y llwyn;
A choglef iach o wiglwyn,
Ac adar llafar mewn llwyn:— 8
Bore 'n dwyn ferch i'w erchwyn,
Baun lles, fydd ar ben y llwyn;
Gwawdlais mwyalch ar goedlwyn,
Ac eos ar lios lwyn. 12
Yma pand cel, er amwyn
Mab a merch, yw llannerch llwyn?
Eginawdd yma 'r gwanwyn,
Yn wiail dilyn-ddail llwyn, 16
Yn goflaid ferch, yn gyflwyn,
Gorlas lawr am gyrlwys lwyn:
Dofwyd y gauaf difwyn,
A thes a wnaeth les i lwyn: 20
Gwae afiach, o rhaid achwyn,
Gwae lef doluriawg i'w lwyn!—
Gwÿnu ynof mae gwenwyn,
Gwÿn ferch, i'm llannerch a'm llwyn:—

Gweirlawd, a than frig irlwyn
Yw 'nghartref, cell ystref llwyn.

Gwae fi! am wendor forwyn,
Gwall yw na's caf dan frig llwyn— 28

Morfudd oedd gynt em eirfwyn,
Mwys oedd yn llyfoedd y llwyn :
Ac yman, cyd bo gwanwyn,
Bun ni ddaw gerllaw i'r llwyn, 32
I'r dail, er mawr adolwyn,
Ni chaf hi 'leni dan lwyn!

Mae 'r haf yn dymmor hyfwyn,
Mireinffriw da'i liw hyd lwyn ; 36

Ag ebrwydd gwaebyrd annwyn,
Y ffy o'm llety, a'm llwyn.
Mae achos yma i achwyn,
Mae 'm llais yn boendrwm i'm llwyn :— 40

Meudwy, heb un a'm edwyn,
Yn dwyn ei loes wyf dan lwyn.

V.

ARWYRAIN A Y CELDY—HYFRYDWCH BOD EFO
MORFUDD YNO.

MAE adail manddail i mi,
Llannerch ymmyfg y llwyni ;
Celdy dan frig coed cildwyn,
Cywair y lle, caer y llwyn :

Clâs y prydyddwas diddan, Clôs oed dydd, mewn glafwŷdd glân; Dan frig bedw, yn le dedwydd, Dien a gwŷmp dan y gwŷdd.	8
Dyna fan i wendon ferch Wtrefa 'nghudd y traferch, A gwenu 'ngolwg gweunydd, A chlywed cân gwiwlan gwŷdd;	12
Ac aros y nos yn iach, Ym môn celfa, mewn cilfach Gyda 'i bardd, a gado byd I'r Bwa 'n gwatwor bywyd.	16

O chaf wen, dan bren a brig, I geudod yn y goedwig, Llyna fardd trallon ei fin, Llew'r oes, yn dwyn lloer iefin;	20
Lluyddwr, treifiwr traferch, Llyfwr gwefus melus merch; Teimlwr, a phaltalwr fydd Em wênawg dan y manwŷdd;	24
Teimlwr bol, gwibiol gwiwber, Teimlwr coes bun eirioes bêr; Teimlwr ffolen ail Enid, A gwen wêb lawen, heb lid.—	28
Ac ucho, a'i phig awchus, Bronfraith aur araith, ni rus, Yn canu 'n diddanu dyn, Jaith addwyp, yn ei thyddyn.	

Pand hardd gyda bardd y bydd
 Y mai irfwyn, a Morfudd?—
 Bardd coedlwyn yn gorllwyn gwawd,
 A mwynder i'w gymhendawd ; 36
 A'i ferch, i'w ordderch eurddyn,
 Yn llawn fal y dwr mewn llyn :
 A'i wely 'n y Celdy cain,
 A'i rewydd gyda 'i riain ; 40
 A'i fyd dibenyd beunydd
 Bydd gan ddyn wenlan dan wýdd :
 A rhwydded Gwen yn rhoddi,
 I'w gwych fardd, ei chorph hardd hi.

VI.

MAWL I'R CLÔS NEU'R DEILDY—GWAHODD
 MORFUDD YNO.

CLOS a gefais, clas gwiw-fardd,
 Coedbill hoyw caued-bell hardd ;
 Clafgell dan dew-frig glasgoed,
 Clôs yn nhôr llwyn, cudd-llwyn coed ; 4
 Man ucho 'mhell mewn achel,
 Mewn y llwyn coed, man llawn cel ;
 Mwyn-fan i fardd a mein-ferch,
 Meudwyfan, plas eirian ferch. 8
 Mwyn ar gryndwyn gwyrandardd,
 'Y myd yw'r man hyfryd hardd :—

Yno'r

Yno'r awn, yn yr yniâl,
 Forfudd deg ysplennydd dâl ; 12
 Mae adar gwlad baradwys,
 A'u tòn glaer, ar y twyn glwys,
 A'n cydgaingc yn gwau coedgerdd,
 Hyd y coed yn hudo cerdd ; 16
 Mae cog, annifiog ei nad,
 I'n firio y mae'n fiarad,
 Ceiliog mwyalch, a balchiaith,
 A min yn fon iefin iaith, 20
 A gwâwd llinosod mewn gwig,
 A bronfraith ffraeth ar brenfrig.

Awn Forfudd yno, f'eurferch !
 I'r llwyn cel, plas argel ferch : 24
 Cawn fedd liw cân i'n 'syddyn,
 Cain wiail, a glasddail glyn ;
 Cawn wely fry 'nghoed y fron
 Wiwloer, o'r cynddail irion. 28

Cariad yw'n swydd, rhwydd i'n rhan,
 Iawn garu yn y gwyran :—
 O'th ga' nghariad i'm adail,
 Tra bo'r haf, nid âf o'r dail.

VII.

Y GASEG EIRA—TRWSTANEIDDWCH Y BARD
YN MYNED I YMWELED A MORFUDD.

GWAE fardd oferddyfg edlym,
Afrwydded fu'r dynged ym!
Ym min nos, a mi'n nawswyllt,
Ar gyrch dros y bryndir gwyllt, 4
Yn dyfod o dafarn gwin,
Lle arofai lloer iefin,
Ag eiry yn anferth gerynt,
Yn flina gyr o flaen gwynt; 8
Lluwch ar fre, a godre gallt,
A brig yn dwyn barugwallt;
A dall bardd, gwn ni chiwarddai,
O gwnae dan lwyn mwyn ym mai.— 12

Bryfio i'm ffordd yn bryfur,
Brys ymlyngwn, neud gwn gur;
A draw ni welwn y drwg, 16
A gwelwed tir i'm golwg,
Onid oeddwn, neidiwn i,
Yn y dolur yn delwi!—
Caseg Eiry a'm cás gurawdd,
Yn hwyr ni's gwelid yn hawdd; 20
Tòri fy nghrimp, cael chwimp chwith,
Yn folldaidd—llyna felldith!
Syrthio dan fiarad ferthedd,
Y dulw mawr—diawl a'i medd!

Boncyff

- Boncyff ar fardd yn bencwd,
 Brawd ffydd hen gybydd a'i gwd;
 Yn belen wen, bilain oedd—
 Annoethwas a'i rhywnaethoedd!— 28
 Gorcheft Eiddig i'm gwarchae,
 Anniddan y man y mae;
 Torth ynfyd, taerwaith anfoes,
 Twr y carl yn tòri coes; 32
 Pill o liw gorwyn peilliaid,
 Pwmp gwyn ar y bryn heb raid;
 Post oer, anhapused oedd
 Rhodio 'n y man yr ydoedd! 36
 Cronell a wnaeth y crinwas,
 Cyff draw yn dygwyddaw gwas;
 Celffaint yn lluddias culffordd,
 Cywely ffwl yn cloi ffordd; 40
 Twmpath taeg yn glogwyn,
 Tyn waed o draed, ac o drwyn;
 Sôb yn dymcwyddaw pobun,
 Siol arth, rhy atgas ei lun; 44
 Tin cythraul—bid haul a'i tawdd,
 Twrra—bid crog ai tÿrawdd!
 Oerfel i'r taeg melyn,
 Annoetha' hwrdd, a wnaeth hyn! 48
 Och! o'r ffwdan i'm annerch,
 Yn tòri trwyn er mwyn merch!

VIII.

DUCHAN I EIDDIG, SEF Y BWA BACH, AM
BRIODI MORFUDD.

Y Ferch a fum i'w herchi,
Gwrhäodd o'i hanfodd hi:
Pand truan, penyd trioeh,
Ei bod yn briod a broch? 4
Ag i oeryn ei gwra;
A'i rhoi i wr unrhyw'r iâ;
Rhoi'r ferch rhyddo a'r erchwyn;
Rhoi'r goddol i ffol y ffyn! 8
I ddial, er ei goddoli,
A gâr hon ddim o'i gwr hi!
Gorau gwaith am y gwr gwag,
Ei laindio ger ei lindag, 12
O'r lle'r oedd gyda lliw'r od.
I dÿnu da wydenod.
Delw gidws, da le gwyden,
Da le'r paff ar dule'r pren! 16
Del i minnau, geiriau gwir,
Dwyn gwraig y dyn a grogir!
O gwnaeth, gyhyraeth gerynt,
Briodas ag oerwas gynt, 20
Ysgared, hoen blaned haf,
A'i gwr oer, liw gwawr araf.

Anfoned

Anfoned Lluned a'i llaw, Haul ei gwedd, helig iddaw:	24
A'i dwyn fal ei hadwaenir, A'i droi'n héd am ei drwyn hir. Os gwriog ni ysgarwn, Ruddiau haul, ryddi a hwn:	28
Dilaith drwg drwy alaeth dro, Yr awr hyn, ar wr honno. Mawr-daer yw 'mryd ar awen, Melen ei gwallt, moliannu gwen:	32
Rheged, a minnau rhegaf, Rhegi'r gwr, a'm rheg a gaf! Gwr dirfin, gwryd oerfel, Ein gelyn ni'n gelain êl;	36
A gên y gwr gan ei gi, A'i gorph êl i Gaerffili; Angau i hwn, iangwr hyll, A'i neidrwydd êl yn waedryll;	40
Dwr ai bawdd, neu ddiri' ben, Yn symwth Jesu amen!	

IX.

I FORFUDD—Y BARD D MEWN HENAIN T YN
DWYN I GOF FAL Y BU GYNT.

Y Fun alaw-lun liwlwys,
Morfudd bryd goleuddydd glwys!
Mawr yw fy nghân am danad,
Y ferch a welir yn fad.—

A mi neithwyr, hwyr bu hyn,	
Yn d'aros, liwbryd erwyn,	
Yn y man lle'i caid annerch	
Rh'om gyntaf fis haf o'n ferch,	8
Syllwn, ac edrychwn dro,	
I'm amgylch, ac i'm ymgo'—	
Cyntaf dan gel pan welais	
Dy lun, a chlywed dy lais;	12
Yr oedd ein llwyn ar ei fwyn fange,	
Yn wiail, ac yn ieuange,	
Ac uwch ben y fedwen fau,	
Bregus nid oedd y brigau;	16
Yn nwyfus, ac yn hafaidd,	
A gwrŷg ieuengctyd i'w gwraidd,	
Teml oedd îr, ty aml ei ddail,	
Tyddyn dan gapan tew ddail,	20
Twr gwych capan-grych pengrwn,	
A chryf ei gangau, a chrwn;	
Ag adar, a'u dysgeidiaeth,	
Accw'n y ffridd a'u cân ffraeth.—	24
Mwyalchen, i'n bedwen bêr,	
A'n doniai a chân dyner;	
Gwyddost i'n llwyn mwyn ym mai	
Yn firain e lafarai;	28
Y nos caid eos i'n dail,	
Yn fywus, ag iaith siwail;	
A ninnau yn iawn annerch	
Ei salm, ar gynghanedd ferch.—	

Aethus yw'r henaint weithian
 Yn dal meth ar y dail mân,
 A'r cyff crinfrig yn trigaw
 Dan auafnych, a gwlych gwlaw : 36
 Oedran fy'n gadarn arno,
 A dug y llofgwynt ei do ;
 A mwy nid balch mwyalchen,
 Ag eurwe bwngc ar ei ben ; 40
 Nag eos ni wna gywydd,
 Ar ei bwys, rhy oer y bydd.
 Mae cof ynof o'm ynni,
 A'm ferch, oedd wenferch, i ti ; 44
 A'm cerydd mawr i'm cariad,
 Ac ni'th gawn yn llawn benllad.
 Hir oedio 'm ferch a'm rhydawdd,
 A byw o hyd ni bu hawdd, 48
 Dan fy swydd lawer blwyddyn,
 Gorfod bod hebod er hyn :
 A maith yw 'm dolur i'm iad,
 A dunch bron am danad ; 52
 A heiniais i'm anhunedd :
 Imi ar bâr y mae'r bedd !

X.

MAWL I FERCH.

Y Ferch wen fawr ei chynnydd,
 O liw a'r dawn, olau'r dydd;
 Tegan y wlad i'th adwyd,
 Oleuni tir, *alawnt* wyd; 4
 Dewis-dyn wych dan osteg.
 O bryd grisial, a'r tâl teg :
 Gwn ailfodd ferch ganol-fain,
 A garaf fi, liw Eigr fain! 8
 Duw ni eiddioedd, dawn iddi,
 Merch i'th oes mor wych a thi !
 Main yw d'ael man y delyd,
 Gwen yw dy fodd, gwyn dy fyd; 12
 Ni chair y loyw grair o gred,
 Duw ni luniodd dyn laned !
 Er na'th annerch, na'th erchi,
 Byddi fwyn, ni beiddiaf fi; 16
 Nid a'n rhin ar y min mau,
 Gwen addfwyn, dy gynneddfau.
 Pa ddyn call a ddeallai,
 Ar dy fod, na w'yr Duw fai; 20
 Pwy o'r dynion, par d'enwi
 Nith gwawr deg, na'th garai di ?
 Ar bob gwenferch anherchbryd,
 Ar ddyn fyw yn byw'n y byd.

Ti a henwir, ty hunan,
 Yn dwyn y gloch fal dyn glân!
 Gwybydd, da gof arofyn
 O liw, nid oes lana' dyn; 28
 Yn gynnill dæg, ganol dydd,
 Debre i oedi dy brydydd:
 I neb ni bu wyneb Non,
 Ond dy ddawn t'wnt i ddyinion! 32
 Ni phair y byd hyfryd hwn
 Na phurdan im', na *phardwn*,
 Na chlefyd blin, na min merch,
 Na bod un-awr heb d'annerch; 36
 Er bod y pryd, fy myd main,
 Yn degach, gwen, na deugain.
 Gostwng galon dan fron fry,
 Cofia unwaith cyfiawnu; 40
 Dyn irddawn wyt dan urddas,
 Gwyn yw dy rudd, gwen dy rês!
 Mal y dyn am ol ei dad,
 Gwn wyth gur, gwen, o'th gariad! 44
 Och! ni adai ochneidiaw,
 Hun i'r drem ei hanner draw:
 Mi yw gwr am a gerais,
 A dyn a'i boen dan ei bais; 48
 Mor ing i mi yw'r angau,
 O nwyf a ferch y ferch fau;
 Dyn wyf o glwyf yn dwyn gloes,
 Os dyn fwyn, estyn f' einioes!

XI.

DUCHAN I EIDDIG.

Y Ddyn a wisg addwyn wên,
 Fwnwgl eiry, fain glaerwen!
 Eiddig wyddelig ddolur,
 Hwn a'th gâr heno i'th gur; 4
 Ni bu ddydd iach na bai ddig,
 Ni wyddiad a wnai eiddig!
 Ni châr dy wr chwaraeu dyn,
 Ni beiddi yn oes bawddyn; 8
 Ni fyn yr hyn a fo raid,—
 Ni fynno nef i'w enaid!
 Ni châr eiddig, ddig ddogni,
 I'w chwaer ymddiddan a chwi; 12
 Ni chredai, be bai'n y byd
 Feudwy gwyn, heb fod gènyd.
 Eilwaith pan ai o'i olwg,
 Fe ddeily draw feddwl drwg; 16
 Er ei fôn a'i ddigllòni,
 Fe wna hon a fynno hi.—
 'R oedd im' fy hun fun un fai,
 Ag i eiddig y gweddai. 20
 Da i gŵyr, wedi dy guraw,
 Droi enw drwg druan draw;
 Dy liwio, deuliw ewyn,
 A dala gwg i dâl gwyn!

Dau-beth

Dau-beth yd, a debygais,	
A wnawn, be bawn yn dy bais,	
Yfsgar a hwn, os cai 'rhawg,	
A gwra un trugarawg.	28
Fo wnai Dduw 'fewn i ddwy-awr,	
Hyn o raid yn hanner awr;	
Angau y'ng hornel gwely,	
O'r tu y cwsg gwr y ty:	32
O'm trestad y càniadwn	
Ei hyd o'r ddaear i hwn;	
A gweled, yn ddig'wilydd,	
Dy wr, wen, ar farch pren prudd;	36
Ag amwisg am dy gymmar,	
A'th gael o'r dyn mwya'th gâr!	

XII.

MAWL I'R HAF—CWYN O'I GOLLI.

Y R Haf bendefig rhyfalch,	
P'le 'r aethost? ti fuost falch!	
Per oeddyd, y byd a'i barn,	
Pènaig coed, fal paun cadarn;	4
Plethiwr, ir-gauwr gwiail,	
Peiriad hardd yn peri dail;	
Pefr farchog glàn a llannerch,	
Per drwsfwr llwyn er mwyn merch!	8
Pand oeddych yn wych dy wedd,	
Por glwysliw 'n porio glafledd:	

Pwyntus dy fir ar diroedd,
 Paentiwr ffwch pob harddwch hoedd; 12
 Periadur ffur ar hoff lwyn,
 Purlas drwfiadur perlwyn.

Gwnai fwyalch hygarfalch gerdd,
 A glyn-goed yn llawn glan-gerdd, 16

A hoywdon gaingc ehediad,
 I'th ddydd yn y gwýdd a gaid :
 Yr eos ar îr wiail,

Rhion, prydyddion y dail; 20

'Deryn oedd 'min dwr y nant

Yn dysgu beirdd a defcant.

Mwyna cerdd ym min gweiddon,

Ymmysg llu'n gwau *mirvisg* llon; 24

A merch i'm annerch ym mai,

Dyn dlofdeg dan dy lasdai;

Bun wen, ag awen ar gof,

A'r enaid yn daer ynof.— 28

Weithian o'n gwlad yr aethoff,

A daeth bar hyd daear doff;

Mae pob llwyn ar dwyn a dôl,

Yfdyddiau, yn gyfuddiol; 32

Nid oes gelfan min llannerch,

Im' i gynnal oed a merch;

Na llatai, ddifai ddwyfol,

A gaf fi mewn deri dôl.—

Gauaf fy'n lladd y gwial,
 A dug o goedydd y dail;
 A'i chwithig wynt yn chwythu,
 A'i ruad arth, a'i rew du; 40
 Mawr ei sain yn darmain dig—
 Ffai arnaw, Juddew ffyrnig!
 Ni ddaw gwen yn hawdd i goed,
 Ni mŷn nythgell mewn noethgoed; 44
 Ni chaf i wen bren a brig,
 Unrhyw gudd in' rhag eiddig:
 O theru droed mewn coedydd,
 Ef a'n gwel o fewn y gwŷdd. 48
 Ein *parkur* glas cwmpafawg
 Aeth yn fwth rhy rwth yrhawg;
 Y llennyrch lle'dd oedd llonydd,
 Wers oer, yn luddfawr y fydd! 52
 Nid oes babell mewn celli,
 Na man fal bu gynt i mi;
 Na merch wen dan fedwen fawr,
 Na dani gael oed unawr! 56

Yr Haf hynaws, rhwyf hinon,
 O'm ferch am danad mae'm fon—
 Dychwel yn ol i'r dolydd,
 Yn drum draw er gwifgaw gwŷdd; 60
 Rho ddail, a gwial ar goed,
 A'th degwch i berth dew-goed,
 A doddir yn llawn deildai,
 A thrydar mân adar mai,

Pth irlas bais a'th *erlawnt*,
 Yn llawen rhull, yn llawn rhawnt—
 Rho ym oed dydd, a gwýdd gallt,
 Yn gaer i'm dyn deg eurwallt, 68
 A'th glod achlan a ganaf—
 Can-hawddfyd hyfryd i'r Haf!

XIII.

I YRRU Y FWYALCHEN AT IFOR HAEL I
 FAESALEG.

Y Fwyalchen awenawl,
 Ymlyni gerdd ym mlaen gwawl!
 Ceiliog wyd yn y celydd,
 Y' ngoror dól y'ngwawr dydd; 4
 Cyw'n y dail yn canu'n deg,
 Caniadur accen hoywdeg;
 Cyw a'r hoff lef cywair fflwch,
 Cyfeilydd cân cof elwch; 8
 Toniadur pen twyn ydwyd,
 Tan y gaer wen tongar wyd;
 Trydon dy fan ar lannerchr,
 Trydar fyw, trawiadur ferch: 12
 Tref wanwyn yw'r tewlwyn tau,
 Twr adail y trawiadau.—

Tyn o goed a'r ton gwiwdeg,
 Yn geiniad doeth mewn gŵn teg;
 Du

Du ferchog yw'th glog mewn glyn,
 A myfi fy'n d'ymofyn.—
 Dôs o dir Gwynedd ar daith,
 Yn dirion iawn dy araith; 20
 Hed erof, a bydd daerwalch,
 A'r gân i Wlad-forgan falch :
 Hed yn bres i wlad Eſſyllt,
 Hedwr i'th oed hyd goed gwyllt.— 24
 Gweli wlad olygiad lwys ;
 I brydydd mae'n baradwys !—
 Morganwg wyn olwg nŷf ;
 Ag anwyl ydyw gènyf. 28
 'E gân bardd y wlad hardd hon,
 A'i gwinoedd, a'i thai gwynion.

Gweli dri-phlas urddafawl
 Ifor mau, nifer a'u mawl ! 32
 Ifor Hael, un fawr helynt
 A'r tri haclion gwychion gynt :
 Nid hael Nudd yn rhoi rhuddaur,
 Wrth Ifor, deg anrheg aur ; 36
 Os mawrdeg y rhoes Mordaf,
 Aur gwell gan Ifor a gaf ;
 A rhoddwr gwell na Rhydderch
 Yw Ifor, lwys ior y ferch. 40
 Gwych Ifor dewr-bôr lle dêl,
 Gwr yngod a gair angel :
 Gorau un gwr a garaf,
 Gwrdd iôn ym; ei gerdd a wnaſ :

Mi a ganaf a'm genau
 Mwynair mawl i'r muner mau!
 Pènaig gwlad yw'm paun glewdaer,
 Praff erlyn, llyw terwyn taer; 48
 Pôr y tir yn peri twg
 Ar y gwin ym Morganwg!
 Fy myd! gwyn ei fyd a fai
 Yn ei windorf i'w wyndai! 52

Dwg hyn yn falch, fwyalch fau,
 Yn gariad i'r dyn gorau;
 Gorau dyn, yn ei gaer deg,
 Yw'm Selyf ym Macfaleg.

XIV.

I YRRU YR HAF I ANNERCH MORGANWG.

TYDI yr Haf, tad y rhwys,
 A'th goedfrig berth gauadfrwys,
 Tywyfog gleiniog y glyn,
 Tefog draw'n deffraw dyffryn! 4
 Praff yw dy frifg i'n priffyrdd,
 Prophwyd penial gwial gwyrdd;
 Panelog, pwy un eiliw,
 Pwyntiwr dedwydd y gwÿdd gwiw? 8
 Peraist deganau purion,
 Percwe brwys mewn parc a bron;

Pawr

Pawr ar glawr y glaflawr glwys,
 Per ydyw ail paradwys. 12
 Rhoddaist flodau, a rhyddail,
 Rhesau gwych ar deiau dail :
 Cawn nodiau cywion adar
 Can wanwyn ar dwyn a dar ; 16
 A'i gwrandaw'r gerdd fangaw falch
 Ym mywyll, lle cân mwyalch ;
 Cawn gènyd y byd o'i ben,
 A lluoedd bawb yn llawen ! 20

Clyw fi Haf ! o chaf i'm chwant,
 Yn gennad ti'n d'ogoniant,
 Hed drofod i dir Effyllt,
 O berfedd gwlad Wynedd wyllt— 24
 Gyr oni's b'och i'm goror,
 Anwyla' man, yn ael mor.

F'annerchion, yn dirion dwg,
 Ugein-waith i Forganwg ; 28
 Fy mendith, a llith y lles
 Dau-gan-waith, i'r wlad gynnes !
 Dymgais a'm gwlad o'i hamgylch,
 Damred a cherdded ei chylch ; 32
 Gwlad dan gaead yn gywair,
 Lle nod gwych, llawn ŷd a gwair ;
 Llŷnoedd pysg, gwinllanoedd per,
 A maendai, lle mae mwynder ;

Arglwyddi

Arglwyddi yn rhoi gwleddoedd,
 Haelioni cun heilwin c'oedd.
 Ei gwelir fyth, deg lawr fau,
 Yn llwynaidd gan berllâuau ; 40
 Llawn adar a gâr y gwŷdd ;
 A dail, a blodau dolydd ;
 Coed ofglog, caeau difglair,
 Wyth ryw ŷd, a thri o wair ; 44
 Perlawr parlas, mewn glas glog,
 Yn llânaidd, a meillionog !

Yno' mae gwychion fonedd
 A dâl im' aur mâl a medd ; 48
 Ac aml gôr y cerddorion,
 A ganant a thant, a thôn :
 Ymborth, amred i'r gwledydd,
 A dardd o honi bob dydd ; 52
 A'i blith, a'i gwenith ar g'oedd,
 Yn doraeth i'r pell diroedd—
 Morganwg ym mrig ynys
 A byrth bob man, llan a llys ! 56

O'th gaf yr Haf i'th awr hardd,
 A'th geindwf, a'th egindardd ;
 Dy hinon yn dirion dwg,
 Aur-gennad, i Forganwg, 60
 Tefog fore, gwna'r lle'n llon,
 Ag annerch y tai gwynion :

Rho

Rho dwf, rho gynnhwf, gwanwyn,
 A chynnull dy wull i dwyn; 64
 Tywynna'n falch ar galch gaer,
 Yn luglawn, yn oleuglaer;
 Dod yno 'n y fro dy frifg,
 Yn wyrain bawr, yn irwisg; 68
 Ysgwyd lwyth o ber-ffrwythydd,
 Yn rad gwrs, ar hyd ei gwŷdd;
 Rho'th gnwd, fal ffrwd ar bob ffrith,
 A'r gweunydd, a'r tir gwenith; 72
 Gwisg berllan, gwinllan, a gardd
 A'th lawnder, a'th ffrwythlondardd;
 Gwasgar hyd ei daear deg,
 Gu nodau dy gain adeg!— 76

Ac y'ngghyfnod dy flodau,
 A'r miwail frig tewddail tau,
 Casglaf y rhos o'r closydd,
 Gwull dolau, a gëmau gwŷdd: 80
 Hoyw seillion, dillynion llawr,
 A glwysbert ffur y glasbawr,
 I'w rhoi'n gof aur-enwog ior,
 Ufudd wyf, ar fedd Ifor!

XV.

Y MABOLAETH.

Y Bilain o fabolaeth
 O Dduw ! pa dremynt a ddaeth ;
 Bu bwl fy ngado, bu bai
 Dywaid im' na'm gadawai ! 4
 Llwy'r y gwnaeth, draeturiaeth dro,
 Fy ngadwyll cyn fy ngado ;
 Unwedd a thair o gairos,
 Hyd yr awr, neu hêd o ros, 8
 Ac yn y man diflanu—
 Hudoliaeth fabolaeth fu !
 Tra chefais, ni fernais fai,
 Dyn loywfyrd, dwyn ei *lîfrai* ; 12
 Diciddil, a da oeddwn,
 A chryf a gorwyllt, a chrwn,
 Ehad, esgud, ac ysgawn,
 I ben 'r allt buan yr awn : 16
 At y bêl, a phob helynt,
 A rhedeg, fal gwaneg gwynt :
 Caru morwyn addfwynwych,
 Er nas cawn, wronwas gwych, 20
 Amnaid a'm llygaid yn llon,
 Mor ynial ar 'morwynion :
 Neidio, a feuthu nodyn,
 Nofio'n fad llygad y llyn !

Heddiw os i tiw yr âf,
 O arfeddyd, hwyr fyddaf;
 Dirfawr ei sôn, darfu'r ferch,
 A mwynfawr gerdd am wenferch : 28
 Ni chyfyd ynof cof cerdd,
 O gyngyd ferch ag angerdd !
 Ef aeth mabolaeth o'r byd,
 A droes ynof dros ennyd, 32
 A'r galon, feddal-gron faeth,
 A garodd ei fagwriaeth.

Henaint a ddaw, fal hoenyn,
 A'i dwyll i efryddu dyn ; 36
 Nid ery, anwyd oeryn,
 I'ngctyd yn ei ddylyd ddyn ;
 Onid ennyd, lledfryd llu,
 Bychan, cyn ei fwbachu.— 40
 Ei draed efryddlawn a drig,
 I'w wradwydd, yn wyredig,
 A'i freichiau fal ffustiau ffyn,
 A gwayw ym mhob giewyn ; 44
 Anaf llesg yn ei wrefgyn,
 A blew, a gwallt yn blu gwyn ;
 A'i ddannedd, a fâlwedd sôn,
 Afuniaidd, yn felynyon ; 48
 A'i olwg, ddiwg ddeall,
 Druan o ddyn, a dry'n ddall ;

A'r tafod, erioed difoes,
 A'r ên yn treulio, a'r oes ; 52
 O sŷnir ei asênau,
 Annisglair gyfair ei gau,
 Prin yw yftod pren wyftyn,
 Prinach fydd diwedd dydd dyn ! 56
 Pan ddel encil, a chilio,
 Y traed ni'm dygant un tro,
 Lle bo'r gamfa fêra' fach
 Llymfi fyddaf yn llamsfach. 60

Hyn a rof, ni honna' rin,
 Yftod fal y gwnae Awstin,
 I bawb o'r hyder y bu,
 Bryd aruthr, i bryderu. 64
 O Fair! er hyd ymg'wairiwyf,
 Ofni o ddfri ydd wyf,
 Mabolaeth, gelyniaeth gwr,
 O'i faid oll y fy' dwyllwr ; 68
 Nid oes nen, er a genyw,
 I Ddyn—ond trugaredd Dduw !

XVI

Y CYWYDD DIWEDDAF A GANT Y BARDD.

GALAR ar ol mabolaeth
 Y fydd i'm gwanu fal faeth!
 Gwaefyd yw 'mywyd i mi;
 Galwaf am nerth ar Geli! 4

Darfu'r ieuengetyd dirfawr,
 O dewr fu 'nydd, darfu'n awr!
 Darfu'r pen a'r ymmydd,
 Dial ferch i'm dal y fydd; 8
 Bwriwyd awen o'm genau,
 Bu hir â chân i'm bywhau!
 Mae Ifor a'm cynghorawdd,
 Mae Nêst, oedd unwaith i'm nawdd; 12
 Mae dan wÿdd Morfudd fy myd,
 Gorwedd ynt oll mewn gweryd!
 A minnau 'n drwm i'm einioes,
 Dan oer lwyth, yn dwyn hir loes! 16

Ni chanaf gerdd, na'i chynnyg
 I goed mwy na chwÿn a gwÿg;
 Ni ddoraf y'ngwÿdd eirian,
 Na chog, nag eos a'i chân; 20
 Na chufan merch a ferchais,
 Bun wâr! na'i llafar, na'i llais!

M m

Mae

Mae gwayw i'm pen o'm henaint!
 Mwy nid ferch harddferch yw'r haint! 24
 Aeth cariad a'm llad o'm llaw,
 A gofid yw ei gofiaw!
 Ufyn wyf, ac eifiaw nerth,
 Ac angau yn o gyngerth: 28
 Y Bedd fydd imi ar bâr,
 A diwedd oes, a dacar!—
 Crist fo'm porth, a'm cynnorthwy,
 Amen! ac nid achos mwy!

A SHORT
ACCOUNT OF MEN AND PLACES
MENTIONED IN THE WORKS OF
DAFYDD AB GWILYM.

ABERMAW, a sea-port town in Meirion, now corruptly Englished Barmouth.

AERON, uwch ac is, places on the river of the same name in Cardiganshire.

ARAFIA, Arabia.

ARDUDFUL, the mother of Dafydd ab Gwilym.

ARTRO, a river in the vale of Ardudwy, Meirion, which has a haven frequented by a few coasting vessels.

ARTHUR, one of the most renowned of the ancient British kings; who reigned from about the year 510 to 542, when he and his nephew Meddrawd fell by the hands of each other, in the battle of Camlan.—Ceiliog Arthur, some tradition, the origin of which is now lost.

ASA, St. the disciple of Cyndeyrn Garthwys, and his successor in the abbacy of Llanelwy, or St. Afaph: he had 965 monks; 300 were labourers out of doors; 300, servants within; and 365, learned and religious. He died about the year 590.

AWSTIN, St. Augustine, the father of the Latin church, born A. D. 354; died 431. There was another called Awstin Fynach, the apostle of the Saxons, and first archbishop of Canterbury, who died 604.

BALA, a market town in Meirion, North Wales.

BALCHNOE, the name of some noted composer of sacred musick.

BELI, there were several celebrated men of this name; as Beli ab Dyfnwal the twenty-second king of Britain, brother of Brân; Beli Mawr, the son of My-nogan the seventieth king of Britain; and Beli ab Rhun, king of North Wales from 586 to 599.

BERGUL, a river in Glamorgan.

BEUNO St. the son of Buwgi of Powys, by Beren the daughter of Llawdden: Ynyr, king of Gwent, became his disciple, and gave him lands and the people and their goods. He founded the abbey of Clynog in Arfon, A. D. 616. All the calves and lambs that were cast with slit ears were offered to this saint; and the custom is not yet quite done away in Caernarvonshire.

BLEDDYN, a proper name of men.

BRÂN, the name of many famous men. Brân or Brennus, the son of Dyfnwal, who with his brother Beli sacked Rome, in the year of the city 364.—Brân ab Llyr Llediaith was a hero of the fifth century; as was also Brân Galed a prince of North Britain; whose drinking-horn was one of the thirteen rarities of Britain—that horn would produce any kind of liquor that might be desired.

BRONWEN, the daughter of Llyr of Harlech, was the wife of Matholwch the Irishman: it seems that she was affronted by her husband's giving her a box on the ear, which she resented by causing a civil war; as that blow is called one of three evil blows of Britain.

BRYCHAN YRTH, the son of Anllech Gorunog, an Irish prince: he settled in Brecknockshire in the fifth century. He had forty-seven sons and daughter by different wives; most of whom entered into religious life, but some of his daughters were married to British chieftains. He gave more saints to the British calender than any other person; and on that account he is stiled one of the three holy stocks of this island.

BWLCH MEIBION DAFYDD, the name of a pass in Glamorgan.

BWLCH Y GYFYLFAEN, a pass in Glamorgan.

BYCHAN-

BYCHAN-DRAETH, Traeth Mawr a'r Traeth Bach are two estuaries that form a junction at Penrhyn deudraeth, being the boundary between Arfon and Meirion.

CADELL, the second son of Rodri Mawr, who had South Wales for his share on the division of Cambria, made by his father in the year 877. Hence South Wales is sometimes called Bro Gadell.—Cadellig, appertaining to Cadell.

CADFAN St. king of Gwynedd from 603 to 630, canonized for his services in defence of religion in opposing the Saxons: he has several churches dedicated to him in Wales: he lies buried at Llangadwaladr in Môn.

CAERFFILI, a magnificent castle in Glamorgan.

CAI HIR, a nephew of Arthur, and an officer in his court.

CAMALLT, a place in Glamorgan.

CAMLAN, a river which divides Devonshire and Cornwall; on the banks of which was fought the great battle which terminated the civil war between Arthur and Meddrawd by the death of both, in the year 542.

CARI, a woman's name.

CELLI FLEDDYN, a wood in Glamorgan.

CELLI'R MEIRCH, a wood in Glamorgan.

CEMAES, one of the eight cantrefs of Dyfed or Pembrokehire.

CERI, a town in a comot of the same name in Cantref Maclienydd, in Powys Wenwynwyn, in the present county of Montgomery.

CILGWRI, a place in Flintshire, on the borders of Cheshire: there is some tradition, often mentioned by the poets, the origin of which is now lost, about the eagle of Cilgwri.

CLEMENT, the name of several of the Roman pontiffs.—Merciful.

CONWY, a river in Arfon, on which is a town of the same name.

CREIRWY, the sister of Morfran ab Tegid, a lady of Arthur's court; celebrated for being very hard-

hearted to a young warrior of the name of Garwy Hlr, She was stiled one of the three fair ladies of Britain.

CUHELYN, the twenty-fourth king of Britain, celebrated for his skill in musick.

CWM CAWLWYD, a place in North Britain, the patrimony of Caw, the father of Gildas.

CYBI St. the son of Selyf ab Geraint ab Erbin, the founder of the church of Caergybi in Môn.

CYNDEYRN GARTHWYS, or Kentigern, the son of Owain ab Urien Reged; was Primate of Scotland in 542: his death being conspired by Gwrthmwl Wledig, he retired to Wales, and founded a monastery at Llan-elwy. On the death of Gwrthmwl Wledig, Rhydderch Hael succeeded as king of his native country, who sent for Cyndeyrn and he was made bishop of Glasgow: died in 608.

CYNDELWAIDD, in the manner of Cynddelw.

CYNFELYN, the name of several illustrious men; as Cynfelyn the son of Tenefan, called by Roman writers Cunobelinus, king of Britain; Cynfelyn Drwsgl, one of the three Pillars of Battle.

CYRIOG, a native of Anglesea, noted in the time of Dafydd ab Gwilym.

DEIFR, the present county of Durham, and part of Northumberland, extending as far as Berwick upon Tweed; for the ancient name of Berwick was Caer Deifr.—Also a man's name.

DEINIOL St. the son of Dunod, who founded a college at Bangor in 516, which was made a bishoprick; and he was ordained the first bishop, by Dyfrig. Deiniol died in 545, and was buried at Enlli.

DEWI ab Sant ab Caredig ab Cunedda Wledig, or St. David, the patron saint of Wales. He was made archbishop of Caerlleon in 522, on the resignation of Dyfrig: he founded the see of St. David's about the year 523. He was brought over from Armorica by Uthr Bendragon amongst other relations, when he came to the throne of Britain.

DOLGOCH, a gentleman's seat in Cardiganhire.

DOMINIC,

DOMINIC, a faint in the Roman calender.

DWYNWEN St. the daughter of Brychan Yrth ; feigned by the bards to be the goddess of love : Llanddwyn in Anglesea is dedicated to her, which was much resorted to in former times, by votaries bringing offerings to procure the good offices of Dwynwen to soften the hard hearts of the objects of their affections.

DYFI, a river rising in Meirion, which falls into Cardigan-bay at Aberdyfi, which is a sea-port town of some note.

DYSYNNI, a river in Meirion, which has a small haven, resorted to by a few coasting vessels.

ECHDOR, Hector, the Trojan hero.

EDWELI, the stock of an ancient family in Glamorgan.

EIDDILIG Gor, one of the three noted magicians, a native of Ireland. See HUD.

EIGR, the mistress of Uthr Bendragon, the mother of Arthur, famed for beauty.—A young woman.

EINION DOT, probably some noted drunkard.

ELEIRCH, a river dividing the counties of Monmouth and Glamorgan.

ELEN, surnamed Lwyddog, or the Prosperous, the daughter of Coel Godhebog, and mother of Constantine the Great. She was born about the year 250, and probably at Colchester in Essex : she is sometimes called Elen Fânog, or the Famous.

ELFED, a village in a comot of the same name in Caermarthenshire.

ELFFIN, the son of Gwyddno Garanhir, lord of Cantre'r Gwaelod, celebrated for being the patron of Taliesin, during the earlier period of the life of that bard.

ELIAN St. the son of Alltud Redegog, who has several churches dedicated to him in Wales : his legend says that he came from Rome and settled in Anglesea in the time of Cafwallon Law-hir. He is often called

Eliau Ceimiad, which implies that he was a traveller, or pilgrim.

ELUNED, a celebrated beauty of the sixth century, the mistress of Owain ab Urien. Her ring was one of the thirteen rarities of Britain; having the virtues of Gigas' ring,—would render invisible the person who wore it. The bards say that Eluned delivered her lover, who was confined between the portcullis of a castle, by means of her ring.

EMLYN, one of the eight cantrefs of Dyfed.

ENID, the daughter of Yniwl earl of Devon, and the mistress of Geraint ab Erbin; she was one of the three honourable ladies of Britain.

ENLLI, the isle of Bardsey, on the coast of Caernarvonshire, famous for its great abbey which was a retreat of the British clergy in times of persecution.

ERCWLF, Hercules.

ESSYLLT, the name of several illustrious women; as, Essyllt the mistress of Lloegrin, see Hafren. Essyllt the daughter of Cul Fanawyd Prydain, the wife of March Meirchion, was a celebrated beauty; but she had the character of being one of the three unchaste wives of Britain; for she left her husband, and went with Trystan ab Tallwch his nephew. Gwlad Essyllt, Tir Essyllt, or Essyllwg, a name often given by the poets to Glamorgan; Siluria.

EURON, a lady of the sixth century, famed for beauty: this Euron is mentioned by Myrddin, who calls her Calon Galed, or hard-hearted.

EUTYN, a place probably in South Wales. Coed Eutyn, the wood of Eutyn.

FFWG MORGANWG, some famous chieftain, whose history is now lost.

GARWY, a warrior who served under Arthur, often celebrated by the bards for the constancy of his love for Creirwy.

GERAINT AB ERBIN, a prince of Devon in the sixth century. He was one of the three *Llynghesog*, owners of fleets, or admirals of Britain.

GLEISION UWCH CONWY, a person whose learning, it seems, procured him the name of a magician. His history uncertain.

GORONWY FAB PEFR GARANHIR, lord of Penllyn in Meirion, in the fifth century. He is mentioned in the Triades, as fighting with Llew Llawgyffes in Ardudwy, where his army deserted him.

GWALCHMAI, nephew of Arthur, the son of his sister Anna by Gwyar her second husband. He was one of Arthur's generals, was famed for his oratory; being one of the three golden-tongued heroes; and he was also one of the three blood-shedding warriors of Britain. He was killed in the beginning of the civil war between his uncle and Meddrawd his half brother.

GWEDION AB DON, or Gonwy, an eminent philosopher and astronomer of the fifth century, whom his contemporaries deemed a conjurer; and the poets feigned that he travelled through the heavens in search of a lady who had eloped with Goronwy Befr, and that he left a track behind him, since called *Caer Gwdion*, or the Milky Way: when he found the lady he changed her into an owl; that is, he exposed her so that she was ashamed of being seen by day-light. He was lord of Arfon—"Pan aeth Caswallon hir i dir mab Don." *Talesin*. He was a disciple of Math ab Mathonwy.

GWEN O'R DDOL, a celebrated beauty, in the time of Dafydd ab Gwilym.

GWENALLT, a place in Monmouthshire.

GWENHWYFAR, the name of Arthur's three successive wives: the first was the daughter of Gwythyr ab Greidiol, of North Britain, who ran away with Melwas: the second was the daughter of Gawryd Ceint, a Lloegrian Briton: the third was the daughter of Ogyrfan Gawr, a Cambro Briton; she was dethroned in Arthur's absence, by Meddrawd, at the instigation of his wife Gwenhwysach, who had fallen out with the queen about two nuts, which produced a box on the ear, that was the cause of the quarrel which proved fatal to the Britons,

GWENONWY,

GWENONWY, the daughter of Ifor Hael.

GWENT, one of the six grand divisions of Dinefwr; but all that goes now under that name is only a small district in Monmouthshire.

GWENWYNWYN DIR, one of the two grand divisions of Powys.

GWERFYL, a woman's name.

GWERNABWY, a monastery stood there formerly.—Etyr Gwernabwy, some old tradition, the origin of which is now lost.

GWGAN, a man's name. Gwgan Gledyfrudd, one of the three supporters of conflicts; and also one of the three overseers of the orchard of Bangor.—Castell Gwgan, near Maesaleg, now called Castell Bach.

GWINAU DAU FREUDDWYD, king of Britain.

GWRI WALLT EURIN, a hero whose history is now very little known.

GWY, the river Wye.

GWYLI, a river in Caermarthenshire, which falls into the Tywi at Abergwyli.

GWYN AB NUDD, a man who probably made himself famous for his skill in magic; the bards feign him to be the king of the Tylwyth Teg, which are imaginary beings of the Welsh, bearing some affinity to Satyrs.

GWYNEDD, North Wales, distinct from Powys.

HAFREN, the river Severn; so called from the daughter of Lloegrin, by Efsyllt his concubine, whom he kept a long while unknown to his queen Gwenddolen, till at length he took an opportunity to raise her to his throne, and expelled his wife; who, by the help of her relations slew Lloegrin; and having got Efsyllt and her daughter Hafren into her power, she caused them to be thrown into that river, which she ordered should thenceforth be named after the fair pledge of her husband's infidelity.

HILDR, a man's name.

HUNYDD, a woman's name.

HWYNYN, an imaginary demon presiding in the seas, the terror of mariners.

INDEG, the daughter of Afarwy Hir, a lady of Arthur's court.

LWYR, a woman's name.

LLANDAF, a town and a bishop's see on the river Taf. The cathedral was founded by Germanus and Lupus, which is dedicated to St. Teilio, whom they consecrated bishop thereof.

LLANDUDOCH, a church near Abertcifi; once a monastery of some note.

LLANDDWYN, a church in Anglesea, dedicated to St. Dwynwen.

LLANFAES, a church in Anglesea, near Beaumaris, which seems to have been the old name of that port.

LLAWDDEN, a man's name.

LLENMAEN, a place probably in Glamorgan.

LLEUCU, a woman's name.

LLEUDDAD AB DINGAD, first abbot of Enlli; cousin german to Beuno.

LLUNED, see ELUNED.

LLYR, Gwlad Luddiad Lyr, probably the country of Dyfed; as the name implies a region obtruding on the waters.

LLYWY, a woman's name: fair, bright.

MADOG HIR, some noted person in the time of Dafydd ab Gwilym.

MADRON, a man's name.

MAEL, Tiroedd Mael, Maclienydd a cantref of Powys Wenwynwyn.

MAELGWN, King of Gwynedd from the year 517 to 560. He was a liberal patron of the bards.

MAESTRAN, the name of a place, probably in Herefordshire.

MANAW, the Isle of Man.

MARCH AB MEIRCHION, a chieftain of North Britain, the poets feigned that he had horse's ears, and whatever he touched turned into gold; that is, he was very rich, and a great miser; and was an ass for suffering himself to be cuckolded by his nephew Trystan

ab Tallwch. He was one of the three admirals of Britain, in the time of Arthur.

MARS, mars-dir; the marches, or borders of Wales.

MEDROD, or MEDDRAWD, the son of Llew ab Cynfarch, and nephew of Arthur; who being appointed lieutenant in the absence of Arthur, usurped the crown: killed at Camlan in 542.

MELWAS, a prince of North Britain; his territory, probably, was the present county of Galway. He dressed himself in leaves, to lie in wait for Gwenhwyfar and her attendants, who, according to custom, was to come on May morning to gather birch for garlands to welcome the summer: by means of that disguise he ran away with her.

MENAI, the strait which separates Môn, or Anglesea, from Arfon.

MENFFUG, a place in Glamorgan.

MENAIG, a place in Glamorgan.

MENW, or MENYW AB TEIRGWAEDD, famous for being one of the three chief conjurers of Britain, and a disciple of Myrddin Emrys.

MOEL EILIO, a mountain in Arfon.

MORDAF HAEL MAB SERVAN, one of the three generous men of Britain.

MORDEYRN St. grandson of Cunedda Wledig.

MYLLIN St. the founder of Llanfyllin in Montgomeryshire.

MYNYW, the fee of St. David's, whither it was removed from Caerlleon by Dewi.

MYRDDIN EMRYS, a bard of the fifth century; he is filed one of the three chief magicians of Britain. He was employed by Uthr Bendragon; but whether for his sound learning, or for a pretended supernatural skill, we cannot now decide.

MYRDDIN AB MORFRYN, a celebrated Pictish bard, who flourished about the year 560. His patrimony was at Caerwerthesin, which he lost in the civil war between his lord Gwenddolau ab Ceidio and Aeddan Fradog, against Rhydderch Hael. He was at times affected

affected with madness in consequence of having killed his nephew, therefore he is often called Myrddin Wyllt, from his secluding himself in the woods.

NANT Y GLO, a place in the parish of Margam, Glamorganshire.

NEDD, Glyn Nedd, a comot in Glamorgan.

NEIFION, a man's name; probably Neptune, or some deity presiding over the sea.—One that swims the waters. “Ef a yrr nifer i for Neifion.” *L. G. Cothi.*

NEST, a woman's name.

NON, the mother of St. David, to whom some churches are dedicated in Wales.

NORMANT, Norman, or pertaining to the Normans.

NUDD HAEL MAB SENYLLT, one of the three generous men of Britain.

NYF, the mistress of Peredur ab Efrog; often celebrated by the bards.

OFYDD, Ovid the poet; also a Welsh bard of that name. A price or ransom: *Cedwyn cad Ofydd. Cynddelw.*

OLWEN, the daughter of Ysbyddaden Ben Cawr, a northern prince; she was the mistress of Gwalchmai, and one of the greatest beauties of the sixth century:—the poets say *pedair million a derddynt*, or that four trefoils, sprang up wherever she placed her foot.

OSWALDT, probably Oswald the Saxon king.

PANT Y CWCWLL, a place near Maesaleg in Monmouthshire.

PARIS, the city of Paris in France.

PEREDUR, the name of several illustrious Britons; as, Peredur ab Efrog; Peredur ab Elifer Gofgorddfawr, who, with his brother Gwrgi were killed in 584, by Eda Glunfawr, being deserted by the greatest part of their men on the day preceeding the battle.

POLART, the name of a man—his history not known.

PRYDERI DIR, an old name of Pembrokehire, so called from Pryderi the son of Pwyll Amwyn, prince of that country in the seventh century.

PYLL, the name of several celebrated warriors.

RBERGED,

RHEGED, a country in North Britain, of which Urien was prince in the sixth century. Tyffilio says it was given him by Arthur for his services.

RHEIDIOL, a river in Caredigion which falls into the sea at Aberystwyth.

RHIW RHEON, a place in South Wales.

RHODRI, king of Wales, who on his death in the year 877, divided the country between his three sons, Anarawd, Cadell, and Merfyn.

RHOS, Y Fad felen o Ros, the yellow plague of Rhos, probably some pestilential vapour. It seems that Maclgwn Gwynedd died of its effects; which his contemporaries conclude to have been a curse brought upon him for his sins.

RHUFAIN, Rome.

RHYDDERCH HAEL, mab Tudwal Tudglyd, prince of Yffradclwyd, who lived at Caer Aelclwyd, the present Dunbarton, about the year 560. He was one of the three generous men of Britain. The poets say that his dish was one of the thirteen rarities of Britain; on which would be instantly produced any meat that might be desired.

RHYSTYD St. who has a church dedicated to him in Cardiganshire.

SAIN SIAM, St. James's, probably in London.

SIBLI, a Sibyl, or priestess which most nations had: Myrddin Wyllt quotes one whom he styles Chwibleian — "Ef a ddywed Chwibleian chwedl enryfedd."

SIEB, Cheapside, London; which appears to have been, even in Wales, famed for its fine shops in the time of Dafydd ab Gwilym.

SILIN St. to whom Llanfilin, in Denbighshire, is dedicated.

SIWAN, a woman's name.

SUD, St. Jude.

SYFADDON, a lake in Radnorshire.

TAF, a river in Glamorgan, and another in Caermarthenshire.

TALIESIN, one of the most celebrated of the Welsh bards, found in a leathern basket exposed in a wear, by Elffin ab Gwyddno, about the year 500, who educated him and was his patron in his youth. Taliesin was afterwards patronised by Maelgwn Gwynedd; and then by Urien Reged.

TANWY, a woman's name.

TEGAU EURFRON, the wife of Cariadog Freichfras. She is stiled one of the three chaste women of Britain. The bards say she had three rarities which befited none but herself; these were her mantle, golden goblet, and her knife.

TEGWEDD, the daughter of Tegid Foel o Benllyn; a lady, of the sixth century, famed for beauty.

TEIFI, a river which is the boundary of Cardigan and the adjoining counties; falls into the sea at Aber-teifi, or Cardigan. Giraldus Cambrensis says it abounded with beavers in his time.

TRAETH MAWR, an estuary between Arfon and Meirion.

TRYSTAN AB TALLWCH, an officer under Arthur. He is often brought into the romances of the middle ages under the name of Sir Trifram.

TUDUR GOCH, some noted musician, probably in the time of Dafydd ab Gwilym.

UTHR BENDRAGON, the ninety-ninth king of Britain; who, with his brother Emrys, were brought up in Armorica, where they were sent from the power of the Gwrtheyrnian faction; and they returned afterwards and reigned successively in the fifth century, and they prosperously withstood the encreasing power of the Saxons. Uthr had two sons, Arthur and Madog, and a daughter called Anna.

YSTUDFACH, a warrior who is often celebrated by the bards for his great hospitality to their order.

YSTWYTH, a river in Cardiganshire, which gives name to the port of Aberystwyth.

Eglurbâd o Eiriau Angbyfaiith.*

- A** BID, [*habit*, S.] hug, toryn, tuded.
 Ambr, [*amber*, S.] gwefr; rhywfath o nodd
 fferedig, yr hwn a gyfrifid yn bur werthfawr gan y Bry-
 thon gynt; canys yr oedd yn arfer ganddynt wisgo
 gleiniau o hono yn amryw dlyfau.
 Anghwrtais [*uncourteous*, S.] anhynaws.
 Beril [*beryl*, S.] maen gwerthfawr o liw gwyrdd.
 Bernais [*varnish*, S.] dysgleiniad.
 Bilain [*villain*, S.] taeg, gwas.
 Brics [*bricks*, S.] priddfeini.
 Butres [*butress*, S.] gwanas, atteg i gadarnhau mur.
 Bwliwns [*bullions*, S.] boglymau o efydd neu'r fath
 i addurno feirch.
 Caets [*caets*, S.] anwynion.
 Cambr [*cambrick*, S.] lliain main.
 Canon genau Caerfyrddin [*canon*, S.] canuau à arse-
 rid yn y Côr.
 Capel [*chapel*, S.] Ty gweddi.
 Coprys [*copperas*, S.] elydr.
 Côt [*cost*, S.] gwerth, traul.
 Copi o goed [*copse*, S.] gallt o bryfgoed.
 Corpws [*corpus*, L.] cnawd, corph.
 Cwewallt [*cuckold*, S.] un a gywilyddier drwy anni-
 weirdeb ei briod.
 Cwfert [*covert*, S.] cyfgod, tuded.
 Cwmpas [*compass*, S.] amgylch.
 Cwrel [*coral*, S.] math o dyfiad yn y mor, o ryw
 maen, o liw coch.
 Cwrt [*court*, S.] Lllys; neuadd; cyntedd.
 Damafg [*Damask*, S.] sidan, neu Liain main wedi
 weu yn gaerog.
 Dwbled [*doublet*, S.] gwafgod, math o ddilledyn.

* Diamau mai o'r Saefonaeg y banthyciwyd hynny o eiriau ag fydd
 a'r llythyren S wrthynt, er nad oes lawer o honynt wreiddiol yn
 y iaith honno. Mynegai, S. Saefonaeg. L. Lladin. Ff. Ffrangaeg.
 Dwbw]

- Dwbwl [*double*, S.] deublyg.
 Ffals [*false*, S.] gau, anwir.
 Ffloringod [*florins*, S.] bâth o aur ac arian, o am-
 rywiol werth.
 Fflwr-de-lis [*fleur-de-lis*, Ff.] elestr, blodeuyn a
 ddygir ym mhais arfau Ffraingc.
 Fforffed [*forfeit*, S.] coll, dirwy.
 Ffrwyth Bags [*Bacchus*,] llys y meddwon.
 Galawnt [*gallant*, S.] tlws, teg, dewr; hoenus.
 Gerlawnt [*garland*, S.] coronbleth, talaith o ddail,
 neu flodau.
 • Gild [*gild*, S.] tâl; dirwy.
 Gramerfi [*gramerfi*, S.] bendith Dduw i chwi, diolch
 iti.
 Gutorn [*guitar*, S.] math o offeryn cerdd ar lun
 crwth.
 Hab [*inhabitant*, S.] trigiannydd.
 Helm [*helm*, S.] tuded haearn i gadw'r pen, pennor,
 cynfael.
 Herber [*herber and arbour*, S.] llwyn, hafdy.
 Hobi hois [*hobbyhorse*, S.] y peth a roddo dyn ei
 lawn fryd arno.
 Larder [*larder*, S.] bwydgell.
 Lawnt [*lawn*, S.] liain main.
 Lifrai [*livery*, S.] golgorddwisg.
 Liff [*lift*, S.] bwrdd, ystyllen.
 Lloffi [*loft*, S.] tafod.
 Llorfiamp [*lorica & campus*, L.] pais-arfau; lluryg
 ag arwyddion bonedd yn ddarluniedig arni.
 Marc [*Mark*, S.] nôd: bath arian, arferol gynt
 o amryw werth.
 Marcio [*to mark*, S.] nodi; syllu, craffu.
 Matrasi [*mattress*, S.] math o wely.
 Maulus muloen, rhyw fath o garthan fras a wisgai
 crefyddwyr er poeni eu cnawd.
 Medlai [*medley*, S.] cymmytg.
 Mên a threbl [*mean and treble*, S.] rhâuau canu.
 Miragl [*miracle*, S.] rhyfeddod.

- Mwrai [*murrey*, S.] lliw rhuddlas.
 Nigmars [*necromancy*, S.] hud.
 Nocht [*naught*, S.] drwg.
 Novis [*novice*, S.] anhyfedr, un yn dechrau dyfgu.
 Pac [*pack*, S.] baich, fwp, rhwymynaid.
 Paement [*payment*, S.] taliad.
 Paentio [*to paint*, S.] gorlliwio.
 Palmeres [*palmer*, S.] merch à elo i bererinio,
 ceimiades.
 Pantri [*pantry*, S.] yfbur, lle y cedwir enllyn.
 Passiwn [*passion*, S.] blinder; bryd.
 Pardwn [*pardon*, S.] maddeuant.
 Pater-noſter [*Pater noſter*, L.] ein Tad; Gweddi'r
 Arglwydd.
 Paulled [*palla* & *pallium*, L.] tudded, llen.
 Pentus [*penthouse*, S.] bargod.
 Pepyls, Pebyllau.
 Peri [*parl*, S.] maen mererid, yr hwn á dyf mewn
 math o gregyn llymeirch.
 Pilwri [*pillory*, S.] cyffion, lle i gospi y camgylus.
 Pinus [*pinus*, L.] math o bren draenllyd.
 Plag [*plague*, S.] pla, Haint.
 Plaitr [*plaster*, S.] caenen.
 Powliwyd [*palled*, S.] moel, un wedi eillio ei ben.
 Prelad [*prelate*, S.] gwr llên o uchel radd.
 Prentis [*apprentice*, S.] un a ymrwymo i ddyfgu crefft.
 Primas [*prime*, S. *primus*, L.] prif, pènaeth.
 Proffid [*profit*, S.] budd, lles.
 Propr [*proper*, S.] arbenig, cyfleus, gweddus.
 Pwrcas [*purchase*, S.] pryn, pryniad.
 Pwyntmant [*appointment*, S.] oed; cystadliad.
 Rhawbi [*ruby*, S.] maen gwerthfawr, o liw gwaed.
 Rhywel [*revvel*, S.] pig ethy.
 Ridens [*redans*, S.] amaerwyon.
 Sabl [*sable*, S.] du.
 Sadler [*sadler*, S.] cyfrwywr.
 Samwin [*sanguine*, S.] lliw gwaed.
 Secr [*checker*, S.] gwaith amryliw.

Secwenfiau [*sequences*, S.] adnodau, neu bennillion
yn cyfateb i'w gilydd, arferol mewn eglwyfi Pabaidd.

Seg [*sack*, S.] math o win.

Segr [*sacer*, L.] coeth, glân.

Sens [*sense*, S.] synwyr, pwyll.

Sercel [*circle*, S.] amgylch.

Siambren [*chamberlain*, S.] ystafellydd.

Saffrwm [*saffron*, S.] melynlys; llyfiau a rhinwedd
dda iddynt.

Siampiau [*examples*, S.] defodau.

Siampier [*sampler*, S.] cynllun.

Siap [*shape*, S.] agwedd, dull.

Siatr [*charter*, S.] braint.

Sieced [*jacket*, S.] gwifg den, gwafgod.

Sieler [*jailer*, S.] ceidwad carchar.

Simwr [*chymere*, S.] rhyw fath o wisg, gwafgod:
paifarfau.

Sinobl-rudd [*snoble*, Ff.] lliw coch.

Siop [*shop*, S.] lle i faelio.

Sir [*cheer*, S.] maeth, faig, arlwy.

Siwrnai [*journey*, S.] taith.

Solfëais [*sol fa*.] seiniau à arferir yn pyngcio cân.

Solos [*soles*, S.] canau o un rhan.

Tabl [*table*, S.] bwrdd, clawr.

Tafarn [*tavern*, S.] gwindy, ty cyfeddach.

Tampr [*temperare*, L.] tymyr, nawws.

Tancr [*tankard*, S.] buelin, menestr, llestr i yfed
o hono.

Taffel [*taffel*, S.] bagwy, neu addurndufw a ofodir
wrth wisgoedd.

Teiliwr [*tiler*, S.] töwr, un à fo yn toi efo phridd-
gloriau.

Tent [*tent*, S.] tyn, peth wedi ei efdyn megis tudded
pebyll.

Term [*term*, S.] pwngc, ysbaid pennodol.

Teylys [*tiles*, S.] priddgloriau, llechi i doi tai.

Tincr [*tinker*, S.] diwygiwr llestri efydd, eurych.

Traeturiaeth [*traitor, treason*, S.] bradwriaeth,

Tractures

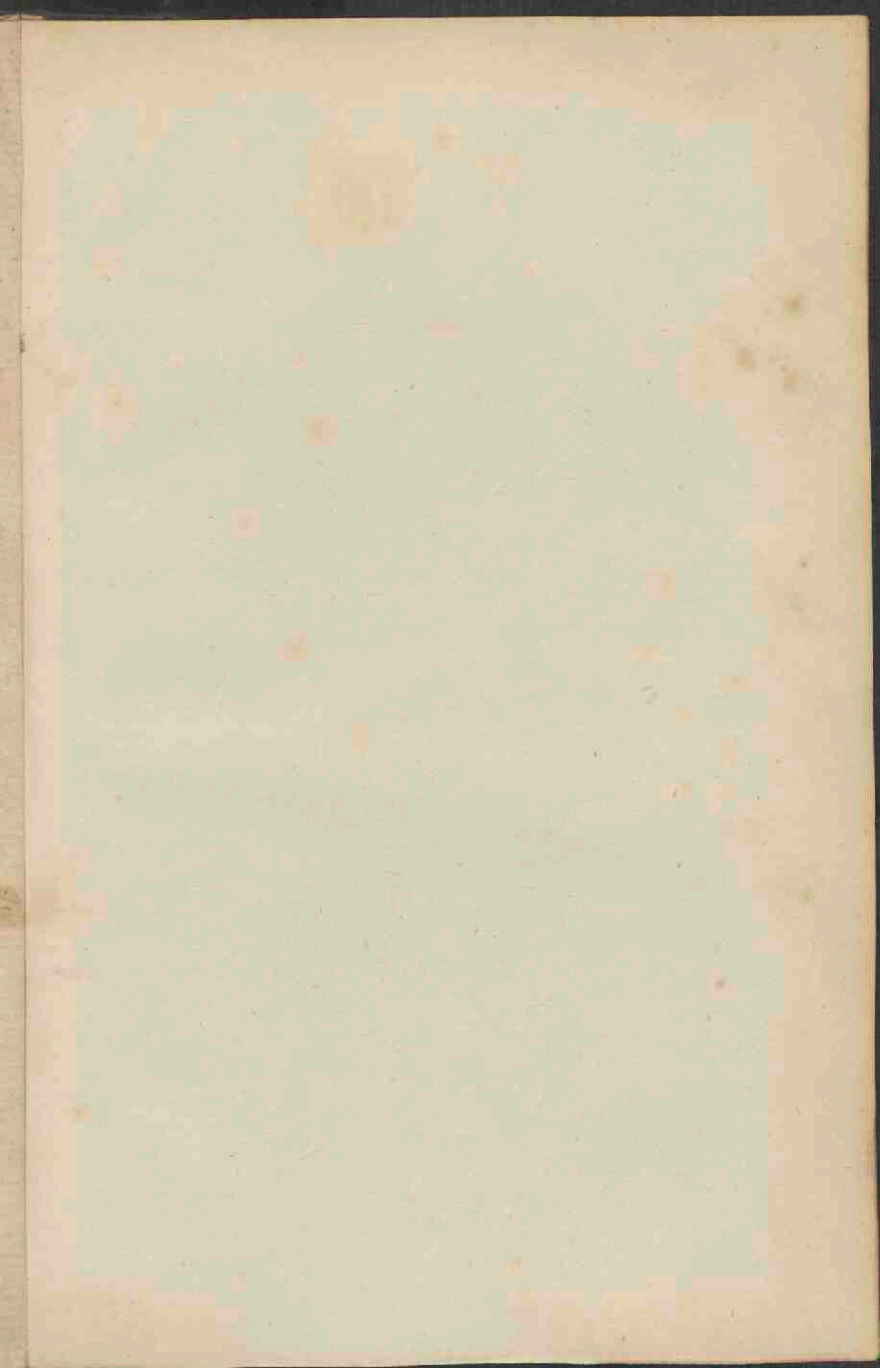
- Tractures [*traitres*, S.] bradyches.
 Trimio [*to trim*, S.] trwſio, addurno.
 Triimplai [*tripples*, S.] llathau i waſtatau pethau.
 Trwmpſi [*trump*, S.] corn.
 Wdward [*woodward*, S.] ceidwad coed.
 Wtia [*outlaw*, S.] alltud, un wedi ei ddeol allan o
 nawdd cyfraith ei wlad.
 Ymendio [*to mend*, S.] diwygio.
 Ympel [*appeal*, S.] ymwrthod â barn llys, gan ddwyn
 cwyn gerbron un arall.
 Yſtâd [*estate*, S.] etifeddiaeth.
 Yſtôr [*store*, S.] golud, ced.

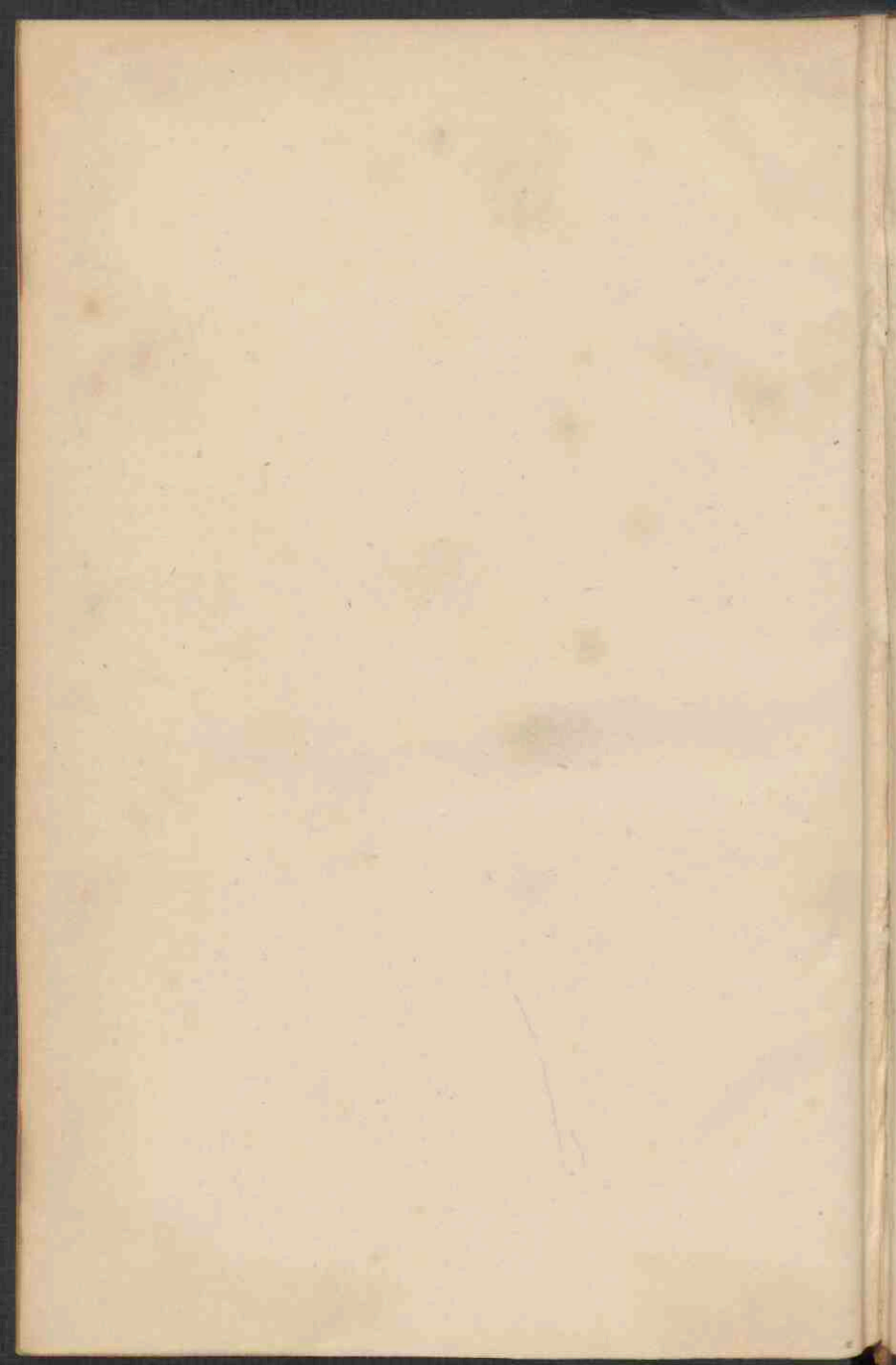
D I W E D D.

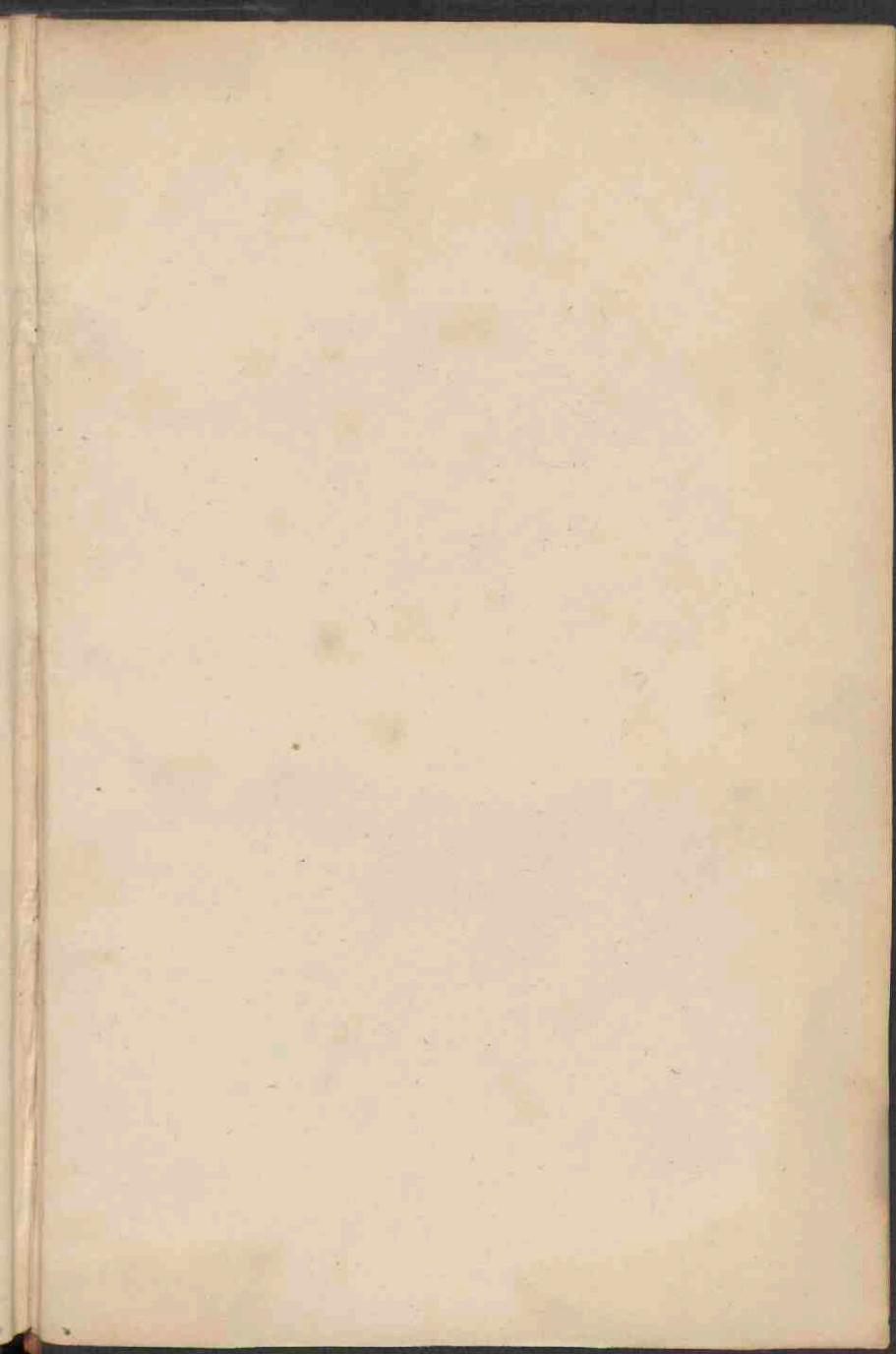
albryciur. crofbowman. arbalast

of a yellowed brown line

6185

D. 6135

Kenyon

S. H. W. D.

